

Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin Yliopisto
Helsinki

Ulkopuolinen vai osallistuja?

*Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio
maahanmuuttajien elämäntarinoissa*

Sirkku Varjonen

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Helsingin yliopiston Valtiotieteellisen tiedekunnan luvalla väitöskirja tarkastetaan julkisesti 12.10.2013 klo 12.00 Helsingin yliopiston päärakennuksen auditoriossa XII.

Helsinki 2013

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:13
Sosiaalipsykologia

© Sirkku Varjonen

Kansi: Jere Kasanen
Kannen kuva: Johannes Romppanen, ”Bruno”,
valokuvaprojektista Identity Search
www.identitysearch.net
(Kuvan henkilö ei ole osallistunut tähän tutkimukseen.)

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Unigrafian kirjamyynti
<http://kirjakauppa.unigrafia.fi>
books@unigrafia.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-10-9070-7 (nid.)
ISBN 978-952-10-9071-4 (PDF)

Unigrafia, Helsinki 2013

TIIVISTELMÄ

Tässä väitöskirjatutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka maahanmuuttajat rakentavat identiteettiään ja neuvottelevat paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen aineisto koostuu 23 Suomessa asuvan maahanmuuttajan kahdesta pitkittäisestä elämäntarinasta, eli yhteensä 46 tarinasta. Tutkimuksen aihepiiri sijoittuu yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisen maahanmuutto- ja identiteettitutkimuksen kentälle. Teoreettis- metodologisesti se kytkeytyy sosiaaliseen konstruktionismiin, tarkemmin diskursiiviseen psykologiaan ja narratiiviseen konstruktionismiin.

Tutkimus kohdistuu siihen, miten ja minkälaisia identiteettejä maahanmuuttajat rakentavat itselleen ja toisille maahanmuuttajille, minkälaisiksi rakentuvat maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet ja minkälaisena maahanmuuttajien integraatio ja paikka Suomessa näyttäytyvät maahanmuuttajien elämäntarinoissa.

Analyysi jakautuu kolmeen pääosaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan niitä kerrontaperspektiivejä, joista käsin maahanmuuttoon liittyvistä asioista kerrotaan. Nämä kerrontaperspektiivit ovat maahanmuuttajaperspektiivi, etninen perspektiivi ja etäännytetty perspektiivi. Elämäntarinoissa näkyvä vuorovaikutus pelkistyi yleisesti maahanmuuttajien ja suomalaisten väliseksi. Maahanmuuttajuus ei-suomalaisuutena oli keskeisempi tapa määrittää oma identiteetti, kuin kuuluminen johonkin tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään.

Analyysin toinen osuus käsittelee tarinoissa esiintyviä erilaisia maahanmuuttaja-positioita. Kukin positio tuo esille pääsääntöisesti yhden ulottuvuuden tai merkityksen siitä, mitä on olla maahanmuuttaja suhteessa suomalaisiin. Yleisimmät positiot olivat syrjityn, ulkopuolisen, altavastajaan, hyvin kohdellun, kiittollisen, avuttoman ja osallistujan positiot.

Analyysin kolmas osa koostuu viiden osallistujan tarinoiden lähiluvusta, jossa tutkitaan kertojien yksilöllisiä identiteettiprojekteja ja suhdetta Suomeen sellaisina kuin ne rakentuvat heidän kahden tarinansa jatkumoilla.

Kaiken kaikkiaan maahanmuuttajan asema Suomessa näyttäytyy tutkittujen tarinoiden valossa marginaalisena ja epätasa-arvoisena suhteessa suomalaisiin. Maahanmuuttajien elämäntarinoissa integraatio ei määrittynyt suomalaisten ja maahanmuuttajien välisenä tasavertaisena tai vastavuoroisena prosessina, sillä suurin vastuu mukautumisesta ja muutoksesta näytti lankeavan maahanmuuttajien vastuulle, erityisesti silloin kun osallistujat käyttivät ekplisiittisesti integraation, sopeutumisen tai kotoutumisen käsitteitä. Toisaalta oman tarinan kertomista voi pitää tapana osallistua julkiseen maahanmuutto-keskusteluun. Tästä näkökulmasta katsottuna näiden elämäntarinoiden tärkeänä funktiona on kollektiivinen maahanmuuttajan aseman, arvostuksen ja integroitumisen edellytysten parantaminen Suomessa.

ABSTRACT

This doctoral dissertation examines how immigrants construct their identities and negotiate their position in Finnish society. The data consists of 46 longitudinal autobiographical narratives produced by 23 immigrants living in Finland. Thematically, the research is located within the social scientific research tradition of immigration and identity. Theoretically and methodologically, it draws on social constructionism, especially discursive psychology and narrative constructionism.

The research focuses on how and what kinds of identities immigrants construct for themselves and other immigrants, how relations between Finns and immigrants are constructed, and how integration and the position of migrants in Finland are defined in the autobiographical narratives of immigrants.

The analysis is divided into three main parts. The first part explores the different ways of narrating migration-related topics, which are defined in this thesis as ‘the immigrant perspective’, ‘the ethnic perspective’ and ‘the distanced perspective’. Social interaction in the life stories generally centered around relations between immigrants and Finns. Being an immigrant in the sense of being non-Finnish was by far the most essential way of defining one’s own identity, in contrast to claiming membership in any other ethnic or national group.

The second part of the analysis delineates the various immigrant positions that were used in the life narratives. Each position highlights one dimension or idea of what it means to be an immigrant in relation to Finns. The most common immigrant positions were those of ‘discriminated’, ‘outsider’, ‘underdog’, ‘well-treated’, ‘grateful’, ‘helpless’ and ‘participant’.

The third part of analysis consists of an in-depth examination of five participants’ stories. This analysis explores the individual identity projects of the narrators and their relationship to Finland as these are constructed on the continuum of their life stories.

Overall, in light of these stories the position of immigrants in Finland appears to be marginal and unequal in relation to Finns. Furthermore, integration was not presented as an equal or mutual process of adaptation between Finns and immigrants. The main responsibility of adapting and changing was placed on immigrants, especially when participants explicitly used the concepts of integration or adaptation. At the same time, the act of presenting one’s life story can itself be seen as a way of participating in the ongoing public discussion regarding migration. From this perspective, the key function of these life stories is to collectively increase respect towards immigrants, and to improve the position and potential for integration of immigrants in Finland.

KIITOKSET

Aivan ensiksi: Valtavan iso kiitos jokaiselle omalla elämäntarinallaan tähän tutkimukseen osallistuneelle ihmiselle! Tarinanne ovat inspiroineet, askarruttaneet, naurattaneet ja itkettäneetkin minua. Vuosien varrella tarinoita uudelleen ja uudelleen lukiessani minusta on alkanut tuntua kuin olisimme jo hyvinkin tuttuja. Ilman teitä ei olisi tätä tutkimusta ja ilman teitä minusta tuskin olisi tullut tutkijaa.

Ohjaajani Karmela Liebkind houkutteli minut aikojen alussa väitöskirjatyön äärelle. Suuret kiitokset siitä, että olet uskonut minuun ja neuvonut sekä kannustanut minua kaikki nämä vuodet. Lämpimät kiitokset myös toiselle ohjaajalleni Laura Huttuselle arvokkaasta palautteestasi ja mahdollisuudesta pohtia yhdessä elämäntarinoiden olemusta.

Olen myös erittäin kiitollinen molemmille esitarkastajilleni, dosentti Suvi Keskiselle ja professori Pirjo Nikanderille. Antamanne palaute on ollut minulle hyvin tärkeää ja hyödyllistä. Kiitos Pirjo Nikanderille myöskin vastaväittäjäksi lupautumisesta.

Kiitos sosiaalipsykologian laitoksen – sittemmin oppiaineen – vuosien varrella vaihtuneille johtajille, professori Klaus Helkamalle, professori Karmela Liebkindille ja professori Anna-Maija Pirttilä-Backmanille, jotka ovat osaltaan vaikuttaneet viihtyisän ja innostavan työilmapiirin muodostumiseen. Professori Inga Jasinskaja-Lahtea kiitän siitä, että olen saanut tutkia maahanmuuttoa myös väitöskirjani ulkopuolella. Haluan kiittää kaikkia työtovereitani yhdessä ja erikseen. Teidän kanssanne on ollut ilo jakaa tiedemaailman arki. Kiitos mielenkiinnostanne, huumoristanne ja kannustuksestanne!

Kiitokset myös kaikille väitöskirjatyöni taloudellisesti mahdollistaneille tahoille: Etnisten suhteiden ja kulttuurien kohtaamisen tutkijakoululle, SOVAKO:lle, Koneen Säätiölle, Oskar Öflundin säätiölle, Otto A. Malmin lahjoitusrahastolle ja Suomen psykologiselle seuralle.

Kiitos Johannes Romppaselle kansikuvasta ja tilaisuudesta ihmetellä identiteettejä taiteen keinoin. Kiitos myös Brunolle siitä, että annoit luvan kuvasi käyttöön.

Kiitos kaikille ystävilleni, jotka ovat sopivassa suhteessa kyselleet ja olleet kyselemättä väitöskirjani etenemisestä.

Kiitos vanhemmilleni, jotka ovat opettaneet minua kiinnostumaan ihmisistä ja heidän tarinoistaan, ja jotka lukivat minulle paljon, kun olin lapsi.

Lopuksi kiitos Mikolle siitä, että olen lukemattomat kerrat saanut tulla valmiiseen illallispöytään, suljettuani kotona päivän päätteeksi Tiedehuoneen oven.

Helsingissä, syyskuussa 2013

Sirkku Varjonen

Sisällys

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
KIITOKSET	5
Sisällys	6
1. Johdanto	10
2. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisen maahanmuuttajatutkimuksen kentät	13
2.1 Maahanmuutto ja integraatio	13
2.1.1 Integraatio – kiistelty käsite ja monimuotoinen ilmiö	13
2.1.2 Tämän tutkimuksen näkökulma integraatioon	16
2.2 Identiteetti	17
2.2.1 Identiteetti sosiaalitieteiden tutkimuskohteena	17
2.2.2 Oma asemoitumiseni identiteetti- ja maahanmuuttotutkimuksen kentälle	19
2.3 Akkulturaatio ja sopeutuminen	20
2.4 Transnationaalisuus	22
3. Konstruktionistisia lähestymistapoja	24
3.1 Narratiivinen tutkimus	25
3.1.1 Narratiivinen lähestymistapa	25
3.1.2 Narratiivinen konstruktionismi	26
3.2 Diskursiivinen psykologia ja positiointiteoria	28
3.2.1 Diskursiivinen psykologia	29
3.2.2 Positiointiteoria	33
4. Aineisto, tutkimuskysymykset ja analyysimenetelmät	35
4.1 Aineisto	35
4.2 Tutkimuskysymykset ja oma lähestymistapani	37

4.3	Analyysin kulku ja raportoinnin rakenne	39
4.3.1	Temaattinen analyysi	39
4.3.2	Kerrontaperspektiivien analyysi	40
4.3.3	Maahanmuuttajapositionien analyysi	41
4.3.4	Pitkittäisanalyysi	42
4.3.5	Viiden osallistujan tarinoiden syväanalyysi	42
4.3.6	Aineistonäytteitä koskevat merkinnät	44
5.	Kerrontaperspektiivit	45
5.1	Maahanmuuttajaperspektiivi	45
5.1.1	Työelämä ja syrjintä	45
5.1.2	Kuuluminen Suomeen ilman suomalaista identiteettiä	47
5.1.3	Integraatio ja sopeutuminen	49
5.1.4	Diskursiivinen työ Suomen tai suomalaisten kritisoimisen yhteydessä	50
5.2	Etninen kerrontaperspektiivi	52
5.3	Etäännytetty kerrontaperspektiivi	57
5.4	Kerrontaperspektiivien pitkittäistarkastelu	60
5.5	Kerrontaperspektiivit maahanmuuttoa ja integraatiota jäsentämässä	65
6.	Maahanmuuttajapositionit	68
6.1	Syrjitty	69
6.2	Ulkopuolinen	70
6.3	Altavastaaja	71
6.4	Hyvin kohdeltu	73
6.5	Kiitollinen	74
6.6	Avuton	76
6.7	Osallistuja	77

6.8 Maahanmuuttajapositionit maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja integraatiota jäsentämässä	79
7. Viiden osallistujan tarinoiden lähiluku	82
7.1 Sergei	82
7.1.1 Ensimmäinen tarina (4a)	82
7.1.2 Toinen tarina (4b)	92
7.1.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä	101
7.2 Benjamin	104
7.2.1 Ensimmäinen tarina (17a)	104
7.2.2 Toinen tarina (17b)	108
7.2.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä	111
7.3 Ali	113
7.3.1 Ensimmäinen tarina (10a)	113
7.3.2 Toinen tarina (10b)	114
7.3.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä	119
7.4 Anita	120
7.4.1 Ensimmäinen tarina (21a)	120
7.4.2 Toinen tarina (21b)	128
7.4.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä	132
7.5 Nadia	133
7.5.1 Ensimmäinen tarina (7a)	133
7.5.2 Toinen tarina (7b)	139
7.5.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä	148
7.6 Tapausten yhteenveto ja vertailu	150
8. Pohdinta	153
8.1 Identiteetit, suhteet ja integraatio	153

8.2	Tarinat osallistumisen muotona	158
8.3	Tutkimuksen arviointi ja tulevaisuuden tutkimus	160
8.3.1	Aineistoa ja sen keruuta koskevia huomioita	160
8.3.2	Tutkimusasetelmaa ja analyysiotetta koskevia huomioita	161
8.3.3	Lopuksi	163
	Lähteet	165
	Liitteet	175

1. Johdanto

Vuoden 2012 toiseksi viimeisenä päivänä julkaistiin Helsingin Sanomissa artikkeli, josta tuli sen vuoden luetuin juttu. Kirjoituksessa kirjailija-toimittaja Umayya Abu-Hanna (30.12.2012) kertoi, miksi hän 30 vuotta Suomessa asuttuaan muutti Etelä-Afrikassa syntyneen adoptiotyttärensä kanssa Amsterdamiin. Abu-Hanna selitti muuttoa rasismilla, jota hän ja hänen tyttärensä olivat Suomessa kohdanneet. Kirjoitus levisi sosiaalisessa mediassa harvinaisen nopeasti ja sitä kommentoitiin runsaasti. Osassa kommentteja tuettiin, osassa vastustettiin Abu-Hannan esittämiä näkemyksiä. Eräs laajasti medianäkyvyyttä saaneista kommentteista oli Ilta-Sanomien päätoimittaja Ulla Appelsinin kirjoitus (31.12.2012), jossa hän kyseenalaisti Abu-Hannan Suomea kohtaan esittämän kritiikin perusteita ja peräänkuulutti häneltä myös kiitollisuutta. Helsingin Sanomat kirjoitti Abu-Hannan kirjoituksen herättämästä keskustelusta vielä 2.1.2013. Tässä kirjoituksessa Abu-Hanna kommentoi syntyneitä keskustelua mm. näin: "Suomessa ongelma on se, että muualta tulevien pitää tietää paikkansa, joka on muita alempana. Mutta se että tästä pitää olla vielä kiitollinen, se ei ole oikein. Minä en ainakaan ole" (Abu-Hanna kirjoituskohusta: Suomi ei kestä kritiikkiä ulkomaalaisilta, 2.1.2013).

Abu-Hannan lehtikirjoitus ja sitä seurannut laaja keskustelu on esimerkki vuoropuhelusta ja neuvottelusta, jota käydään maahanmuuttajien asemasta Suomessa. Keskustelu siitä, mikä on maahanmuuttajan paikka Suomessa ja mikä sen tulisi olla, on myös tämän sosiaalipsykologian alaan kuuluvan väitöskirjatutkimukseni ytimessä.

Tarkastelen tutkimuksessani sitä, kuinka Suomessa asuvat maahanmuuttajat kertovat elämäntarinoissaan maahanmuutosta ja Suomeen asettumisesta. Aineistoni koostuu 23 Suomessa asuvan maahanmuuttajan kahdesta pitkittäisestä elämäntarinasta, eli yhteensä 46 tarinasta. Erityisenä kiinnostuksenkohteenani on se, miten ja minkälaisia identiteettejä nämä osallistujat rakentavat itselleen ja toisille maahanmuuttajille sekä minkälaisiksi rakentuvat maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet. Näiden kysymysten johdattelemana tarkastelen edelleen sitä, minkälaisena maahanmuuttajien integraatio ja paikka Suomessa näyttäytyy.

Tutkimukseni aihepiiri sijoittuu yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisen maahanmuutto- ja identiteettitutkimuksen kentälle. Teoreettis-metodologisesti se kytkeytyy sosiaaliseen konstruktionismiin, tarkemmin diskursiiviseen psykologiaan ja narratiiviseen konstruktionismiin. Identiteetin ja integraation käsitteet ovat oman tutkimukseni kannalta keskeisiä. Molempia käsitteitä käytetään yhteiskuntatieteissä hyvin paljon ja lukuisissa eri merkityksissä.

Identiteetit ovat sosiaalipsykologisen maahanmuuttotutkimuksen keskeisimpiä tutkimuskohteita (Deaux, 2000). Maahanmuuttajatutkimuksessa identiteettejä on usein tutkittu sosiaalisen identiteetin teoriaa (Tajfel & Turner, 1986) hyödyntäen. Tutkimuksissa on silloin voitu esimerkiksi analysoida identiteettiä kaksiulotteisena asiana tarkastellen sitä, missä määrin maahanmuuttajat samastuvat omaan etniseen ryhmäänsä ja missä määrin valtaväestöön (Sam & Berry, 2010). Näiden identiteettiä pitkälti kognitiivisena asiana tarkastelevien lähestymistapojen lisäksi osa tutkijoista on kiinnostunut ihmisten moninaisista identiteeteistä ja identiteettejä koskevista neuvotteluista (ks. esim. Deaux, 2000). Neuvottelun ajatus sopii omaan lähestymistapaani hyvin, sillä tarkastelen tässä

tutkimuksessa identiteettejä diskursiivisina rakennelmina, en kognitiivisina asioina. Diskursiivisessa (sosiaali-)psykologiassa kieltä ja kielenkäyttöä lähestytään sosiaalisena toimintana (Potter & Edwards, 2001). Erilaisten sosiaalisten kategorioiden, niihin liitettyjen merkitysten ja kategorioiden käytön tarkastelu on usein analyysin keskiössä. Diskursiivista lähestymistapaa käytettäessä näitä kategorioita ei pidetä neutraaleina kuvauksina, vaan niiden käytöllä katsotaan olevan moninaisia sosiaalisia funktioita sekä poliittisia ja ideologisia seurauksia (Edwards & Potter, 1992; Goodman & Speer, 2007; Potter & Wetherell, 1987). Tämän tutkimusperinteen mukaisesti tutkin sitä, mitä identiteettejä ihmiset tarinoissaan tuottavat, kuinka he sen tekevät ja mitä noilla identiteeteillä saadaan aikaiseksi. Valtaväestön puhetta maahanmuutosta ja maahanmuuttajista on tutkittu diskurssianalyysin näkökulmista aikaisemminkin (ks. esim. Burke & Goodman, 2012; Edwards, 2003; Goodman, 2008; Goodman & Speer, 2007; Verkuyten, 2005c; Wetherell & Potter, 1992). Sen sijaan tutkimus, joka tarkastelisi sitä, kuinka maahanmuuttajat itse kertovat itsestään maahanmuuttajina ja konstruoivat identiteettejä, on tällä kentällä harvinaisempaa (mutta ks. esim. Merino & Tileaga, 2011).

Maahanmuuttajien ja valtaväestön kohtaamista lähestytään sosiologian ja valtio-opin tutkimusperinteissä mm. integraation käsitteen avulla. Integraatio on määritelty muun muassa kaksisuuntaiseksi prosessiksi, jossa sekä maahanmuuttajat että vastaanottava yhteiskunta sopeutuvat toisiinsa ja luovat sellaista sosiaalista koheesiota, joka kietoo kaikki vastavuoroisten velvoitteiden, vastuun ja kunnioituksen piiriin (Biles & Frideres, 2012, 3). Vaikka integraatio määritellään kaksisuuntaiseksi prosessiksi, tutkimuksissa painottuu yleensä vastaanottavan valtion näkökulma ja integraatio poliittisena päämääränä. Tällöin integraatiota tutkitaan rakenteellisena asiana, kiinnittäen huomiota integraatiota edistäviin ja estäviin tekijöihin yhteiskunnan makrotasolla tai mittaamalla, missä määrin tulijat täyttävät tietyt maahanmuutto- ja integraatiopolitiikassa määritellyt integraation kriteerit. Silloin integraatio näyttäytyy helposti lähinnä maahanmuuttajien sopeutumis- tai assimilaatiotehtävänä, jossa joko onnistutaan tai epäonnistutaan, ei siis aidosti vuorovaikutteisena prosessina.

Suomalaisessa integraatiopolitiikassa painotetaan kovasti maahanmuuttajien integroitumista työelämään, sekä ajatusta maahanmuuttajista hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen asiakkaina (Martikainen, Valtonen ja Wahlbeck, 2012, 132). Favellin (2005) mukaan integraatiopolitiikkaan ja käytäntöihin perustuvat tutkimukset uusintavat helposti vallitsevaa systeemiä. Näissä tutkimuksissa huomio ei kiinnity maahanmuuttajiin toimijoina, vaan erilaisten toimenpiteiden kohteina. Hieman erilainen ja vähemmän mekanistinen näkökulma avautuu, kun integraatio määritellään prosessina, jossa maahanmuuttajat tulevat hyväksytyiksi yhteisöön, yksilöinä ja ryhminä tai maahanmuuttajien osallistumisena yhteiskunnan rakenteisiin (ks. esim. Biles & Frideres, 2012, 3; IOM, 2010).

Tarkastelen väitöstutkimuksessani analysoimiani elämäntarinoita integraatio-prosessissa tuotettuina puheenvuoroina, jotka kommentoivat maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja osallistuvat julkiseen keskusteluun maahanmuuttajien paikasta Suomessa. Integraatioprosessilla viitataan yleisesti siihen vuorovaikutukselliseen kehityskulkuun, missä maahanmuuttaja uuteen maahan muutettuaan rakentaa omaa

paikkaansa vastaanottavassa yhteiskunnassa, tässä tapauksessa Suomessa, osallistuen tavalla tai toisella sen yhteiskunnan toimintaan.

Integraation käsitettä käytetään myös kulttuurien välisen psykologian akkulturaatioteorioissa (esim. Berry, 2001), mutta niissä se viittaa spesifisti yhteen neljästä eri akkulturaatio-orientaatiosta, jolloin sillä tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttaja haluaa samanaikaisesti säilyttää omaa etnistä kulttuuriaan ja luoda yhteyksiä vastaanottavan yhteiskunnan valtaväestöön. Kun omassa tutkimuksessani käytän integraation käsitettä, en siis viittaa siihen tässä merkityksessä, vaan käytän sitä lähinnä sen yleisemmässä, sosiologisessa merkityksessä, mutta painottaen erityisesti maahanmuuttajan asemaa aktiivisena toimijana, ei vain ennalta määrätyn sopeutumistehtävän toteuttajana. Päädyin tähän viitekehykseen havaittuani, että juuri maahanmuuttajien kategoria on elämäntarinoissa merkittävässä osassa ja aineistossa esiintyy runsaasti kaikkia maahanmuuttajia koskevaa poliittista puhetta. Ennakkokuvitelmistani poiketen osallistujat eivät siis kertoneet vain omista kokemuksistaan yksilöinä tai omasta etnisestä ryhmästään, kuten maahanmuuttajan ”etnisen” kulttuurin ja vastaanottavan maan kulttuurin kohtaamisen varaan rakentuvat akkulturaatio- ja identiteettiteoriat antaisivat odottaa.

Maahanmuuttajien oma näkökulma ja aktiivinen toiminta ovat siis jääneet vähälle huomiolle niin diskurssianalyttisessä maahanmuutto- ja identiteettitutkimuksessa kuin maahanmuuttajien integraatiota koskevassa tutkimuksessakin. Näitä aukkoja oma tutkimukseni paikkaa, kun haen vastauksia tutkimuskysymyksiini:

1. Minkälaisia identiteettejä maahanmuuttajat konstruoivat itselleen ja muille maahanmuuttajille integraatioprosessin varrella tuottamissaan elämäntarinoissa?
2. Minkälaisiksi rakentuvat maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet maahanmuuttajien elämäntarinoissa?
3. Minkälaisena hahmottuu maahanmuuttajien paikka Suomessa ja Suomeen integroitujina maahanmuuttajien elämäntarinoissa?

Tutkimuksen aluksi, luvussa 2 luodaan katsaus yhteiskunta- ja sosiaalitieteelliseen maahanmuuttajia koskevaan tutkimukseen, jota ryhmittelen integraation, identiteetin, akkulturaation ja sopeutumisen sekä transnationaalisuuden käsitteiden ympärille. Luvussa 3 tutustutaan tutkimuksessani keskeiseen sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapaan. Tämän jälkeen, luvussa 4 esitellään tässä tutkimuksessa käytetty aineisto, tutkimuskykysymykset ja analyysimenetelmät. Luvuissa 5–7 tarkastellaan tutkimuksen tuloksia ja luku 8 koostuu tulosten pohdinnasta ja loppupäätelmistä

2. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisen maahanmuuttajatutkimuksen kentät

Tässä luvussa asemoin tutkimustani suhteessa eri sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden maahanmuuttoa koskevan tutkimuksen keskeisimpiin käsitteisiin: integraatioon, identiteettiin, akkulturaatioon ja sopeutumiseen sekä transnationaalisuuteen. Näistä kaksi ensimmäistä ovat oman tutkimukseni kontekstualisoinnin kannalta tärkeimmät. Menetelmiä koskevaa paikannusta teen luvussa kolme ja vielä konkreettisemmin luvussa 4.2.

2.1 Maahanmuutto ja integraatio

2.1.1 Integraatio – kiistelty käsite ja monimuotoinen ilmiö

Sosiologiassa ja valtio-opissa, kuten myös muissa valtiotieteissä maahanmuuttoa käsitellään mm. eri väestöryhmien ja yhteiskunnan rakenteiden tasolla. Tällöin integraation käsite, johon olen jo tutkimukseni johdantoluvussa viitannut, on keskeisessä asemassa. Integraatio tarjoaa myös omalle tutkimukselleni väljän viitekehyksen, jonka puitteissa tarkastelen maahanmuuttajien identiteettiä, paikkaa ja maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja näistä käytävää neuvottelua elämäntarina-aineistossani.

Integraatio on politiikan päämäärää kuvaava käsite ja merkittävä julkisen keskustelun kohde, mutta mitään tiettyä, laajasti hyväksyttyä määritelmää integraatiolle ei ole olemassa, vaan käsitettä käytetään lukuisin eri tavoin (Ager & Strang, 2008). Toteamus integraation käsitteen vakiintumattomuudesta toistuu alan kirjallisuudessa usein ja koskee sekä integraatiopolitiikkaa että tutkimusta. Integraatio voidaan määritellä prosessiksi (tai sellaiseksi prosessin toivotuksi lopputulokseksi), jossa maahanmuuttajat hyväksytään yhteiskuntaan yksilöinä ja ryhminä ja jossa he voivat täysimittaisesti osallistua yhteiskunnan sosiaalisiin, kulttuurisiin ja poliittisiin rakenteisiin. Tämä prosessi määritellään usein vastavuoroiseksi ja kaksisuuntaiseksi. Siinä sekä uudet tulokkaat että vastaanottava yhteiskunta sopeutuvat toisiinsa luodakseen sosiaalista koheesiota. (Biles & Frideres, 2012, 3, 7; Givens, 2007; IOM, 2010.) Myös Euroopan komissio on määritellyt integraation kaksisuuntaiseksi muutosprosessiksi, johon niin enemmistö kuin vähemmistötkin osallistuvat tasavertaisista asemista käsin (Phillips, 2010). 15 EU-maan integraatiodiskursseja vertaileessa tutkimuksessa (mt.) kävi kuitenkin ilmi, että jäsenmaat käyttävät integraation käsitettä keskenään eri tavoin. Päättäjät myös sekoittavat helposti integraation ja assimilaation (sulautumisen), joka on integraatiota yksisuuntaisempi prosessi, ja silloinkin, kun julkisesti kannatetaan integraatiota kaksisuuntaisena prosessina, jää suurin osa sopeutumistehtävästä vähemmistön kontolle (Penninx, Spencer & Van Hear, 2008, 12; Phillips, 2010). Esimerkiksi valtaväestön valmiuksien lisääminen monimuotoisuuteen sopeuduttaessa on kansallisissa strategioissa aliedustettuna (Commission of the European Communities, 2007, 8). Vaikka integraation määrittely on

ollut sekavaa, on integraatiotutkimuksessa usein käytännössä tarkasteltu integraation kahta vastakkaista muotoa, monikulttuurisuutta ja assimilaatiota (Givens, 2007).

Huoli yhteiskunnan sirpaloitumisesta on viime aikoina nostettu näkyvästi esille ympäri Eurooppaa ja tähän on tarjottu lääkkeeksi integraatiota, lähinnä sen assimilatiivisessa merkityksessä. Samaan aikaan monikulttuurisuuden käsitettä, jota on vanhastaan usein käytetty viitattaessa yhteiskunnan etniseen moniaineksisuuteen tai ideologis-normatiivisesti toivottuun tilanteeseen (Raunio ym., 2011), on alettu käyttää melkein päkirosanana (ks. esim. Yuval-Davis, 2006). Monikulttuurisuus on nähty integraation esteenä, sen sijaan että se olisi yksi integraation muoto (Modood, 2007, 14) ja sellaisen yhteiskunnan lähtökohta, johon eri taustoja edustavat ihmiset voisivat tasaveroisina kiinnittyä, eli integroitua. (Ks. myös Anthias, 2011 ja Lentini & Titley, 2011.)

Sosiologia ja väestötiede tarkastelevat integraatiota mm. eri ryhmien työllistymisen, koulutuksen ja talouden kannalta (ks. esim. Penninx, Spencer ja Van Hear, 2008). Valtioopin parissa työmarkkinanäkökulma on ollut keskeinen (Givens, 2007). Integraatiosta puhuttaessa tutkijat ja politiikan toimijat viittaavat usein myös integraatioon vaikuttaviin yhteiskunnan rakenteisiin, kuten kansalaisuuden ja kansalaisoikeuksien saamiseen sekä oleskelun perusteella myönnettäviin oikeuksiin, syrjinnänvastaisiin lakeihin, tasavertaisiin oikeuksiin tähtääviin toimiin, rakenteiden luomiseen ja rahoituksen järjestämiseen maahanmuuttajajärjestöille ja uskonnollisille yhdistyksille, huono-osaisten alueiden tukemiseen, yhteiskunnan asuntopolitiikkaan, monikulttuuriseen koulutukseen ja sosiaaliseen tukeen (Favell, 2005, 42).

Integraatioon liittyviin asioihin viitataan yhteiskuntatieteissä välillä myös osallisuuden ja kansalaisuuden käsitteillä. Osallisuus voidaan nähdä kansalaisuuden osana (esim. Keskinen ja Vuori, 2012, 11–12). Kansalaisuuden piiriin voidaan osallisuuden lisäksi lukea myös identiteettejä, sosiaalisia asemia, kulttuurisia oletuksia ja institutionaalisia käytäntöjä koskevat kysymykset. Osallisuudella Keskinen ja Vuori (mt.) tarkoittavat paitsi toimintaa ja osallistumista, myös sellaisia yhteiskunnallisia ehtoja, jotka vaikuttavat osallistumisen mahdollisuuksiin. Keskinen ja Vuori (2012) käyttävät myös kansalaisuuden tekemisen käsitettä viitattaessaan prosesseihin ja toimintaan, ”joissa kansalaisuutta rakennetaan ja joissa yhteisöön kuulumisesta, osallisuudesta ja oikeuksista neuvotellaan” (mts. 12). Jäsenyys on toinen, pitkälti samoja aihepiirejä koskeva käsite (ks. esim. Harinen ym. 2005; Honkasalo, 2003 sekä Suurpää, 2002). Tämän tyyppinen, osallistumisen mahdollisuuksia pohtiva näkökulma integraatioon tulee lähelle sitä tapaa, jolla itse käsittelen integraatiota tässä tutkimuksessa.

Suomessa maahanmuuttoa koskeva keskustelu tiivistyy Mannilan (2009) mukaan tyypillisesti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden ympärille, joita kuitenkin on Suomessa varsin vähän. Suurin osa Suomeen tulevista maahanmuuttajista tulee opiskelemaan, töihin tai perheen perässä (Sisäasiainministeriö, 2011). Maahanmuuttopoliittinen ohjelma vuodelta 2006 oli Suomessa ensimmäinen, jossa painotettiin työvoimaperäistä maahanmuuttoa. Mannilan (mt.) mukaan Suomen haasteena ei ole pelkästään maahanmuuttajien houkutteleva maahan, vaan myös heidän pitämisenä Suomessa.

Suurimmat ulkomaalaisryhmät Suomessa vuonna 2012 olivat Virosta (39 763), Venäjältä (30 183), Ruotsista (8 412), Somaliasta (7 468) ja Kiinasta (6 622). Ulkomaan kansalaisten osuus Suomen väestöstä on n. 3,6% ja vieraskielisten osuus 4,9%

(Sisäasiainministeriö, 2013). Suomen maahanmuuttopolitiikassa keskitytään integraation edistämiseen ja syrjinnän vähentämiseen (Mannila, 2009, 221–222). Maahanmuuttajien osallistumista työelämään on pidetty tärkeänä keinona edesauttaa integraatiota ja ehkäistä sosiaalista syrjäytymistä (Forsander, 2013, 220; Martikainen ym., 2012, 128). Martikainen ym. (mt.) viittaavat artikkelissaan lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (1999), jossa korostettiin voimakkaasti työelämään osallistumista. Lain on sittemmin kumonnut ja korvannut laki kotoutumisen edistämisestä (2010), jonka tehtävä on määritelty näin: ”tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken” (Laki kotoutumisen edistämisestä, 2010, 1§). Tässä laissa (kuten myös sen edeltäjässä) käytetään kotoutumisen käsitettä integraation sijaan. Työelämän tärkeyttä ei painoteta enää yhtä paljon kuin vuoden 1999 laissa, mutta sen rooli tulee edelleen esille mm. kotoutumisen määritelmässä: Kotoutumisella tarkoitetaan ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen”¹. Tämä kotoutumisen määritelmä huomioi prosessin kaksisuuntaisuuden ja pitää sisällään myös tavoitteen maahanmuuttajan oman kulttuurin säilyttämisestä. Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan ”kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla”. (Laki kotoutumisen edistämisestä, 2010, 3§.)

Martikaisen ym. (2012, 132) vuoden 1999 laista tekemä huomio siitä, että hyvinvointiyhteiskunnan instituutioille annetaan aktiivinen rooli integraation (kotoutumisen) edistämisessä, on edelleen ajankohtainen nykyisen lain kohdalla. Maahanmuuttajat hahmotetaan yhä helposti hyvinvointiyhteiskunnan instituutioiden asiakkaina. Martikainen ym. (mts. 133) toteavat, että pysyvästi Suomessa asuvilla maahanmuuttajilla on hyvät sosiaaliset oikeudet, mutta todellisen sosiaalisen integraation onnistuminen on kyseenalaista – lait tarjoavat hyvät puitteet, mutta suomalaisten työmarkkinoiden sosiaalinen ja taloudellinen todellisuus eivät tue kaikkien maahanmuuttajien sosiaalista integraatiota.

Vuoden 2011 eduskuntavaaleja edeltävinä vuosina keskustelu maahanmuutosta kiihtyi suomalaisessa mediassa (Maasilta, 2012). Maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevalle julkiselle keskustelulle on ollut tyypillistä, että siinä on unohdettu se, että Suomi on jo monikulttuurinen yhteiskunta (Keskinen, 2009). Ainakin näennäisesti Suomen hallituksen maahanmuuttopolitiikka kyllä liputtaa viimeisimmän maahanmuuttopoliittisen ohjelman (2006) mukaan monikulttuurisuuden puolesta. Ohjelman yhdeksi tavoitteeksi nimittäin määritellään moniarvoisen, monikulttuurisen ja syrjimättömän yhteiskunnan kehittymisen edistäminen (Maahanmuuttopoliittinen ohjelma, 2006, 2). Ohjelmassa todetaan myös, että ”Monikulttuurisuus ja alkuperästä riippumaton yhdenvertaisuus ovat myös tärkeitä kilpailu- ja houkuttelevuustekijöitä pyrittäessä edistämään työperusteista maahanmuuttoa” (s. 13).

---

¹ Työelämäpainotus näkyy lisäksi myös siinä, että laissa tarkoitettuja kotoutumissuunnitelmia tehdään lähinnä työttömille maahanmuuttajille.

Pasi Saukkonen (2010) muistuttaa, että Suomen integraatiopolitiikka on väitettyä assimiloivampaa ja yksisuuntaisempaa. Käytäntö saattaa poiketa kaavaillusta, kun kotouttamispolitiikkaa ei tueta riittävästi rahallisesti. Myös Forsander (2008, 80) on huomauttanut, että integraatiokeskustelua käydään pitkälti ongelmien näkökulmasta ja silloin maahanmuuttajien ongelmaksi nähdään mm. tietty irrallisuus ja suomalaisuuden puute. Assimilaation ihanne näkyy käytännössä myös esim. Herrasen ja Kivijärven (2012) tutkimien suomalaisten nuorisokasvattajien puheessa, jossa maahanmuuttajat asemoituvat helposti toiminnan kohteiksi, joiden tehtävänä on ”ottaa suomalaiseksi nimetyn yhteisön kutsu vastaan, jolloin puhe kotoutumisesta ja integraatiosta kääntyy helposti yksisuuntaiseksi sopeuttamiseksi” (mts. 180). Kun kotoutuminen rajataan vain maaahanmuuttajia koskevaksi sopeutumiseksi, otetaan muutosvastuu pois suomalaisilta yhteisöiltä, eikä myöskään maahanmuuttajia nähdä kovin aktiivisina toimijoina tai ympäristönsä muokkaajina (mts. 170, 181).

2.1.2 Tämän tutkimuksen näkökulma integraatioon

Integraation tutkimiseen liittyen on esitetty monenlaista kritiikkiä. Favell (2005, 47) pitää ongelmallisena sitä, että eurooppalainen akateeminen maahanmuutto- ja integraatiotutkimus on pitkälti järjestäytynyt poliittisiin agendoihin liittyvän tiedontarpeen ympärille. Tällaiset tutkimukset eivät kerro paljoakaan maahanmuuttajien kokemuksista integraatiosta. Sen sijaan integraatiopolitiikkaan ja käytäntöihin perustuvat tutkimukset palvelevat valtion tarpeita, tukevat vallalla olevaa kansakunnan rakentamisen ideologiaa ja uusintavat helposti vallitsevaa systeemiä (mts. 25, 47). Hämäräksi jää usein myös se, mikä ja millainen on se yhteisö tai kokonaisuus käytännössä, johon maahanmuuttajien oletetaan integroituvan. (Ks. Forsander, 2008, 77; Penninx, Spencer ja Van Hear, 2008, 4–5.)

Pakolaisten integraatiota Italiassa ja Hollannissa tutkinut Maja Korac (2003, 53) painottaa, että jos integraatio on tarkoitus nähdä kaksisuuntaisena prosessina, eikä jonkinlaisena ”lääkkeenä”, jota pakolaisten pitää ottaa ”sopiakseen joukkoon”, tulisi pakolaisten myös päästä osallistumaan integraation määrittelyyn ja tutkimiseen. Jotta kapea näkemys maahanmuuttajista ennaltamäärätyn sopeutumistehtävän toteuttajina voisi muuttua, tarvitaan näkökulman muutosta. Suomessa Suurpää (2002, 202) on huomauttanut, että olisi ”keskeistä tarkastella niitä ehtoja, joiden avulla käsitys maahanmuuttajista toimijoina, joilla on kyky ja valta vaikuttaa yhteisten asioiden hoitoon, tulee mahdolliseksi”.

Tämä tutkimus vastaa osaltaan esitettyihin kriittisiin argumentteihin ja lähestyy integraatiota maahanmuuttajien näkökulman huomioiden. Integraation käsite toimii työssäni väljänä kehyksenä, jonka puitteissa tarkastelen identiteeteistä ja ryhmien välisistä suhteista käytävää neuvottelua. Tutkimukseeni osallistuneet maahanmuuttajat ottavat elämäntarinoissaan enemmän ja vähemmän suoraan kantaa maahanmuuttajien asemaan Suomessa ja Suomeen integroitujina konstruoidessaan erilaisia identiteettejä ja maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita. Tapani käyttää integraation käsitettä poikkeaa esim. sellaisesta sosiologialle ja valtiotieteille tyypillisestä, makrotasolle ja rakenteisiin keskittyvästä otteesta, jota olen edellä kuvannut. Sen sijaan näkökulmani

integraatioon muistuttaa monessa suhteessa esim. Keskisen ja Vuoren (2012) tapaa puhua kansalaisuudesta, sillä näkökulmassani keskeisellä sijalla ovat osallisuus, identiteetit ja asemista ja oikeuksista neuvottelu. Haluan kuitenkin käyttää juuri integraation käsitettä, sillä katson myös tutkimieni tarinoiden kytkeytyvän läheisesti integraatioon paitsi sanan arkimerkityksessä, myös sellaisena hyväksytyksi tulemiseen ja osallistumiseen kiteytyvänä asiana, jollaisena esim. integraatiotutkijat Biles & Frideres (2012, 3) sen määrittelevät.

Toisin sanoen, en tarkastele integraatiota yhteiskunnan rakenteiden tai toimien kannalta tai maahanmuuttajien taholta toteutettavana sopeutumistehtävänä, vaan maahanmuuttajien ja suomalaisten välisenä vuorovaikutuksena ja osallistumisena. Tämän vuorovaikutuksen ja osallistumisen ymmärrän tutkimuksessani kahdella tavalla, kyse on ensinnäkin asioista, joita tutkimukseni maahanmuuttajaosallistujat tarinoidensa sisällä kommentoivat. Toiseksi tarinoiden kertomisessa on itsessään kyse vuorovaikutuksesta ja osallistumisesta.

2.2 Identiteetti

2.2.1 Identiteetti sosiaalitieteiden tutkimuskohteena

Sosiaalisella identiteetillä viitataan siihen, kuinka ihmiset määrittelevät itsensä jonkin sosiaalisen ryhmän jäsenenä (Howard, 2000; Reicher, Spears ja Haslam, 2010, 45). Tämä identiteetin määritelmä toimii kaikessa väljyydessään hyvänä lähtökohtana yhden sosiaalitieteiden keskeisimmän ja moninaisimman tutkimuskohteen esittelylle. (Sosiaalinen) identiteetti voidaan käsitteellistää monin eri tavoin riippuen tieteenalasta ja käytetyistä teoreettis-metodologisista lähtökohdista, jolloin myös analyysi kohdistuu eri asioihin. Etninen identiteetti on sosiaalisen identiteetin alalaji ja siinä on kyse yksilön käsityksestä tai määrittelystä itsestään jonkin tietyn etnisen ryhmän jäsenenä. Tässä luvussa esittelen sosiaalisen ja etenkin etnisen identiteetin tutkimuksen laajaa sosiaalitieteellistä kenttää ja seuraavassa alaluvussa sijoitan oman tutkimukseni tälle kentälle. Käytän apunani Verkuytenin (2005a) laatimaa mallia sosiaalitieteiden eri analyysitasoista. Verkuyten käyttää mallissaan hyväkseen Housen (1977, 1981) mallia ja Côté ja Levinen (2002) teoreettista mallia. Oman mallinsa Verkuyten (2005a) on viritännyt ensisijaisesti etnisen identiteetin tutkimukselle. Verkuytenin mallin kolme analyysitasoa ovat yksilötaso, vuorovaikutuksen taso ja yhteiskunnan taso.

Sosiaalisen ja etnisen identiteetin tutkimusta tarkastelevissa katsauksissa mainitaan usein toisaalta Eriksonin (1968) psykososiaalisen kehitysteorian varaan rakentuva kehityspsykologinen viitekehys ja toisaalta Tajfel & Turnerin (1986) kehittänyt sosiaalisen identiteetin teoria (SIT). Molemmat voidaan sijoittaa Verkuytenin mallin yksilötasolle, sillä näissä malleissa sosiaalisessa identiteetissä on kyse ihmisten ryhmäjäsenyyksiin liittyvistä sisäisistä tunteista ja käsityksistä (ks. Verkuyten 2005a, 18–20.)

Etnistä identiteettiä kehityspsykologisesta viitekehyksestä tarkasteltaessa huomio kohdistuu identiteetin kehittymiseen ja muutoksiin ihmisen elinkaaren aikana (Verkuyten, 2009, 45). Tätä suuntausta edustaa mm. Jean Phinneyn (1992) kehittämä etnisen identiteetin malli. Sosiaalisen identiteetin teoria puolestaan perustuu ajatukseen, että ihmiset arvioivat positiivisesti niitä ryhmiä, joihin he kuuluvat ja negatiivisesti muita ryhmiä, sillä tämän seurauksena he voivat arvioida itsensä positiivisemmin (Howard, 2000; Tajfel & Turner, 1986). Sosiaalisen identiteetin teoriaa on sovellettu maahanmuuttajatutkimuksessa muun muassa tutkittaessa maahanmuuttajien samastumista eri ryhmisiin (Sam & Berry, 2010). Teorian mukaan vähemmistöryhmän jäsenyys voi olla uhka yksilön minäkuvalle. Olosuhteista riippuen yksilöt voivat hyväksyä tai hylätä negatiivisen sosiaalisen identiteetin sekä muuttaa ryhmäänsä kohdistuvaa arviointia luovuudella tai sosiaalisella kilpailulla (Tajfel & Turner, 1986).

Edellä esitellyille Verkuytenin (2005a) mallin ensimmäiselle eli yksilötasolle sijoittuville näkökulmille vaihtoehtoisia tapoja tarkastella identiteettiä tarjoavat mm. diskursiivinen psykologia ja narratiivinen konstruktionismi, joille oman tutkimukseni lähestymistapa pohjautuu. Nämä lähestymistavat voidaan sijoittaa Verkuytenin mallin toiselle, vuorovaikutuksen tasolle, jolla identiteetti hahmotetaan tilannekohtaisena, vuorovaikutuksessa tuotettuna asiana. (Verkuyten, 2005a, 18–23.)

Kehityspsykologiasta ja sosiaalisen identiteetin teoriasta ammentavien lähestymistapojen tarkastellessa sitä, mikä ja kuinka vahva tutkittavien ihmisten identiteetti on, kiinnittyy diskursiivisessa näkökulmassa huomio siihen, kuinka identiteetti konstruoidaan diskurssissa, esimerkiksi puheessa ja teksteissä (Wetherell, 2010, 13). Tätä eroa voi kuvata myös siirtymisenä valmiista kategorioista sen tutkimiseen, miten ihmiset itse määrittelevät itseään ja toinen toisiaan. Sen sijaan että ihmisiltä kysytään, mihin tarjotuista ryhmäkategorioista he kokevat kuuluvansa ja mitä tunteita ryhmäjäsenyyteen liittyy, painotetaan diskursiivisissa lähestymistavoissa ihmisten aktiivista toimintaa, esimerkiksi sitä, miten ja minkälaisia ryhmänimekkeitä he käyttävät (esim. Verkuyten 2005a, 35). Identiteettiä ei tällöin käsitteellistetä yksilön sisäisenä asiana, vaan sosiaalisesti tuotettuna ilmiönä ja jatkuvasti muokattavana asiana (Benwell & Stokoe, 2010, 83). Diskursiivisen psykologian edustajien kiinnostus identiteettien konstruoinnin toiminnallisuutta kohtaan tarkoittaa siis huomion kohdistamista siihen, mitä ihmiset tekevät ja saavat aikaan esittäessään väitteitä omasta ja toisten ihmisten identiteeteistä (Stanley & Billig, 2004, 159-160).

Kolmannella, yhteiskunnan tasolla on kyse poliittisista, ideologisista, kulttuurisista ja talouteen liittyvistä asioista. Tällä tasolla voidaan tarkastella laajoja yhteiskunnallisia ja historiallisia kehityskulkuja. Etnistä identiteettiä tutkitaan mm. suhteessa valtion säätelemiin maahanmuuttoa koskeviin käytäntöihin tai toisaalta transnationaalisuuteen sekä talouden muutoksiin ja ideologioihin. Monet sosiologit, samoin kuin esim. Foucault'n ajattelusta ammentavat sosiaalipsykologit työskentelevät tällä tasolla. (Verkuyten, 2005a, 18–20.) Myös integraatiota yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta lähestyvä tutkimus voidaan sijoittaa tälle tasolle.

Nämä kolme analyysitasoa kytkeytyvät toisiinsa, mutta identiteetti käsitteellistyy tutkimuskohteena näillä tasoilla erilaisena. Sosiaalinen identiteetti vuorovaikutuksessa rakennettavana ja ylläpidettävänä sosiaalisena konstruktiona on selvästi eri asia kuin

identiteetti psyyken sisäisenä, kehityspsykologisena asiana. (Verkuyten, 2005a, 18–20.) Myös tasojen välisiä suhteita on hedelmällistä tarkastella. Näkökulmana voi olla esim. se, miten yhteiskunnan ja kulttuurin tarjoamat ryhmänimekkeet rajaavat identiteeteistä neuvottelemista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Toisaalta sosiaalinen todellisuus syntyy ihmisten vuorovaikutuksesta ja sosiaaliset identiteetit tuotetaan ja määritellään sosiaalisesti. Sosiaalisesti ja kulttuurisesti jaetut kielelliset resurssit, esim. diskurssit eivät totaalisesti kahlitse ihmisiä, vaan yksilöt voivat käyttää samoja resursseja monin tavoin ja eri tarkoituksiin. (Mts. 20–26.)

2.2.2 Oma asemoitumiseni identiteetti- ja maahanmuuttotutkimuksen kentälle

Vaikka omassa tutkimuksessani on piirteitä myös yhteiskunnan analyysitasosta, asettuu tutkimukseni suurimmaksi osaksi vuorovaikutuksen analyysitasolle, eli Verkuytenin (2005a) mallin keskimmaiselle tasolle, sillä lähestyn tutkimiani maahanmuuttajien elämäntarinoita neuvotteluna, jossa osallistujien tarinat asettuvat vuoropuheluun maahanmuuttajia koskevan julkisen keskustelun kanssa.

Verkuytenin (2005a, 179) mukaan sosiaalipsykologiassa ei ole riittävästi tutkittu niitä sosiaalisia prosesseja, joissa ihmiset käytännössä neuvottelevat etnisistä identiteeteistä. Hän muistuttaa, että olisi tärkeää tarkastella, kuinka identiteettejä vastustetaan, puolustetaan ja otetaan käyttöön sosiaalisissa tilanteissa ja kuinka kertomuksia ja positioita käytetään haastamaan vallalla olevia diskursseja ja erontekoja. Tämä identiteettejä ja maahanmuuttajien asemaa koskeva neuvottelu on tutkimukseni keskiössä.

Kuten Verkuyten & de Wolf (2002) huomauttavat, vuorovaikutuksessa tapahtuvien identiteettiä koskevien moninaisten selontekojen tutkiminen voi haastaa yksipuoliset, deterministiset ja essentialistiset² tavat käsitteellistää etninen identiteetti. Myös Bhatia ja Ram (2009) peräänkuuluttavat diasporan käsitteen ympärille rakentuvassa artikkelissaan akkulturaation ja maahanmuuttajan identiteetin käsitteellistämistä sellaisella tavalla, joka huomioi prosessin laajuuden, kontekstuaalisuuden ja poliittisuuden ja haastaa

---

² Essentialismin käsitettä on käytetty identiteettitutkimuksessa usein silloin, kun on haluttu irrottautua perinteisestä tavasta ymmärtää identiteetti suhteellisen pysyvänä ja ihmisen sisäisenä asiana ja painottaa etenkin identiteettien sosiaalisesti konstruointia luonnetta. Itseasiassa essentialismin käsitettä on käytetty sosiaalitieteissä lähes pelkästään kriittisessä merkityksessä, tyypillisesti silloin kun halutaan painottaa identiteettien sosiaalisesti konstruointia luonnetta (Verkuyten, 2003a). Essentialismilla viitataan silloin mm. ajatteluun, jossa erilaiset sosiaaliset kategoriat, kuten etnisyydet, nähdään luonnollisina ja konkreettisina ja näillä kategorioilla ajatellaan olevan sisäinen, muuttumaton ydinolemus (mt.). Tulkitsen tämän niin, että kulttuurisia identiteettejä tutkittaessa tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että oletetaan, että ihmisen identiteetti on melko pysyvä, se on tunnistettavissa ja mitattavissa ja sen perusteella voidaan tehdä erinäisiä johtopäätöksiä. Tällainen essentialismi on nähty arveluttavana ja vähemmistöjä alistavana jaksiksi tietentekijät usein eksplisiittisesti ottavat siihen etäisyyttä. Esim. Raunio ym. (2012, 21) painottavat, että kulttuurista essentialismia on syytä välttää kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta puhuttaessa, koska se ei jätä tilaa kulttuuriselle muutokselle. Anti-essentialismi sen sijaan on näyttäytynyt emansipatorisena diskurssina (Verkuyten 2003). Verkuyten (mt.) on kuitenkin aiheellisesti huomauttanut essentialismin normatiiviseen tuomitsemiseen ja identiteettien poliittisuuteen ja performatiivisuuteen liittyen, että essentialismi itsessään ei ole sarron väline, eikä anti-essentialismi automaattisesti vapauta sorrettuja, vaan näiden näkemysten vaikutus riippuu käytötavasta ja -kontekstista.

essentialistisen ja historiattoman identiteettikäsitteiden. Heidän mukaansa identiteetti on syytä määritellä kulttuuristen diskurssien, historian ja vallan luomuksina ja ymmärtää sen muuttuvainen luonne. Halliin (1990) viitaten he muistuttavat, että kulttuurisessa identiteetissä ei ole kyse ydinolemuksesta vaan positioinnista (positioining). (Bhatia & Ram 2009, 141–143.) Stuart Hall (1999, 227) muotoilee asian näin: "[I]dentiteetit ovat itse antamiamme nimiä niille tavoille, joilla menneisyyden kertomukset asemoivat meitä ja joihin me itse asemoimme itsemme".

Maahanmuuttajan etnisen identiteetti hahmottaminen vuorovaikutuksessa neuvoteltavana asiana tarkoittaa käytännössä mm. sen muistamista, että identiteetti konstruoidaan aina kulloisessakin tilanteessa, suhteessa tiettyihin projekteihin, eikä se siis ole välttämättä sellainen valmis identiteetti, jota kuljetetaan mukana, jota puolustetaan tai joka hylätään sellaisenaan, muuttumattomana (Chrysochoou, 2009, 87). Tällaisesta, performatiiviseksi kutsutusta näkökulmasta käsin katsottuna ihmiset eivät ole identiteettiensä armoilla, vaan identiteettejä voidaan myös esittää ja käyttää hyväksi. Verkuyten (2009, 42) painottaa sosiaalisen identiteetin sosiaalisuutta todetessaan, että identiteeteissä on kyse sosiaalisesti määritellyistä ja tunnustetuista eronteista ja nimeämisestä – siitä, kuinka ihminen määrittellään ja kuinka hän itse määrittelee itsensä. Tietty nimitys sosiaalisen ryhmän jäsenenä asemoi ihmisen sosiaalisesti tietyllä tavalla ja sosiaalisiin identiteetteihin liittyy vaihtelevia kulttuurisia merkityksiä sekä jatkuvaa neuvottelua (Verkuyten 2005a; 2009, 42–47).

Kaikkien näiden identiteettiin liittyvien sosiaalisten prosessien lisäksi samalla vuorovaikutuksen tasolla voidaan tutkia myös muuta yhteiskunnallisten suhteiden, uskomusten, normien ja arvojen (uudelleen)tuottamista, muuttamista, toimeenpanemista ja haastamista. (Verkuyten, 2009, 48–49.) Minä tarkastelen tässä tutkimuksessa maahanmuuttajien identiteetin lisäksi myös maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja integraatiota ensisijaisesti tällä vuorovaikutuksen tasolla.

2.3 Akkulturaatio ja sopeutuminen

Kun maahanmuuttajien ja valtaväestön kohtaamista lähestytään valtiotieteiden tutkimusperinteessä integraation käsitteen avulla, kohdistuu huomio erilaisiin integraatiota edistäviin ja estäviin tekijöihin yhteiskunnan makrotasolla. Kulttuurienvälisen psykologian piirissä kehittyneessä ja nykyisin myös sosiaalipsykologian alalla hyödynnettyssä akkulturaationäkökulmassa päähuomio sen sijaan kiinnittyy maahanmuuttajien valintoihin ja suuntautumiseen kulttuurien kohdatessa integraatioprosessissa, tai akkulturaatioprosessissa, kuten termi kulttuurienvälisessä psykologiassa kuuluu. Tällöin integraatio puolestaan viittaa spesifisti vain yhteen niistä orientaatiovaihtoehdoista, joita maahanmuuttajalla on.

Akkulturaation (acculturation) käsitteellä viitataan niihin ilmiöihin, jotka syntyvät eri kulttuureita edustavien ryhmien kohdatessa. Alun perin akkulturaatiota tarkasteltiin nimenomaan ryhmäilmiönä, sittemmin on ruvettu puhumaan myös yksilötason akkulturaatiosta, eli psykologisesta akkulturaatiosta. Psykologisella akkulturaatiolla tarkoitetaan yksilön arvoissa, asenteissa, uskomuksissa, tunteissa, identiteetissä ja

käyttäytymisessä tapahtuvia muutoksia, jotka saavat alkunsa kun hän kohtaa uuden kulttuurin. (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala, 2002; Liebkind, 2001.)

Sopeutumisen (adaptation) käsitettä käytetään kuvaamaan akkulturaation psykologisia seurauksia, kuten psyykkistä hyvinvointia ja sosiokulttuurista pärjäämistä (Sam & Berry, 2010). Näihin sopeutumisen lajeihin viitataan usein eri käsitteillä. Psykologisella sopeutumisella tarkoitetaan tyytyväisyyttä, emotionaalista ja psykologista hyvinvointia. Psykologista sopeutumista on tutkittu ennen kaikkea stressi- ja hallintateorioiden (stress and coping theories) viitekehyksestä käsin. Sosiokulttuurinen sopeutuminen on määritelty mm. maahanmuuttajan kyvyksi selvittää arkisia ongelmia ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiokulttuurisen sopeutumisen edellytyksenä pidetään uudessa kulttuurissa tarvittavien taitojen oppimista. Sosiokulttuurisen sopeutumisen tutkiminen ammentaa oppimisteorioista. (Jasinskaja-Lahti, 2000; Sam & Berry, 2010; Searle & Ward, 1990.) Syrjintä on suurin yksittäinen (huonon) psykologisen ja sosiokulttuurisen sopeutumisen ennustaja (Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Jaakkola & Reuter, 2006; Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Perhoniemi, 2006; Sam & Berry, 2010).

Liebkind, Jasinskaja-Lahti ja Mähönen (2012) ovatkin sittemmin kehitelleet sosiaalipsykologisen sopeutumisen mallia, joka ei syrjäytä, mutta täydentää psykologisen ja sosiokulttuurisen sopeutumisen malleja. Sosiaalipsykologiseen sopeutumiseen kuuluvia osa-alueita ovat sosiaalisen identiteetin ja ryhmien välisten suhteiden kognitiiviset, emotionaaliset, evaluatiiviset ja käyttäytymiseen liittyvät aspektit. Joustavat sosiaaliset identiteetit (sekä etninen että kansallinen identiteetti), positiiviset ryhmien väliset asenteet ja onnistunut ryhmienvälinen vuorovaikutus ovat niinkään sosiaalipsykologisen sopeutumisen ytimessä. Koska sosiaalipsykologinen sopeutuminen on riippuvainen hyvistä ryhmäsuhteista, on syrjintä vakava este myös sosiaalipsykologiselle sopeutumiselle. Psykologisella sopeutumisella tarkoitetaan henkistä hyvinvointia ja sosiokulttuurisella sopeutumisella yhteiskunnassa tarvittavien taitojen oppimista. Sosiaalipsykologisessa sopeutumisessa kyse on käytännössä mm. etniseen ja kansalliseen ryhmään samastumisesta ja syrjinnän puuttumisesta. (Mt.)

Berryn ja hänen kollegoidensa kehittämä akkulturaatiomalli (Berry, 1997; 2001) perustuu kahteen eri ulottuvuuteen, jotka voidaan käsittää kahtena kysymyksenä. Toinen kysymys käsittelee sitä, haluavatko akkulturaatioprosessissa olevat ihmiset säilyttää oman kulttuurinsa. Toisessa ulottuvuudessa puolestaan on kyse siitä, toivotaanko yhteyttä muihin ryhmiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Näiden kahden kysymyksen tai ulottuvuuden pohjalta voidaan muodostaa neljä erilaista akkulturaatiostrategiaa, jotka on nimetty assimilaatioksi, integraatioksi, separaatioksi ja marginalisaatioksi. Integraation akkulturaatiostrategiakseen valinnut maahanmuuttaja vastaa kumpaankin kysymykseen myöntävästi: Hän haluaa osallistua uuden yhteiskunnan toimintaan luopumatta omasta kulttuuristaan. Toisin kuin sosiologiassa ja valtio-opissa, jotka tarkastelevat integraatiota yhteiskunnan rakenteiden ja organisoitumisen näkökulmasta, viitataan integraation käsitteellä kulttuurienvälisessä akkulturaatiopsykologiassa siis tähän tiettyyn yksilön valinta- tai preferenssivaihtoehtoon. Assimilaation valinnut maahanmuuttaja luopuu omasta kulttuuristaan ja pyrkii sulautumaan valtaväestöön. Separaatio akkulturaatiostrategiana tarkoittaa oman kulttuurin ylläpitoa ilman yhteyksiä valtakulttuuriin ja marginalisaatio puolestaan viittaa tilanteeseen, jossa oman kulttuurin

säilyttämistä ei pidetä arvokkaana tai mahdollisena, kuten ei myöskään yhteyksiä valtakulttuuriin. (Berry, Poortinga, Segall & Dasen, 1992, 278–279; Liebkind, 1994; 2001.)

Sam ja Berry (2010, 477) toteavat, että käytännössä maahanmuuttajat eivät yleensä voi vapaasti valita akkulturaatiostrategiaansa, vaan siihen vaikuttavat mm. valtaväestön asenteet ja yhteiskunnan maahanmuuttopolitiikka. Syrjinnän, akkulturaatiostrategioiden ja akkulturaation lopputuloksen eli sopeutumisen välillä näyttäisi olevan tiivis yhteys, joskaan yhteyksien kausaalisuudesta ei ole selvyyttä (Sam & Berry, 2010). Sam & Berryn (mt.) mukaan paljon syrjintää kokevat maahanmuuttajat suosivat separaatiota ja vähän syrjintää kokevat taas suosivat integraatiota tai assimilaatiota. Tämä voi selittyä asenteiden vastavuoroisuudella: Akkulturaatioprosessin aikana syrjintää kokevat maahanmuuttajat hylkäävät valtaväestön edustajat muita todennäköisemmin, eivätkä samastu heihin (Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Solheim, 2009).

Berryn akkulturaatiomalli on vakiinnuttanut asemansa akkulturaatiotutkimuksessa, mutta mallia on myös kritisoitu. Ward (2008) on huomauttanut, että akkulturaatiotutkimuksen kenttää tehokkaasti organisoineet ja sillä varsin keskeisen aseman saavuttaneet Berryn ”laatikot”, mm. hänen rakentamansa akkulturaatio-orientaatioiden nelikenttä, uhkaavat käytännöllisyydestään huolimatta rajoittaa tutkimuksen kenttää. Akkulturaatiostrategioita ja niiden omaksumiseen liittyviä prosesseja ei myöskään ole tutkittu riittävästi (Ward, 2008). Tämän tyyppistä akkulturaatiotutkimusta voidaan kritisoida myös siitä, ettei se huomioi yksilöiden moninaisia kytköksiä useisiin eri kulttuureihin (ks. esim. Goldman, 2012). Omassa tutkimuksessani ei oteta akkulturaatioteorioita lähtökohdaksi, mutta tutkimuksen tuloksia peilataan myös suhteessa niihin.

2.4 Transnationaalisuus

Muuttoliikkeitä transnationaalisuuden näkökulmasta tarkastelevat tutkijat lähestyvät globaalin maailman kohtaamisia integraatio-paradigman ulkopuolelta, jonka kansallisvaltiokeskeisyydestä nämä tutkijat haluavat irtisanoutua. Tästä tutkimuksen kytkeytymisestä kansallisvaltiokehukseen on käytetty metodologisen nationalismin käsitettä (Wimmer & Glick Schiller, 2002). Mm. etnografisia tutkimusotteita hyödyntävä transnationalismin tutkimus asemoidaankin usein jossain määrin vastakkaiseksi suhteessa integraatiotutkimuksiin. Transnationaalisuuden tutkimuksessa tarkastellaan erilaisia ylijärjestyksiä verkostoja ja suhteita, jotka voivat koostua niin taloudellisista, sosiaalisista, uskonnollisista kuin poliittisistakin yhteyksistä (Pentikäinen, 2005, 25). Transnationaalisuuden tutkijat pitävät kansallisvaltiokehystä turhan ahtaana, sillä se rajaa muuttoliikkeisiin liittyvien moninaisten ilmiöiden tarkastelun vain yhteen maahan. Toisena perusteena transnationaalin näkökulman valitsemiselle integraation sijaan esitetään usein se, että ensiksi mainitussa näkökulmassa muuttajan oma asema ja toiminta näyttävät integraationäkökulmaan verrattuna aktiivisempina. Esimerkiksi Haikkola (2012, 28–30) esittelee mm. Olwigiin (2007) tukeutuen transnationaalista tutkimusta ratkaisuna integraatio- ja akkulturaatiotutkimuksen ongelmille. Kun integraatio-

tutkimuksessa painottuvat vastaanottavan yhteiskunnan intressit ja maahanmuuttajia tutkitaan usein siitä näkökulmasta, kuinka he sopeutuvat tai sulautuvat tuohon yhteiskuntaan, painottaa transnationaalinen perspektiivi ja etenkin Haikkolan käyttämä verkostanalyttinen näkökulma hänen mukaansa maahanmuuttajan toimijuuden näkökulmaa (Haikkola, 2012, 28–30; Olwig, 2007).

Haikkola (2012) tarkastelee omassa tutkimuksessaan ns. toisen polven maahanmuuttajanuorten identiteettineuvotteluja transnationaalissa kontekstissa ja toteaa (s. 8), että ”(T)ransnationaalisuus asettaa identiteettityön ja pohdinnat kuulumisesta kansallisvaltiota paljon laajempaan kontekstiin ja antaa tilaa ja resursseja kamppailussa asuinmaan luokittelujärjestelmien kanssa”. Petri Hautaniemi (2011) puolestaan on tutkinut Suomessa asuvien somalien elämää ja sitä, minkälaisia mahdollisuuksia ja sosiaalisia, kulttuurisia ja materiaalisia resursseja transnationaalinen elämäntilanne tarjoaa. Hautaniemen ja Haikkolan lisäksi viime vuosina Suomessa esim. Davydova (2009), Hyvönen (2007), Huttunen (2006, monessa suhteessa myös 2002), Rastas (2007) ja Tiilikainen (2007) ovat paikantaneet omat tutkimuksensa transnationaalisen tutkimuksen viitekehykseen.

Oma tutkimukseni ei edusta transnationaalista tutkimusta, vaikka jaan transnationalismin tutkijoiden kiinnostuksen maahanmuuttajien omaan aktiiviseen ruohonjuuritason toimintaan. Omassa tutkimuksessani ei myöskään käsitellä paljoa osallistujien ylijärjestyksiä suhteita, vaikka aineistoa olisi mahdollista lukea myös sitä kautta³. Sen sijaan analyysissäni keskitytään Suomessa eletystä elämästä kerrottuun. Analyysikohteeksi vakiintuivat maahanmuuttajien paikka Suomessa, sekä heidän identiteettinsä ja suhteensa nimenomaan suomalaisiin, ei esimerkiksi entiseen kotimaahan jääneisiin ihmisiin. Tämä ratkaisu syntyi aineiston ohjaamana, sillä osallistajat nostavat nämä asiat hyvin keskeiseen asemaan elämäntarinoissaan. En kuitenkaan katso edustavani myöskään metodologista nationalismia, sillä näkökulmani ei ole kansallisvaltioajatteluun sidottu siinä mielessä, että tarkastelun kohteena olisi se, kuinka hyvin maahanmuuttajat tänne sopeutuvat ja mitä seurauksia tällä on juuri Suomen kannalta. Maahanmuuttajien kerronta on tutkimukseni keskiössä. Juuri tämän kerronnan kautta myös Suomi tulee keskeiseen osaan tarkastelua, osallistujien neuvotellessa siitä, minkälainen paikka Suomi on maahanmuuttajille ja minkälainen sen pitäisi olla.

---

³ Tämä olisi mahdollista siitä huolimatta, että v. 2001 ja 2005 osallistumisohjeissa osallistujia on kannustettu kertomaan ennenkaikkea Suomessa eletystä elämästä. Ks. aineistonkeruusta tarkemmin luku 4 ja liitteet 2-4.

3. Konstruktionistisia lähestymistapoja

Kun identiteettejä, ryhmien välisiä suhteita ja integraatiota halutaan tarkastella vuorovaikutuksellisin ja vuorovaikutuksessa rakentuvina asioina (eli Verkuytenin mallin 2005a vuorovaikutuksen tasolla), kuten tässä tutkimuksessa tehdään, tarjoavat sosiaalisen konstruktionismin suuren sateenvarjon alle asettuvat narratiivinen tutkimus, erityisesti narratiivinen konstruktionismi (Sparkes & Smith, 2008), diskursiivinen psykologia ja positiointiteoria luontevia lähestymistapoja aiheeseen. Näitä tutkimuksessani keskeisiä lähestymistapoja esittelen tässä luvussa. Luvussa 4.2 puolestani kuvaan sitä, kuinka itse sovellan näitä lähestymistapoja.

Sosiaalinen konstruktionismi on yksi sosiaalitieteiden voimakkaimmista nykysuuntauksista. Kuusela (2002, 60) kirjoittaa sosiaalisen konstruktionismin ja kielen suhteesta näin:

Kielenkäytön uudenlainen ymmärtäminen enemmänkin tekona tai toimintana kuin todellisuuden kuvana on ollut keskeinen lähtökohta sosiaaliselle konstruktionismille. Se on nostanut kielen ja kielenkäytön keskeiseen asemaan. [– –] Kielenkäyttö tuottaa tulkintoja todellisuudesta, kuvaa tilanteita, määrittelee yksilöiden asemaa sosiaalisessa maailmassa ja toimii heidän ajattelunsa ilmaisuvälineenä. Kieli ei ole neutraali väline, vaan sillä myös perustellaan, oikeutetaan ja tuotetaan asioita.

Sosiaalisessa konstruktionismissa on siis kyse kielellisten kuvausten tarkastelusta konstruktioina ja konstruktivisina. Silloin on mahdollista kysyä, kuinka ne on kasattu, mitä materiaalia on käytetty ja mitä niillä saadaan aikaiseksi (Potter, 1996, 98). Osa sosiaalista konstruktionismia edustavista tutkimuksista keskittyy siihen, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan, osa siihen, minkälaista se on, osa taas molempiin. Myös tarkasteltavan todellisuuden taso erottaa tutkimuksia ja tutkijoita toisistaan: keskitytäänkö vuorovaikutukseen mikrotasolla, vaikkapa tietyssä keskustelussa, vai keskitytäänkö makrotasolle, esim. siihen, kuinka sosiaaliset liikkeet edistävät tietyn todellisuuskonstruktion käyttöä vaikkapa mediassa? (Gubrium & Holstein, 2008, 6–7.)

Weinbergin (2008, 14–15) mukaan sosiaalista konstruktionismia edustavilla tutkimuksilla pyritään korvaamaan jäykkiä, universalistisia käsityksiä joustavammilla, partikularistisilla ja sosiohistoriallisesti paikantuneemmilla käsityksillä. Postmodernismin hengessä universalismin tilalle tulee perspektivismiä, liberalismien tilalle kapinaa ja kosmopolitanismin tilalle paikallisuutta (Weinberg, 2008, 31). Sosiaalinen konstruktionismi hyödyntää Wittgensteinin ajatusta, jonka mukaan käsitteiden merkitys voidaan määrittellä vain tutkimalla sitä, kuinka ihmiset käyttävät noita käsitteitä arjessa (Weinberg, 2008, 20). Tulkintamme, kuvauksemme, analyysimme ja teoriamme on sosiaalisesti konstruoitu tekemään tietynlaista työtä. Kun tarkastelu kiinnittyy asioiden rakennettuun luonteeseen, on sosiaalisessa konstruktionismissa kyse myös sen huomioimisesta, että asiat voisivat olla toisin ja meidän on mahdollista muuttaa niitä. (Mts. 33–35.)

3.1 Narratiivinen tutkimus

3.1.1 Narratiivinen lähestymistapa

Narratiivisella lähestymistavalla tarkoitetaan sosiaalitieteiden laadullisen tutkimuksen suuntausta, jonka piirissä tarina nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona (Hänninen, 1999, 15–18). Maailmasta otetaan selvää ja siihen tuodaan järjestystä kertomalla ja kuuntelemalla tarinoita (Heikkinen, 2002, 15).

Narratiivisen tutkimuksen kenttä on hajanainen. Heikkinen (2002, 15) toteaa, ettei narratiivisuus lähestymistapana ole mikään metodi tai koulukunta, vaan väljä viitekehys, jolle on tyypillistä huomion kiinnittäminen narratiiveihin todellisuuden tuottajana ja välittäjänä. Tutkijoiden kiinnostus voi kohdistua tarinoiden sisältöön ja teemoihin tai rakenteeseen ja muotoon tai diskursiivisiin ja performatiivisiin seikkoihin. Onkin kyseenalaista, voidaanko yhdestä narratiivisen lähestymistavan ytimeistä enää puhua.⁴

Narratiivisen tutkimuksen sisällä on esitetty narratiiveille tai tarinoille monenlaisia määritelmiä, jotka eroavat toisistaan väljyydeltään. Cohanin ja Shiresin (1988, 1) mukaan narratiivi kertoo tarinan, tapahtumien sarjan, aikajärjestyksessä. Tarinan vähimmäisvaatimuksena voidaan silloin pitää ”tila–muutos–tila” -rakennetta. Toisten määritelmien mukaan pelkkä ajallinen jatkumo tarinassa riittää tekemään siitä narratiivin. (Ks. esim. Rimmon-Kenan, 1991 ja Sintonen 1999, 154.) Heikkinen (2002, 19) kuvaa narratiivisuuden kriteereitä vieläkin väljemmin:

Narratiivinen tutkimusaineisto on kerrontaa, joko suullisesti tai kirjallisesti esitettyä. Sanan vaativammassa merkityksessä narratiiviselta aineistolta voitaisiin edellyttää enemmänkin kertomuksen tunnuspiirteitä, kuten esimerkiksi sitä, että tarinalla on alku, keskikohta ja loppu sekä ajassa etenevä juoni. Yksinkertaisimmillaan se on kuitenkin mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, jossa ei aina välttämättä aseteta vaatimuksia eheidien, juonellisten kertomusten tuottamisesta.

Myös Riessmann (2002, 698) toteaa, ettei aikaan sidottu juoni ei ole välttämättömyys, vaan narratiivit voivat olla myös teemoittain tai episodeittain järjestyntyneitä. Murphy-Lejeune (2002, 43) puolestaan luonnehtii narratiivia väljästi "selonteoksi yhteenliittyvistä tapahtumista, jotka kerronta paljastaa". Narratiivilla voidaan myös viitata spesifimmin mm. joltain merkittävää elämänaspektia käsittelevään tarinaan tai kokonaiseen elämäntarinaan (Chase, 2005, 652). Zussman (2000) määrittelee omaelämäkerrallisen narratiivin (autobiographical narratives) erottamalla sen arkisia minä-presentaatioita koskevista selonteista. Omaelämäkerrallisissa narratiiveissa on kyse omasta elämäkerrasta kerrotuista tarinoista, jotka ovat päivittäisiä presentaatioita laajempia ja jotka sisältävät selontekoyrityksiä useista elämän episodeista. Ezzy (2000, 121, suom.: S.

---

⁴ Kaikkea narratiivista aineistoa hyödyntävää tutkimusta ei myöskään voida paikantaa sosiaalisen konstruktioinismiin piiriin. Näin on sellaisten tutkimusten laita, joissa ei olla kiinnostuneita tarinoista todellisuuden rakentajina, vaan joissa tarinoita tarkastellaan faktanäkökulmasta (Alasuutari 2001, 90-92), ikään kuin reittinä ihmisen mieleen. Jatkossa esiteltävistä Chasen (2005) ”narratiivisista linseistä” ensimmäinen ei mielestäni edusta sosiaalista konstruktioinismia.

V.) puolestaan määrittelee omaelämäkerralliset narratiivit retorisiksi konstruktioksi, ”jotka toisaalta epätäydellisesti heijastavat menneisyyden kokemuksia ja muovaavat mahdollista toimintaa tulevaisuudessa”. Perinteisempien elämäntarinoiden lisäksi osa tutkijoista on viime aikoina kiinnostunut myös arkikeskustelujen sisällä esiintyvien pienten tarinoiden (small stories) tutkimisesta (ks. esim. Bamberg, 2006).

Narratiivisen käänteen käsitettä on käytetty kuvaamaan kertomusten tutkimuksen murrosta. Narratiivisessa käänneessä keskeistä oli, että kertojien nähdään konstruoivan tapahtumia narratiivien kautta, eikä yksinkertaisesti viittaavan niihin. Niinpä monet narratiivien tutkijat nykyään katsovat, että merkitysten kannalta se, kuinka jostain kokemuksesta kerrotaan, on yhtä tärkeää, kuin se, mitä sanotaan. (Chase, 2005, 656.) Käännne merkitsi myös kertomuksen käsitteen laajentumista. Kyse ei ole enää narratiivin näkemisestä vain menneiden tapahtumien kuvaajana, vaan keinona jäsentää ja rakentaa maailmaa ja sosiaalista identiteettiä. Tämä ajatus on tärkeä omassa tutkimuksessani.

Chase (2005) esittelee narratiivisen tutkimuksen kenttää luotaavassa artikkelissaan ”viisi narratiivista linssiä”, eli viisi erilaista tapaa ymmärtää narratiivien olemus. Jako on käsitteellinen - usein samassa tutkimuksessa yhdistyy monta tapaa, vaikka painopisteet vaihtelevatkin. Ensimmäisen linssin läpi narratiivi nähdään erillisenä diskurssin muotona: narratiivi on tapa ymmärtää omaa ja toisten toimintaa, järjestää tapahtumia ja asioita mielekkääksi kokonaisuudeksi ja linkittää niitä toisiinsa. Narratiivit myös ilmaisevat tunteita, ajatuksia ja tulkintoja. (Mts. 656.) Toisen linssin avulla narratiivit näyttäytyvät verbaalisena toimintana. Ne puolustavat, valittavat, vahvistavat tai haastavat asioiden vallitsevan tilan. Huomio kiinnittyy silloin paitsi siihen, mistä ja kuinka puhutaan, myös subjektipositioihin tai sosiaalisiin lokaatioihin, joista käsin puhutaan (Gubrium & Holstein, 2002, 22–23). Kolmannen linssin läpi katsottuna narratiivit hahmottuvat ensisijaisesti kulttuuristen resurssien ja olosuhteiden mahdollistamina ja rajoittamina. Neljännen linssin avulla huomio kohdistuu narratiiveihin sosiaalisesti paikantuneina performansseina, jotka on tuotettu tietylle yleisölle tiettyyn tarkoitukseen, yhdessä kuulijan kanssa. Viides linssi puolestaan tuo esiin tutkijat narratiivien kertojina. Tällöin tutkimus kirjoitetaan usein ensimmäisessä persoonassa. Omassa tutkimuksessani hyödynnän linssejä 2–4. Nämä tavat ymmärtää narratiivien olemus käyvät yksiin narratiivisen konstruktionismiksi kutsutun lähestymistavan kanssa, joka esitellään seuraavana.

3.1.2 Narratiivinen konstruktionismi

Sparkes & Smith (2008) ovat hahmotelleet typologian, jolla voidaan kuvata sosiaalisen konstruktionismin laajalla kentällä vaikuttavia erilaisia tapoja tehdä narratiivista tutkimusta ja tutkia erityisesti minuutta tai identiteettiä narratiivisesta näkökulmasta. Typologia rakentuu kahden käsitteen, *narratiivisen konstruktivismin* ja *narratiivisen konstruktionismin* varaan. Oma lähestymistapani edustaa selvästi narratiivista konstruktionismia, mikä sekin on tosin käsitteenä laaja, eikä mikään tietty tutkimusmenetelmä. Jatkossa esiteltävät tutkimusnäkökulmat, diskursiivinen psykologia ja

positiointiteoria auttavat tarkentamaan ja rajaamaan, minkälaisesta narratiivisesta konstruktionismista omassa lähestymistavassani on kyse.

Narratiivinen konstruktivismi katsoo narratiivien heijastelevan yksilön mielen toimintaa, hänen identiteettiään, tunteitaan ja tapaansa tulkita maailmaa, jolloin narratiivia voidaan pitää jonkinlaisena reittinä mielen maisemaan. Narratiivisessa konstruktionismissa sen sijaan lähestytään narratiiveja sosiaalisen todellisuuden konstruointeina, ei todellisuuden heijastumina. (Sparkes & Smith, 2008.) Benwell & Stokoen (2010, 86) mukaan useimmat narratiiviset tutkimukset hyödyntävät konstruktionistista ymmärrystä narratiiveista. Kiinnostuksen kohteena ei silloin ole narratiivi reittinä mielen maisemaan, vaan se, kuinka narratiivit toimivat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tässä lähestymistavassa niin narratiivit kuin identiteetitkin nähdään diskursiivisina tekoina, ei asioina, joita ihmisillä on. Narratiivit ovat sosiaalisia käytäntöjä, joita ihmiset tekevät suhteessa toisiinsa, jossain tietyssä sosiaalisessa kontekstissa. Huomio kohdistuu siis relationaalisuuteen ja narratiivien sosiaaliseen aspektiin, ei niinkään yksilön sisäisiin prosesseihin. (Edwards, 2001, 265; Sparkes & Smith, 2008.)

Kuvatessaan identiteetin tutkimista narratiivisen tutkimuksen piirissä Benwell & Stokoe (2006, 138) eivät käytä narratiivisen konstruktionismin käsitettä, mutta näkökulma käy hyvin yksiin Sparkesin ja Smithin narratiivisen konstruktionismin lähestymistavan kanssa. Kun kiinnostuksen kohteena on identiteetti, nähdään kerronta toimintana, jonka kautta identiteetti esitetään ja artikuloidaan. Identiteetti näyttäytyy dynaamisena, kulttuurisesti ja historiallisesti paikallisena. Se on luotu vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja luodaan yhä uudelleen, ristiriitaisena ja tilannesidonnaisena. (Benwell & Stokoe, 2006, 138). Myös Floya Anthiasin tapa tutkia identiteettiä asettuu tähän näkökulmaan. Anthiaksen (2002) mukaan narratiiveja tarkastelemalla voidaan tutkia sitä, kuinka kertojan on mahdollista jäsentää ja ilmaista sijaintiaan sosiaalisessa järjestyksessä tietynä hetkenä ajassa ja paikassa. Tämä edellyttää narratiivin ymmärtämistä toimintana, performanssina. Narratiiveja voidaan siten tarkastella sosiaalisen toiminnan muotona ja aktiivisena osallistumisena subjektipositioiden konstruointiin (Anthias, 2002; Bamberg, 2004).

Narratiivista tutkimusta tehdään usein pienellä joukolla tutkittavia. Tällöin narratiivien erityisyys ja yksilöllisyys korostuu. Narratiivit voidaan kuitenkin sijoittaa myös laajempaan viitekehykseen. Monet tutkijat tarkastelevatkin narratiiveja paitsi kertojan aktiivisena minän konstruointina, myös sosiaalisten ja kulttuuristen olosuhteiden mahdollistamina ja rajaamina. Tästä näkökulmasta käsin mikä tahansa narratiivi on merkittävä, koska se toimii esimerkkinä siitä, mikä tietyssä sosiaalisessa kontekstissa on mahdollista. (Chase, 2005, 666–667.) Omassa tutkimuksessani nämä molemmat näkökulmat, yksilöllinen ja sosiaalinen, kohtaavat.

Sparkes & Smith (2008) toteavat, että materiaalien ehtojen lisäksi ihmisiä muokkaavat, mahdollistavat ja rajoittavat laaja, mutta loppujen lopuksi rajallinen repertuaari niitä sosiaalisia ja kulttuurisia narratiivisia resursseja, joita meillä on käytössämme. Henkilökohtaisten ja kulttuurissa jaettujen tarinoiden välinen keskinäinen riippuvuus kiinnostaa narratiivisia teoreetikkoja (Benwell & Stokoe, 2006, 139; 2010, 86; Ezzy, 2000). Narratiivisessa tutkimuksessa tarkastellaankin usein sitä, kuinka ihmiset jäsentävät henkilökohtaisia kokemuksiaan tai identiteettiään suhteessa niihin narratiiveihin tai diskursseihin, joita tietyssä kulttuuriympäristössä tietynä ajankohtana on tarjolla.

Tutkijat ovat kiinnostuneita myös siitä, kuinka ihmiset käyttävät näitä diskursseja kertomuksissaan resursseina ja vastustavat ja muokkaavat niitä. Tutkimuksissa pyritään usein osoittamaan, kuinka hegemoniset diskurssit rajoittavat, mutta eivät kahlitse yksilöllisiä tarinoita. Toisaalta pyritään valottamaan hegemonisten diskurssien ristiriitaista ja muuttuvaa luonnetta. (Chase, 2005, 659; Taylor, 2010, 37.) Narratiiveja voidaan myös tarkastella niiden ihmisten välisiin suhteisiin ja organisaatioihin liittyvien funktioiden kannalta, joita narratiiveilla on (Atkinson, Coffey, & Delamont, 2003, 117). Riessman (1997) esim. kuvailee tutkimiaan tarinoita vastaanottajaa varten suunnatuiksi, suostutteleviksi selonteoiksi, joiden funktiona on konstruoida ja tulkita menneisyyttä. Identiteettiä luovuttavia tai –puhetta sisältävät narratiivit käyttävät saatavilla olevia repertuaareja. Näitä resursseja voidaan mobilisoida eri tarkoituksiin ja ne voidaan nähdä siten poliittisina (Anthias, 2009).

Sparkes ja Smithin (2008) mukaan narratiivista konstruktionismia edustavat esim. Edley (2002), Gergen (1994), Medved & Brockmeier (2004) Mishler (1999), Phoenix & Sparkes (2006), Riessman (2003), ja Somers (1994). Sparkes ja Smith (mt.) toteavat, että luokittelu on kuitenkin osittain makuasia ja että samatkin tutkijat soveltavat eri tutkimuksissaan eri näkökulmia. Itse liittäisin jonon jatkoksi mm. Anna De Finan (2000), joka on tutkinut meksikolaismaahanmuuttajien tarinankerrontaa diskurssiivisena välineenä. De Fina on tarkastellut erityisesti sitä, kuinka osallistujat käyttivät etniseen identiteettiin liittyviä kategorioita tarinoissaan. (Ks. myös De Fina, 2006.) Suomessa Laura Huttunen (2002) on tutkinut paikan, kodin ja kuulumisen merkitystä maahanmuuttajien omaelämäkerrallisissa tarinoissa analyysiotteella, joka olisi mielestäni mahdollista sijoittaa narratiivisen konstruktionismin piiriin.⁵ Mielestäni myös identiteettejä tilannekohtaisina konstruktiona tarkastelleet Taylor (2006) ja Taylor & Littleton (2006) voidaan lukea narratiivisen konstruktionismin piiriin. Heidän mukaansa kulloinkin konstruoituihin identiteetteihin vaikuttavat niin aiemmin esitetyt versiot identiteetistä kuin myös laajemman sosiaalisen yhteisön jakamat odotukset elämäntilasta.

3.2 Diskurssiivinen psykologia ja positiointiteoria

Kuvataksaan diskurssiivisen tutkimuksen monimuotoisuutta ovat McKinley & McVittie (2008, 9) verranneet diskurssiivisen tutkimuksen eri variaatioita jäätelön makuihin. Aivan kuten eri jäätelömauilla ei ole mitään kaikkien hyväksymää yhtä reseptiä, ei diskurssiivisen tutkimuksen eri muotojen määrittelyistäkään vallitse yksimielisyyttä. Ja kuten jäätelökin syödään usein eri makujen yhdistelminä, jotka sulavat samassa annoksessa, myös yksittäinen tutkija voi ottaa vaikutteita diskurssiivisen tutkimuksen eri haaroista ja perspektiiveistä. Hyödynnän omassa jäätelöannos-tyyppisessä analyysissäni erityisesti

---

⁵ Laura Huttunen (2002, 23) kuvaa lukutapaansa ja suhdettaan tutkimuksensa aineistoon näin: ”Suhteeni kieleen on väljän konstruktionistinen. Lähdän siis ajatuksesta, että kieli ei vain yksinkertaisella tavalla kuvaa maailmaa, vaan myös tuottaa merkityksiä, tulkintoja ja järjestyksiä, joilla on konkreettisia seurauksia.” Käyttämäni aineisto on pieneltä osalta sama kuin Huttusen käyttämä aineisto. (Ks. tarkemmin tämän tutkimuksen luku 4.1.)

diskursiivisesta psykologiasta, mutta myös positiointiteoriasta poimimiani vaikutteita ja työkaluja.

3.2.1 Diskursiivinen psykologia

Kuten sosiaalisen konstruktionismin puitteissa muutenkin, analysoidaan myös diskursiivisessa psykologiassa ja muissa diskursiivisissä suuntauksissa sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan kieltä käyttäen. Siinä missä narratiivisesti orientoituneet tutkijat saattavat puhua kulttuurisesti jaetuista narratiiveista (master narratives), käyttävät monet diskursiivisen psykologian edustajat diskurssin, tulkintarepertuaarin tai narratiivisten resurssien käsitettä. (Ks. esim. Benwell & Stokoe, 2006, 9; Smith & Sparkes, 2008.) Diskurssi on puhetta ja tekstejä, joita tutkitaan sosiaalisessa toiminnassa (Potter & Edwards, 2001, 104). Tulkintarepertuaarit voidaan puolestaan määritellä suhteellisen yhdenmukaisiksi tavoiksi puhua asioista ja tapahtumista (Edley, 2001, 198). Ne ovat toistuvia kuvien, metaforien tai kielikuvien muodostamia kuvioita, jotka tarjoavat pohjan jaetulle ymmärrykselle. (Mts. 198–199). Edleyn (mts. 202) mukaan tulkintarepertuaarien ja diskurssien ero ei välttämättä ole suuri. Molemmissa korostuu ajatus merkitysvarannoista, erottuvista tavoista puhua jostain asiasta. Termivalinta kertoo lähinnä käsitteellisistä tai metodologisista eroista. Tyypillisimmillään diskurssin käsitettä käyttävä tutkimus on foucaultlaista. Silloin keskeiseksi nousevat valtaan liittyvät kysymykset ja ihmiset nähdään usein diskurssien määrittäminä. Toisaalta diskurssin käsitettä käytetään diskursiivisessa tutkimuksessa usein hyvin väljänä yleiskäsitteenä, eikä se siten suinkaan aina viittaa juuri foucaultlaiseen tutkimukseen. Tulkintarepertuaarin käsitettä käytettäessä yksilön toimijuus korostuu, kun tulkintarepertuaarit nähdään ainakin foucaultlaisiin diskursseihin verrattuna pienempinä, sirpaleisina ja vähemmän monoliittisina, jolloin puhujille tarjoutuu monenlaisia retorisia mahdollisuuksia (mts., 202).

Diskurssit ja tulkintarepertuaarit ovat toisaalta konstruoituja – ihmiset puhuvat hyväksikäyttäen saatavilla olevia resursseja: sanoja, kategorioita, yleisesti jaettuja ajatuksia. Toisaalta ne ovat myös konstruoivia, sillä ihmiset rakentavat sosiaalisia maailmoja kuvausten ja selontekojen kautta. Siten myös ihminen on samaan aikaan diskurssien tuote ja tuottaja (Edley & Wetherell, 1997). Samoin ihmiset voivat suuntautua erilaisia tulkintarepertuaareja, subjektipositioita tai diskursseja kohti tai niitä vastaan (Benwell & Stokoe, 2006, 41).

Yksi diskursiivisen tutkimuksen lähtökohdista on, että puheella (ja tekstillä) on toimintaorientaatio (action orientation), eli sanoilla tehdään asioita, tietoisesti tai tiedostamatta. Diskursiivisen psykologian tutkijat ovatkin ehdottaneet, että sellaisia tutkimuskohteita, joita psykologia on perinteisesti tarkastellut melko pysyvinä ja muuttumattomina ilmiöinä, kuten identiteettiä, pitäisi käsitellä muuttuvina, neuvoteltavina ja vuorovaikutuksellisinä asioina, siis jonain, mitä *tehdään*, ennemminkin kuin jonain, mikä *on*. (Taylor, 2001a, 313, kursivointi S.V.) Analyysin osalta tämä tarkoittaa sitä, että ihmisten tuottamia selontekoja ei katsota psyykkisten prosessien neutraaleina heijastumina vaan tekoina, joilla on tiettyjä funktioita vuorovaikutuksessa (Nikander, 2008a; Verkuyten

& de Wolf, 2002). Diskursiivisessa psykologiassa tutkija ei siis pyri paljastamaan tutkimukseen osallistujien tarkoituksia tai uskomuksia, eikä tekemään päätelmiä piilevistä asenteista (Taylor, 2001b, 19), vaan kyse on kielenkäytön huolellisesta tutkimisesta ja sen tarkastelusta diskursiivisena toimintana. Tutkimus voi kohdistua esimerkiksi siihen, kuinka sosiaalisia kategorioita konstruoidaan ja käytetään (Edwards & Potter, 1992; Jokinen, 1999; Nikander, 2009; Potter & Wetherell, 1987; Verkuyten, 1997).

Tutkittaessa identiteettejä diskursiivisen psykologian keinoin voidaan havainto- ja kognitiivisia prosesseja koskevat oletukset ”laittaa syrjään” ja keskittyä tarkastelemaan kuvauksia ja selityksiä sellaisinaan (Verkuyten & de Wolf, 2002). Tällöin identiteetti hahmotetaan puheessa ja erilaisissa teksteissä aktiivisesti, jatkuvasti ja dynaamisesti konstruotuna asiana, joka sijoittuu julkisten diskurssien piiriin ja vuorovaikutuksessa tapahtuviin merkityksellistämisprosesseihin, ei yksityiseen kognitoiden, emootioiden tai kokemusten maailmaan (Benwell & Stokoe, 2010, 83). Tämä näkökulma identiteetteihin vastaa käytännössä narratiivisen konstruktionismin näkökulmaa ja on sopuissuissa niiden postmodernien lähestymistapojen kanssa, jotka hahmottavat identiteetin moninaisena, sirpaleisena ja ristiriitaisenakin ilmiönä. (Ks. esim. Bauman, 2004.) Identiteetti- ja projektteja pitäisikin Taylorin (2010, 129) mukaan tarkastella nimenomaan diskursiivisesti, monien ja ristiriitaisen versioiden neuvotteluna, positioina ja projisoituina mahdollisuuksina. Taylor (mts. 95) toteaa edelleen Davies & Harréen (1990) viitaten, että identiteettejä rakennetaan, niistä kilpaillaan ja niistä neuvotellaan aktiivisesti positioinnin kautta. Vaikka identiteettityötä määrittävät jaetut sosiaaliset merkitykset, nähdään yksilö toisaalta myös aktiivisena sosiaalisena toimijana, joka voi hyödyntää ja haastaa näitä merkityksiä (Taylor, 2006, 95). Tällaiseen tutkimusperinteeseen oma tutkimuksenikin kytkeytyy.

Diskursiivisissä tutkimuksissa analyysi perustuu yleensä toistuvien diskursiivisten säännönmukaisuuksien ja rakenteiden etsimiseen kielestä. Lähestymistapojen välillä on eroja mm. siinä, missä määrin vapaaksi tai diskurssien rajoittamaksi kielenkäyttäjää katsotaan (Taylor, 2001b, 5–10). Myös diskursiivinen psykologia voidaan jakaa kahteen haaraan sen mukaan, mikä on tarkastelun kohde ja analyysitapa. Keskustelunanalyysiä mukaileva diskursiivinen psykologia on kiinnostunut puheesta toimintana (practice), esimerkiksi ”identiteetin tekemisestä” (doing identity) (Taylor, 2010, 127–128). Kriittistä diskursiivista psykologiaa edustavat tutkijat, kuten Wetherell ja Edley puolestaan ovat kiinnostuneita kulttuurisesti saatavilla olevista diskursiivisista resursseista, jotka mahdollistavat ja muotoilevat puhetta (Taylor, 2010, 128). Vaikka kyse on kulttuurisesti jaetusta materiaalista, ei näillä resursseilla kuitenkaan ole täysin pysyviä merkityksiä (Verkuyten & de Wolf, 2002).

Taylorin (2010) em. jaottelu poikkeaa hieman mm. Benwell & Stokoen (2010) ryhmittelystä, jossa diskursiivinen psykologia sijoitetaan mm. keskustelunanalyysin kanssa samaan diskurssianalyysin haaraan, mutta kriittinen diskursiivinen psykologia taas toiseen haaraan mm. positiointiteorian kanssa. Yhtäkaikki, vuorovaikutuksen mikrotasolle keskittyvä diskursiivinen psykologia ja etenkin sen keskustelunanalyysiä hyödyntävä perinne eroavat kriittisestä diskursiivisesta psykologiasta siinä, että ne keskittyvät tutkimuksen osanottajien puheeseen ja muuhun välittömään vuorovaikutukseen, eivätkä kriittisen diskursiivisen psykologian tapaan hae tulkinnan kiinnekohtia ja teoreettisia

käsitteitä sen ulkopuolelta. Vuorovaikutuksen mikrotasolla tarkastellaan mm. sitä, kuinka sosiaalisia identiteettejä lunastetaan tai vaaditaan (claim), vastustetaan tai muuten käytetään vuorovaikutuksessa (Benwell & Stokoe, 2006, 40). Kriittinen diskursiivinen psykologia sen sijaan on teorialähtoisempää kuin aineistossa näkyvään hienosyiseen vuorovaikutukseen keskittyvä keskusteluanalyysi (Benwell & Stokoe, 2010, 94). Kriittinen diskursiivinen psykologia painottaa nimensä mukaisesti diskurssianalyysin kriittistä potentiaalia, johon Wetherell viittaa ”diskursiivisen järjestäytymisen sosiaalisilla ja poliittisilla seurauksilla” (the social and political consequences of discursive patterning) (Wetherell, 1998, 405). Analyysissä hyödynnettäviä potentiaalisia kulttuurisia konteksteja on periaatteessa loputon määrä. Tämä voi näyttäytyä keskusteluanalyttisesti orientoituneiden tutkijoiden näkökulmasta kriittisen diskurssianalyysin huonona puolena, kuten Benwell & Stokoen (2010, 93) epäsuorasta kritiikistä voi päätellä.

Käytännössä tutkijan kiinnostus voi tietyssä tutkimuksessa ulottua sekä mikro- että makrokontekstiin. Näin on minunkin kohdallani. Wetherellin (1998) synteettinen analyysitapa yhdistää keskustelun yksityiskohtien tarkastelua ja laajempaa makrostruktuuria, jolloin tulkinnassa hyödynnetään tekstin ulkopuolista kontekstia (Benwell & Stokoe, 2006, 41). Taylorin (2010, 29–30) mukaan Wetherell (mt.) ei tyydy identiteettityön tutkimisessa keskusteluanalyysin mukaiseen vuorovaikutuksen lähitarkasteluun, sillä tutkimuksessa tarvitaan myös 'argumentatiivisten lankojen' ja 'diskursiivisen taustakankaan' tarkastelua. Taylor itse näkee, että Wetherellin 'diskursiiviseen taustakankaaseen' sisältyvät vakiintuneet narratiivit, jotka tuovat saataville tiettyjä identiteettejä, sekä normatiivisia jatkumoa ja näihin liittyviä arvoja. Omaa tutkimusotettaan Taylor nimittää narratiivis-diskursiiviseksi lähestymistavaksi. Sen vahvuutena hän näkee yleisen ja erityisen yhdistämisen: tulkinnassa tarkastellaan sosiaalisten ja kulttuuristen viitekehysten ja identiteetin tai yksilöllisen subjektiviteetin välisiä yhteyksiä (mts. 130). Taylorin (mts. 29–30) mukaan Iso-Britanniassa narratiiveja on tutkittu diskursiivisen psykologian puitteissa melko vähän. Mielestäni tämä on osin määrittelykysymys. Ainakin kansainvälisesti katsoen narratiivisen tutkimuksen sisällä sosiaalinen konstruktionismi on voimissaan ja sen hengessä diskursiivisen psykologian ajatuksia hyödynnetään laajalti, vaikei niitä diskursiiviseksi psykologiaksi nimittäisikään. Ks. esim. em. brittiläisten Sparkes & Smithin (2008) narratiivisen identiteettitutkimuksen kenttää luotaava artikkeli, jossa viitataan myös lukuisiin diskursiivisia lähestymistapoja hyödyntäviin tutkimuksiin. Näkemykseni mukaan myös Taylorin narratiivis-diskursiivinen lähestymistapa asettuisi luontevasti artikkelissa hahmoteltuun narratiivisen konstruktionismin viitekehukseen, vaikei Taylor siihen omassa artikkelissaan viittaakaan.⁶

Käytännön tasolla aineiston analyysi diskursiivisessa psykologiassa sisältää lähestymistavasta riippumatta toistuvina esiintyvien rakenteiden (pattern) eli käsitteiden, metaforien, teemojen, puhe- ja argumentointitapojen etsimistä tekstiaineistosta. Analyysin käsitteet tulevat mm. teoriataustasta ja tutkimuskysymyksistä. Käytetyt lainaukset, tulkittiinpa niitä tilannekohtaisesti tai esimerkkeinä jostain laajemmasta, eivät viittaa

---

⁶ Narratiivisen konstruktionismin käsite ei toistaiseksi vaikuta muutenkaan vakiintuneen, vaikka se on mielestäni varsin hyödyllinen metatason käsite narratiivisen tutkimuksen laajan ja hajanaisen kentän kuvaamisessa.

ihmiseen puheen takana. Ihminen ei siis ole analyysiyksikkö. Kielen toistuvien säännönmukaisuuksien löytämisen jälkeen tällaiset rakenteet nimetään, jonka jälkeen voidaan esimerkiksi tarkastella sitä, kuinka nämä diskursiiviset resurssit toimivat puheessa ja mitkä ovat sen implikaatiot puhujan identiteettityölle. (Taylor, 2001b; 2010.)

Diskursiivisia lähestymistapoja käyttäen on tutkittu mm. sitä, kuinka ihmiset sosiaalisessa vuorovaikutuksessa määrittelevät itseään ja muita ja tuottavat sosiaalisia erontekoja ja suhteita (Verkuyten & de Wolf, 2002). Maahanmuuttoon liittyen on tarkasteltu mm. valtaväestön tuottamaa ennakkoluulopuhetta (esim. Wetherell & Potter, 1992) ja sitä kuinka valtaväestö turvaa omaa etnistä enemmistöidentiteettiään (Verkuyten, 1997, 569). Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten itse tuottama puhe maahanmuutosta ja identiteeteistä on kuitenkin melko harvoin ollut diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteena (Verkuyten & de Wolf, 2002).

Yksi varhaisimmista etnistä vähemmistöidentiteettiä diskursiivisesta näkökulmasta tarkastelleista tutkimuksista oli Verkuytenin (1997) tutkimus, joka käsitteli Hollannissa asuvien turkkilaisten identiteetin konstruointia. Tutkimus osoitti, että etnisten vähemmistöjen jäsenet ottavat aktiivisen roolin määritellessään itseään suhteessa eri etnisiin ryhmiin ja että vaikka itseä koskevat ryhmäkategorioiden perustuvat määritelmät nojaavat väistämättä ryhmäjaotteluihin, eivät ne silti ole välttämättä vastakohtaisia. Myöhemmin Verkuyten & de Wolf (2002) tutkivat erilaisia etnisen identiteetin perustelun tapoja. Verkuyten & de Wolf nimesivät kolme erilaista etnistä identiteettiä koskevaa puhetapaa. Niistä ensimmäinen oli luonteeltaan ontologinen, kyse oli ”olemisesta” (being). Tässä puhetavassa hyödynnettiin usein biologista selitysmallia, jolloin etnisyys määrittyi tyypillisesti verenperintönä. Toinen puhetapa liittyi emotionaalisiin perusteluihin ja sen tutkijat nimesivät ”feeling” -puhetavaksi. Tälle puhetavalle oli tyypillistä perustella etnisyyttä omalla tunteella tiettyyn ryhmään kuulumisesta. Kuulumisen tunnetta osallistujat puolestaan perustelivat varhaissozialisaation vaikutuksella. Kolmas puhetapa oli ”doing”, jossa korostuivat tietyille ryhmäjäsenyydelle tyypilliset toimintatavat ja ominaisuudet, kuten käyttäytyminen ja kielitaito. Puhetavat eroavat toisistaan mm. sen suhteen, mikä on toimijuuden määrä tai muutoksen mahdollisuus niiden varaan rakennettujen identiteettien kohdalla. (Verkuyten & de Wolf, 2002.)

Myös toisessa Verkuytenin tutkimuksessa (2005b) on tarkasteltu (valtaväestön edustajien lisäksi) etnisiin vähemmistöihin kuuluvien puhetta. Verkuyten sijoittaa tutkimuksensa lähemmäksi kriittisen diskursiivisen psykologian analyysitapoja kuin (mm. keskusteluanalyysistä ammentavaa) paikallisen vuorovaikutuksen yksityiskohtiin keskittyvää analyysitapaa. Tässä mm. positiointiteoriaa hyödyntävässä tutkimuksessa tarkasteltiin etnisesti hollantilaisten ja Hollannissa asuvien etnisten vähemmistöjen edustajien tapoja puhua syrjinnästä ja selittää sitä. Esimerkkeinä tuoreista diskursiivista tutkimusotetta maahanmuuton ja identiteettien alalla hyödyntävistä tutkimuksista voidaan mainita myös Sala, Dandy & Rapleyn (2010) tutkimus, jossa vertailtiin ensimmäisen ja 1,5 sukupolven italialaismaahanmuuttajien identiteettikonstruktioita Australiassa, erityisesti identiteetin autenttiseksi rakentamisen kannalta. Merino ja Tileaga (2011) puolestaan ovat tarkastelleet mapuche-nuorten itsemäärittelyjä Chilessä. Merino ja Tileaga tutkivat, kuinka osallistujat käyttivät arkijärkeen pohjautuvia perusteluja identiteettejä omaksuessaan ja niistä neuvotellessaan tai niitä vastustaessaan. ”Väliviiva-identiteettejä”

(hyphenated identities) ja hybridi-identiteettejä on myös tutkittu diskursiivisesta näkökulmasta (ks. esim. Ali & Sonn, 2010; Bélanger & Verkuyten, 2010; Malhi, Boon, & Rogers, 2009). Tuoretta suomalaista tutkimusta edustavat Varjosen ja kollegoiden tutkimukset, jossa tarkasteltiin inkerinsuomalaisten tapaa konstruoida suomalaisuutta ja neuvotella omasta identiteetistään ennen ja jälkeen Suomeen muuttamisen (Varjonen, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2009; 2013).

3.2.2 Positiointiteoria

Narratiivista analyysiä on yhdistetty myös positiointiteoriaan, erityisesti kriittisen psykologian saralla (Benwell & Stokoe 2006, 43). Positiointiteoria (suomeksi myös 'asemointiteoria', ks. esim. Pöysä, 2010) on lähestymistapa, joka ei keskity makrodiskursseihin eikä mikrotason vuorovaikutukseen, vaan on kiinnostunut molemmista ja etsii yhteyksiä näiden välillä. Positiointiteoriassa tarkastellaan sitä, kuinka tarinankertoja ja yleisö yhdessä konstruoivat identiteettiä. (Benwell & Stokoe, 2010, 86–87.)

Positioinnilla tarkoitetaan prosessia, jonka kautta puhujat omaksuvat, vastustavat ja tarjoavat subjektipositioita ('subjektiasemia' ks. esim. Törrönen, 2010), jotka ovat saatavilla diskursseissa tai kulttuurisesti jaetuissa ja vakiintuneissa narratiiveissa (master narratives). Ihmiset voivat esim. positioida itsensä ja muut uhreina tai suoriutujina, heikkoina tai vallankäyttäjinä. Eri narratiivit tarjoavat erilaisia positioita ja ihmiset asemoivat itsensä suhteessa näihin positioihin. (Benwell & Stokoe 2010, 86; Davies & Harré, 1990; 1999; Sclater 2003; Törrönen, 2000; van Langenhove & Harré.)

Positioinnin dynamiikka on kaksisuuntainen. Toisaalta eksplikoitua (esim. erilaisuuden ja samanlaisuuden) positiot asetetaan vastakkain. Toisaalta kyse on siitä, miten puhuja suhteutuu eri positioihin: neuvotteleeko hän positioista, hylkääkö vai hyväksyykö? Positioinnin dynamiikka koostuu siis toisaalta tuttuihin kulttuuriisiin positiointeihin liittyvästä keskustelusta, toisaalta siitä vuorovaikutuksellisesta positioista, joka tulee toisia positioivan ihmisen osaksi. (Carbaugh, 1999, 163.) Positiointi voi olla tahatontakin, mutta usein positiointiteoriassa painotetaan ihmisten aktiivisuutta: positioista voidaan kieltäytyä, niistä voidaan neuvotella, niitä voidaan muokata ja vastustaa (Esim. Davies & Harré, 1990; Harré & van Langenhove 1999; Malhi ym., 2009). Positioita otetaan käyttöön mm. kontekstista, tavoitteista ja projekteista riippuen. Nämä limittyvät niiden narratiivien ja diskurssien kanssa, joita meillä on saatavilla (Anthias, 2009). Törrösen (2000, 250) mukaan subjektipositiot rakennetaan toisaalta suhteessa "kulttuurissa kiertäviin vasta-argumentteihin" ja toisaalta suhteessa puheessa käsiteltäviin asianteemoihin.

Ryhmienvälinen positiointi tapahtuu käyttämällä sellaisia ryhmäkatteja kuin "me" ja "he" tai puhumalla "minusta" tai "sinusta" jonkin ryhmän jäsenenä (Tan & Moghaddam, 1999, 183). Positiointiteoria kiinnittää huomiota eri subjektipositioita edustaville puhujille annettuihin erilaisiin ja epätasaisesti jaettuihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tan & Moghaddamin mukaan (mts. 187–188) tärkein päämäärä positioinnissa (positioning practices) on yrittää asemoida oma ja toisten ryhmät niin, että

saavutetaan ja legitimisoidaan sellaiset positiot, jotka tekevät puhujasta tehokkaan ja voimakkaan. Jones (2006, 81) on huomauttanut, että Harré ja van Langenhove (1999) eivät positiointiteoriaa kuvatessaan juuri selitä, kuinka positiot tunnistetaan aineistosta. Myös Törrönen (2010, 181) kritisoi subjektipositioiden analyysiä ”vaikutelmanvaraisuudesta”. Törrönen (mt.) itse ehdottaa, että subjektipositioita voidaan tarkastella mm. luokituksina, jotka määrittelevät toimijoiden ominaisuuksia.

Subjektipositioita tarkasteltaessa tutkijan kiinnostus kohdistuu kahteen asiaan: subjektiposition paikalliseen käyttöön ja siihen laajempaan ideologiseen tai sosiaaliseen kontekstiin, jossa tiettyjä subjektipositioita tuottava puhe ilmenee. Toisin sanoen: Mitä tietyillä subjektipositioilla saavutetaan paikallisesti ja mitä positioiden saatavuus voi kertoa laajemmasta sosiaalisesta kontekstista. Subjektiposition käsite on tutkimuksessa liitetty niinkin laajoihin toimijoihin kuin valtio. Slocum-Bradley (2010) on tutkinut Tanskan euro-kansanäänestykseen liittyvää puhetta ja tarkastellut sitä, millaisia positioita Tanska ja EU saavat euro-kriittisissä tai sitä tukevissa puheenvuoroissa. Anthias (2009) puolestaan käyttää identiteetin ja kuulumisen kentällä translokationaalisen positionalisuuden viitekehyksen käsitettä (the framework of ‘translocational positionality’), joka hänen mukaansa kannustaa meitä tarkastelemaan sitä, kuinka narratiivit artikuloivat sosiaalisia suhteita ja paikkoja ja kuinka ilmaisut ovat osa neuvottelun ja joksikin tulemisen prosessia, eivätkä minkään pysyvän ilmauksia. Malhi ym. (2009) ovat käyttäneet positiointiteoriaa ja diskurssianalyysiä tutkiessaan, kuinka etelä-aasialaiset naiset Kanadassa rakensivat identiteettiään diskursiivisesti keskusteluissa, jotka koskivat etnistä identiteettiä. Tässä tutkimuksessa ns. ”väliviiva-identiteetit” (hyphenated identities) osoittautuivat suosituiksi verrattuna yhteen kulttuuritaustaan pohjautuviin identiteetteihin. Analyysissä kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka keskustelijat kuvasivat itseään, mitä diskursiivisia ja retorisia välineitä käytettiin ja minkälaisia subjektipositioita diskursiivisten resurssien avulla tuotettiin. Subjektiposition käsitteellä Malhi ym. (2009) viittaavat erilaisiin aineistossa esiintyviin etnisen identiteetin kuvauksiin. Identiteettien rakentumista tarkasteltiin myös subjektipositioiden funktioiden kannalta.

Vaikka oma aineistoni, jonka seuraavassa luvussa esittelen, on Malhin ja kumppaneiden (2009) aineistosta poiketen suurelta osin kirjallista elämäntarina-aineistoa, on lähestymistapani hyvin samankaltainen kuin heidän. Kerron lähestymistavastani tarkemmin seuraavassa luvussa.

4. Aineisto, tutkimuskysymykset ja analyysimenetelmät

4.1 Aineisto

Tässä kvalitatiivisessa pitkittäistutkimuksessa tarkastellaan maahanmuuttajien identiteettiä, maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja integraatiota maahanmuuttajien omaelämäkerrallisten narratiivien pohjalta. Pääasiallisena tutkimusaineistoni on elämäntarinoiden⁷ pitkittäisaineisto, joka muodostuu 23 maahanmuuttajan vapaamuotoisesti kirjoittamasta tai kertomasta tarinasta, jotka on tuotettu vuonna 1997 tai 2001 sekä samojen kertojien näille tarinoille vuonna 2005 kirjoittamista ja kertomista jatkotarinoista, eli yhteensä 46 tarinasta (ks. liite 1).

Aineisto on kerätty kolmessa osassa. Vuoden 1997 aineisto on tuolloin kaikille Suomessa asuville maahanmuuttajille suunnatun kirjoituskilpailun satoa, joka on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon tutkijoiden käyttöön. Osaa tästä aineistosta on myös Laura Huttunen, toinen ohjaajistani, käyttänyt omassa, v. 2002 ilmestyneessä väitöskirjassaan. Kirjoituskilpailu oli avoin kaikille Suomessa asuville maahanmuuttajille, muuttosyyhin tai lähtömaahan katsomatta. Aineistonkeruussa käytettiin mm. lehti-ilmoituksia. En itse osallistunut tuon aineisto-osan keräämiseen, mutta vuoden 2001 aineiston olen kerännyt itse pro gradu -työtäni varten. Vuoden 2005 aineisto on myös minun keräämäni ja se koostuu vuoden 1997 ja vuoden 2001 keruisiin osallistuneiden ihmisten jatkotarinoista. Vuoden 1997 kirjoituskilpailuun oli mahdollista osallistua millä tahansa kielellä ja kirjoitukset käännettiin suomeksi. Pro gradu -aineiston keräämisessä vuonna 2001 käytettiin monia eri kanavia. Laitoin ilmoituksia mm. kauppojen ja kirjastojen ilmoitustauluille ja lähetin niitä myös erilaisiin maahanmuuttajajärjestöihin. Iso osa osallistujista löytyi lopulta tuttuja ja tutun tuttuja kautta. Resurssien rajallisuuden vuoksi pro gradu -tutkimukseeni oli mahdollista osallistua vain englannin- tai suomenkielisillä tarinoilla. Tarjosin ensisijaisena osallistumismuotona kirjallista tarinaa, mutta myös tarinan suullinen kertominen oli mahdollista. Kuka tahansa vähintään vuoden Suomessa asunut maahanmuuttaja oli tervetullut osallistumaan pro gradu -tutkimukseeni. Tässäkään aineistonkeruussa ei siis ollut mitään muita, esim. lähtömaahan tai muuttosyyhin liittyviä osallistumiskriteereitä.

Väitöskirjatyöhön ryhtyessäni päätin hyödyntää näitä kahta aineistolähdettä ja kerätä aineistolle jatkoa samoilta osallistujilta. Aikaisempien keruiden aikaan suunnitelmia aineiston jatkokeruista ei siis vielä ollut. Jatkotutkimusvaiheessa uusien osallistumiskutsujen lähettäminen rajautui taas käytännön sanelemana niihin osallistujiin, jotka edelleen asuivat Suomessa ja joiden yhteistiedot oli mahdollista jäljittää. Lisäksi jouduin lähtökohtaisesti rajaamaan pois muutaman sellaisen potentiaalisen osallistujan, joka oli vuonna 1997 kirjoittanut tarinansa jollain muulla kuin suomen- englannin- tai arabian

---

⁷ Elämäntarinan käsitettä (life story) käytetään narratiivisessa tutkimuksessa monin tavoin. Itse tarkoitan sillä omaelämäkerrallista, omin sanoin kirjoitettua tai kerrottua tarinaa (ks. esim. Chase 2005, 652). Käytän tutkimuksessani synonyymien kaltaisesti elämäntarinan rinnalla myös käsitteitä tarina, kertomus ja narratiivi, aineistooni viitattessani.

kielellä, sillä käännöksiin tarvittavat resurssini olivat varsin rajalliset. Lopulta noin puolet niistä osallistujista, jotka onnistuin tavoittamaan, osallistui väitöstutkimukseeni kirjoittamalla tai kertomalla jatkotarinansa.⁸ Lopullinen osallistujajoukko koostuu näiden rajauksien seurauksena yhteensä 23 osallistujasta. Näistä 12 osallistujaa on osallistunut myös pro gradu -tutkimukseeni ja loput 11 osallistujaa osallistuivat vuoden 1997 kirjoituskilpailuun. Vuoden 1997 tarinoista kolme tarinaa on sellaista, jotka ovat myös Huttusen (2002) analyoiman aineiston joukossa.

Kaikissa aineistonkeruuvaiheissa osallistujia pyydettiin kertomaan omin sanoin omasta elämästään. Vuoden 1997 kirjoituskilpailuissa kirjoittajia kannustettiin kertomaan koko siihenastisesta elämästään. Pro gradu-aineiston keruussa vuonna 2001 pyydettiin kertomaan erityisesti Suomessa eletystä elämästä. Ohjeistus oli kuitenkin väljä, eikä rajoittanut kerrontaa vain tuohon aikaan. Jatkotarinoiden keruussakin käytettiin väljää ohjeistusta, mutta aikarajaukseksi ehdotin osallistujille, että he voisivat kertoa elämästään ensimmäisen tarinan kirjoittamisen jälkeisistä ajoista. Kuhunkin aineistonkeruuseen liittyvät osallistumisohjeet ovat liitteenä (liitteet 2.-4.). Pohdin aineistonkeruiden erojen merkitystä tarkemmin vielä luvussa 8.3.1.

Osallistujista kolme on kertonut tarinansa suullisesti, loput kirjallisesti. Tarinoiden pituus vaihtelee puolesta liuskasta noin 40:een liuskaan. Osallistujat ovat tulleet Suomeen kaikkiaan 12 eri maasta ja heidän muuttosyynsä vaihtelevat laajasti. Naisia on 13, miehiä 10. Kyseessä ei ole tilastollisesti edustava otos Suomen maahanmuuttajaväestöstä, mutta aineisto soveltuu erinomaisesti laadulliseen tutkimukseen, jonka analyysin lähtökohdat ovat sosiaalisessa konstruktionismissa. Tässä tutkimuksessa ei siis yritetä selittää aineiston piirteitä osallistujia koskevilla taustamuuttujilla, vaan aineistossa erottuvia tapoja puhua maahanmuutosta tarkastellaan sosiaalisena ja diskursiivisena toimintana.

---

⁸ Yhden osallistujan tarinat jätin pois aineistostani siksi, että kertojan jälkimmäinen tarina oli hyvin poikkeuksellinen ja antoi vahvan vaikutelman kertojan vakavista mielenterveydellisistä ongelmista. Tutkimuseettisistä syistä oli siten perusteltua jättää tarina aineiston ulkopuolelle.

4.2 Tutkimuskysymykset ja oma lähestymistapani

Narratiivit ovat sosiaalisia luomuksia. Bamberg (2006) on todennut, että narratiivisessa tutkimuksessa pitäisi tutkia enemmän sitä, mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu ja kuinka ihmiset tekevät asioita dialogissa muiden kanssa. Tutkimukseni vastaa tuohon tarpeeseen, etenkin jos dialogi ymmärretään laajasti, sillä katson aineistoni elämäntarinoiden asettuvan vuoropuheluun suomalaisten ja esim. maahanmuuttoon liittyvistä asioista päättävien kanssa. Siksi analyysini sijoittuu Verkuytenin (2005a) kolmiosaisen mallin keskeiselle, vuorovaikutuksen tasolle, kuten edellä olen kuvaillut.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia identiteettejä maahanmuuttajat konstruoivat itselleen ja muille maahanmuuttajille integraatioprosessin varrella tuottamissaan elämäntarinoissa?
2. Minkälaisiksi rakentuvat maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet maahanmuuttajien elämäntarinoissa?
3. Minkälaisena hahmottuu maahanmuuttajien paikka Suomessa ja Suomeen integroitujina maahanmuuttajien elämäntarinoissa?

Kysymykset limittyvät käytännössä toisiinsa. Kolmas kysymys, joka käsittelee maahanmuuttajien paikkaa Suomessa ja Suomeen integroitujina, on luonteeltaan laajin ja soveltavin ja siihen vastataan osittain kahden ensimmäisen kysymyksen pohjalta. Tutkimuskysymyksiin lähdetään käytännössä vastaamaan tarkastelemalla ensin kerrontaperspektiivejä, joista käsin tarinat oli kerrottu, sekä niitä maahanmuuttajapositioneja, joita kertojat tuottavat maahanmuuttajille. Koko aineistoon kohdistuvan poikkileikkauksellisen lisäksi kiinnitän huomiota myös pitkittäismuutoksiin aineistossa ja tarkastelen kerrontaperspektiivien käyttöä koskevia muutoksia samojen kertojien eri aikoina tuottamien tarinoiden välillä. Lopuksi lähiluen ja analysoin viiden osallistujan molemmat kertomukset huomioiden niiden muodostaman narratiivisen kokonaisuuden ja jatkumon. Myös tämä analyysin osa sisältää ajallisten muutosten tutkimista. (Ks. tutkimuskysymysten ja tulosten raportoinnin välisestä yhteydestä luku 4.3.)

Yhdistelen omassa tutkimusotteessani narratiivista konstruktionismia, diskursiivista psykologiaa ja positiointiteoriaa, joita olen esitellyt luvussa 3. Tässä luvussa kuvaan tarkemmin, kuinka itse hyödynnän näitä tutkimuksellisia näkökulmia. Katson Sparkes & Smithiin (2008) nojautuen, että toistaiseksi vakiintumattomalta vaikuttava narratiivisen konstruktionismin käsite on eräänlainen väljä kattokäsite sellaisille tekstianalyttisille lähestymistavoille, jotka tarkastelevat identiteettejä kielessä ja erityisesti narratiiveissa sosiaalisesti rakentuvina ja rakennettuina. Tässä mielessä sekä diskursiivinen psykologia että positiointiteoria olisi lähestymistapoina mahdollista sijoittaa narratiivisen

konstruktionismin piiriin, siltä osin kuin lähestymistapoja käytetään juuri narratiivisen aineiston tutkimiseen.

Narratiivisen konstruktionismin (Sparkes & Smith, 2008) viitekehyksen mukaisesti tarkastelen narratiiveja todellisuuden konstruoijina, en todellisuuden heijastumina. Lähestyn siten myös identiteettejä narratiivien lailla diskursiivisina tekoina tai sosiaalisina käytäntöinä, joita ihmiset tekevät suhteessa toisiinsa. Identiteetin tuottaminen tapahtuu aina jossain sosiaalisessa kontekstissa. Niinpä elämäkerrallisia selontekoja voidaankin analysoida esimerkiksi niiden kulttuuristen narratiivisten resurssien valossa, joita ihmiset käyttävät tai vastustavat, kertoessaan elämästään – ja tässä tapauksessa – konstruoidessaan mm. identiteettejä, ryhmien välisiä suhteita ja integraatiota (ks. esim. Taylor, 2010, 36).

Kun narratiiveja tutkitaan sosiaalisesti tuotettuina ja osana vuorovaikutusta, voidaan vuorovaikutuskonteksti hahmottaa laajasti, niin että siihen sisältyvät keskustelun aihetta koskevat tunnetut oletukset, argumentit ja vasta-argumentit. Billigiä (1987) mukaillen voidaan puhua puheen retorisuudesta, siitä kuinka tarinat ”tekevät työtä” laajemmassa argumentatiivisessa kontekstissa, esim. stereotypioita tai koettua tai oletettua kritiikkiä vastaan. Tutkijalta tämä edellyttää huomion kohdistamista sekä tekstin yksityiskohtiin, että makrotasolle, laajempiin ideologisiin prosesseihin. Kielenkäyttöä tutkittaessa kiinnitetään huomiota siihen, mihin oletuksiin ja odotuksiin argumentointi suuntautuu ja mitä diskursiivisia resursseja se hyödyntää. (Reynolds & Taylor, 2005; Stanley & Billig, 2004; Taylor, 2001b.)

Identiteettien, ryhmien välisten suhteiden ja integraation käsitteellistäminen vuorovaikutuksessa tehtävinä ja tuotettavina asioina käy luontevasti yksiin diskursiivisen psykologian kanssa, jossa kieltä tarkastellaan sosiaalisena toimintana, jonka katsotaan palvelevan erilaisia funktioita. Kielessä tapahtuvan konstruoinnin keskiössä ovat monenlaiset kategorisoinnit, joiden luomisella ja käytöllä on sosiaalisia funktioita ja poliittisia seurauksia (ks. esim. Goodman & Speer, 2007; Malhi ym., 2009; Potter & Wetherell, 1987; Verkuyten & de Wolf, 2002).

Positiointiteoriaa hyödyntävissä tutkimuksissa lähdetään usein liikkeelle erilaisten tulkintarepertuaarien (tai diskurssien tai narratiivien) tunnistamisesta, minkä jälkeen pureudutaan näissä tulkintarepertuaareissa ihmisille tarjoutuviin subjektipositioihin. Oma tapani käyttää (maahanmuuttaja)position käsitettä on yleisluontoisempi, eikä sisällä ajatusta positioista kiinteästi tiettyihin repertuaareihin kuuluvina asemina. Sen sijaan tapani käsittää positiot ikään kuin väliaikaisina identiteetteinä, joita voidaan omaksua, hylätä ja haastaa tai relationaalisina kategorioina, joihin liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia, käy hyvin yksiin positiointiteoreettisten tutkimusten valtavirran kanssa (ks. esim. Benwell & Stokoe, 2006, 96; Davies & Harré, 1990 ja Edley, 2001; Harré & van Langenhove 1999). Katson myös positioiden olevan vuorovaikutteisia siinä mielessä, että ne hyödyntävät suomalaisessa yhteiskunnassa tarjolla olevia aineksia ja ne on myös ainakin osin suunnattu suomalaiselle yleisölle, tarinoiden ja niihin pohjautuvan tutkimuksen lukijoille. Mutta jo aineistoni luonteesta johtuen en kuitenkaan ole kiinnostunut positioiden rakentumisesta keskusteluvuorovaikutuksessa, kuten monien aineistovetoisten positiointiteoriaa hyödyntävien tutkimusten laita on, vaan kiinnitän ensisijaisesti huomiota siihen, mitä positioita aineistossa toistuvasti käytetään ja mitkä ovat näiden positioiden käytön funktiot (ks. luku 6).

Jokisen ja Juhilan (1999, 55) käsitteitä hyödyntäen voisi sanoa, että kiinnitän huomiota sekä puhetapojen kulttuuriseen jatkumoon että niiden tilanteisuuteen, jälkimmäiseen ennen kaikkea viiden osallistujan tarinoiden lähiluvusta koostuvassa analyysiosiossa. Jaotellessaan positiointiteorian erilaisia analyysitapoja Törrönen (2010) on päätenyt kolmeen eri lähestymistapaan, jotka ovat edellä jo mainitut tilannekohtainen analyysi ja yhteiskunnallisen näkökulman analyysi sekä näiden väliin asettuva kulttuurinäkökulmaa edustava analyysi, jossa aineiston analyysi ulottuu myös tilannekohtaisten kontekstien ulkopuolelle. Näistä oma lähestymistapani vastaisi lähinnä kulttuurinäkökulmaa.

Käytännössä tarkastelen omassa aineistossani ensin koko aineiston tasolla esiintyviä erilaisia maahanmuuttajapositioita, sillä ne heijastelevat tässä kulttuurissa mahdollisia tapoja puhua maahanmuutosta ja merkityksellistää sitä. Analyysi on siis silloin jossain määrin makrokontekstiin kiinnittynyttä. Sitten, ottaessani luvussa 7 viiden osallistujan tarinat lähitarkasteluun, tutkin tapauskohtaisesti yhden kertojan kahta eri tarinaa ja niiden muodostamaa jatkumoa ja muutoksia tarinoiden välillä. Tällöin analyysi on edellistä vaihetta jonkun verran aineistovetoisempaa. Katson silloin identiteettien ja ryhmäsuhteiden rakentamista ja positioiden käyttöä myös yksilöllisten projektien näkökulmasta. Thomson ja Holland (2003) pitävät tällaista poikkileikkausotteen ja temporaalisen aspektin, eli aidon pitkittäisasetelman yhdistämistä hyödyllisenä kvalitatiivisessa pitkittäistutkimuksessa, sen työläydestä huolimatta. He rinnastavat tämän kahtiajakoisuuden Polkinhornen (1995) tekemään jaotteluun narratiivien analyysistä ja narratiivisesta analyysistä ja toteavat, että poikkileikkausnäkökulmasta on apua identiteettien yhteisten raaka-aineiden tunnistamisessa, ja aito pitkittäisote mahdollistaa jatkuvuuden tarkastelun yksilötasolla, sekä toisaalta myös identiteettikonstruktioiden tilannekohtaisen luonteen tarkastelun (mt.).

4.3 Analyysin kulku ja raportoinnin rakenne

4.3.1 Temaattinen analyysi

Ennen aineiston analyysiä litteroin ne kuusi tarinaa, joiden kertojat olivat halunneet kertoa minulle tarinansa suullisesti. Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla kaikki tarinat läpi useaan kertaan. Sitten aloin tehdä merkintöjä tulostettujen tekstiliuskojen reunoihin. Pian siirryin käyttämään laadullisen tekstiaineiston analyysiin suunniteltua Atlas.ti -ohjelmaa. Sitä hyväksikäyttäen koodasin koko aineiston alustavasti läpi ensin teemanäkökulmasta. Minua kiinnostivat kaikki ne aihepiirit, joita osallistujat tarinoissaan käsittelivät. En aluksi rajannut tarkastelua maahanmuuttoon liittyviin teemoihin, vaan koodasin mm. erilaisia elämän alueita, perhettä ja työtä koskevia tekstiosuuksia. Myöhemmin analyysin fokuksen rajaaminen alkoi tuntua yhä tärkeämmältä ja niin keskityin selkeämmin maahanmuuttoon liittyvän puheen koodaamiseen. Tämä puhe jakaantui seuraaviin sisällöllisiin pääteemoihin: suomalaisten suhtautuminen, syrjintä (joka voidaan mieltää edellisen

alakategoriaksi), paikka suomalaisessa yhteiskunnassa, asemituminen suhteessa oman (esim. etnisen) sisäryhmän jäseniin ja suhde Suomeen / suomalaisiin.

4.3.2 Kerrontaperspektiivien analyysi

Seuraavaksi mielenkiintoni kohdistui siihen, mitä sosiaalisia kategorioita aineistossa esiintyi. Merkitsin aineistoon kaikki kohdat, joissa puhuttiin maahanmuuttajista, suomalaisista tai muista etnisistä ryhmistä. Silloin päätin myös käydä koko aineiston läpi merkiten tekstiin kertojan käyttämän näkökulman, josta käytän nimitystä kerrontaperspektiivi. Erittelin nämä näkökulmat sen mukaan, kertoiko kertoja jostain maahanmuuttoon liittyvästä aiheesta maahanmuuttajana, oman etnisen ryhmänsä edustajana, tai etäännytetystä näkökulmasta, puhuen maahanmuuttajista, mutta asemitumatta itse tuon ryhmän jäseneksi. Lisäksi etsin aineistosta kohdat, joissa kertojat puhuivat itsestään suomalaisina tai joissa he irtisanoutuivat joistakin em. kategorioista (maahanmuuttaja, suomalainen tai joku muu etninen ryhmä)⁹. Näitä kohtia oli kuitenkin hyvin vähän ja siksi keskityn jatkossa kolmen yleisimmän kerrontaperspektiivin esittelyyn.

Nimesin nämä kolme kerrontaperspektiiviä seuraavasti. Kun kertoja asemitui oman etnisen ryhmänsä jäseneksi, kyseessä oli *etninen kerrontaperspektiivi*. Esim.: ”Kansallisuus määräytyy kuitenkin myös äidinkielen mukaan. Siinä mielessä minä olen paljolti venäläinen.” tai: ”Kaikki tietävät, mitä mä teen ja monet suomalaiset eivät usko meidän tarinaa tai eivät usko, että olen turkkilainen”.

Kun kertoja sijoitti itsensä maahanmuuttaja-kategoriaan, oli kyseessä *maahanmuuttajakerrontaperspektiivi*. En ole tässä koodauksessa tehnyt eroa ulkomaalaisen ja maahanmuuttajan termien välillä. Ulkomaalaisen käsite oli aineistossani itse asiassa huomattavasti maahanmuuttajan käsitettä yleisempi.¹⁰ Termien käytössä ei näyttänyt olevan mitään laadullista eroa.¹¹ Toisinaan samassa virkkeessä käytettiin molempia, synonyymien kaltaisesti: ”Me emme ole ensimmäisiä Suomeen tulleita maahanmuuttajia, sillä meitä ennen on ollut paljon ulkomaalaisia emigraation historian aikana”. Olen katsonut kertojan puhuvan itsestään maahanmuuttajana/ulkomaalaisena paitsi eksplisiittisissä tapauksissa esim.: ”Oma pomo ei voi edes ajatella että hän on tasapuolinen. Se johtuu siitä että olen ulkomaalainen”, myös silloin, kun maahanmuuttajien kategoria syntyy esim. me-kategoriana, erotuksena suomalaisiin: ”It’s

⁹ Tässä käsiteltyjen maahanmuuttajien ja suomalaisten ja toisaalta oman etnisen ryhmän välillä tapahtuvien kategorisointien lisäksi aineistossa esiintyi toki muunkinlaisia ryhmäkategorisointeja. Esimerkkejä näistä ovat vaikkapa uskonnon perusteella tehdyt jaottelut (esim. kristityt ja juutalaiset) sekä kansallisvaltiota laajempaan maantieteelliseen määrittelyyn pohjautuva kategorisointi (esim. eurooppalaiset) (ks. Varjonen, 2007). Tällaiset kategorisoinnit rajoittuivat kuitenkin yleensä vain yhteen käyttökertaan.

¹⁰ Suomalaisnuorten maahanmuuttajia koskevaa puhetta haastatteluisissa tutkimuksissa Suurpää (2001) on todennut myös suomalaisnuorten käyttävän usein nimenomaan ”ulkomaalaisen” käsitettä maahanmuuttajista puhuessaan.

¹¹ Viime aikoina on esitetty, että erityisesti termi maahanmuuttajan käsitteeseen liittyisi nykyään negatiivisempi konnotaatio kuin ”ulkomaalaiseen” (Haikkola, 2011; Koskela, painossa). Aineistoni perusteella tästä ei vielä ollut viitteitä vuosituhaten taitteessa eikä vuonna 2005, jolloin jatkotarinoita kerättiin. Palaan maahanmuuttajan käsitteen pohdintaan vielä jatkossa.

different for us, it's double hard to have our own space in this society. We have to do double effort and also to show that we are able, but once it is shown, then Finnish people are very nice". Päätin kutsua tätä perspektiiviä maahanmuuttajaperspektiiviksi ulkomaalaisperspektiivin sijaan, sillä maahanmuuttajan käsite on ulkomaalaisen käsitettä laaja-alaisempi, ja sulkee siten luontevammin piiriinsä nämä moninaiset tavat asemoitua muualta tulleena suhteessa suomalaisiin.

Kun kertoja taas puhui maahanmuuttajista tai ulkomaalaisista yleisesti, asettumatta itse ulkomaalaisten tai maahanmuuttajien ryhmän jäseneksi, kyseessä oli *etäännytetty kerrontaperspektiivi*. Seuraava sitaatti on esimerkki tästä perspektiivistä: "Suomessa olevat maahanmuuttajat tarvitsevat opiskelua ja huolenpitoa, jotta voisivat elää sovussa suomalaisten/tämän hyvän maan poikien kanssa." Kerrontaperspektiivien tunnistamisen jälkeen analysoin, mitä sisällöllisiä ja diskursiivisia elementtejä näiden perspektiivien käyttöön liittyi. Kerrontaperspektiivejä koskevan analyysin tulokset esitellään luvussa 5.

Kerrontaperspektiivejä koskevan analyysin aikana huomasin, että aineistossa puhuttiin todella paljon nimenomaan maahanmuuttajista, joko niin, että kertoja asemoitui itse maahanmuuttajaksi (eli käytti maahanmuuttajakerrontaperspektiiviä) tai yleisellä tasolla, etäännytetystä näkökulmasta, itse ryhmän jäseneksi selkeästi asettumatta (eli etäännytettyä kerrontaperspektiiviä käyttäen). Omasta etnisestä ryhmästä ei puhuttu lainkaan niin paljon kuin maahanmuuttajien kategoriasta. Silloin päätin ryhtyä lukemaan aineistoa maahanmuuttajille rakentuvien identiteettien ja maahanmuuttajien ja suomalaisten välisten suhteiden näkökulmasta, ja edelleen: neuvotteluna maahanmuuttajan asemasta Suomessa. Päätös oli tietoinen näkökulman valinta, johon vaikutti paitsi oma kiinnostukseni identiteettiä koskeviin kysymyksiin, myös aineiston lukemisen ja koodauksen seurauksena syntynyt tuntuma siitä, että tietyissä muodoissa toistuvasti esiintyvät maahanmuuttajien ryhmää koskevat määrittelyt oli yksi vahva, koko aineiston läpi kulkeva ulottuvuus, josta käsin tarinoita olisi mahdollista tarkastella.

4.3.3 Maahanmuuttajapositionien analyysi

Koska päädyin rajaamaan tarkastelun maahanmuuttajien ryhmää koskevaan puheeseen (enkä esimerkiksi eri etnisiä ryhmiä koskevaan puheeseen), hyödynsin nyt aiemmin tehtyä kerrontaperspektiivien koodausta. Kohdistin analyysin sellaiseen osaan tekstiä, jossa kertoja puhui joko itse itsensä maahanmuuttajaksi (tai ulkomaalaiseksi) lukien, eli käytti maahanmuuttajakerrontaperspektiiviä, tai kohtiin, joissa puhuttiin maahanmuuttajista yleisellä tasolla, itse ryhmään lukeutumatta, eli käytettiin etäännytettyä kerrontaperspektiiviä. Kuten edellä jo todettiin, yleensä näissä tekstikohdissa kertoja itse käyttää termiä maahanmuuttaja(t) tai ulkomaalainen / ulkomaalaiset, tai sitten tämä kategoria tehdään relevantiksi vaikkapa selkeällä eronteolla suomalaisiin. Rajasin tässä joukossa tarkastelun edelleen sellaisiin tekstikohtiin, joissa kommentoitiin jollain tapaa maahanmuuttajan asemaa Suomessa. Näissä kohdissa on aina kyse erilaisista rakenteista ja (valta-)suhteista maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä. Näin eritellyn puheen yhteneväisyyksien ja eroavaisuuksien tarkastelun pohjalta nimesin edelleen erilaisia maahanmuuttajapositioneja. Näitä positioneja käytettäessä identiteettejä, ryhmäsuhteita sekä

maahanmuuttajien paikkaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja siihen integroitujina rakennetaan eri tavoin. Positioita koskeva tarkastelu liittyy siis kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseen ja on siten keskeisin koko aineistoon kohdistuva analyysivaihe. Positioita koskeva analyysi esitellään luvussa 6.

4.3.4 Pitkittäisanalyysi

Koko aineistoon kohdistuvan analyysin lisäksi olen tutkinut pitkittäismuutoksia aineistossa jakaen aineiston ryhmiin sen mukaan, kuinka kauan tarinoiden kirjoittajat/kertoajat olivat asuneet Suomessa. Kokeilin aineistollani monenlaisia pitkittäistarkasteluja. Tutkin niin positioiden kuin erilaisten teemojenkin esiintymisen muutoksia aineistossa, mutta loppujen lopuksi vain kerrontaperspektiivien vertailu vaikutti mielekkäältä, perspektiivien laajan esiintyvyyden vuoksi.

Kuten edellä jo on mainittu, on pitkittäisaineistoni kerätty kolmessa eri osassa. Osallistujien ensimmäiset tarinat on kerätty aineistolähteestä riippuen joko vuonna 1997 tai vuonna 2001, samojen osallistujien jatkotarinat on kerätty kaikilta samaan aikaan, vuonna 2005. Lähdin pitkittäistarkastelussa alun perin liikkeelle tarkastelemalla perspektiiveihin liittyviä muutoksia 1. tarinoiden ja 2. tarinoiden välillä koko aineiston tasolla, eli laitoin kaikkien osallistujien ensimmäiset tarinat (vuosina 1997 ja 2001 kerätyt tarinat) yhteen ryhmään ja jatkotarinat (vuonna 2005 kerätyt tarinat) toiseen. Tämä tarkastelu ei osoittautunut mielekkääksi. Se ei ensinnäkään tuonut näkyviin eroja ensiksi kirjoitettujen ja jatkotarinoiden välillä, eikä vaikuttanut myöskään teoreettisesti perustellulta, koska vanhempi aineisto oli kerätty kahtena eri ajankohtana ja koska osallistujat olivat näissä molemmissa keruissa varsin heterogeeninen joukko esim. Suomessa asutun ajan suhteen, jolloin osa osallistujista oli asunut jo ensimmäisen tarinan kirjoittamisen aikaan Suomessa pidempään kuin toiset jälkimmäisen tarinan kirjoittamisen aikaan. Siksi päätin jakaa osallistujat ensin kahteen eri ryhmään sen perusteella, kuinka kauan he olivat asuneet Suomessa ensimmäisen tarinan kirjoittamisen aikaan. Näin toteutettuun aineistojakoon perustuva kerrontaperspektiivien pitkittäisanalyysi esitellään luvussa 5.4.

4.3.5 Viiden osallistujan tarinoiden syväanalyysi

Lopuksi olen lähilukenuut viiden osallistujan molempia tarinoita, kiinnittäen huomiota kahden tarinan muodostamaan kokonaisuuteen, eroihin ja jatkumoihin. Tämä analyysini tärkeä osa tarjoaa vastauksia kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseeni. Tässä analyysivaiheessa identiteettien rakentumista koskevaan kysymykseen (ensimmäiseen tutkimuskysymykseen) vastataan ulottamalla analyysi myös kerrontaperspektiivejä ja maahanmuuttajapositioita koskevan tarkastelun ulkopuolelle koskemaan kertojien yksilöllisiä identiteettiprojekteja, (jotka eivät aina suoraan palaudu integraation tematiikkaan). Tarkastelen identiteettien rakentamista nyt siis aiempaa laajemmin, tutkien, minkälaisia paikkoja ja identiteettejä osallistujat kertovat tai kirjoittavat itselleen

maailmassa ylipäättään, myös ennen maahanmuuttoa, niiden osalta, joiden tarinassa siitä ajasta kerrotaan.

Tässä vaiheessa analyysiä tarkastelen tarinoita myös siitä näkökulmasta, minkälaiseen tarinaan kertoja itsensä sijoittaa. Siksi pyrin luomaan myös lukijalle yleiskuvan siitä, mitä tarinassa sisällön tasolla tapahtuu ja mitkä ovat sen rakenteelliset painopisteet ja keskeisimmät teemat. Tällainen kokonaisen tarinan analyysiyksiköksi ottava lähestymistapa toimii hyvänä ensiaskeleena myös sellaisessa analyysiotteessa, jossa ollaan kiinnostuneita narratiiveista toimintana (ei ikkunoina kertojen mieleen tai kokemuksiin) ja identiteeteistä erilaisina positioineina (Bamberg, 2004). Kiinnitän huomiota myös tarinoissa käytetyn kielen tyyliin ja metaforiin, sillä nämäkin toimivat osaltaan identiteetin rakentamisen jaettuina resursseina tai välineinä.

Olen kiinnostunut myös tarinan retorisesta kontekstista, siitä, millä tavoin ympäröivän yhteiskunnan erilaiset puhe- ja käsitystavat toimivat identiteettien konstruoinnin resursseina, identiteettien rakentamista helpottaen ja rajoittaen (ks. esim. Stanley & Billig, 2004; Taylor & Littleton, 2006). Tarkastelen siis sitä, minkälaiseen argumentatiiviseen maisemaan kerronta asemoidaan, minkälaisia erityisesti maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin liittyviä oletuksia ja odotuksia kohti tarinoissa suuntaudutaan. Käytännössä olen kiinnittänyt erityishuomiota mm. sellaisiin kohtiin, joissa tehdään erityistä diskursiivista tai retorista työtä, käytetään esimerkiksi runsaasti perusteluja ja selontekoja (ks. esim. Reynolds & Taylor, 2005). Pohdin myös tutkimuskysymysteni rajaamaan sitä, mitä maahanmuuttajien identiteettiin ja integraatioon liittyviä funktioita tarinat palvelevat, esimerkiksi millaisena toimijana tarinan kertoja ja päähenkilö tulisi ymmärtää (Bamberg, 2004).

Tarinoiden analyysi on ollut hyvin aineistolähtöistä. Tämä näkyy myös omassa raportoinnissani. En esimerkiksi yritä jäsentää osallistujieni elämää tarkalla aikajanalla, vaan keskityn niihin teemoihin, jotka kussakin tarinassa ja kahden tarinan jatkumossa nousivat keskeisiksi. Pidän jokaisen tarinan kohdalla mielessäni tutkimuskysymykset, eli kysymykset identiteettien rakentamisesta ja maahanmuuttajien ja suomalaisten välisistä suhteista, sekä maahanmuuttajan paikasta Suomeen integroitujina. Se täsmällinen tapa, jolla näihin vastataan eri tarinoiden kohdalla, riippuu kuitenkin tarinoiden ominaispiirteistä. Joissakin painottuu enemmän integraation teema, joissakin identiteetti ja sen rakentamisen eri muodot. Identiteettiin ja integraatioon liittyvien kysymysten puitteissa käsittelen jokaisen osallistujan kohdalla jossain määrin heidän tapaansa käyttää kerrontaperspektiivejä ja maahanmuuttajapositioita, mutta en vertaile näitä aspektejä systemaattisesti eri osallistujien välillä. Suhteuttaakseni näiden viiden osallistujan tarinat toisiinsa kiteytän heidän tuottamansa pääasialliset maahanmuuttajaidentiteetit viideksi eri maahanmuuttajaidentiteetiksi. Tämän viiden osallistujan tarinoiden syväanalyysin tulokset esitellään luvussa 7.

4.3.6 Aineistonäytteitä koskevat merkinnät

Käytän analyysituloksia esittelevissä luvuissa sitaattien yhteydessä sulkujen sisään merkittyjä koodeja, jotka viittaavat siihen, mistä tarinasta sitaatti on poimittu. Tarinakoodissa järjestysnumeron perässä oleva kirjain kertoo, onko kyseessä ensimmäinen vai jatkotarina. Esim. tarinakoodi (1a) viittaa osallistujan numero 1 ensimmäiseen tarinaan ja koodi (1b) saman osallistujan jatkotarinaan. Näiden koodin avulla lukija voi myös halutessaan katsoa osallistujia koskevasta taulukosta (liite 1.) joitakin tarinan ja kertojan taustatietoja. Analyysin kannalta taustatiedoilla tai sillä, onko tarina ensimmäinen vai jatkotarina, ei kuitenkaan ole merkitystä, sillä luvut 5–6 perustuvat sellaiseen tarkastelutapaan, missä aineistoa lähestytään yhtenä massana. Luvussa 5.4 kohdalla tarkastelua tehdään kerronta-ajankohtaan perustuvan ryhmäjoon puitteissa, mutta siinäkin tarkastelu ei kohdistu yksilötasolle. Luvuissa 5–6 en siis kiinnitä huomiota yksilöllisiin puhetapoihin, enkä palauta havaintojani yksittäisiin kertoihin, vaan lähestyn aineistoa maahanmuutosta, identiteeteistä ja integraatiosta puhumisen moninaisuuden ja yleisen kirjon kannalta, sekä eri puhetapojen funktioita tarkastellen. Sen sijaan luvussa 7 tapahtuva tarkastelua tehdään ensisijaisesti yksilötasolla. Silloin käytän myös pseudonyymejä etäännyttävien tarinakoodien sijaan.

Käännettyjen tarinoiden osalta käytän suomenkielisiä käännöksiä. Kuten luvussa 4.1. on selostettu, on osa itse keräämäni aineiston tarinoista kirjoitettu tai kerrottu englanniksi. Näitä tarinoita ei ole käännetty ja käytän myös tämän tutkimukseni raportoinnissa silloin englanninkielisiä sitaatteja. Pidän tätä perusteltuna siksi, että osalle englanniksi tarinansa kirjoittaneille englantia ei ole äidinkieli, jolloin suomeksi kääntäminen olisi oikeastaan kaksinkertaista kääntämistä ja silloin nämä käännökset eivät olisi yhteismitallisia niiden tarinoiden kanssa, jotka on kirjoitettu äidinkielellä ja sitten käännetty suomeksi.¹²

Sitaateissa on käytetty seuraavia merkintöjä:

- [– –] viittaa tekstistä poistettuun kohtaan
- [kaupunki Suomessa] viittaa tekemääni lisäykseen, jonka tarkoitus on selventää tekstiä tai korvata poistettu sana tai tekstin osa
- ((nauraa)) viittaa litteroitujen kertomusten kohdalla ei-verbaaliseen viestintään
- alleviivaus viittaa litteroitujen kertomusten kohdalla kertojan painottamaan sanaan

¹² Pirjo Nikander (2008b) on litteroitujen aineistojen osalta kannustanut tutkijoita käyttämään julkaisuissaan aineistositaateista rinnakkain alkukielisiä ja käännösversioita. Pidän tätä ihanteellisena toimintatapana mm. artikkeleissa, silloin kun tilan käyttö sen sallii. Periaatteessa olisin voinut soveltaa samaa ideaa myös tässä työssä, vaikka aineistoni koostuu valtaosin valmiiksi kirjallisista teksteistä, ei litteroinneista. Katson kuitenkin, että kahden kielen käyttäminen rinnakkain pidentäisi työni pituutta kohtuuttomasti. Yksi peruste sitaattien esittämiseen vain yhdellä kielellä on sekin, että silloin kun kyse on ollut arabiasta tai venäjän kielestä, ei minulla ole mitään mahdollisuutta itse arvioida käännösten ja alkukielen vastaavuutta. Olen siis joutunut tekemään tulkintani joka tapauksessa käännösten pohjalta näiden kielten tapauksessa. Käännettyjen ensimmäisten tarinoiden alkukieliset tekstit ovat tutkijoiden käytettävissä SKS:n kansanrunousarkistossa, jossa kiinnostuneet lukijat voivat niihin tutustua. Myös valtaosa jatkotarinoiden kirjoittajista antoi suostumuksensa tarinoiden arkistointiin samaan arkistoon.

5. Kerrontaperspektiivit

Kerrontaperspektiivien tunnistaminen ja nimeäminen on toiminut analyysirakennelmani käytännöllisenä lähtökohtana lähtiessäni hakemaan vastauksia kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseeni. Tässä kerrontaperspektiivejä koskevassa luvussa tutkimuskysymyksiin vastataan seuraavien apukysymysten avulla: Minkälaisia kerrontaperspektiivejä osallistajat käyttävät tarinoissaan? Kuinka kerrontaperspektiivejä käytetään?

Kerrontaperspektiiveistä suosituin oli maahanmuuttajakerrontaperspektiivi, mitattiinpa käyttöä perspektiivien käyttökertojen määrällä tai niiden tarinoiden määrällä, joissa näitä perspektiivejä käytettiin. Etninen kerrontaperspektiivi oli toiseksi yleisin ja puhe maahanmuuttajista yleensä, ikään kuin objektiivisesta asemasta, ryhmän ulkopuolelta, eli etäännytetyn kerrontaperspektiivin käyttö, oli kolmanneksi yleisin tapa käsitellä maahanmuuttoon liittyviä teemoja. Käyn tässä luvussa läpi nämä kolme kerrontaperspektiiviä. Tarkastelen sekä tapaa, jolla perspektiivejä on käytetty, että sitä kuinka niiden esiintymisen yleisyys vaihteli kun aineistoa tarkasteltiin pitkittäisasetelmassa. Luvun lopussa pohdin kootusti sitä, miltä maahanmuutto ja integraatio näyttävät näiden perspektiivien jäsentämänä.

5.1 Maahanmuuttajaperspektiivi

Yhteensä 39 tarinassa käytetty maahanmuuttajaperspektiivi oli siis kerrontaperspektiiveistä yleisin. Maahanmuuttajaperspektiiviä käyttäessään osallistajat käsittelivät tyypillisesti suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin. Varsin usein maahanmuuttajaperspektiivistä käsin kommentoitiin suomalaisessa integraatio-politiikassakin keskeisiä teemoja, syrjintää ja työntekoa. Omassa aineistossani nämä kaksi teemaa limittyivät monin paikoin. Myös Suomeen kuulumisen teema ja integraatiopuhe sekä Suomea kohtaan esitetty kritiikki olivat tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä tapoja käyttää maahanmuuttajaperspektiiviä. Esittelen näitä eri maahanmuuttajaperspektiivien käyttökonteksteja seuraavaksi omissa alaluvuissani.

5.1.1 Työelämä ja syrjintä

Monissa tarinoissa työpaikan hankkimista kommentoitiin hankalana asiana. Näin on esimerkiksi seuraavan sitaatin kohdalla: ”Haluaisin kovasti oppia suomen kieltä ja päästä työhön, jos joku työnantaja huolii minut, haluaisin olla hyödyllinen suomalaiselle yhteiskunnalle” (3a). Tässä halu suomen kielen oppimiseen ja työn tekemiseen perustellaan toiveella suomalaisen yhteiskunnan hyödyttämisestä. Kertoja esittää siis integraatiopyrkimyksensä ensisijaisesti suomalaisen yhteiskunnan näkökulmasta. Integroitumistoiveen esittämistä leimaa nöyryys eikä työnantajalle kelpaamista pidetä itsestäänselvyytenä.

Edellisen kommentin maahanmuuttaja näyttäytyi halukkaana ottamaan vastaan mitä tahansa työtä, jos sellaiseen tulisi mahdollisuus. Seuraavan sitaatin kertoja asemoituu toisin kertoessaan, miksi hän on aiempaa valikoivampi työn suhteen.

Työn suhteen sen sijaan olen paljon vaativampi. Kahteen vuoteen en ole tehnyt töitä kesällä sen takia, että en jaksakaan enää tiskata tai tarjoilla ravintoloissa. Minusta tuntuu että nyt minulla on paljon enemmän kokemuksia, osaan ja hallitsen paremmin kieltä, siksi haluaisin antoisamman työn. Sitä en ole saanut ja sitten en tee kesätöitä. Luulen että kesätyön saamiseen on vaikuttanut myös ulkomaalaisen leima, koska huomaan että monet minua nuoremmat ihmiset ilman koulutusta tai kokemusta saavat kuitenkin parempia mahdollisuuksia. Mutta se voi hyvinkin olla pelkästään vaikutelmani, jolle ei ole mitään perää, ja voi ollakin, että en ole etsinyt kunnolla oikeasta paikasta. (14b)

Suomen kielellä tarinansa kirjoittanut kertoja viittaa syrjinnän mahdollisuuteen kertoessaan, ettei ole saanut antoisaa työtä. Tämän selitysmallin tueksi hän tuo esille kokemuksensa ja taitonsa, joista huolimatta mieluisaa työtä ei ole löytynyt, toisin kuin häntä kokemattomampien ihmisten kohdalla, joilla ei ole ”ulkomaalaisen leimaa” rasitteenaan. Kommenttinsa lopuksi hän kuitenkin näyttäisi kyseenalaistavan oman tulkintansa. Viitattaessa subjektiivisen vaikutelman mahdollisuuteen ja riittämättömiin ponnisteluihin työn etsimisessä hän siirtyy ryhmätason selitysmallista ja ulkoisista attribuutioista yksilötasolle ja sisäisiin attribuutioihin ja näin syrjintä ulkomaalaisuuden perusteella esitetään vain yhtenä mahdollisena selityksenä sille, ettei kertoja ole saanut osaamistaan vastaavaa työtä. Tämä lisäys on omiaan ehkäisemään mahdollisia syytöksiä rasismikortilla pelaamisesta. Maahanmuuttajan toimijuuden kannalta merkittävää on sekin, että kertoja asemoituu ihmiseksi, jonka vallassa on ainakin se aktiivinen valinta, ettei hän ota vastaan koulutustaan vastaamatonta työtä. Toisaalta hänen selontekonsa jättää auki myös sen mahdollisuuden, että hän tulevaisuudessa vielä voimakkaammin ponnistelemalla onnistuu hankkimaan mieluisaa työtä.

Työnteko esitettiin tarinoissa sekä maahanmuuttajan oikeutena että velvollisuutena. Seuraavassa aineisto-otteessa se on ensisijaisesti velvollisuus, jonka kirjoittaja on onnistuneesti täyttänyt: ”Teen työtä, enkä häpeä katsoa suomalaisia silmiin, sillä en syö suomalaista leipää ilmaiseksi” (9a). Työtä tekemällä kirjoittaja lunastaa paikkansa häpeämättömänä ja tasavertaisena kansalaisena suomalaisten rinnalla. Argumentointi toimii siinä suhteessa hyvin, että Suomessa todella arvostetaan ansiotyötä paljon. Tämä näkyy mm. Nordbergin (2006) suomalaisten romanien kansalaisuutta, identiteettiä ja kuulumista koskevassa tutkimuksessa, jonka aineistossa esiintyi puhetapa, jossa paikka suomalaisessa yhteiskunnassa ”ansaittiin” työnteolla. Samaan ilmiöön näyttäisi liittyvän myös Säävälän ja Keski-Hirvelän (2011) tuore haastattelututkimus, jossa valtaväestöä edustavat osallistujat suhtautuivat maahanmuuttoon kohtalaisen myönteisesti, mutta ehdollisesti. He edellyttivät että muuttajien oli tehtävä töitä ja ansaittava elantonsa (mts. 171). Koska maahanmuuttajien on suomalaisia vaikeampi työllistyä, on ansiotyö ihmisarvon mittana maahanmuuttajille suorastaan tuskallinen, Säävälä & Keski-Hirvelä huomauttavat (mts. 165).

Tilanne vaikuttaa samansuuntaiselta myös esim. Hollannin osalta. Davis ja Nencel (2009, 286) kirjoittavat, että työnteko on yksi niistä asioista, joihin viitataan, kun Hollannin poliittisessa diskurssissa käytetään integraation käsitettä. Silloin ajatuksena on, että maahanmuuttajan täytyy olla valmis työntekoon, jottei hän muodostu taakaksi yhteiskunnalle. Hänen pitää myös olla halukas kielen ja paikallisten tapojen ja arvojen omaksumiseen. Implisiittisenä oletuksena on, että kun maahanmuuttajat täyttävät nämä kriteerit, voivat he olettaa olevansa tervetulleita ja yhteiskunnan täysimittaisina jäseninä hyväksytyjä. Kirjoittajien omiin kokemuksiin pohjautuva autoetnografinen tutkimus kuitenkin osoittaa, että näiden kriteerien täyttäminen ei käytännössä riitä takaamaan kyseenalaistamatonta paikkaa ”alkuperäisten” hollantilaisten joukossa.

Myös omassa aineistossani työllistyminen reittinä tasavertaiseen yhteiskunnalliseen asemaan kyseenalaistettiin toisinaan: ”Me olemme suomalaisten silmän ääressä aina pakolaisia, vaikka mikä tahansa me ollaan manager, tai hyvä työntekijä. Ei, ei, ei! Me ollaan aina, second class, maksetaan vero, samalla tavalla kuin hän, kasvatetaan perhe, mitä muuta vois olla?” (18b). Tässä selonteossa maahanmuuttaja profiloituu suomalaisten silmissä aina pakolaiseksi, joka tässä arvottuu selvästi negatiivisena, suomalaisia alempana asemana, yhteiskunnan hyödyttömänä jäsenenä. Tämä positio määrittyi edelleen epäoikeudenmukaisena kertojan viitatessa itseensä ja muihin maahanmuuttajiin työtä tekevinä, veroja maksavina ja perhettä kasvattavina ihmisinä, jonkinlaisina kunnan kansalaisen perikuvina, jotka eivät poikkeakaan millään merkittävällä tavalla suomalaisista. Kertojan käyttämät äärimuotoilut ”aina pakolaisia” ja ”ollaan aina second class” painottavat epätasa-arvoisen tilanteen pysyvyyttä.

Hyvin epätasa-arvoiselta näyttää maahanmuuttajan asema työelämässä myös seuraavan kuvauksen valossa:

Sanoin itseni irti työpaikastani, tilanne oli hyvin vaikea. Lama oli pahimmillaan ja kuulin monta kertaa, että ulkomaalaiset vievät paikkoja suomalaisilta ja että olisi parempi, jos lähtisimme kotimaahan ja vapauttaisimme työpaikkoja. Sen sijaan työnantajat olivat tyytyväisiä meihin, sillä olimme ahkeria ja hiljaisia eikä meillä ollut ongelmia asiakkaidemme kanssa. (5a)

Tässä selonteossa kertoja antaa ymmärtää syrjinnän ja suomalaisten suosimista kannattavien asenteiden vaikuttaneen häneen siinä määrin, että hän irtisanoutui töistä. Hän tekee selväksi, että työntekijänä hän ja muut ulkomaalaiset olivat hyviä ja työnantajat olivat heihin tyytyväisiä. ”Väistämisvelvollisuus” näyttäisi siis liittyvän yksinomaan ulkomaalaisen statukseen, joka on tässä suomalaisille alisteinen, samoin kuin pakolaisen status tätä edeltävässä sitaatissa. Näissä molemmissa sitaateissa maahanmuuttajan mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun hahmottuvat heikkoina ja pitkälti hänen omista ponnisteluistaan riippumattomina.

5.1.2 Kuuluminen Suomeen ilman suomalaista identiteettiä

Aineistoni kertojat ottivat harvoin millään lailla kantaa suomalaisuuteen omakohtaisena identiteettinä. Maahanmuuttajaperspektiivistä käsin muutama osallistuja kuitenkin

irtisanoutui suomalaisuudesta eksplisiittisesti. Tässä yhteydessä he tyypillisesti samalla rakensivat kuulumista tai kiinnittivät itsensä Suomeen jollain muulla tavoin. Eräs kertoja kuvaa suhdettaan suomalaisuuteen näin:

I thought trying to be Finn. The way how Finns behave and how they... that made me very unhappy. It's better to be just myself. I am from another culture and then I respect the rules and everything but I am still myself. (22a)

Tässä selonteossa suomalaisuus on jotain, mitä voidaan kokeilla, kuin viitta, jota voidaan sovittaa harteille. Kuvaus yrityksestä käyttäytyä suomalaisten lailla voidaan mieltää Verkuytenin ja de Wolfin (2002) termein ”doing”-puhetavaksi, jolla tarkoitetaan identiteetin konstruointia siten että esim. etnisen ryhmän jäsenyyden kannalta kriittisiä tai jäsenille tyypillisiä ominaisuuksia ja toimintaa korostetaan merkkinä etnisen ryhmän jäsenyydestä, erotuksena esim. puhetavalle, joka keskittyy tunteisiin identiteetin osoituksena. Suomalaisuus oman harkinnan mukaan valittavissa olevana tai hylättävänä asiana on kiinnostava ja poikkeuksellinen näkökulma yhteiskuntaan kuulumisen tematiikkaan, jota kertojat tyypillisemmin lähestyivät mm. syrjinnästä kertomalla, jolloin ulkopuolisuus näyttäytyi usein vakavana ongelmana. Näyttää siltä, että tämä eksplisiittinen irtisanoutuminen suomalaisuudesta vaatii kompensatiota: edellisen selonteon kertoja ilmoittaa kunnioittavansa kyllä Suomen sääntöjä ja ”kaikkea”, vaikkei suomalaisiksi ryhdykään.

Myös seuraavassa sitaatissa ruoditaan rinnakkain ei-suomalaisuutta ja suhdetta Suomeen: ”Täällä on kotini, minusta ei ole tullut suomalaista, mutta Suomen poliittiset ja muut uutiset kiinnostavat minua enemmän kuin Venäjän uutiset” (5a). Kun suomalaisuus viimeistä edeltävässä kuvauksessa oli jotain oman harkinnan perusteella kokeiltavissa olevaa, värittää edellistä kuvausta passiivinen ilmaisutyyli: kertoja toteaa, että hänestä ei tullut suomalaista. Näin tapahtui, eikä tilanne näyttäydy kenenkään valintana tai aikaansaamana. Ei-suomalaisuuden vastapainoksi kerrotaan seikoista, jotka kiinnittävät kertojan Suomeen. Niitä ovat koti ja suurempi kiinnostuneisuus suomalaisia kuin venäläisiä uutisia kohtaan.

Edellisissä kuvauksissa ei-suomalaisuuden vastapainona tuntuu esiintyvän jonkinlainen ihannemaahanmuuttaja, joka on kiinnostunut Suomen tapahtumista ja kunnioittaa suomalaisia sääntöjä. Suurpää (2001) on tunnistanut omassa suomalaisten haastatteluista koostuvassa aineistossaan esiintyneessä ”kesyn uhrin” kategoriassa samankaltaisia piirteitä. Kesyn uhrin kategoria kuvastaa Suurpään mukaan maahanmuuttajille Suomessa sopivaksi katsottua asemaa siksi, että se ei haasta Suomen poliittista jatkuvuutta tai maan vallitsevia perinteitä. Kun maahanmuuttaja nähdään kesyn uhrina, hänen oletetaan pysyvän tarkkailijana, hiljaisena, mutta valmiina osoittamaan jossain määrin lojaalisuutta valtaväestön toimintatapoja ja kulttuurisia arvoja kohtaan (mt.). Samantyyppistä sävyisää Suomeen asettumisen strategiaa suosivat myös Säävälän ja Keski-Hirvelän (2011, 180) haastattelemat maahanmuuttajat, jotka korostivat haluavansa sopeutua Suomeen ja suomalaisuuteen.

Suomalaisuuden puutteeseen liittyvä perustelujen paljous omassa aineistossani voi viitata siihen, että kertojat orientoituvat suomalaisuuden puutteeseen potentiaalisesti ongelmallisena identiteettinä, johon kohdistuvalta kritiikiltä he ennakkoon suojautuvat.

Myös Koskelan (painossa) tutkimien korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien keskuudessa esiintyi puhetapaa, jossa maahanmuuttajat eksplisiittisesti asemoituvat suomalaisten ryhmän ulkopuolelle: ”I can say I feel at home here. But I wouldn’t consider myself a Finn’ (...) ’In a way I feel part of the Finnish society, but on a... but as a foreigner”.

Yhteistä tässä esitellyille oman tutkimukseni ja Koskelan (painossa) aineistolainauksille on, että maahanmuuttajat määrittelevät niissä omaa suhdettaan Suomeen ottamalla suomalainen identiteetti hypoteettiseksi, julkilausutuksi vertailukohdaksi, josta he mutta-sanaa käyttäen irtisanoutuvat, samalla kun tuovat esille muita asioita, jotka kiinnittävät heidät nykyiseen kotimaahansa. Näitä vaihtoehtoisia tapoja rakentaa ja osoittaa kuulumista Suomeen ovat viittaukset kotiin ja kotona olemisen tunteeseen, yhteiskunnan jäsenyyteen ja sen sääntöjen kunnioittamiseen. Koskelan (mt.) käyttämien lainausten valossa näyttäisi kuitenkin siltä, ettei hänen aineistossaan esiinny sellaista ”suomalaisuuden puutteeseen” liittyvää diskursiivista työtä, tai yhtä paljon kompensoivaa puhetta kuin omassa aineistossani. Tämä voi mahdollisesti selittyä Koskelan (mt.) tekemällä havainnolla, jonka mukaan korkeasti koulutettujen työn perässä Suomeen tulevien maahanmuuttajien ei välttämättä edes odoteta integroituvan tuleamalla suomalaisemmiksi, kuten muiden maahanmuuttajaryhmien odotetaan tekevän, sillä korkeasti koulutettujen ja haluttujen maahanmuuttajien tehtävänä pidetään helposti monikulttuurisuuden rakentamista toimimalla alati oman kulttuurinsa lähettiläinä ja edustajina.

5.1.3 Integraatio ja sopeutuminen

Lähestyn tutkimuksessani integraation tematiikkaa ja kolmatta tutkimuskysymystäni ”Minkälaisena hahmottuu maahanmuuttajien paikka Suomessa ja Suomeen integroitujina maahanmuuttajien elämäntarinoissa?” monesta eri näkökulmasta. Jo tähän saakka tehtyjä havaintoja maahanmuuttajan paikan rakentumisesta epätasa-arvoisena suhteessa suomalaisiin tai edellisen alaluvun havaintoja Suomeen kuulumiseen liittyvästä puheesta voi soveltaa integraation tarkastelussa. Käytetyissä sitaateissa osallistujat eivät välttämättä viittaneet integraatioon eksplisiittisesti. Tässä alaluvussa tarkastelen niitä aineistokohtia, joissa osallistujat puhuvat integraatiosta hyvin eksplisiittisesti, integraation, sopeutumisen tai kotoutumisen käsitteitä käyttäen. Näistä kolmesta käsitteestä integraation käsite oli kaikkein yleisin. Kaiken kaikkiaan neljässätoista tarinassa oli tällaisia tekstikohtia, joissa integraatiota käsiteltiin eksplisiittisesti, jonkun em. kolmen käsitteen avulla.

Suurin osa integraatiopuheesta käsitteli kertojan omaa integroitumista. Integraatiopuhe konkretisoitui tyypillisimmin kielitaidon ja suomalaisen kulttuurin ja sääntöjen opetteluun. Osallistujat korostivat myös maahanmuuttajan oman asenteen ja aktiivisuuden tärkeyttä. Seuraavat sitaatit toimivat esimerkkeinä sellaisista tekstikohdista, joissa korostettiin maahanmuuttajan omaa roolia integraatiossa: ”Itse sopeuduin helposti: osasin kieltä jo hieman meidän muuttaessamme [– –] ja avoimena ottamaan vastaan kaiken uuden. Yllätin kaikki opettajani ja vuoden sisällä olin kielellisesti samalla tasolla kuin kaikki koulukaverini” (15a). Tässä sitaatissa kielitaito ja oma avoin asenne esitetään integraation

avaimina. Myös seuraavassa sitaatissa painotetaan maahanmuuttajan omaa aktiivisuutta ja määrätietoisuutta: ”Täällä ei ole samanlaista kuin Venäjällä. Mutta pitää valita joko tai. Onneksi minun perheessäni kukaan ei epäile. Olemme kotiutuneet nopeasti, uskoneet omiin voimiimme ja jatkaneet eteenpäin” (7b).

Edellisessä sitaatissa integraatiosta puhutaan suoraviivaisena, jotenkin yksiselitteisenä ja yksisuuntaisena eteenpäin menemisenä. Jotkut kertojat kuitenkin kyseenalaistivat sen, mihin kaikkeen heidän tulisi käytännössä sopeutua. Näin pohtii eräs kertoja suhdettaan suomalaisten humalahakuiseen alkoholin käyttöön:

In the means of social integration, should I also adapt to this way of "partying" since it is an ad hoc standard for initiating social connections? After figuring out that some people I met in these conditions did have a hard time remembering some essentials like who I was, what we talked about, etc, my answer to the question became negative. (20a)

Kaikissa edellisissä sitaateissa integraatiosta on puhuttu siitä näkökulmasta, mitä integraatio maahanmuuttajan osalta tarkoittaa. Seuraavassa sitaatissa painotetaan etenkin sosiaalisten kontaktien ja verkostoitumisen tärkeyttä maahanmuuttajan tehtävänä:

I planned to learn Finnish language and culture after that in order to go Finnish colleges or universities. I became connected with Finnish people in social, living together in communal, education and cultural situation. I gained self-reliance. I have been helped and felt better. Learning Finnish culture and language takes time and efforts, as does learning many other things such as how to walk on ice, coming from Africa to Finland I need to learn how to walk on the slipping ice. When I learned the basic Finnish language my living pattern changed and helped me to communicate and integrate with Finnish culture. (13b)

Tässä sitaatissa kertoja mainitsee lyhyesti muilta (ilmeisesti suomalaisilta) saamansa avun, mutta muuten integraatio näyttäytyy tässäkin lähinnä aktiivisen maahanmuuttajan suoritettavana asiana, johon sosiaalisten kontaktien lisäksi vaikuttavat kielen ja kulttuurin opettelu.

Kun integraatiosta puhuttiin tätä sanaa tai sopeutumisen tai kotiutumisen käsitteitä käyttäen, maahanmuuttajan vastuu integraatiosta siis korostui, verrattuna vaikkapa syrjintää koskeviin selontekoihin. Muutaman kerran Suomen osuutta integraatioon tuotiin silti esiin selvemmin ja vaativammin: ”On tosin vielä yksi ongelma. Kansalaisuus. Miksi 6 vuodessa ei saa kansalaisuutta, kun on tullut kotiin? Ei minulla ole ollut minkäänlaisia sopeutumisvaikeuksia” (1a). Tässä inkerinsuomalainen kertoja kyseenalaistaa kansalaisuuden saamisen hitaan prosessin. Kansalaisuuden saamisen vaikeus näyttäytyy ikään kuin Suomen taholta puutteellisena vastavuoroisuutena tilanteessa, jossa kertoja on itse hoitanut oman osuutensa ja sopeutunut onnistuneesti.

5.1.4 Diskursiivinen työ Suomen tai suomalaisten kritisoimisen yhteydessä

Säävälä ja Keski-Hirvelä (2011, 180) huomasivat, että heidän haastatteluin keräämässään tutkimusaineistossaan maahanmuuttajien kynnys kielteisen palautteen antamiseen

näyttäytyi korkeana (mts. 181),¹³ eivätkä haastatellut maahanmuuttajat mm. halunneet yleistää yhden henkilön huonoa käytöstä. Omassa tutkimuksessani kritiikkiä kyllä esitettiin, mutta melko tavallista oli, että käsitellessään Suomeen liittyviä negatiivisia asioita maahanmuuttajan kerrontaperspektiivistä osallistujat ennakoivat ja ennaltaehkäisivät toisinaan itseensä mahdollisesti kohdistuvaa kritiikkiä erilaisin ”pohjustuksin” (ks. Jokinen, Juhila ja Suoninen, 1993, 32–33). Yhtenä esimerkkinä tällaisesta diskursiivisesta työstä toimii seuraava huomautus, jonka eräs kertoja teki kuvailtuaan pitkähkösti negatiivista ulkomaalaisen leimaa, jonka hän saa osakseen Suomessa: ”I am aware that not everybody thinks about foreigners in these terms” (20a). Kertojan ilmoitus siitä, että hän on tietoinen siitä, etteivät kaikki ajattele ulkomaalaisista hänen kuvaamallaan tavalla, ehkäisee hänen kriittisten kommenttiansa kuittamista ja sivuuttamista epäuskottavana tai epäoikeudenmukaisena yleistyksenä. Jotkut kertojat pohtivat oikeutta kritiikin esittämiseen myös eksplisiittisesti. Sergein ensimmäisessä tarinassa käsitellään tätä teemaa. (Ks. luku 7.1.)

Seuraavassa sitaatissa itseen kohdistuvan kritiikin ennaltaehkäisemistä tehdään varsinaisten Suomea koskevien kriittisten mielipiteiden esittämisen molemmiin puolin:

Mutta haluan huomioida muutaman asian.

Ensin hyvät asiat. Suomi on kaunis, puhdas ja hyvin kehittynyt maa, jossa on korkeatasoiset palvelut, mikä heti pistää silmään. Minä asun tässä maassa ja ilmeisesti minulla on ääni- ja puheoikeus oman mielipiteen ilmaisemiseksi. En pidä siitä että suomalaiset miehet eivät kunnioita naisia. Esimerkiksi yleisissä kulkuvälineissä miehet hyvin harvoin väistävät naisia ja vielä harvemmin antavat heille istumapaikan. Tasa-arvo on hyvä asia, mutta ei silloin kun se menee liian pitkälle. [– –] En ole ollut itse rasmin kohteena, mutta tiedän, että sitä on olemassa Suomessa enkä ollenkaan pidä siitä. Minua hirvittää myös rajoista tietämätön eläinten vapautusliike. Nämä aktivistit eivät kunnioita ollenkaan ihmisiä eivätkä heidän raskasta työtään. [– –] Missä oikeudenmukaisuus, miksi ei ole minkäänlaista vastuuta omaisuuden rikkomisesta ja ihmisten loukkaamisesta. Heille kerrotaan vain tosiasioita, mutta ei määrätä mitään rangaistuksia. Se on minun mielipiteeni. (8a)

Diskursiivinen tutkimus voi kohdistua mm. siihen, kuinka kielelliset konstruktiot rakennetaan, kuinka niistä tehdään vakaita, neutraaleja, objektiivisia ja puhujasta riippumattomia (Potter, 2012). Edellisen sitaatin kertoja pohjustaa pääosin Suomeen kohdistuvasta kritiikistä koostuvan selontekonsa luettelemalla ensin Suomeen liittyviä hyviä asioita. Näin hän ei asemoidu puolueelliseksi kriitikoksi, vaan varteenotettavaksi todistajaksi ja ihmiseksi, joka näkee asioiden eri puolet (ks. myös Antaki, 2003, 94-95). Ääni- ja puheoikeutta koskeva kommentti on puettu retorisen kysymyksen muotoon. Ilmeisesti-sana vihjaa, että ajatus ilmaisunvapausoikeudesta on alun perin jonkun muun esittämä, eikä kirjoittaja ole siis kehitellyt sitä oman etunsa nimissä. Kirjoittaja käyttää Suomessa asumistaan sisäpiiriaseman osoituksena ja siten myös kriittisiin äänenpainoihin

---

¹³ Näin oli erityisesti koulutukseen liittyvän palautteen suhteen, mikä heidän mukaansa voi liittyä ilmaisen koulutuksen hahmottumiseen lahjana, jonka kritisoiminen on vaikeata (Säävälä ja Keski-Hirvelä, 2011, 183).

oikeuttavana tekijänä.¹⁴ Kriittiset arvionsa esitettyään kertoja vielä lisää ”Se on minun mielipiteeni”, mikä tekee hänen kommentistaan vaikeasti kumottavia tai kiistettäviä, etenkin kun jo aluksi on todettu, että mielipiteen esittäminen on oikeutettua.

Tällaisen diskursiivisen työn tekeminen viestittää siitä, että kertojat lähestyvät Suomeen kohdistetun kritiikin tematiikkaa paikoitellen potentiaalisesti arkaluontoisena aiheena. Katson, että tämä puolestaan kytkeytyy maahanmuuttajien ja suomalaisten epätasa-arvoisiin suhteisiin tai sellaiseen roolijakoon, jossa maahanmuuttajan osaksi perinteisemmin määritty kiitollisen, hiljaisen sivullisen rooli kuin aktiivisen kriitikon osa.

5.2 Etninen kerrontaperspektiivi

Etnistä kerrontaperspektiiviä käytettäessä puhuttiin itsestä oman etnisen tai kansallisen (joskus myös maantieteellisen) ryhmän jäsenenä. Se oli toiseksi yleisin perspektiivi maahanmuuttopuheessa ja sitä käytettiin yhteensä 26 tarinassa.

Eniten etnistä perspektiiviä käytettiin kun puhuttiin suomalaisten suhtautumisesta omaa ryhmää kohtaan. Tällöin kyse oli yleensä stigmatisoituneesta identiteetistä, syrjinnästä ja stereotyyppioista. Etnistä perspektiiviä käytettiin paitsi syrjinnästä raportoimiseen, myös oman etnisen ryhmän maineen puhdistamiseen ja arvostuksen kohottamiseen.

Monet etnisestä perspektiivistä käsin syrjinnästä kertoneet olivat venäläisiä. Venäläisvoittoisuus selittyy osin sillä, että aineistossani oli niin monta venäläistä osallistujaa, mutta liittyy myös siihen, että venäläiset kohtaavat Suomessa melko paljon syrjintää (ks. esim. Larja, Warius, Sundbäck, Liebkind & Jasinskaja-Lahti, 2012).

Muutama Venäjältä Suomeen muuttanut osallistuja korosti tarinassaan syrjinnän ehkäisyssä maahanmuuttajan omaa roolia ja erottautumisen välttämistä säätelämällä venäjän kielen käyttöä julkisessa tilassa esimerkiksi näin: ”Yleisillä paikoilla yritän kyllä olla puhumatta kovalla äänellä venäjää, sillä muuten saa kaikkien läsnä olevien ihmisten huomion. Meitä on Suomessa vähän ja olemme kaikki esillä” (7a). Toinen osallistuja kertoo äidinkieltensä venäjän käyttämisestä miesystävänsä tutustuessaan näin:

On mielenkiintoista, että kun me tutustuimme, hän hämmästy, miksi minä puhuin erittäin hiljaisesti venäjää julkisissa paikoissa, että kukaan ei olisi kuullut. Tämän voi selittää sillä, että puhun yleensä hiljaisesti, jotta en häiritsisi toisia. En haluaisi lisäksi herättää huomiota vahinkojen välttämiseksi.

Ihmiset suhtautuvat venäläisiin eri tavalla. Jotkut ovat aggressiivisia. En itse pelkää ketään, mutta kuka tarvitsee sellaisia tilanteita? (8b)

Kertoja perustelee venäjän kielen kuuluvan käytön välttämistä järkisyillä ja huomaavaisuudella suomalaisia kohtaan. Hän korostaa, että kyse on ongelmien ennaltaehkäisystrategiasta, ei pelon sanelemasta toiminnasta. Käyttämällä sanavalintaa ”en

---

¹⁴ Samantapaista perustelua käyttää myös Sergei (ks. luku 7.1).

itse” hän samalla erottautuu rohkeudellaan sellaisista venäläisistä jotka kenties pelkäävät suomalaisten aggressiota.

Venäläisyys nostettiin paikoin esille erityisen stigmatisoituneena taustana. Toisinaan venäläisyyteen liittyvää stigmaa käsiteltiin melko epähenkilökohtaisesti, osana jaettua kulttuurihistoriaa. Näin edellinen kertoja kuvaa vierailua suomalaisen miesystävänsä sukulaisten luo Kainuuseen: ”Oli mielenkiintoista kuunnella, kun nuori mies kertoi siitä, että heidät peloteltiin lapsuudessa venäläisillä kertomalla että venäläiset tulevat ja mitä he tekevät. Minä tulin kuitenkin eikä tapahtunut mitään” (8b). Venäläisiin kohdistuvien kielteisten asenteiden pitkä historia näyttäytyy tarinassa absurdina, kun vierailu esitetään ikään kuin koelaboratoriona, jossa testataan vanhaa venäläisiä koskevaa myyttiä varsin epädramaattisin lopputuloksin. Toisaalta lyhyestä lainauksesta käy ilmi, ettei kyseessä ole vain kauas historiaan jäänyt stereotypia, sillä kertoja määrittelee venäläisiin liitetystä piirteistä kertoneen miehen nuoreksi. Kertoja kuitenkin kertoo tapahtuneesta toteavaan sävyyn ja kuvaa kuuntelukokemusta ”mielenkiintoiseksi”, mikä on omiaan lisäämään etäisyyden tuntua. Kertoja ei asemoidu syrjinnän uhriksi, vaan sivulliseksi, joka tarkastelee omaan ryhmäänsä kohdistuvia stereotypioita huvittuneena tai kiinnostuneena, ei esimerkiksi loukkaantuneena tai peloissaan. Jos stereotypioilla tässä yhteydessä on uhri, on se oikeastaan niistä kertonut, lapsena pelotelluksi joutunut mies. Kerrottua episodua voi tarkastella myös esimerkkinä tavallisuusretoriikasta, jolla Juhila (2004) viittaa sellaiseen vastapuheen muotoon, jossa leimautumista vastaan tehdään työtä korostamalla oman ryhmän tavallisuutta, erityisyyden sijaan.

Sama kertoja käsittelee muuallakin tarinassaan stereotypioita jotka kohdistuvat Venäjään ja venäläisiin, tällä kertaa median taholta.

Suhtaudun suomalaisiin hyvin kunnioittavasti. Suomalaiset ovat älykkäitä ja kunnollisia ihmisiä. Mutta suomalainen propaganda hämmästyttää aina minua. Sekä sanomalehdissä että televisiossa Venäjästä kerrotaan vain kielteisiä asioita. Tällaisten julkaisujen jälkeen voi ajatella, että Venäjällä ei tapahdu mitään hyvää. Venäjällä on kulttuuri korkeinta luokkaa, rikkain historia ja mikä tärkeintä - ihmisiä. Se, joka tutustuu heihin lähemmin, ymmärtää tämän itse. Suomalainen keskivertoihminen pitää Venäjää jälkeensä jääneenä ja rikollisena maailmana, jota kannattaa pelätä. Kenelle on tästä etua? Mikä on sellaisten ”kirjoittajien” tarkoituksena vai jatkuuko vielä talvisota? Mitä varten sytytetään vihamielisyys naapureiden kesken? He asuvat tulevaisuudessakin monia vuosisatoja lähellä toisiaan ja heidän on parempi olla ystäviä kuin vihollisia. (8b)

Selonteko alkaa pohjustuksella, jonka funktiona on varmistaa, ettei tarinan kuulija pidä kertojaa ihmisenä joka suhtautuisi suomalaisiin lähtökohtaisesti negatiivisesti, päinvastoin. Tämä muistuttaa pohjustuksia, joita esiintyi maahanmuuttajaperspektiivistä käsin tapahtuneessa Suomen kritisoinnissa. Sitten kertoja kohdistaa kritiikin median toimijoihin, jotka kertovat Venäjästä ”vain kielteisiä asioita”. Tällaisen uutisoinnin kertoja nimeää propagandaksi ja median toimijoiden suhtautuminen asettuu vastakkaiseksi hänen omalle kunnioittavalle suhtautumiselleen suomalaisia kohtaan. Potentiaalisesti arkaluontoinen tai kiistanalainen väite suomalaisesta propagandasta esitetään näin johtopäätöksenä, joihin niiden esittäjä on päätenyt omien mieltymystensä, intressiensä tai ennakkokäsitystensä vastaisesti. Tällainen diskursiivinen keino on omiaan torjumaan ennakkoluuloisen ihmisen

leimaa, kun esitettyä väitettä on vaikea nähdä sen esittäjän ennakkoluulojen ilmentymänä (ks. esim. Edwards, 2003, 42–43). Kertoja määrittelee lisäksi uutisoinnin perusteettomaksi rakentamalla oman, positiivisen versionsa siitä, millainen Venäjä on. Hän kyseenalaistaa myös median toimijoiden motiivit ja heidän ammattitaitonsa laittamalla ”kirjoittajat” lainausmerkkeihin. Lopuksi hän määrittelee negatiivisen uutisoinnin hyödyttömäksi ja vahingolliseksi Suomen ja Venäjän naapurisuhteille.

Myös seuraava sitaatti toiselta kertojalta käsittelee stigmatisoitunutta venäläistä identiteettiä:

Suomalaiset reagoivat eri tavoin kuullessaan venäläistä puhetta. Itse henkilökohtaisesti ymmärrän heitä hyvin. Mutta olen venäläinen ja olen sellainen kuin olen. En voi enkä halua muuttua suomalaiseksi, mutta suhtaudun kuitenkin kunnioittavasti maan järjestelmään, sen tapoihin ja lakeihin... Perinne vetää lippu puolitankoon, kun joku jättää tämän syntisen maan, huolehtiminen invalideista, jotka tuntevat olevansa maansa täysiarvoisia kansalaisia, kunnioitus toisen omaisuutta kohtaan, lainkuuliaisuus ja täysin uskomaton kotimaisten tuotteiden ihannoiti. [– –] Ripittäytymiseni lopuksi haluaisin pyytää suomalaisia muistamaan sen, että me venäläiset olemme kaikki erilaisia ja jos joku venäläinen on mielestänne huono ihminen, ei se tarkoita sitä, että me kaikki olisimme samanlaisia. (9a)

Kertoja asemoituu tässä venäläisenä suhteessa suomalaisiin monella kiinnostavalla tavalla. Hän ilmaisee toisaalta ymmärtämystään suomalaisia kohtaan ja sitä, että he reagoivat venäläiseen puheeseen ”eri tavoin”. ”Itse henkilökohtaisesti” toimii samalla partikularisoivana määreenä, joka vihjaa, että kaikki venäläiset eivät välttämättä suomalaisten suhtautumista ymmärrä. Kertojan määrittelee itsensä yksiselitteisesti venäläiseksi. Mutta-alkuinen määritelmä alleviivaa oman venäläisen identiteetin kiistanalaista asemaa Suomessa ja korostaa samalla kertojan identiteetin pysyvyyttä hänen ilmoittaessaan, että ei voi eikä halua tulla suomalaiseksi. Ilmaisuu on anteeksipyytelemätön. Hän ei erittele venäläisen identiteetin sisältöä, eikä sitä, miksei identiteetti voi muuttua. Maahanmuuttajaperspektiivistä tuttua diskursiivista rakennetta käyttäen hän painottaa suhtautuvansa kunnioittavasti Suomen ”järjestelmään, sen tapoihin ja lakeihin” välittömästi ilmoitettuaan, ettei ole suomalainen. Maahanmuuttajaperspektiivissä esitellyistä esimerkeistä poiketen tämä kertoja myös tarkentaa, mitä nämä kunnioitettavat tavat ja lait ovat. Sitaatin lopussa kertoja asettuu venäläisenä myös haastamaan suomalaisten yksipuoliset venäläisiin kohdistuvat stereotypiat. Stereotypioihin liittyvä kritiikki on tässä sitaatissa edellistä hienovaraisempaa, mutta se on samalla kohdistettu kaikille suomalaisille, kun edellisessä sitaatissa sen kohteena oli erityisesti media.

Myös kaksi Turkista Suomeen muuttanutta osallistujaa kertoivat toistuvasti heihin kohdistuvista stereotypioista. Seuraavassa sitaatissa viitataan suomalaisilla elokuvafestivaaleilla kohdattuihin stereotypioihin.

I think we managed to shock some other festival followers we met by being Turkish, but still going to the "cultural" movies. I believe that in many people's mind we were considered as exceptions rather than rules. [– –] Hearing and experiencing similar things, I slowly begin to lose my hope that mutual interaction may change the stereotypical images in people's minds. A recent remark that I begin to receive is "I cannot believe that you are

from Turkey". But I am, so are my approximately 15–20 other friends living in Finland, all with university degrees, and most of them working for Ph.D. Maybe the picture still may change in the future. (20a)

Näissä kuvauksissa suomalaisten turkkilaisiin kohdistama stereotypia sivistymättöminä ja huonosti koulutettuina tulee vihjatuksi vain vastakohtiensa kautta. Se ettei kertoja varsinaisesti erittele stereotypian sisältöä siihen viitattaessaan, puhuu osaltaan stereotypian vakiintuneisuuden puolesta - tarinan kuulijan voi olettaa kyllä tunnevan stereotypian. Stereotypia myös esitetään jokseenkin järkkymättömänä. Se ei ota muuttuakseen, vaikka kertoja ja hänen turkkilaiset ystävänsä ovat omalla läsnäolollaan todistamassa stereotypiaa vääräksi. Sama kertoja korostaa maahanmuuttajan lähtömaan vaikutusta tämän Suomessa saamaan vastaanottoon:

Many recent research and statistics about the foreigners in Finland point out that Anglo-Saxon origin foreigners are the most-welcomed ones, and the Arabs, Somalians and Russian are the last. In a way, different foreigner groups are experiencing different parts of a single reality. (20a)

Tutkimustietoon viitaten kertoja kuvaa Suomea paikkana, missä eri maahanmuuttajaryhmien suosituimmuus suomalaisten silmissä poikkeaa toisistaan huomattavasti. Samaan ilmiöön viittaa myös italialainen kertoja kirjoittaessaan lähtömaan merkityksestä näin:

Olen italialainen ja ehkä minun kansalaisuus on ollut avuksi muutamia kertoja, koska olen silti vaaleaihoinen ja ”temperamenttinen ja hauska” mies, mutta silti minulla on samoja vaikeuksia kuin kenellä tahansa toisella maahanmuuttajalla Suomessa: vähän työmahdollisuuksia ja joskus eriarvoinen kohtelu. Silloin kun olen töissä ja olen kassalla, otan automaattisesti pois paidasta lapun, jossa on minun nimi, koska joka ikisen asiakkaan joka tulee, täytyy katsoa minun nimi, eli mistä tulen, olenko ”ystävä” vai ”vihollinen”, ihan kuin sen tietäminen ei riittäisi, että en ole suomalainen. (14a)

Tämä kertoja käyttää tarinassaan toisaalta etnistä perspektiiviä (kertoessaan itsestään italialaisena) ja toisaalta maahanmuuttajaperspektiiviä. Italialaisuus rakentuu siihen liitettyjen positiivisten piirteiden, temperamenttisuuden, hauskuuden ja vaaleaihoisuuden kautta muita kansallisuuksia suotuisammaksi ominaisuudeksi, jonka myötä kertoja määrittänyt suomalaisten silmissä ennemminkin ystäväksi kuin viholliseksi. Samanaikaisesti hän kuvaa kaikkien maahanmuuttajien jakavan tietyt vaikeudet: heikot työmahdollisuudet ja eriarvoisen kohtelun. Italialaisuus ei eduistaan huolimatta suojele häntä näiltä. Maahanmuuttajan asema määräytyy siten tässä kahdella tapaa hierarkkisena: lähtömaalla on merkitystä, mutta toisaalta kaikki maahanmuuttajat ovat suomalaisia heikommassa asemassa. Kertomuksen nimikyltin kääntämisestä voi nähdä tämän järjestelmän vastustamisena. Piilottamalla nimensä, joka toimii entisestä kotimaasta kertovana johtolankana, luokituu hän asiakaspalvelutilanteessa ei-suomalaiseksi, mutta tekee tarkemman luokituksen maahanmuuttajien arvohierarkiassa suomalaisille asiakkaille

hankalaksi, kieltäytyen samalla useita muita ulkomaalaisryhmiä positiivisemmin arvotetusta asemasta.

Siinä kuvassa, joka näiden sitaattien pohjalta rakentuu Suomesta maahanmuuttajia vastaanottavana yhteiskuntana on muuttajan lähtömaalla merkittävä vaikutus siihen, kuinka häntä Suomessa kohdellaan. Kertojat viittaavat Suomessa vallitseviin etnisiin hierarkioihin usein hieman lakonisesti kommentoiden. Hierarkia esitetään jokseenkin muuttumattomana, mutta absurdina, riippumatta siitä, sattuuko oma etninen ryhmä asettumaan sen ylä- vai alapäähän. Ihmisiä syntyperän perusteella arvottavaa yhteiskunta näyttäytyy ahdistavan arkipäiväisenä. Näissä kommenteissa ei vaadita muutosta avoimesti. Viesti suomalaiselle kuulijalle tuntuu olevan ”onko tämä teistä perusteltua”?

Toisinaan etnistä perspektiiviä käytettiin myös aktiivisessa identiteettityössä oman stigmatisoituneen etnisen identiteetin arvon nostamiseen, jolloin suomalaisuus ja oma kulttuuri asetettiin vastakkain uudella tavalla. Turkista Suomeen muuttanut kertoja kommentoi suullisesti kertomassaan tarinassaan eroja suomalaisen ja turkkilaisen kulttuurin välillä näin: ”Meidän maassa tai meidän kulttuurissa perhe on niin korkea. Äiti, isä, vaimo, lapsi, niin tärkeä meille kuin meidän elämä. Mutta teidän maassa – teillä ei ole mitään semmoista perhekulttuuria.” (18a) Kertoja nostaa perheen merkityksen keskeisenä turkkilaista ja suomalaista kulttuuria erottavana tekijänä. Oma kulttuuri arvottuu tässä vertailussa selvästi suomalaista kulttuuria positiivisemmin. Haikkola (2010, 229) nimittää tällaista rakennetta ”barthilaiseksi diskursiiviseksi strategiaksi”, jossa oman kulttuurin idealisoituja puolia verrataan toisen huonommiksi esitettyihin käytäntöihin. Kuvauksen voi tulkita stigmatisoitunutta turkkilaista identiteettiä vastustavana puheena, joka rakentaa negatiivisen identiteetin tilalle sellaisen version turkkilaisuudesta, mikä puolestaan mahdollistaa positiivisen erottautumisen turkkilaisiin ennakkoluuloisesti suhtautuvista suomalaisista.

Saman tyyppisestä positiivisen identiteettiversio rakentamisesta on kyse myös venäläisen kertojan tarinassa, jossa kertoja vertailee miesten roolia ja käyttäytymistä Venäjällä ja Suomessa:

Se, että miehet eivät avaa ovea naisille, eivät ehdota istumapaikkaansa iäkkäille ihmisille joukkoliikenteessä, kiroilevat naisten ja lasten läsnäolossa – tämä kaikki on sokki minulle. Olen asunut Suomessa jo 14 vuotta, mutten voi tottua tähän, enkä koskaan totu.

Suomalainen ystävättäreni kertoi minulle kerran, että käydessään Pietarissa hän ei voinut olla hämmästyttä, kuinka paljon huomiota venäläiset miehet omistavat omille naisilleen. Minkälaiset kukkakimput he lahjoittavat talvella tavatessaan ja miten he palvelevat seurassaan olevaa naista. Miehellä on Venäjällä kunnianvelka maksaa myös naisen puolesta, kun hän on kutsunut hänet ravintolaan tai elokuvateatteriin. Mies loukkaantuu, jos nainen ehdottaa, että hän maksaa itse.

Suomessa on myös sellaisia miehiä. Mutta heitä on valitettavasti vähän. (1a)

Kertoja ei esitä eroja Venäjän ja Suomen välillä absoluuttisina, vaan toteaa, että Suomessakin on sellaisia miehiä kuin Venäjällä. Maat esitetään kuitenkin siinä määrin erilaisina, että tottuminen Suomen tapoihin määritellään mahdottomaksi. Maiden välistä

eroa korostetaan myös käyttämällä suomalaista todistajaa. Kyse ei siis ole vain kertojan omasta, subjektiivisesta mielipiteestä, ero maiden välillä on niin suuri, että se hämmästyttää myös hänen Pietarissa vierailutta suomalaista ystävätärtään.

Tällainen stigman vastustamisen strategia, joka korostaa oman ryhmän eroa suhteessa suomalaisiin, on vastakkainen edellä mainitulle tavallisuusretoriikalle.

5.3 Etäännytetty kerrontaperspektiivi

Etäännytetty kerrontaperspektiivi oli kolmanneksi yleisin maahanmuuttopuheessa esiintynyt perspektiivi. Sitä käytettiin joka toisessa, eli yhteensä 23 tarinassa. Tätä perspektiiviä käyttäessään osallistujat puhuivat maahanmuuttajista yleisellä tasolla, siinä tilanteessa itseään ryhmään sijoittamatta, ikään kuin ulkopuolisen asemasta. Monet etäännytetystä kerrontaperspektiivistä kommentoidut asiat käsittelivät maahanmuuttajan paikkaa Suomessa ja suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin, jolloin kyse oli maahanmuuttaja- ja etnisen perspektiivin tapaan tyypillisimmin syrjinnästä, kuten seuraavassa esimerkissä: ”Siitä herää kysymys: miten suomalainen ottaa vastaan ulkomaalaisen, joka haluaa tehdä työtä? Jos joka paikassa kiusataan, kukaan heistä ei halua edes yrittää mennä töihin” (16b). Tämä kertoja marssittaa esiin stereotyyppioista tutulle työtä vieroksuvalle maahanmuuttajalle vastakkaisen hahmon, ”ulkomaalaisen, joka haluaa tehdä työtä” ja ikään kuin haastaa suomalaiset katsomaan peiliin: kuinka tällaiseen ihmiseen suhtaudutaan? Samassa yhteydessä viitataan epäsuorasti siihen, että jos ulkomaalaiset eivät hakeudu töihin, voi syy olla suomalaisissa. Sama kertoja perustelee toisaalla ulkomaalaisten paremman kohtelun vaatimusta suomalaisten edulla näin:

Minun mielestäni on tärkeää antaa ulkomaalaisten vähän edes yrittää tehdä työtä Suomessa. Ihan normaalia työtä. Jos he eivät saa mahdollisuuksia, tekevät he pahaa tai pimeää työtä, tai ei ollenkaan. Aika huono vaihtoehto, eikö niin. Jos katsoo taaksepäin, muutama vuosi sitten Suomessa ei ollut paljon ulkomaalaisia, mutta nyt joka puolella näkyy niin hyvin. Mitä sitten jos he asuvat Suomessa, he eivät ole töissä, miten suomalaiset jotka maksavat heidät veroilla?? Miten he suhtautuvat Suomessa eläviin? Suomalainen viha nostaa [päättään]. Aika vaikea asia vai mitä. (16b)

Sitaatissa lähestytään maahanmuuttajien työn tekemisen mahdollisuuksia asiana, joka näyttäytyy nykyisellään kaikkea muuta kuin itseäänselvyytenä. Argumentointi on vetoavaa ja lukijaa puhutellaan suoraan. Työmahdollisuuksien eväämisen ongelmallisuutta painotetaan korostamalla ulkomaalaisten kasvanutta joukkoa. Etäännytetyn perspektiivin mukaisesti kertoja puhuu ”heistä”. Tässä, kuten muissakin etäännytettyyn perspektiiviin tukeutuvissa kannanotoissa, kertoja asemoituu siis ihmiseksi, joka ei ole penäämässä etuja itselleen, vaan puhuu muiden maahanmuuttajien, samoin kuin myös suomalaisten edun puolesta. Argumentin perustelu vastapuolen edulla on yleinen retorinen keino. Melkein päpeilikuvamaiselta vaikuttaa esim. Verkuytenin tekemä havainto valkoihoisten uusiseelantilaisten ihmisten tavasta puhua maahanmuuton rajoittamisesta myös muuttajien

itsensä etuun vedoten (Verkuyten, 2003b, 145-148). Maahanmuuttajaperspektiivistäkin tuttua työntekomahdollisuuksien tärkeyttä painotetaan edellä myös uhkakuviin perustuvaa argumentointia hyödyntäen. Puhetapa muistuttaa sellaista yksisuuntaisen integraation mallia, jossa maahanmuuttaja on kotouttamistoimien passiivinen kohde. Lopun retorinen kysymys ”eikö niin” olettaa lukijan olevan samaa mieltä (ks. ns. ”tag-kysymysten” käytöstä esim. Hepburn & Potter, 2011) ja näin mahdollisuuksien antaminen esitetään järkivalintana, ei armeliaisuutena.

Suomalaisten asema työelämän portinvartijoina korostui myös monissa muissa etäännytettyä perspektiiviä hyödyntävissä puheenvuoroissa: ”Jos Suomessa asuva ulkomaalainen on kunnollinen ihminen, elää oleskelumaan lainsäädännön mukaisesti eikä riko sitä, niin häneen voi ja täytyy luottaa ja pitäisi myös antaa mahdollisuus tehdä työtä kuten omille kansalaisille, eikä syrjiä häntä!” (6a). Tässä sitaatissa on kyse vastavuoroisuudesta ja pelisäännöistä: Kun ulkomaalainen osoittautuu kunnolliseksi, hänelle pitää antaa mahdollisuus, eikä hän silloin ansaitse syrjintää. Kommentissa peräänkuulutetaan kohtelua yksilöllisten ansioiden mukaan, kunnollisuuden perusteella. Peltola (2010) on todennut maahanmuuttajataustaisia nuoria koskevassa tutkimuksessaan, että nuoret ottavat etäisyyttä stereotypioihin käyttämällä ns. kunnollisuuspuhetta, joka sisältää viittauksia mm. hyvän työpaikan tavoitteluun, ahkeruuteen, itsenäiseen toimeentuloon ja verojen maksamiseen (ks. myös Haavisto, 2011, 156; Haikkola, 2012, 75). Edellisen sitaatin voi katsoa myös edustavan tällaista kunnollisuuspuhetta. Tässä tapauksessa kunnollisuus määrittyy Suomen lain noudattamisena ja lakia noudattavan ulkomaalaisen katsotaan ansaitsevan luottamuksen ja samat mahdollisuudet kuin suomalaiset.

Etäännytetty perspektiivi näyttäisi sopivan erityisen hyvin kriittisiin puheenvuoroihin, sillä kun asia esitetään yleisellä tasolla, kaikkia maahanmuuttajia koskevana, on puhujaa vaikeampi syyttää ylireagoinnista tai oman edun ajamisesta, kun kertoja ei näytä hakevan oikeutusta itselleen vaan puhuu ennemminkin muiden puolesta. Kerronnassa käytettyjä esimerkkejä on myös vaikea poisselittää yksittäistapauksina, kun ne kerrotaan kokonaista ihmisryhmää koskevinä. Siksi ei ehkä olekaan sattumaa, että kertojat esittivät tässä esitellyissä aineistonäytteissäkin kaikkein jyrkimmät syrjinnän tuomitsevat kannanotot juuri etäännytetystä perspektiivistä käsin.

Etäännytettyä perspektiiviä käytettiin toisaalta myös tavalla, jonka voisi katsoa normalisoivan syrjintää:

Usein muualta tulleet ihmettelevät, että suomalaiset eivät hyväksy heitä ystävikseen. Siihen on niin monta syytä. Me ihmisethän olemme omassa maassakin valikoivia ystävien suhteen. Kaikki ihmiset eivät kerta kaikkiaan luonteeltaan sovi toistensa kanssa. (1b)

Yleisen maahanmuuttaja-kategorian käyttö, joka tässä ilmenee puheena ”muualta tulleista”, mahdollistaa maahanmuuttajista puhumisen ottamatta kantaa omaan tilanteeseen. Esimerkiksi edellisessä sitaatissa kertoja ei kommentoi lainkaan sitä, ovatko suomalaiset kenties hyväksyneet hänet ystäväkseen. Edellä lainatun sitaatin kertoja näyttäytyy sitaatissa jonkinlaisena asiantuntijana, joka toisin kuin monet (muut) maahanmuuttajat, ei ihmettele asiaa, vaan tietää selityksen ilmiöön. Se, etteivät suomalaiset hyväksy tulijoita ystäviksi ei selitykään maahanmuuttajiin kohdistuvilla

asenteilla ja ryhmäsuhteilla vaan yksilöllisillä luonne-eroilla. Kyseessä on normaali, ”omastakin maasta” tuttu tapa käyttäytyä. Näin kertoja torjuu sellaisen vaihtoehdoisen selitysmallin, joka määritteli suomalaisten käyttäytymisen rassistiseksi tai syrjiväksi.

Erottautumista turhaan ihmettelevistä tai liian kriittisistä maahanmuuttajista voi tulkita myös sellaisena diskursiivisena työnä, jolla kertoja tavoittelee arvostetun maahanmuuttajan asemaa varmistamalla, ettei itse tule nähdäksi epäkohteliaana vieraana, hieman samaan tapaan kuin tulkitsin edellä esiteltyä kritiikin pohjustamista, tai sitä kompensointia, mitä osallistujat tekivät kertoessaan ettei heistä ole tullut suomalaisia.

Etäännytetystä perspektiivistä käsin kommentoitiin myös maahanmuuttajatermin käyttöä. Seuraava kertoja osoittaa jatkokertomuksen alussa minulle ilmeisesti osallistumiskutsuun viitaten huomautuksen, jossa varoitetaan maahanmuuttajien ryhmän näkemisestä yhtenäisenä:

Olet maininnut ihan oikeasti, että maahanmuuttajien vastaukset voivat antaa sinulle objektiivisen kuvan heidän elämästään Suomessa muuttonsa jälkeen. Ei ole olemassa muuta tapaa tietää Suomen maahanmuuttajien elämää kuin lukea heidän kirjoittamansa kertomukset. Vanhempien sukupolvien sijaan tulee uusia sukupolvia.

Haluaisin tässä kohtaa tehdä pienen huomautuksen. Haluaisin kiinnittää huomiota sanaan maahanmuuttaja. Sitä sanaa käytetään esimerkiksi sekä afrikkalaisille ja jugoslavalaisille että inkerinsuomalaisille, mutta vertaamalla heidän elämiään, voidaan helposti päättää, että ne ovat täysin erilaisia. Niitä on mahdotonta rinnastaa. Ne ovat kaksi erilaista tyyppiä maahanmuuttajia. Siitä olen vuoren varma. (11b)

Venäjäältä Suomeen muuttanut kertoja viittaa tarinassaan toisaalla myös itseensä useita kertoja nimenomaan maahanmuuttajana, eikä kritiikki siten vaikuta kohdistuvan maahanmuuttaja-termin käyttöön sinänsä. Kertoja kuitenkin jakaa maahanmuuttajien kategorian kahteen eri luokkaan, jossa toisessa ovat esimerkiksi ”afrikkalaiset ja jugoslavalaiset”, toisessa inkerinsuomalaiset, jolloin maahanmuuttosyy (pakolaisuus vs. paluumuuttostatus) näyttäytyy ratkaisevana erottavana perusteena maahanmuuttajien välillä. Ryhmien erilaisuutta korostaa ääri-ilmaisujen käyttö (”täysin erilaisia”, ”mahdotonta rinnastaa”).

Käytännössä monet osallistujat puhuivat usein rinnakkain maahanmuuttajista yleensä ja itsestään maahanmuuttajina. Toisin sanoen, käytössä oli sekä etäännytetty perspektiivi että maahanmuuttajaperspektiivi. Näin on myös seuraavassa sitaatissa:

Jos tekisin karkean johtopäätöksen, niin sanoisin että Suomi on kylmä maa maahanmuuttajille. Kylmä ilmaston osalta sekä kylmä suomalaisten osalta. En kirjoittanut omassa tarinassani mistään negatiivisista asioista ei työelämässäni eikä arkielämässä, siihen esimerkkejä olisi löytynyt vaikka kuinka paljon. Meillä - suomalaisilla sekä maahanmuuttajilla, - on paljon yhteisiä sekä henkilökohtaisia ongelmia, mutta on hyvä että tulemme toimeen keskenään ja pystymme ratkomaan erimielisyyksiä yhdessä. Meillä on jokaisella omia vaikeuksia ja koettelemuksia, mutta meillä on myös paljon sellaista, josta voimme olla kiitollisia. Kiitollisia ennen kaikkea siitä, että hyviä asioita on sittenkin enemmän. Siksi kirjoitin mielellään kaikesta hyvästä, koska kaikki lähtee minun omista

asenteistani. Jos joku vihaakin maahanmuuttajia, niin se on hänen ongelmansa ja pitäisi yrittää auttamaan sitä henkilöä pääsemään siitä vihasta yli. (12b)

Tässä sitaatissa etäännytetystä perspektiivistä käsin luodaan ensin kuva Suomesta olosuhteiltaan maahanmuuttajien kannalta ankeana paikkana. Sitten kertoja siirtyy käyttämään maahanmuuttajaperspektiiviä selostaessaan, miksi on itse jättänyt tarinassaan kertomatta maahanmuuttajana kohtaamistaan negatiivisista kokemuksista. Tämä on diskursiivisesti voimakas ja monipuolinen teko, jolla toisaalta vakuutetaan kuulijalle, että maahanmuuttajien asemassa Suomessa olisi paljon parantamisen varaa ja toisaalta ehkäisee kertojan asemoitumisen uhriksi. Kertoja positioituu ennemminkin oman elämänsä herrana, joka omia asenteitaan ohjaamalla hallitsee elämäänsä. Lopuksi hän palaa etäännytettyyn perspektiiviin ja viittaa maahanmuuttajiin kohdistuvaan vihaan, mutta jälleen tavalla, jossa uhrin asemaan eivät päädy maahanmuuttajat, vaan heitä vihaavat ihmiset, joiden ongelmaksi hän vihan määrittelee ja joita siksi pitäisi auttaa.

5.4 Kerrontaperspektiivien pitkittäistarkastelu

Pitkittäistarkastelu toteutettiin niin, että osallistujat jaettiin ensin kahteen osallistujaryhmään sen perusteella, kuinka kauan he olivat asuneet Suomessa ensimmäisen tarinansa tuottamisen aikaan. Osallistujaryhmään A sijoitettiin kaikki ne osallistujat, jotka olivat ensimmäisen tarinan aikaan asuneet Suomessa 1–4 vuotta. Tämä jako tehtiin riippumatta siitä, oliko osallistujien ensimmäinen tarina vuodelta 1997 vai 2001. Osallistujaryhmässä A oli osallistujia yhteensä 11 henkilöä. Osallistujaryhmään B sijoitettiin ne osallistujat, jotka olivat ensimmäisen tarinan aikaan asuneet Suomessa 5 vuotta tai pidempään, samoin riippumatta siitä oliko ensimmäinen tarina vuodelta 1997 vai 2001. Osallistujaryhmässä B oli yhteensä 12 henkilöä. Käytän tämän luvun tekstissä termiä osallistujaryhmä viitatessani osallistujien Suomessa asuman ajan perusteella muodostamaani kahteen ryhmään A ja B.

Pitkittäismuutoksia ensimmäisen ja jatkotarinan välillä katsottiin sitten erikseen osallistujaryhmien A ja B sisällä. Siten tarina-aineisto jakautui yhteensä neljään tarinaryhmään; A1, A2, B1 ja B2 (ks. taulukko 1 ja taulukko 2). Tarinaryhmän käsite viittaa siis aineistoryhmiin, jotka on muodostettu seuraavasti: Tarinaryhmä A1 viittaa tarinoiden joukkoon, joka koostuu osallistujaryhmän A ensimmäisiksi kerrotuista tarinoista (jotka on aineistolähteestä riippuen kerätty joko vuonna 1997 tai 2001) ja tarinaryhmä A2 koostuu näiden tarinoiden jatkotarinoista vuodelta 2005. Vastaavasti tarinaryhmä B1 koostuu osallistujaryhmän B ensimmäisistä tarinoista (vuosilta 1997 ja 2001) ja tarinaryhmä B2 koostuu näiden tarinoiden jatkotarinoista vuodelta 2005. Näin luotiin todellinen pitkittäisasetelma poikkileikkausasetelman sijaan, niin osallistujaryhmän A osalta (jolloin tarkasteltiin eroja tarinaryhmien A1 ja A2 välillä), kuin myös osallistujaryhmän B osalta (jolloin tarkasteltiin eroja tarinaryhmien B1 ja B2 välillä).

Taulukko 1. Osallistujaryhmien A ja B aineiston keruuajankohdat (1997, 2001 ja 2005) ja tarinaryhmät (A1, A2, B1 ja B2)

t _{1.1} (1997)	t _{1.2} (2001)	t ₂ (2005)
A1	A1	A2
B1	B1	B2

t_{1.1}= ensimmäinen 1. tarinoiden keruun ajankohta
t_{1.2}= toinen 1. tarinoiden keruun ajankohta
t₂= jatkotarinoiden keruun ajankohta

Taulukko 2. Pitkittäistarkastelussa käytetyt tarinaryhmät lukumäärän ja osallistujien Suomessa asuman ajan mukaan (tarinoiden kokonaislukumäärä = 46)

Tarinaryhmä	Tarinoiden lkm	Suomessa asuttu aika vuosina tarinan keruuhetkellä	Suomessa asuttu aika vuosina tarinan keruuhetkellä, ka
A1	11	1–4	3
A2	11	5–12	9
B1	12	5–19 (5–10)*	8 (7)*
B2	12	13–23 (13–14)*	14

A1: Ensimmäisen tarinan aikaan < 5 v. Suomessa asuneiden ensimmäiset tarinat

A2: Ensimmäisen tarinan aikaan < 5 v. Suomessa asuneiden jatkotarinat

B1: Ensimmäisen tarinan aikaan ≥5 v. Suomessa asuneiden ensimmäiset tarinat

B2: Ensimmäisen tarinan aikaan ≥5 v. Suomessa asuneiden jatkotarinat

* Osallistujaryhmään B. kuuluu yksi sellainen henkilö, joka on jo 1. tarinan kirjoittamisen aikaan asunut Suomessa pidempään (19 vuotta) kuin kaikki muut saman ryhmän ihmiset jatkotarinoiden keruuvaiheessa. Jos tämä osallistuja jätetään huomioimatta, ovat ryhmän B.1 tarinoiden kertojat asuneet Suomessa 5–10 vuotta, ka 7v. Ryhmän B.2. tarinoiden kertojat taas ovat asuneet Suomessa 13–14 vuotta, mikäli poikkeuksellisen kauan Suomessa ollut osallistuja (tuolloin 23 vuotta Suomessa) jätetään huomioimatta. Tässäkin tapauksessa tarinaryhmän kertojien keskimääräinen Suomessa asuma aika on 14 vuotta. Pitkittäistarkastelussa esiteltävien asioiden suhteen poikkeuksellisen kauan Suomessa asunut osallistuja ei vinouttanut tuloksia, sillä tässä eriteltyjä piirteiden osalta hänen tarinansa eivät poikenneet ryhmän muista tarinoista.

Pitkittäistarkastelussa kiinnitin huomiota kahteen eri asiaan:

1. Sitaattien lukumäärä.

Ensiksi kiinnitin huomioni sitaattien lukumäärän muutokseen (ks. taulukko 3b) eli tutkin, kuinka monta kertaa tiettyä kerrontaperspektiiviä käytettiin yhteensä kussakin tarinaryhmässä (A1, A2, B1 ja B2). Tämä tarjoaa parhaimmillaankin vain karkeasti suuntaa-antavan käsityksen käytön laajuudesta, sillä yhdessä tarinassa saattoi esiintyä poikkeuksellisen paljon jotain tarkasteltua piirrettä, jolloin se luonnollisesti vaikuttaa voimakkaasti yhteenlaskettuun tulokseen koko tarinaryhmän tasolla.

2. Kerrontaperspektiivien esiintyvyys tarinoittain.

Käyttökelpoisimmaksi tavaksi tarkastella eri kerrontaperspektiivien esiintymistä ja esiintymismäärien muutoksia osoittautui sen katsominen, kuinka monessa tarinassa tiettyä kerrontaperspektiiviä esiintyi vähintään kerran (taulukko 3a). Tämä antaa parhaan yleiskuvan kerrontaperspektiivin keskeisyydestä tai sen käytön laajuudesta kussakin tarkasteltavassa tarinaryhmässä (A1, A2, B1 ja B2) ja kerrontaperspektiivin käyttöön liittyvistä ajallisista muutoksista, sillä tässä mahdollisesti jonkin kerrontaperspektiivin käytöltään poikkeavat tarinat eivät vääristä koko tarinaryhmän kuvaa.

Taulukko 3a. Tarinoiden lukumäärä, joissa kerrontaperspektiiviä käytettiin vähintään kerran

Kerrontaperspektiivi	Tarinaryhmä				Koko aineisto
	A1 (N=11)	A2 (N=11)	B1 (N= 12)	B2 (N=12)	
maahanmuuttaja	8	11	9	11	39
etninen	9	7	8	5	26
etäännytetty	6	4	3	7	23

Taulukko 3b. Sitaattien lukumäärä tarinaryhmittäin

Kerrontaperspektiivi	Tarinaryhmä				Koko aineistossa
	A1	A2	B1	B2	
maahanmuuttaja	40	44	33	33	150
etninen	17	31	22	18	91
etäännytetty	19	6	5	21	51

Maahanmuuttajakerrontaperspektiivin käyttö oli hyvin yleistä (ks. taulukko 3a). Yhteensä 39 tarinassa esiintyi tätä puhetapaa. Vain seitsemässä tarinassa tätä perspektiiviä ei käytetty lainkaan.

Kun katsotaan perspektiivien esiintymistä tarinoittain (ks. taulukko 3a), lisääntyi maahanmuuttajaperspektiivin käyttö entisestään molempien osallistujaryhmien (A ja B) jälkimmäisissä tarinoissa. Tarinaryhmässä A2 perspektiiviä käytettiin jokaisessa tarinassa ja tarinaryhmässä B2 yhtä vaille jokaisessa. Maahanmuuttajaperspektiivi esiintyi kolmessa tarinaryhmässä (A2, B1 ja B2) muihin perspektiiveihin verrattuna useammassa tarinassa. Ainoastaan tarinaryhmässä A1 etninen perspektiivi oli maahanmuuttajaperspektiiviäkin yleisempi. Sitaattien määrissä mitattuna tämä perspektiivi oli yleisin jokaisessa neljässä tarinaryhmässä: A1, A2, B1 ja B2 (ks. taulukko 3b).

Kun tarkastellaan etnisen kerrontaperspektiivin jakautumista eri tarinoiden kesken tarinaryhmittäin, (eli sitä kuinka monessa tarinassa tätä perspektiiviä käytettiin vähintään kerran, ks. taulukko 3a) huomataan, että sekä ryhmässä A että ryhmässä B ryhmien ensimmäisten tarinoiden kohdalla (eli ryhmissä A1 ja B1) etnisen kerrontaperspektiivin käyttö oli yleisempää kuin jatkotarinoissa (eli ryhmissä A2 ja B2). Sitaattien lukumäärissä mitattuna kuitenkin vain ryhmässä B tämän perspektiivin käyttö väheni, ryhmässä A se sitä vastoin kasvoi (ks. taulukko 3b). Tämä selittyy sillä, että kun etnistä kerrontaperspektiiviä käytettiin keskimäärin vain kerran, pari yhdessä tarinassa, oli ryhmässä A2 kaksi tarinaa, joissa tätä perspektiiviä käytettiin erityisen paljon, toisessa 11 toisessa 10 kertaa.

Tarinoittain tarkasteltuna etäännytetyn kerrontaperspektiivin käyttö laski vähän aikaa Suomessa asuneiden osallistujien ryhmässä A ja nousi pidemmän aikaa Suomessa asuneiden osallistujien ryhmässä B (ks. taulukko 3a). Sitaattien määrissä mitattuna perspektiivin käytön muutokset olivat molemmissa osallistujaryhmissä vielä jyrkemmät (ks. taulukko 3b). Kaiken kaikkiaan vähiten käytetyn etäännytetyn perspektiivin käyttö siis väheni tarkastelutavasta riippumatta selvästi ryhmässä A, mutta lisääntyi vielä selvemmin ryhmässä B.

Olivatko eri perspektiivien käytön muutokset yhteydessä toisiinsa? Voisi esim. ajatella että sekä ryhmässä A että ryhmässä B näkyvät maahanmuuttajaperspektiivin käytön lisääntyminen ja toisaalta etnisen perspektiivin käytön väheneminen (ks. taulukko 3a) kytkeytyisivät toisiinsa myös yksittäisten tarinoiden tasolla siten, että ensimmäisessä tarinassa etnistä perspektiiviä suosineet siirtyisivät jatkotarinassa käyttämään maahanmuuttajaperspektiiviä. Näin ei kuitenkaan ole, sillä sekä osallistujaryhmässä A, että osallistujaryhmässä B esiintyy molempien perspektiivien käytössä muutoksia molempiin suuntiin. Kahdenkymmenenkolmen osallistujan joukossa vain kolmessa tapauksessa näkyi pitkittäistarkastelussa sellainen yhdistelmä, jossa maahanmuuttajaperspektiivin käyttö lisääntyi samalla kun etnisen perspektiivin käyttö väheni ensimmäisestä tarinasta jatkotarinaan siirryttäessä. Tyypillisempää oli, että sekä etnisen että maahanmuuttajaperspektiivin käyttö muuttui yksilötasolla samaan suuntaan. Tällaisia tapauksia oli 10. Toisin sanoen, yksilötasolla tyypillisempää oli, että sekä puhe itsestä maahanmuuttajana että puhe omasta etnisestä / kansallisesta ryhmästä lisääntyi tai väheni, kuin se, että toisen lisääntyminen olisi tapahtunut toisen kustannuksella.

Tämä viittaa siihen, että vaikka eri perspektiivien käytön suosio vaihteli, niiden käyttö ei ollut siinä mielessä vaihtoehtoista, että yksi olisi sulkenut toista pois. Päinvastoin eri perspektiivejä käytettiin usein paitsi eri tarkoituksiin samassa tarinassa, myös rinnakkain samoissa tekstinkohdissa. Näin näyttikin olevan erityisesti maahanmuuttaja- ja etäännytetyn perspektiivien suhteen, kuten tässä sitaatissa, missä kertoja puhuu sekä maahanmuuttajista yleensä (yksikön kolmannen persoonan passiivissa ”ihminen”) sekä itsestään: ”Kun ihminen muuttaa toiseen maahan, täysin erilaisiin olosuhteisiin, vaikka osaisitkin sen maan kieltä, niin on mahdoton ymmärtää kaikkia ympärillä olevaa lyhyessä ajassa. Kaikki on toisin. Itselläni oli helpompi, oli sodan aikaisia tuttuja, koulukavereita, leikkikavereita ym.” (1b).

5.5 Kerrontaperspektiivit maahanmuuttoa ja integraatiota jäsentämässä

Maahanmuuttajaperspektiivi oli aineistossa kaikkein yleisimmin käytetty kerrontaperspektiivi. Tämä yleisyys on jossain määrin yllättävää siitakin huolimatta, että osallistumiskutsussa on mainittu tutkimuksen käsittelevän juuri maahanmuuttajien elämää Suomessa ja osallistujia on näin puhuteltu ensisijaisesti maahanmuuttajina (ks. liitteet 2-4). Maahanmuuttajaperspektiiviä käytettiin yhteensä 39 tarinassa kaikista 46 tarinasta, eli huomattavasti useammin kuin toiseksi yleisintä etnistä perspektiiviä, jota käytettiin vain 26 tarinassa. Useampi osallistuja puhui siis maahanmuuttoon liittyvistä kokemuksistaan ja mielipiteistään maahanmuuttajana kuin etnisen tai kansallisen ryhmänsä edustajana. Maahanmuutto ja integraatio näyttäytyvätkin monessa suhteessa ensisijaisesti kahden ryhmän: suomalaisten ja maahanmuuttajien välisenä asiana, eikä esimerkiksi eri etnisten ryhmien tai kansallisuuksien välisenä asiana.

Maahanmuuttajista puhutaan Suomessa usein yleistävään sävyyn. Maahanmuuttokeskustelua vuosituhannen vaihteessa seuranneessa tutkimuksessa havaittiin, että sanomalehdissä viitattiin maahanmuuttajiin yleisimmin yhtenä ryhmänä, tekemättä erottelua esimerkiksi eri etnisten ryhmien välillä (Vehmas, 2012, 127). Yleistävää puhetta on helppo pitää ongelmana. Mm. Laura Huttunen (2009) on kritisoinut sitä, kuinka julkisessa keskustelussa usein puhutaan maahanmuuttajista yleistäen, ikään kuin he olisivat oma ihmislajinsa. Olen itsekkin maahanmuuttajien identiteettiä käsittelevässä Identity Search -taideprojektissa (Romppanen & Varjonen, 2010) tuonut esille taipumuksemme puhua maahanmuuttajista yhtenä ryhmänä ja halunnut korostaa sitä, että jokainen muuttaja on tietenkin ensisijaisesti yksilö, eikä ”maahanmuuttajat”-nimisen ryhmän edustaja. Maahanmuuttaja-termin yleistävää käyttöä voi pitää ongelmana myös siksi, että siihen liitetään usein negatiivisia konnotaatioita. Esimerkiksi Honkasalo (2003) on maahanmuuttajanuorten keskustelua tutkiessaan todennut maahanmuuttajuuden värittyvän kielteiseksi kategoriaksi, johon maahanmuuttajataustaiset nuoret ottivat etäisyyttä. He käyttivät maahanmuuttajan ja ulkomaalaisen käsitteitä puhuessaan lähinnä muista, myöhemmin Suomeen tulleista ja sosiaaliselta asemaltaan toisenlaisina pidetyistä ihmisistä, eivätkä liittäneet käsitteitä niinkään itseensä. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on saatu viitteitä siitä, etteivät maahanmuuttajat halua liittää maahanmuuttajan käsitettä itseensä (ks. esim. Killian & Johnson, 2006).

Tätä taustaa vasten on hätkähdyttävää huomata, kuinka laajasti tämä maahanmuuttajien kategoria on käytössä näiden tutkimukseeni osallistuneiden maahanmuuttajien omaelämäkerrallisissa tarinoissa. Se otetaan käyttöön sekä omakohtaisena identiteettinä, kategoriana, jonka jäseneksi he itse itsensä sijoittavat (maahanmuuttajaperspektiiviä käyttäessään), että kategoriana, josta puhutaan yleisluontoisesti, ikään kuin itse kategorian ulkopuolelta (etäännytettyä perspektiiviä käytettäessä). Toisinaan kertojat ottavat toki kantaa yleistämisen ongelmallisuuteen ja tekevät erilaisia erontekoja maahanmuuttajakategorian sisällä, esim. erottautuessaan itse maahanmuuttajina tuosta laajasta kategoriasta, tai kommentoidessaan eri maahanmuuttajaryhmien välisiä eroja, kuten edelläkin on huomattu. Useimmiten kategoriaa kuitenkin käytetään yksiselitteisenä yleiskategoriana, sitä, sen rajoja tai

olemusta problematisoimatta. Katson tämän kytkeytyvän tarinoiden poliittiseen luonteeseen, siihen, että nämä tarinat ovat julkisiksi kirjoitettuja ja kerrottuja, ne ovat puheenvuoroja siinä laajassa keskustelussa, joka koskee ryhmää nimeltä maahanmuuttajat (tai ulkomaalaiset). Vaikka ryhmästä voi olla tarpeen irrottautua silloin kun se määritellään ahtaasti tai negatiivisesti, voi puolustamisen mielekkyys ryhmätasolla toisaalta kietoutua samaan ilmiöön: Koska maahanmuuttajia haukutaan ryhmänä, heitä myös puolustetaan kokonaisuutena. Väitöstutkimuksessaan maahanmuuttajiin liittyvää puhetta vallankäytön näkökulmasta tarkastellut Suurpää (2002) nostaa tärkeänä kysymyksenä esille sen, kenellä on valta muotoilla maahanmuuttajia koskevia näkemyksiä ja kenellä on toisaalta mahdollisuus kritisoida niitä (mts. 24). Oman aineistoni analyysin valossa vaikuttaa selvältä, että maahanmuuttajat voivat kritisoida ja muotoilla myös uusia käsityksiä maahanmuuttajien kategoriasta, mutta tällainen konstruointi tapahtuu väistämättä suhteessa jo olemassaoleviin maahanmuuttajia koskeviin käsitystapoihin.

Miltä integraatio sitten näytti kerrontaperspektiivien kautta katsottuna? Monet edellä esitellyistä maahanmuuttajaperspektiiviä ja etäännytettyä kerrontaperspektiiviä edustavista sitaateista tukeutuvat käsitykseen integraatiosta vastavuoroisena prosessina tai vaihtona, jossa maahanmuuttajien oma toiminta on tärkeänä lähtökohtana. Tällöin maahanmuuttajien kunnollisuutta, halua tehdä työtä, sekä sääntöjen ja lain noudattamisen tärkeyttä maahanmuuttajan velvollisuutena korostettiin. Kunnollisesti käyttäytymällä maahanmuuttajalla oli oikeus odottaa mm. työelämän ovien aukenevan, joskaan tätä ei pidetty millään lailla itsestäänselvyyttenä. Tässä on yhtymäkohtia Suurpään (2002) tutkimukseen, jossa tarkasteltiin suomalaisnuorten käsityksiä maahanmuutosta ja maahanmuuttajista. Nuorten puheessa integraatio näyttäytyi sellaisena vaihtona, jossa maahanmuuttajien on mahdollista saavuttaa tietty status kansalaisoikeuksineen ja velvolluuksineen, mutta vastavuoroisesti heitä epäsuorasti vaaditaan pitämään omat kulttuuriset perinteensä yksityiselämän piirissä tai tuovan niitä esille vain kontrolloidusti. Lisäksi heidän oletetaan toimivan uuden maan sääntöjen ja sopimusten mukaisesti (Suurpää, 2002, 124). Omassa aineistossani ajatus omien kulttuuristen käytäntöjen rajallisen esille tuomisen ihanteesta näkyi etnisen perspektiivin yhteydessä vain muutaman venäjänkielisen kertojan äidinkielen käyttöä koskevissa kommentteissa, jotka tuntuivat perustuvan ajatukselle, että on järkevää ja kohteliasta olla puhumatta venäjän kieltä kovaan ääneen julkisilla paikoilla (ks. sitaattit tarinoista 7a ja 8b edellä).

Etnisen perspektiivin käyttö liittyi monella tapaa integraatiota vaikeuttavien stereotyyppien kanssa kamppailuun. Stereotyyppien stigmatisoimaa identiteettiä voidaan lähestyä ”ongelmallisen identiteetin” (troubled identity) käsitteen kautta, eli negatiivisena arvottavana, korjaavaa retorista työtä vaativana identiteettinä (Wetherell, 1998; Reynolds & Taylor, 2005). Syrjintää ja stereotyyppioita voi pitää selkeänä esteenä integraatiolle ja vastuu tämän esteen poistamisesta kuuluu lähinnä Suomelle. Suomen integraatiopolitiikka tähtääkin virallisesti yhdenvertaisuuteen ja eri väestöryhmien väliseen myönteiseen vuorovaikutukseen (Laki kotoutumisen edistämisestä, 2010, 1§). Tutkimukseeni osallistuneet maahanmuuttajat eivät kuitenkaan tarinoissaan syrjintäpuheen paljoudesta huolimatta kovin suoraviivaisesti linkittäneet syrjintää ja integraatiota toisiinsa. Niissä tekstikohdissa, joissa integraatiosta puhuttiin eksplisiittisesti juuri integraation, sopeutumisen tai kotoutumisen käsitteitä käyttäen, ei nimittäin yleensä puhuttu mitään

syrjinnästä, jolloin varsinaisessa integraatiopuheessa integraatio näyttäytyi pääosin maahanmuuttajan omana tehtävänä.

6. Maahanmuuttajapositiot

Kuten olen luvussa 4.3 kuvannut, huomattuani kuinka keskeinen maahanmuuttajan kategoria oli aineistoni omaelämäkerrallisissa tarinoissa, halusin keskittyä tarkemmin sen käyttöön. Potter ja Wetherellin (1987, 133) mukaan tutkittaessa kategorioiden toimimista diskurssissa, voidaan näkökulmaksi valita se, että tiettyyn kategoriaan liittyviä odotuksia ja assosiaatioita käytetään eri tarkoituksiin; joihinkin ominaisuuksiin keskitytään, toiset jätetään huomioimatta ja toiset rakennetaan uusiksi. Tällaista lähestymistapaa soveltaa mm. Maykel Verkuyten (2005c), joka on tutkinut erilaisia tapoja puhua maahanmuuttajista ja näiden puhetapojen seurauksia monikulttuurisuuden kannalta. Samankaltaisia lähtökohtia on myös Reynolds & Wetherellin tutkimuksessa (2003), jossa tarkasteltiin sinkku-kategorian käyttöä ja tähän liittyvää identiteettityötä yksinasuvien naisten puheessa. Omassa, erilaisia maahanmuuttajapositioita koskevassa analyysissäni kiinnostus kategorioiden diskursiivista rakentumista ja käyttöä kohtaan tarkoittaa huomion kiinnittämistä siihen, mitä ominaisuuksia maahanmuuttajan (ja toisaalta suomalaisen) kategoriaan liitetään ja mitä positioita tai identiteettejä näiden ominaisuuksien varaan rakentuu ja rakennetaan.

Positiot ovat aina relationaalisia, joko suhteessa yleisöön tai muihin positioihin (Malhi ym., 2009). Tässä tutkimuksessa maahanmuuttajapositioilla viitataan aineistossa esiintyviin tapoihin rakentaa maahanmuuttajan asema suhteessa Suomeen ja suomalaiseen. Voisi myös sanoa, että kyse on Suomeen tulijoille avautuvista tai tarjotuista maahanmuuttajan identiteetin eri muodoista. Näitä positioita rakennettiin sekä maahanmuuttajille ryhmänä että itselle maahanmuuttajana. Osallistujat siis positioituivat itse eri tavoin maahanmuuttajina ja positioivat myös muita maahanmuuttajia. Positiot olisi tässä mahdollista käsitteellistää myös maahanmuuttajan asemaan tai rooliin liitettyinä erilaisina merkityksinä, mutta pidän position käsitettä parempana mm. siksi, että se tuo paremmin esille sen keskeisen seikan, että kyse on suhteista maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä. Käytännössä tarinoista tunnistamissani positioissa on kyse vallitsevan asiantilan kuvauksesta (jonka kertoja voi arvottaa eri tavoin), tai siitä, kuinka asioiden pitäisi olla, joko kertojan tai vaikka suomalaisten mielestä. Positio on siis maahanmuuttajan nykyinen tai mahdolliseksi kuvailtu asema Suomessa. Kuten edellä jo olen todennut, eri positioita käytettäessä identiteetit, ryhmäsuhteet sekä maahanmuuttajien paikkaa suomalaisessa yhteiskuntaan integroitujina rakennetaan eri tavoin. Positioita koskeva tarkastelu liittyykin näin kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseeni. Tässä luvussa analyysiä konkretisoivina apukysymyksinä toimivat: Minkälaisia maahanmuuttajapositioita elämäntarinoissa rakennetaan maahanmuuttajille? Kuinka maahanmuuttajapositioita käytetään?

Esittelen positiot seuraavissa alaluvuissa yleisimmin käytetyistä positioista alkaen. Yleisyysjärjestys on määritelty sen perusteella, kuinka monessa eri tarinassa positioita esiintyy. (Jos kaksi positiota ovat näin laskettuna yhtä yleisiä, on ensiksi esitelty se positio, jota on käytetty kaiken kaikkiaan useammin kaikkien käyttökertojen perusteella.) Luvun lopussa tarkastelen kootusti sitä, minkälaisina identiteetteinä nämä positiot toimivat ja kuinka ne jäsentävät maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja integraatiota.

6.1 Syrjitty

Syrjityn positiossa oli nimen mukaisesti kysymys maahanmuuttajan asemasta syrjinnän kohteena. Tunnistamani syrjityn positiot löytyivät usein tekstikohdista, joissa kertojat itse käyttivät syrjinnän (discrimination) käsitettä. Näiden lisäksi viitataan syrjityn positioilla myös muihin selontekoihin maahanmuuttajiin kohdistuvista aktiivisesti syrjivästä politiikasta tai kohtelusta, joka perustuu tämän statukseen ei-suomalaisena, siinäkin tapauksessa että kertoja ei itse käytä syrjinnän käsitettä. Syrjityn positio oli kaikkein yleisimmin aineistossa käytetty maahanmuuttajapositio. Se esiintyi 19 eri tarinassa, yhteensä 44 eri kertaa.

Maahanmuuttajaperspektiiviä koskevien tulosten esittelyssä on edellä käsitelty jo etenkin työhön ja työllistymiseen liittyvää syrjintää. Keskityn siksi tässä luvussa tarkastelemaan syrjityn position rakentumista ja käyttöä työelämän ulkopuolelle sijoittuvissa tarinaosuuksissa. Seuraava esimerkki sijoittuu jalkapallon maailmaan:

Mutta täällä silloin kun mä pelasin täällä kakkosdivarissa, ei kukaan halunnut antaa palloa mulle, ei kukaan halunnut että minä teen maalin. Elikkä varsinkin mä oon niin hyvä, kovan työn teen, yhtä paljon kuin toiset kaverit. Mä tulen melkein melkein joka treeniin. Mä vaan joskus istuin penkillä, joskus en pelaa sen takia, että mä olen ulkomaalainen. [--] Se eniten rassas, mikä siinä on. Eivät tykkää ulkomaalaisista. Mutta ajatellaan asiaa näin, että jos mä annan sulle hyvää palvelua, sun pitää olla kiitollinen, että tää ulkomaalainen tekee mun joukkueelle maalin, elikä me voitamme. (18a)

Tässä syrjintä näyttäytyy poissulkemisena. Kertojaa ei haluta mukaan, vaikka hänellä on onnistumisen mahdollisuudet ja hän voisi auttaa joukkuettaan menestymään. Tämän syrjinnän kertoja tuomitsee omiin ansioihinsa vedoten epäoikeudenmukaisena. Kielteiset asenteet hän kuvaa ääri-ilmaisuja käyttäen kategorisina; kaikki joukkueetoverit ovat häntä vastaan. Tämän asenteen hän kuvaa yleisesti maahanmuuttajia koskevana, pelikaverit eivät pidä ulkomaalaisista. Kyse ei ole siis hänen omasta persoonastaan tai toiminnastaan, vaan yleisestä maahanmuuttajiin kohdistuvasta asenteesta. Näin syrjintä näyttäytyy tavallisena asiana, johon yksittäinen maahanmuuttaja ei juuri voi vaikuttaa, eikä heidän siten myöskään voida katsoa olevan vastuussa omasta syrjinnästään.

Aineistossa oli myös viittauksia viranomaisten taholta tapahtuvaan syrjintään. Seuraava kertoja on tarinassaan ennen kohta lainattavaa osuutta esittänyt narkästyksensä siitä, että hänen saamassaan henkilökortissa ei kerrota kansalaisuutta, toisin kuin Suomen kansalaisten henkilökorteissa. Hänen kortissaan on kansalaisuuden kohdalla vain merkintä ”XXX” vaikka hän on kansalaisuudestaan ylpeä ja haluaisi sen näkyvän kortissa. Sitten hän toteaa:

Niin joo, se on ihan totta varmaan että kyllä asiat on paranemassa päin, kaikkialla muualla paitsi viranomaisten niinkuin, viranomaisten tahoilta. Se on minusta ihan niinkuin naurettavinta mitä on, että jos on semmonen vaikka televisiossa tai jossain muussa mediassa tämmönen keskustelutilaisuus, näistä niinkun syrjinnästä, niin siinä kutsutaan nimenomaan työministeri ja ulkomaalaisvaltuutettu ja just näitä viranomaisia. Nimenomaan ne on ne viranomaiset jotka eniten tässä niinkun syrjii! (21a)

Kertoja ottaa kantaa viranomaisten käytäntöihin ja käyttää esimerkkinä omaa kokemustaan henkilökortin saamisesta. Hän antaa tukensa ajatukselle siitä, että syrjintä on vähenemässä, mutta painottaa voimakkaasti viranomaistoiminnan syrjivyyttä, mihin hän suuntautuu asiana, joka ei saa riittävästi huomiota. Selonteossa kritisoidaan myös viranomaisten roolia syrjintää koskevassa mediakeskustelussa, jossa he toimivat kommentoijina, vaikka heidät tulisi kertojan mukaan nähdä syyllisinä.

Joskus syrjintä mainittiin vain lyhyesti osana erilaisia maahanmuuttajana koettuja vaikeuksia: ”I encountered great hardship, poverty, and discrimination. I was denied and rejected to integrate to Finnish” (13b). Tässä syrjinnän luonnetta ei erikseen kuvata, mutta integraation eväämisen ja syrjinnän seurauksena maahanmuuttaja jää suomalaisten muodostaman yhteisön ulkopuolelle. Tässä sitaatissa syrjityn positio limittyikin seuraavaksi esiteltävään ulkopuolisen positioon.

6.2 Ulkopuolinen

Ulkopuolisen positiossa oli kyse suomalaisten ihmisten ja kulttuurin ulkopuolelle jäämisestä. Tätä toiseksi yleisintä positiota käytettiin 13 tarinassa yhteensä 20 kertaa. Ulkopuolisuus oli negatiivisesti latautunut, ongelmallinen positio, jota lähestyttiin ja selitettiin erilaisista näkökulmista käsin.

Muutamissa tarinoissa ulkopuolisuus määrittyi rakenteellisena asiana, joka linkittyi työttömyyteen. Seuraavassa esimerkissä ulkopuolisuuden positio esiintyi hyvin selkeänä ja julkilausuttuna, kun työttömien maahanmuuttajien asemaa kuvaillaan juuri tuolla määreellä: ”Erityisesti työttömät tarvitsevat apua, sillä ne maahanmuuttajat, jotka osaavat hyvin suomea ja käyvät töissä, sopeutuvat paremmin ja he integroituvat suomalaiseen yhteiskuntaan, kun taas työttömät tuntevat itsensä ulkopuolisiksi ja köyhiksi, eivätkä he saavuta hyvää elintasoja, joka tyydyttäisi heidän elintarpeensa” (10b). Työttömien maahanmuuttajien kuvauksessa on käytössä myös tuonnempana esiteltävä avuttoman positio. Työttömien maahanmuuttajien avuntarvetta perustellaan vastakkainasettelun avulla, missä asetelmassa työssä käyvien ja suomea hyvin osaavien joukko integroituu ja työttömien kohtalona on köyhyys ja ulkopuolisuus.

Seuraavaksi lainatun kertojan tarinassa työ on tärkeällä sijalla ja näyttäytyy ongelmattomana elämän osa-alueena. Ulkopuolisen asema vaanii kuitenkin heti työn ulkopuolella. Töistä lähtiessään kertoja sulautuu osaksi ei-toivottujen ulkomaalaisten – ulkopuolisten – anonyymiä massaa, niin kuin hän tässä vahvassa selonteossaan kuvaa:

Everyday when I leave the office, I am basically hanging my professional identity on the wall. After this point, I am yet another foreigner. Who is incapable adapting to a modern society. Who must feel weak in a very homogenous society such as Finland, must be ashamed of her country of origin and if this is not the case, has to be reminded to do so in every possible occasion. Who is a clown, a foreign clown – ulkomaanpelle. (20a)

Raja työelämän ja muun elämän välillä piiryy esiin konkreettisenä (”after this point”) ja nämä kaksi maailmaa näyttäytyvät totaalisen erilaisina. Tämä suomalaisten ylenkatseen

määrittämä maahanmuuttajan prototyyppi jää ulkopuoliseksi omaa vajavaisuuttaan. Hän on heikko, halveksittava ja kykenemätön sopeutumaan. Suomalaisen ulkomaanpelle-idiomin käyttäminen on toimiva tehokeino suomalaisten asenteiden kuvaamisessa, sillä yhteen sanaan kiteytyy sekä erottuminen valtaväestöstä, silmätikkuna oleminen ja naurunalaiseksi joutuminen. Ajatusta voi viedä vieläkin pidemmälle pohtimalla klovin symboliin, naamioon liittyviä merkityksiä: klovnit ovat klovneina tunnistettavia ja muistuttavat ulkoasultaan toisiaan. Samaan pakettiin kuuluu, ettei yleisö näe yksilöä klovnin naamion takaa. Tämän merkityksiä pursuavan ulkomaanpelle-sanankäyttöä käyttäminen toimii lisäksi osoituksena kulttuuristen resurssien taidokkaasta käytöstä, joka itsessään ”todistaa” oletettua sopeutumattomuutta vastaan.

Tässä esimerkissä maahanmuuttajan asema suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle jäävänä hylkiönä on ehdottoman ongelmallinen. Ongelman todelliseksi syypääksi sarkastinen kuvaus paikantaa suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Samantyyppiseen, joskin vähemmän dramaattiseen asetelmaan viitataan myös toisessa tarinassa: ”Suomalaiset ovat ihmissuhteissaan muukalaisia, siirtolaisia kohtaan pidättyväisempiä. [– –] Porukkaan pääseminen tuntuu aika vaikealta. [– –] Meinatkoon minusta mitä tahansa, minä olen siihen jo tottunut” (12a). Tässäkin esimerkissä suomalaiset sulkevat ulkomaalaiset piirinsä ulkopuolelle. Ulkopuolisuus esitetään kuitenkin arkipäiväisenä ongelmana, jonka kanssa kertoja tulee toimeen.

Seuraavan tekstiotteen voi lukea epäsuorana viittauksena ulkopuolisuuteen passiivista maahanmuuttajaa uhkaavana positiona: ”There is nothing easy to become an immigrant in to Finnish societies, unless you get connected and accustomed. [– –] Get connected to the Finnish culture. The connection is the language and culture”(13b). Näin muotoiltuna, sopeutumisen ja yhteyksien luomisen tärkeyttä painottamalla ulkopuolisuus näyttäytyy asiana, jonka torjumiseen maahanmuuttaja voi itse omalla aktiivisella toiminnallaan vaikuttaa.

Kaikissa edellä esitetyissä tapauksissa ulkopuolisen positio on enemmän tai vähemmän negatiivisesti latautunut. Aineistossa esiintyi lisäksi yksi esimerkki selonteosta, jossa ulkopuolisuus sai poikkeuksellisesti positiivisen merkityksen, esittelen sen osana Anita-tarinaa koskevaa analyysiäni.

6.3 Altavastaaja

Tätä positiota käytettiin kaikkiaan 10 tarinassa, yhteensä 14 eri kertaa. Altavastaajan positio rakentuu sen ajatuksen varaan, että maahanmuuttajat ja suomalaiset ovat jonkinlaisessa kilpailusuhteessa keskenään ja siinä maahanmuuttajien mahdollisuudet pärjätä ovat suomalaisia huonommat, koska suomalaisten oikeudet ja etu asetetaan yleensä maahanmuuttajien oikeuksien ja etujen edelle. Tällaista maailmaa koskevat kuvaukset muistuttavat niitä kuvauksia, joissa maahanmuuttajalle rakentui syrjityn positio. Syrjityn positioista poiketen altavastaajan positiolla ei viitata aktiivisiin syrjiviin tekoihin, vaan eriarvoisina näyttäytyviin olosuhteisiin, jossa maahanmuuttajilla on aina suomalaisia huonommat lähtökohdat. Näin konstruoidussa maailmassa ryhmäjäsennydellä on ratkaiseva merkitys yhteiskunnallisen osallistumisen ja julkisella kentällä toteutettavien

projektien kannalta. Yksilöiden väliset erot ovat ryhmäjäsenyyteen verrattuna vähäpätöisempi asia. Kovasti ponnistelemalla maahanmuuttajan on kuitenkin mahdollista menestyä, suomalaisten etuoikeutetusta asemasta huolimatta.

Positio esiintyi mm. sellaisessa muodossa, että maahanmuuttaja voi päästä jostain hyvästä osalliseksi, jos suomalaisilta jää yli. Näin on selonteossa, jossa kuvaillaan, kuinka maassa pidempään olleet maahanmuuttajat kommentoivat tuoreempien tulijoiden haaveita töiden saamisesta: ”Älkää unelmoiko. Suomalaisillekaan ei riitä töitä”(7b).¹⁵ Tällainen kommentti perustuu logiikalle, jossa suomalaisten etuoikeutettu asema vaikuttaa suoraan maahanmuuttajien hyvän elämän mahdollisuuksiin niitä heikentäen.

Seuraavassa selonteossa huomio kohdistetaan siihen, että maahanmuuttajan on aktiivisesti ponnisteltava selviytyäkseen:

What can be the lesson of life from this story? Possibly, the same conclusion once again: If a Finn is on your side, a foreigner's life is safe. Otherwise, a foreigner has to do more to get the same benefits as a Finn does. (20a)

Tämän sitaatin valossa maahanmuuttaja tai ulkomaalainen joutuu siis lähtökohtaisesti näkemään enemmän vaivaa, päästäkseen samalle viivalle suomalaisten kanssa. Suomalaiselta saatu tuki voi kuitenkin pelastaa maahanmuuttajan altavastajaan asemasta. Altavastajaan positio näyttäytyi tarinoissa usein jonkinlaisena maahanmuuttajan toimintamahdollisuuksia itsestäänselvästi rajaavana premissinä. Seuraava sitaatti on tästä hyvä esimerkki:

Within my stay, I had to move five times. I am seriously becoming an expert in this, giving some advice also to my Finnish friends. I agree that housing is a serious problem for Finns as well, but of course, being a foreigner adds considerably to this. (20a)

Kun maahanmuuttajan altavastaja-positioon viitataan tällätavoin itsestäänselvytenä, voi se toimia resurssina, jonka avulla maahanmuuttajasta rakentuu kuva rohkeana, sinnikkäänä ja etevänä toimijana haastavissa olosuhteissa. Toisinaan maahanmuuttajan eriarvoisen altavastajaan aseman oikeutus kuitenkin selvästi kyseenalaistettiin:

Mä luulen että ainakin 80 % ulkomaalaisista, mitä täällä on, luulen että on onnettomia tästä asiasta. Ehkä 20 % ovat onnellisia. 80 % on sen takia onnettomia, että ulkomaalaiset tässä maassa ovat toisen, kolmannen tai neljännen luokan henkilöitä. Mutta kaikki ihmiset ovat ihan samaa ykkösluokkaa, mun mielestä. (18a)

Tällaisessa esimerkeissä maahanmuuttajan asema altavastajana ei toimi sankaritarinan mahdollistavana taustana, vaan kerrotun kärki kohdistuu altavastaja-asemaan suurta maahanmuuttajien joukkoa koskettavana epäkohtana, joka tulisi korjata, sillä kaikki ihmiset ovat ”ihan samaa ykkösluokkaa”, kuten edellinen kertoja asian muotoilee.

---

¹⁵ Tätä sitaattia käsitellään tarkemmin Nadian tarinoiden tarkastelussa luvussa 7.5.

6.4 Hyvin kohdeltu

Hyvin kohdellun positio on oikeastaan syrjityn position vastakohta. Tässä yhdeksässä eri tarinassa kaikkiaan kymmenen kertaa käytetyssä positiossa maahanmuuttaja on suomalaisten suojelemaan kohtelun kohde. Hyvän kohtelun toteuttajina voivat olla suomalaiset yleensä tai esimerkiksi viranomaiset. Useamman kerran mainittiin myös tuntemattomien ihmisten ystävällisyys, esimerkiksi näin: ”Suomalaiset ovat ystävällisiä, esim. minua vastaan kävelee vieras nainen ja hymyilee minulle, ilman mitään syytä, muuten vain” (6a). Kommentissa korostuu hyvän kohtelun yllättävyys ja jonkinlainen ansaitsemattomuus. Hymyilevä nainen on vieras, hänellä ei ole tuttuuteen pohjautuvaa, eikä muutenkaan syytä hymyillä ja silti hän hymyilee.

Tuntemattoman hymy hyvän kohtelun kiteytymänä mainitaan myös seuraavassa sitaatissa:

Minun on mukavaa tässä maassa, jossa on puhdasta ja valoisaa, jossa minut otetaan vastaan läheisenä ihmisenä ja jossa minulle on annettu mahdollisuus työskennellä ja toteuttaa unelmani. Minulle hymyillään, vaikka emme tunne toisiamme. En pelkää tulla loukkaantuneeksi tai nöyryytetyksi jossakin virallisessa laitoksessa. Minua palvellaan ammattimaisesti ja autetaan, mikä on suomalaisten asiakaspalvelijoiden kiistaton taito. Voin sanoa, että he ansaitsevat parhaimmat pisteet. (8b)

Tässä sitaatissa maahanmuuttajan asema on monin tavoin passiivinen. Kertoja kirjoittaa siitä, kuinka hänet otetaan vastaan, kuinka hänelle on annettu mahdollisuus, hänelle hymyillään, häntä palvellaan ja autetaan. Asetelmassa suomalaiset ovat aktiivisia tekijöitä, maahanmuuttaja tekojen vastaanottaja. Se tarkoittaa myös sitä, että suomalaisilla on valta päättää siitä, kuinka tulijaa kohdellaan. Tässä tapauksessa suomalaisten toiminta kuvataan hyvin positiivisesti.

Kielitaidon merkitys maahanmuuttajan saamalle kohtelulle tuodaan esille seuraavassa selonteossa:

No niin, olen ollut puoli vuotta Suomessa ja miltä se tuntuu? Kaikissa toimistoissa on minut otettu vastaan hyvin. Ei ole ollut mitään suuria ongelmia. Olen pärjännyt hyvin oman kielitaidon kanssa joka paikassa. Mutta pelottaa. Mikä? Että ihmiset, jotka kuulevat minun puhetta, saavat selville, että en ole puhdas suomalainen ja olen virolainen tai inkeriläinen. Ja kun ihmisiä on kaikenlaisia voi tulla sanotuksi jotakin huonoa ja vaikeaa asiaa minulle. (12a)

Tässä sitaatissa pärjäämisen mahdollistava kielitaito ei vielä ole riittävä suoja huonoa kohtelua vastaan, jos puheesta voi päätellä puhujan saapuneen muualta. Maahanmuuttaja, mahdollisesti juuriensa vuoksi suomalaiseltakin näyttävä maahanmuuttaja, on siis jatkuvasti vaaralle alttiina, ainakin jos hän avaa suunsa. Varminta olisi pysytellä hiljaa, sillä muiden ”voi tulla sanotuksi jotain huonoa”. Näin asian muotoillen kertoja rakentaa syrjinnästä kuvan sattumanvaraisena asiana, josta suomalaiset eivät oikeastaan ole vastuussa, mutta johon maahanmuuttaja voi jossain määrin vaikuttaa varomalla sanojaan. Vaikka kertoja on toistaiseksi saanut hyvää kohtelua osakseen, näyttäytyy Suomi

maahanmuuttajalle uhkaavana ympäristönä: häiritsemättömyyden takeena on vain ”puhdas” suomalaisuus ja toisenlaiseksi paljastuminen on vaarallista. Jatkotarinassaan sama kertoja linkittää taas kielitaidon ja hyvän kohtelun toisiinsa näin:

Olen oppinut kielen ja se on avain kaikkeen. Kieli avaa portin suomalaisuuteen ja sen kautta saan suomalaisia ystäviä. Minun on helppo olla suomalaisessa yhteiskunnassa ja tunnen olemassaoloni Suomessa toivottuna. Sen osoituksena ovat suomalaiset ystävät, joita kutsun silloin tällöin luokseni vierailulle. (12b)

Vaikka hyvin kohdellun positiossa maahanmuuttajan osa näyttäytyy melko passiivisena, luo kielitaidon tärkeyden korostaminen maahanmuuttajalle kuitenkin aktiivisemmän toimijan roolin; kielen opettelemalla saa parempaa kohtelua osakseen ja voi siten vaikuttaa omaan asemaansa. Hyvä kohtelu toimii näin myös sopeutumisen osoituksena.

6.5 Kiitollinen

Kiitollisen positio viittaa nimensä mukaisesti sellaiseen asemaan, jossa maahanmuuttaja osoittaa tai hänen oletetaan osoittavan kiitollisuutta Suomea tai suomalaisia kohtaan. Kiitollisen positio esiintyi aineistossa monessa eri yhteydessä yhteensä kahdeksassa tarinassa, yhden kerran kussakin.

Edellä esiteltujen hyvin kohdellun position ja kiitollisen position olemassaolo kertovat molemmat osaltaan siitä, että maahanmuuttajan hyvä kohtelu valtaväestön taholta ei ole itsestäänselvyys, vaan jotain melko epätavallista, kenties jopa poikkeuksellinen ja siksi raportoimisen arvoinen asia, joka saa merkityksensä siitä lähtökohdasta, että toisinkin voisi olla ja usein myös on. Yhteistä positioiden käytölle oli myös se, että niitä käytettiin aina omakohtaisesti, itsestä puhuttaessa, ei maahanmuuttajia ryhmänä kuvattaessa. Kiitollisen positio tulee lähelle hyvin kohdellun positiota myös siinä suhteessa, että molemmat liittyvät sellaisiin tapauksiin, missä suomalaiset ovat maahanmuuttajalle jollain tapaa suopeita. Hyvin kohdellun position ja kiitollisen position erona kuitenkin on, että kun maahanmuuttaja on hyvin kohdellun positiossa toiminnan (hyvän kohtelun) kohde, toimii hän kiitollisen positiossa itse aktiivisesti (kiitollisuutta osoittaen).

Kiitollisen positiossa oli usein kyse kiitollisuuden osoituksesta joitain erikseen nimettyjä yksilöitä kohtaan. Seuraavaksi lainattava osallistuja on lääkäri, joka kertoo kiitollisuudestaan työtovereitaan kohtaan: ”Olen niin kiitollinen tavallisille ja huomaamattomille sairaalan sihteereille, koska he jaksavat kuunnella ja kirjoittaa minun saneluitani ja korjata kielioppivirheitäni.” (2b) Tässä sitaatissa kiitollisuuden logiikka näyttäisi kytkeytyvän siihen, että kertoja haluaa osoittaa tiedostavansa sen vaivan, mitä hänen maahanmuuttajataustansa liittyvästä hieman puutteellisesta suomen kielen taidosta koituu muille. Samalla tässä kiitollisuudenosoituksessa on jotain poikkeavaa verrattuna muihin maahanmuuttajana suomalaisia kohtaan osoitettuihin kiitollisuudenilmauksiin. Lääkärinä kertoja on sairaalan hierarkiassa sihteerien yläpuolella. Sihteerit eivät voi valita, kirjoittavatko he hänen saneluitaan vai eivät. Kertojan ei siis tarvitse olla heille kiitollinen sillä tavalla kuin toisesta riippuvainen ihminen on. Hän kuitenkin aktiivisesti osoittaa

kiitollisuutensa ”tavallisia ja huomaamattomia sihteereitä” kohtaan ja näin tehdessään asemoituu työyhteisön jäsenenä alaisiaan kohtaan erityisen ystävälliseksi ihmiseksi.

Seuraavassa sitaatissa, jossa kuvaillaan pakolaisten tilannetta Suomessa, kiitollisuutta osoitetaan koko maata kohtaan:

They are allocated to flats or houses where the environment around is so depressing and so frightful. It is not that one would presume to be given a flat or house in the best neighborhood, but just to live in a little more relaxed environment. Nevertheless, one can only and has to thank this country for having provided a refuge when we were in need.
(13a)

Kertojan huomautus siitä, etteivät pakolaiset suinkaan odota tulevansa majoitetuiksi parhaille asuinalueille, samoin kuin kiitollisuuden ilmaiseminen Suomea kohtaan, toimii tässä pohjustuksena (englanniksi: pre-empting), jonka tehtävänä on itseen mahdollisesti kohdistuvan kritiikin ennaltaehkäisy ja lukijan ohjaaminen kohti tietynlaista luentaa. Tässä tapauksessa tarjottu viitekehys on se, että kertoja esittää varteenotettavan, perustellun toiveen, eikä vaadi kohtuuttomia. Näin kiitollisuuden ilmaisulla ikään kuin lunastetaan lupa myös kritisoida Suomeen liittyviä asioita. Kuten edellä jo on käynyt ilmi, esiintyi tällaista pohjustamista eli mahdollisiin vasta-argumentteihin suuntautumista (Jokinen, Juhila ja Suoninen, 1993, 32–33) jonkin verran nimenomaan kohdissa, joissa käsiteltiin Suomea koskevia negatiivisia asioita, kuten syrjintää.

Kertojien suhde kiitolliseen positioon vaihteli. Välillä se omaksuttiin refleктоimatta, (esimerkiksi ensimmäisenä tässä luvussa esitellyssä sitaatissa) ikään kuin itsestäänselvyytenä. Toisinaan position omaksumiseen liittyi jonkinlainen kannanotto position oikeutuksesta. Esimerkiksi edellisessä sitaatissa kertojan voi lukea hyväksyvän kiitollisuuden velvoitteen.

Kiitollisen positio vaikuttaa olevan tiuhaan tarjolla maahanmuuttajalle myös mediassa. Haavisto & Kivikuru (2009, 89) kirjoittavat, että silloin kun suomalaisessa mediassa maahanmuuttoa käsittelevässä jutussa puhujana ei ole viranomainen, on kyse yleensä yltiöpositiivisesta henkilöjutusta, jossa maahanmuuttajalle sovitetaan arjen sankarin kaapua. He ovat esikuvallisia sopeutujia, eivät puhu rasismista tai ongelmista, mutta muistavat ”osoittaa kiitollisuutta Suomelle ja suomalaisille siitä, että ovat saaneet asettua maahan, joka heidän kuvauksissaan näyttäytyi melkein paratiisina”. Toisaalla Kovalainen (2011, 213) on todennut Suomessa opiskelevien ulkomaalaistaustaisten korkeakouluopiskelijoiden tuovan usein esille kiitollisuutensa Suomen tarjoamia mahdollisuuksia kohtaan.

Kiitollisuus näyttäisikin olevan maahanmuuttajan positiona normatiivinen. Toisinaan tämä normi kuitenkin kyseenalaistettiin. Seuraava sitaatti on esimerkki tästä. Siinä kertoja kuvailee avioliittoaan suomalaisen miehen kanssa: ””Avioliitossamme ei ollut iloa. Siinä oli vain kieltoja ja nuhteita. Minun annettiin ymmärtää, että olen kakkoslaatua ja että minun pitää olla elämäni loppuun asti kiitollinen siitä, että olen päässyt Suomeen” (8b). Velvoite kiitollisuuteen on perusteltu kertojalle hänen ”kakkoslaadullaan”. On ikään kuin tehty poikkeus, kun hän on päässyt Suomeen ilman erityisasioita ja siitä syystä hänen tulisi osoittaa kiitollisuutta. Yhdistettynä avioliittoon, jossa oli ”vain kieltoja ja nuhteita”

vaatimus elinikäisestä kiitollisuudesta Suomeen pääsystä näyttäytyy ylimitoitettuna ja absurdirina ja kertojan asema ikuisesti suomalaisille alisteisena.

Maahanmuuttajan positiona kiitollisuus on mielekäs vain sellaista asetelmaa vasten, jossa oletuksena on, ettei maahanmuuttajan elämä lähtökohtaisesti ole helppoa, eikä asioiden sujumista voi pitää itsestään selvänä (vrt. Olakivi, 2013). Yksittäisten osallistujien kohdalla kiitollisen position voikin nähdä viittauksena vaikeuksien voittamiseen ja hyväksytyksi tulemiseen. Positiivisuudestaan huolimatta kiitollisuuden korostaminen toisaalta uusintaa asetelmaa, jossa maahanmuuttaja on suomalaisten hyväntahtoisuuden armoilla. Siten kiitollisuuden osoittamisen diskursiivisena seurauksena on suomalaisten ja maahanmuuttajien välisen hierarkkisen suhteen lujittuminen. Tästä näkökulmasta se istuu huonosti ajatukseen integraatiosta tasavertaisena vuorovaikutuksena ja osallistumisena.

6.6 Avuton

Avuttoman positio kiteytyy ajatukseen, että maahanmuuttajat ovat suomalaisten avusta riippuvaisia ja suomalaisten velvollisuus on siksi auttaa heitä. Avuttoman positiota ei koskaan käytetty (pelkästään) omakohtaiseen kuvaukseen, vaan kyse oli aina joko laajemmasta maahanmuuttajien ryhmästä, johon kertoja luki myös itsensä mukaan, eli ”meistä” tai sitten ”heistä”, eli etäännytetyn perspektiivin käyttämisestä. Yhteensä positiota käytettiin 10 kertaa, kuudessa eri tarinassa.

Suurpään (2002, 55) maahanmuuttajiin liittyvää puhetta koskevassa tutkimuksessa suomalaishaastateltavat puhuivat maahanmuuttajista usein tarpeiden diskurssista käsin. Tällä Suurpää tarkoittaa puhetta maahanmuuttajien sosiaalisista, taloudellisista ja henkisistä tarpeista, joihin yhteiskunnan tulee vastata. Omassa aineistossani avuttoman positioon liittyi samankalaisia elementtejä. Asetelma suomalaisista maahanmuuttajien auttajina toimi erään kertojan tarinan eksplisiittisenä lähtökohtana. Näin hän kirjoittaa jatkotarinsa alussa: ”Toivon, että tarinoitamme tutkisivat sellaiset henkilöt, jotka eivät ole ainoastaan kiinnostuneet maahanmuuttajien elämästä, vaan myös voivat ja haluavat parantaa maahanmuuttajien elämää” (6b). Apua tarvitsevien maahanmuuttajien aseman parantaminen on siis tarinan kirjoittamisen julkilausuttu motiivi.

Seuraava kertoja perustelee auttamistarvetta sillä, että maahanmuuttaja on täysin uudessa tilanteessa ja tarvitsee siksi ohjausta ja neuvontaa, päästäkseen eteenpäin ja integroituaan:

Täällä on ulkomaalainen, heidän pitäisi auttaa ulkomaalaisia. Miksi? Koska tämä on meidän uus maa. Uus kieli, uus kulttuuri, uus naama. [– –] Yrittäkää auttaa heitä [– –] teidän pitää antaa se oikea tie, teidän pitää neuvoa, miten ulkomaalaisten pitäis tehdä. [– –] Ensin koulutukseen, ensin suomen kielen kurssi, työ, maksa vero. (18a)

Tässä selonteossa kertoja asemoituu maahanmuuttajaksi todeten ”tämä on meidän uus maa”. Hän ei kuitenkaan pyydä suomalaisilta apua itselleen, vaan muille maahanmuuttajille, antaen myös vinkkejä siitä, kuinka heitä tulisi auttaa. Näin kertoja

asettuu jonnekin suomalaisten ja maahanmuuttajien välimaastoon, eräänlaiseen asiantuntijan asemaan neuvomaan suomalaisia maahanmuuttajien opastamisessa. Kertojan ehdottamat toimet näyttävät kohdistuvan avuttomuuden poistamiseen ja maahanmuuttajan muokkaamiseen itsenäisesti toimeentulevaksi, yhteiskunnalle hyödylliseksi ja osallistuvaksi jäseneksi. Tämä integraatiodiskurssi muistuttaa myös suomalaisessa kotouttamispolitiikassa etenkin vuosituhannen vaihteessa korostunutta työelämäpainotusta ja maahanmuuttajien näkemistä erilaisten toimenpiteiden kohteena (ks. esim. Martikainen, Valtonen & Wahlbeck, 2012).

6.7 Osallistuja

Osallistujan positiossa on kyse maahanmuuttajasta yhteistä hyvää edistävänä aktiivisena osallistujana. Asema suhteessa suomalaisiin on periaatteessa tasavertainen. Osallistujan position voi nähdä ulkopuolisen position vastakohtana. Tätä positiota esiintyi kuudessa tarinassa, yhteensä kahdeksan kertaa.

Usein osallistujan positioon viitattiin hypoteettisena positiona, jota ei vielä ole saavutettu, kuten seuraavassa selonteossa, jossa peräänkuulutetaan yhteistyötä suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä:

Yhteistyö on se pääasia, miten tahansa vaikea asia, teidän pitää antaa mahdollista meille, meidän pitää kertoa kaikki, mitä tuntuu mutta jos te ette anna mahdollisuutta, en mä voi kertoa, ei kukaan antanu meille lupaa. Elikä monta monta hyvää asiaa ulkomaalaisilla varsinkin on, eli miksi ei teidän suomalaisten kanssa yhteistyö? (18a)

Kertoja asettaa ulkopuolisen ja osallistujan positiot vastakkain ja puhuu osallistujan position puolesta, perustellen sitä yhteistyön tärkeydellä ja ulkomaalaisten positiivisilla ominaisuuksilla. Tässä sitaatissa osallistujan maahanmuuttajapositio ei ole täysin tasavertainen suomalaisten kanssa, vaan positioita värittää hierarkkinen asetelma: maahanmuuttajan osallistumisen mahdollistuminen on suomalaisten käsissä. Suomalaiset esiintyvät tässä ryhmänä, jonka vallassa on päättää, ryhdytäänkö yhteistyöhön vai ei, ja jolla on valta antaa maahanmuuttajille lupa tuoda tunteensa julki. Siksi voisi sanoa, että sitaatissa näkyy osallistujan positioon limittyneenä myös avuttoman positio.

Paikoitellen aineistossa korostettiin työnteon tärkeyttä osallistumisen muotona. Työnteosta saatettiin kertoa esim. omakohtaisena toiveena, välillä myös omassa elämässä toteutuneena asiana. Seuraavassa selonteossa maahanmuuttajien osallistuminen työelämään otetaan esille integraatiopoliittisena kannanottona:

Minua yhtäaikaan ihmetyttää, ihastuttaa ja suututtaa se, että tällainen pieni maa kuin Suomi on sitoutunut antamaan sosiaalista tukea maahanmuuttajille ja huolehtimaan heistä, siirtolaisiahan on todella paljon. Osoittaa huomattavaa rohkeutta ottaa senkaltainen suuri askel, kun maalla on paljon sekä koti- että ulkomaista lainaa. Uskoakseni se olisi hyvin voitu tehdä pienemmälläkin budjettitappiolla. Mielestäni venäläisille ei saa antaa rahaa noin vain, sillä he turmeltuvat siitä ja jopa ”sairastuvat”. Niillä samaisilla rahoilla, tarkoitan työttömyyspäivärahoilla, voitaisiin vaikka rahoittaa jonkinlainen työtehtävä,

kuten katujen tai kauppojen siivoaminen. Maahan saapuessaan kaikki haluavat työskennellä, sillä he eivät ole tottuneet saamaan ruokaansa ilmaiseksi. Sitten he tajuvat, ettei heidän välttämättä tarvitsekaan tehdä työtä. Nuoret korkeasti koulutetut ihmiset, jotka eivät löydä työtä, masentuvat valtavien mahdollisuuksien käyttämättä jättämisestä. Siitä he sitten joutuvat suoraa päätä psykiatrin vastaanotolle. En sano tätä mitenkään perusteettomasti, sillä minulla on siitä näyttöä. Toinen tosiasia on se, että kun työskentelee suomalaisessa yhteisössä, niin silloin on aina helpompaa omaksua suomen kieli. Kolmas ja viimeisin, mutta ei vähäisin tosiasia on se, että suomalaiset ajattelevat, etteivät venäläiset tee työtä, mutta että he silti saavat rahaa, ja se voi toteutua vain sen kustannuksella, että suomalaisten tulot vähenevät. Voiko tällainen parantaa suomalaisten suhtautumistapaa esimerkiksi venäläisiin? Epäilen sitä syvästi. (9a)

Tässä sitaatissa itse Venäjältä Suomeen muuttanut kertoja käsittelee maahanmuuttajien ja erityisesti venäläisten osallistumista työelämään, minkä hän nostaa erittäin tärkeäksi. Hän määrittelee maahanmuuttajien rahallisen tukemisen ristiriitaiseksi asiaksi, jossa avokäisyys helposti kostaantuu ja vetoaa sen puolesta, että venäläiset velvoitettaisiin osallistumaan suomalaiseen työelämään. Kertoja siis ohjeistaa suomalaisia siitä, kuinka maahanmuuttajia tulisi kohdella. Tällaista ohjeiden antamista esiintyi myös avuttoman position yhteydessä. Tietyllä tavalla maahanmuuttajat näyttäytyvät myös tässä esitellyssä selonteossa avuttomina ja vailla ohjausta turmeltuvina. Maahanmuuttajien lisäksi myös suomalaisia leimaa avuttomuus, sillä he eivät näytä ymmärtävän omaa eivätkä maahanmuuttajien parasta.

Tässä maahanmuuttajien työllistämistä puolustavassa argumentoinnissa näkyvä retorinen piirre, vetoaminen paitsi maahanmuuttajien, myös suomalaisten etuun, on tuttu jo toisesta, etäännytetyn perspektiivin puitteissa esitellystä maahanmuuttajien työllistymisen tärkeyttä painottaneesta selonteosta. Tässä tapauksessa (vastikkeettoman) sosiaalituen eväämistä maahanmuuttajilta ja erityisesti venäläisiltä, perustellaan suomalaisten osalta taloudellisella edulla. Asian esittäminen myös venäläisten itsensä etuna on Venäjältä muuttaneen maahanmuuttajan esittämänä kohtalaisen yllättävää ja vaatii enemmän diskursiivista työtä. Kertoja perustelee kantaansa monella tapaa toteamalla, että työttömyys aiheuttaa mielenterveysongelmia ja heikentää suomalaisten asenteita muuttajia kohtaan, kun taas työssä suomalaisten kanssa maahanmuuttajan kielitaito karttuu. Koska tämän tapaisia vaatimuksia ulkomaalaisten velvoittamisesta työntekoon esitetään usein suomalaisten taholta, on tätä selontekoa mahdollista tulkita myös epäsuorana henkilökohtaisen kunnollisuuden osoittamisena ja paheksutusta ulkomaalaisten joukosta erottautumisena ja siihen liittyvänä yhteisyyden tavoitteluna suomalaisten kanssa (ks. myös Haikkola, 2012, 86–87).

Edellisessä selonteossa integraation mahdollinen epäonnistuminen ja venäläisten syrjäytyminen on siis viime kädessä kiinni suomalaisesta integraatiopolitiikasta, jonka tulee olla tarpeeksi tiukkaa, ennenkaikkea venäläisten muuttajien parhaaksi, joille työvelvoitteiden puuttuminen olisi kohtalokasta. Tämänkään kertojan ajama osallistuminen ei siis ole tasavertaisista asemista tapahtuvaa, vaan velvollisuuteen tai pakkoon perustuvaa osallistumista. Ensiksi esitellyssä osallistujan positiota kuvaavassa sitaatissa vaaditaan maahanmuuttajille osallistumisen mahdollisuutta, toisessa osallistumisvelvollisuutta. Yhteistä molemmille sitaateille on, että osallistuminen ei niissä

ole vielä tavallista arkipäivää, vaan jotain, mitä vasta tavoitellaan ja minkä suomalaiset voivat mahdollistaa.

6.8 Maahanmuuttajapositiot maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita ja integraatiota jäsentämässä

Omaelämäkerallisissa teksteissä näkyvät subjektipositiot ovat sellaisten sosiaalisten suhteiden tulosta, joissa valta on jaettu epätasaisesti ja epäsymmetrisesti erilaisten erojen välille (Smith & Watson, 2010, 215). Ihmiset voivat kuitenkin käyttää näitä positioita eri tavoin. Elämäntarina-aineistossani maahanmuuttajille rakennetaan erilaisia paikkoja Suomessa ja monenlaisia suhteita maahanmuuttajien ja suomalaisten välille. Jokainen edellisessä luvussa esitelty positio rakentaa suhteista hieman erilaisen version, jolloin myös maahanmuuttajat ja suomalaiset näyttäytyvät hieman erilaisina tai saavat erilaisia identiteettejä maahanmuuttajina ja suomalaisina. Tämä perustuu siihen, että maahanmuuttajiin ja suomalaisiin periaatteessa liitettävissä olevasta laajasta attribuuttien joukosta tiettyyn positioon kytkeytyy yleensä vain suppea valikoima ominaisuuksia. Näin kukin positio tuo pääsääntöisesti mukanaan yhden pelkistetyn ja rajatun kiteytyksen maahanmuuttajien ja suomalaisten välisistä suhteista. Eri positioiden käytöllä on myös erilaisia funktioita, ne mm. asettavat valtaa, velvoitteita ja vastuuta eri osapuolille.

Miltä maahanmuuttajan paikka suomalaisessa yhteiskunnassa sitten vaikuttaa näissä tarinoissa heille rakennettujen positioiden kautta tarkasteltuna? Entä minkälaisina näyttäytyvät maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet? Mikä on näiden positioiden merkitys maahanmuuttajien integraation kannalta?

Positioiden valossa hierarkkisuus oli maahanmuuttajien ja suomalaisten välisille suhteille kaikkein leimallisin piirre. Tämä näkyy erityisesti syrjityn, avuttoman ja altavastajaan positioissa, joiden kohdalla maahanmuuttajan asema määrittyy selvästi suomalaisia heikompana. Esimerkiksi avuttoman positiossa maahanmuuttajan asemaa leimaa melkein lapsenomainen tarvitsevuus, viattomuus ja passiivisuus, kun taas suomalaisen asemaan liitetään valta ja vastuu. Altavastajaan positiossa maahanmuuttaja on aina alakynnessä, suomalaiset sen sijaan määrittyvät etuoikeutettuina ja heidän kohdallaan asiat sujuvat lähtökohtaisesti helpommin.

Integraatio on edellä määritelty osallistumiseksi ja hyväksytyksi tulemiseksi. Syrjityn, avuttoman ja altavastajaan positiot näyttävät integraation kannalta ongelmallisilta, sillä niiden voi katsoa kertovan osallistumisen esteistä ja hyväksynnän puutteesta. Ulkopuolisen positio on puolestaan jo määritelmällisesti osallistumiselle ja integraatiolle vastakkainen asia. Kiitollisen positio poikkeaa näistä myönteisellä sävyllään, mutta myös sen voi nähdä kumpuavan hierarkkisista ja siten epätasa-arvoisista ja ei-toivottavista suhteista maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä, sillä kiitollisuuspuheessa oli kyse maahanmuuttajien osoittamasta kiitollisuudesta suomalaisia kohtaan, ei toisinpäin. Hyvin kohdellun positio sen sijaan käy yksiin hyväksytyksi tulemisen ajatuksen kanssa, jolloin se, samoin kuin osallistujan positio näyttäisivät kytkeytyvän lähtökohtaisesti onnistuneeseen integraatioon.

Positioiden kautta hahmottuva kuva integraatiosta muuttuu, kun positioiden sisällön lisäksi tarkastellaan sitä, kuinka näitä positioita käytettiin tarinoissa. Hyvin kohdellun positiota käytettiin yksinomaan kertojan omakohtaisten kokemusten kuvailun välineenä, ei siis kuvattaessa maahanmuuttajien asemaa Suomessa yleisesti. Usein kyse oli erottautumisesta muista poikkeavana maahanmuuttajana, jolloin position käyttö samalla vahvisti sellaista ajatusta, että huono kohtelu on yleinen maahanmuuttajan osa. Osallistujan positiota taas käytettiin usein mahdollisen ja toivottavan maailman kuvaamiseen, ei niinkään maahanmuuttajien vallitsevan aseman luonnehtimiseen. Näiden positioiden valossa tarkasteltuna osallisuus ja tasavertainen kohtelu oli siten jotain, joka on monista muista poiketen itse saavutettu tai joka kenties siintää jossain tulevaisuudessa.

Tarinoissa käytettyjen positioiden varaan rakentuu siis kaiken kaikkiaan melko epätasa-arvoinen yhteiskunnallinen todellisuus, jossa maahanmuuttajien integraatio näyttää haasteelliselta ja jossa heillä on niukasti valtaa vaikuttaa omaan asemaansa. Toisaalta tarinat ovat täynnä toimintaa. Positioilla tehdään asioita ja juuri syrjityn ja avuttoman kaltaisia passiivisia positioita käytetään mm. välineinä muutosvaatimuksia esitettäessä ja maahanmuuttajien oikeuksia puolustettaessa: syrjityn positiota käytetään usein suoraan tai epäsuoraan syrjinnän lopettamisen vaatimiseen ja avuttoman positiosta käsin peräänkuulutetaan maahanmuuttajien aktiivisen auttamisen tärkeyttä. Molempien tavoitteiden toteutuminen helpottaisi osallistumista ja edistäisi integraatiota. Tästä näkökulmasta katsottuna maahanmuuttajakertoajat näyttävät voimakkaasti integraatiota ajavina ja tavoittelevina toimijoina. Tässä suhteessa he poikkeavat rajusti siitä tavasta, jolla maahanmuuttajista toisinaan julkisuudessa puhutaan ja jota esimerkiksi Suurpään (2001) haastattelemat suomalaisnuoret käyttivät puhuessaan maahanmuuttajista integraatioon kykenemättöminä ja haluttomina.

Käytännössä aineistossa esiintyi monia eroja sen suhteen, kuinka kertojat itse suuntautuivat käyttämiinsä positiioihin ja käyttivät niitä. Samaa positiota käytettiin usein monilla eri tavoilla (esim. hyväksyen tai haastaen), eri tarkoituksiin. Esimerkiksi kiitollisen positio voi toimia paitsi nöyryyden osoituksena, myös strategisena ”pohjustuksena” sellaisessa yhteydessä, missä esitettiin kritiikkiä Suomea tai suomalaisia kohtaan. Altavastaajan positiota saatettiin käyttää mm. kritisoidessa maahanmuuttajan valtaväestöä heikompaa asemaa, suoraan tai sarkastisesti kommentoiden. Toisaalta maahanmuuttajista altavastaajina saatettiin puhua myös neutraaliin sävyyn, jolloin altavastaajan positio toimi ”hiljaisempana” maahanmuuttajan paikan merkitsijänä, kiteyttäen melkeinpä itsestään selvyytensä maahanmuuttajien suomalaisia huonommat olosuhteet. (Vrt. Honkasalon vuonna 2003 ilmestynyt tutkimus, jossa maahanmuuttajanuoret pitivät maahanmuuttajiin kohdistuvia kielteisiä asenteita itsestäänselvyytensä, jonka kanssa on tultava toimeen.) Näissä tapauksissa altavastaajuutta tai hierarkkisia suhteita ei kyseenalaisteta tai arvostella. Sen sijaan altavastaajan positio luo tapahtumille kontekstin, kehystäen ja merkityksellistäen kertojan raportoimia ratkaisuja ja tekoja. Tällöin maahanmuuttajien hahmottaminen altavastaajina suhteessa suomalaisiin voi tarjota ymmärrettävän selityksen yksittäisen maahanmuuttajan epäonnistumiselle integraatiossa tai sopeutumisessa. Toisaalta sillä on mahdollista alleviivata onnistumisen poikkeuksellisuutta ja onnistujan omia ansioita. Vaikka

käyttötavat vaihtelivat, hahmottui tietyn position sisältö ja merkitys negatiivinen - positiivinen akselilla yleensä yhdenmukaisena.

Tan & Moghaddamin (1999, 187–188) mukaan positioinnin tärkeimpänä päämääränä on yrittää asemoida oma ja toisten ryhmät niin, että saavutetaan ja legitimisoidaan sellaiset positiot, jotka tekevät puhujasta tehokkaan ja voimakkaan. Tulkitsen tämän ajatuksen sopivan erityisesti keskusteluanalyysiä mukailevaan positioiden tutkimiseen, jolloin voidaan esim. yksittäistä keskustelua tutkittaessa kiinnittää huomiota siihen, kuinka keskustelijat erilaisia väitteitä esittäessään pyrkivät turvaamaan oman selustansa ja asemansa uskottavuuden nimissä. Mutta kun position käsitettä sovelletaan välittömän vuorovaikutustilanteen ulkopuolelle, laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, kuten minä teen, vaikuttaa Tan & Moghaddamin (mt.) ajatus positioinnin tehtävästä heikommin sovellettavalta. Ainakin se on osin ristiriidassa oman aineistoni tarinoiden kanssa, joissa maahanmuuttajat, kertojat muiden mukana, eivät useinkaan näyttäyty voimakkaina vaan ennemminkin heikkoina. Kuinka tätä siis tulisi tulkita?

Positioissa tiivistyy kielen ja diskurssien subjekteja konstruoiva luonne ja toisaalta kielen konstruktionistinen luonne - kieli maailman rakentajana (ks. Potter & Edwards, 2001, 104). Katson että aineistossani esiintyvät positiot edustavat maahanmuuttajille Suomessa tarjottujen asemien kirjoa ja maahanmuuttajiin kohdistuvia ristiriitaisia odotuksia (altavastaaaja, kiitollinen), joiden kanssa kertojat tasapainoilevat ja joihin he osaksi myös mukautuvat. Toisaalta käytetyt maahanmuuttajapositiot ovat kuin askelmerkkejä suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Niitä hyödyntäen otetaan myös laajasti kantaa ja vaaditaan parannusta maahanmuuttajien asemaan Suomessa. Integraation viitekehystä katsottuna kyse on yrityksestä parantaa osallistumismahdollisuuksia ja tulla hyväksytyksi yhteiskunnan osaksi. Tästä näkökulmasta maahanmuuttajapositiot voi nähdä työkaluina tulevaisuuteen suuntaavassa integraatiokamppailussa, jossa tavoitellaan parempia ja vahvempia positioita itselle ja muille maahanmuuttajille.

7. Viiden osallistujan tarinoiden lähiluku

Monet aineiston tarinoista muistuttavat luonteeltaan selontekoja tai raportteja, joissa lyhyesti käydään läpi asioita, joiden voisi olettaa kuuluvan tyypilliseen maahanmuuttajan tarinaan tai maahanmuuttajan mallitarinaan. Näitä asioita ovat muuttoon johtaneet syyt, ensivaikutelma Suomesta, sekä sopeutumisen ja Suomessa eletyn elämän kuvaaminen. Yksityiselämästä kuvataan yleensä jonkun verran perhesuhteita ja työpaikkaa. Toiset tarinat taas ovat muodoltaan ennemminkin pohdiskelevia esseitä, joissa eritellään muutamia pääteemoja, esimerkiksi syrjintää, siihen vaikuttavia syitä, sekä ratkaisuehdotuksia ongelmiin. Jotkut tarinat taas muistuttavat sisällöltään lähinnä klassisia omaelämäkertoja, joiden juoni kiertyy päähenkilökertojan sisäisen kasvun ja persoonallisuuden kehityksen ympärille. Näissä tarinoissa on muita tarinoita enemmän kaunokirjallisia elementtejä, tiheitä kuvauksia ja vuoropuhelua.

Tässä luvussa lähiluettavat viiden osallistujan tarinat on valittu siten, että ne yhdessä parhaiten edustaisivat aineiston kirjoja. Joukossa on pidemmän aikaa Suomessa olleiden osallistujien ja verraten tuoreiden muuttajien tarinoita, miesten ja naisten kertomia tarinoita. Siellä on sellaisia, jotka ensimmäisellä tarinallaan osallistuivat kirjoituskilpailuun ja kertoivat sen ohjeiden mukaisesti tarinan, joka ainakin jollain tapaa kommentoi elämää myös pitkälti ennen Suomeen muuttoa ja sellaisia, jotka pro gradu -tutkimukseni ohjeiden mukaisesti keskittyvät lähinnä Suomessa elettyyn elämään. Tarinat eroavat toisistaan myös tyyliltään ja pituudeltaan. Nyt esiteltävistä tarinoista neljän kertojan tarinat ovat kirjoitettuja ja yhden kertojan tarinat suullisesti kerrottuja. Tarinoiden lähilukuun pohjautuvan analyysin periaatteet on esitelty menetelmäluvussa (4.3.5).

Käytännössä tämä tulosten raportointia koskeva luku rakentuu siten, että jokaisen viiden osallistujan tarinoiden erillisen esittelyn jälkeen on yhteenveto-osuus, jossa kiinnitän huomiota kahden tarinan keskeisiin sisältöä, tyyliä ja muotoa koskeviin piirteisiin ja vertaan tarinoita toisiinsa, pitkäikäisyyksiä, eroja ja jatkumia tarkastellen. Lopuksi käsittelen näiden viiden eri tapauksen välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Käytän tarinoiden esittelyssä pseudonyymejä ja olen myös poistanut joitakin muita yksityiskohtia, kuten paikkojen nimiä ja ilmoitettuja vuosilukuja osallistujien tunnistamisen ehkäisemiseksi. Poistot on erikseen merkitty (ks. sitaateissa käytetyt merkinnät: luku 4.3.6).

7.1 Sergei

7.1.1 Ensimmäinen tarina (4a)

Sergein ensimmäisen, vuonna 1997 kirjoitetun tarinan otsikko on ”Maahanmuuttajan elämäntarina”. Tarina on kirjoitettu venäjäksi ja käännetty suomeksi. Suurin osa (12 sivua) 17 sivun mittaisesta tarinasta sijoittuu aikaan ennen Suomeen muuttoa. Tarina alkaa lapsuuden muistelusta:

Suljen silmäni ja yritän ties monettako kertaa tunkeutua paksun aikakerroksen läpi kaikkein varhaisimpiin, kaikkein ensimmäisiin lapsuusmuistoihini. Ja aina muistini näyttää minulle kitsaasti yksiä ja samoja kuvia: savuavia höyrylaivoja, vaunuja, kellastuneita asemarakennuksia, asemalaitureiden tungoksen loputtomilta tuntuvien pysähdysten aikana kuumaa vettä noutamaan ryntäilevien ihmisten synkeitä kasvoja, eikä muuta. Aina sama juttu. Aivan kuin filminauha olisi juuttunut projektoriin ja ehjänä ja vahingoittumattomana olisivat säilyneet vain nämä kohdat.

On omituista, etten lainkaan muista äitiä. Ja kuitenkin me vaelsimme [vaelluksen kesto] Siperiasta Baltiaan ja takaisin, pysähtyen välillä levähtämään milloin mihinkin paikkaan. Sanotaan, että mitä vanhemmaksi tulee, sitä selvemmin muistaa lapsuuden. Ehken ole vielä tarpeeksi vanha? Ehkä joskus välähtää ihmeellinen valonsäde ja minä saan nähdä vielä jotain? Ehkä näen äidin kasvot?

Sergein molempien tarinoiden tärkeitä aineksia ovat muistojen ja muistelun teemat. Kuten avausepisodistakin käy ilmi, Sergei ei siis pelkästään kirjoita menneistä tapahtumista, hän erittelee ja problematisoi tarinoissaan myös muistelua toimintana ja muistojen merkitystä elämässään. Äiti, jonka puuttumisen varhaisista muistoista Sergei erikseen mainitsee, on Sergein elämäntarinoissa keskeinen henkilö ja suhde äitiin näyttäytyy tärkeämpänä kuin mikään muu yksittäinen ihmissuhde Sergein kerronnassa. Voisikin sanoa, että sukulaisuussuhteisiin liittyvistä identiteeteistä Sergein identiteetti äitinsä poikana muodostuu ensisijaiseksi ja samalla myös monin tavoin ristiriitaiseksi.

Tämän avauksen jälkeen Sergei siirtyy ajassa taaksepäin ja kertoo suomalaistaustaisen äitinsä monivaiheisen tarinan, johon kuuluu Leningradin piiritys, ero aviomiehestä ja karkotus Siperiaan, missä kertoja syntyi. Isäänsä hän ei tunne. Äiti ja poika asettuivat lopulta Latviaan asumaan. Asuminen oli laitonta, sillä suomalaisuutensa vuoksi he eivät saaneet asumislupaa ja joutuivat siksi piilottelemaan tarkastuksilta:

Muistiini on ikiajoiksi syöpynyt aluemiliisi D:n¹⁶ nimi. Hän oli saanut meistä vihiä. Keskellä yötä kuului uhkaava raskaiden saappaiden kopina. Niin valvottiin passimääräysten noudattamista. Meidän onneksemme huone oli ensimmäisessä kerroksessa ja siinä oli ikkuna pihalle. Muutamassa sekunnissa äiti nappasi minut kainaloonsa ja syöksyi ikkunalle ajattelematta lainkaan vaatteita, sateesta tai talven pyrstystä välittämättä. D. oli pelottavampi. D. oli meidän painajaisemme.

Muistaminen nousee taas keskeiseksi aiheeksi. Näitä aluemiliisi D:n pelottavia käyntejä Sergei muistelee myös jatkotarinnassaan. Viimein äiti sai asumisluvan ja Sergei aloitti koulun. Elämä oli hyvin köyhää. Koulunkäynnistä Sergei kertoo näin: ”Kouluopetus esti kaikenlaisen yksilöllisyyden esiintulon ja sen tarkoituksena oli kasvattaa samalla tavoin ajattelevia ja tottelevaisia ihmisiä.” Paljon kirjoja lukenut Sergei kyseenalaisti tästä huolimatta yhden totuuden opetuksen. ”Ollessani 8. luokalla kysyin kerran historian opettajalta: Miksi ihmiset pakenevat Neuvostoliitosta länteen, mutta lännestä ei paeta

---

¹⁶ Alkuperäisessä tekstissä oli mainittu sukunimi.

Neuvostoliittoon?” Tällainen oma-aloitteinen ajattelu ja auktoriteetin haastaminen ympäristössä, jossa se oli vastoin kaikkia normeja, asemoi Sergein rohkeaksi yksilöksi.

Sergei pohtii tarinassaan paljon omaa minuuttaan ja ihmisyyttä yleensä. Näin on myös seuraavassa sitaatissa, joka aloittaa aikuistumista ja itsenäistymistä käsittelevän osuuden Sergein ensimmäisessä tarinassa:

Mitä on ylpeys? Entä itserakkaus? Missä kulkee raja typerän turhamaisuuden ja itsetyytyväisyyden ja oman yksilöllisyytensä tajuamisen välillä? Mikä on ihmisen arvon mitta?

Näihin kysymyksiin on varmaankin helpompi vastata sellaisen ihmisen, joka on kokenut loukkauksia ja nöyryytystä. Ajattelen nyt, että omalla tavallani sain silloin etumatkaa hyvistä perheistä oleviin ikätovereihini verrattuna. [– –] Harrastin aluksi nyrkkeilyä ja pääsin jo lyhyen ajan kuluessa hyviin tuloksiin. Samaan aikaan kun koettelemuksiin tottumattomat ystävät lopettivat nyrkkeilyn ensimmäisten treenien jälkeen, minä kestin vaivatta kehooni osuneet iskut. [– –] Mutta itsetunnolle se ei riittänyt. Oli toteutettava itseään älyllisesti. Päätin mennä yliopistoon.

Tässä tekstiotteessa Sergei tekee eronteon itsensä ja ”hyvistä perheistä” olevien ikätoveriensä välillä ja asemoituu ihmiseksi, jota nöyryytykset ja koettelemukset ovat viisastuttaneet ja vahvistaneet niin henkisesti kuin fyysisestikin. Hän on ihminen, jolle fyysiset haasteet eivät riitä. Hän haluaa toteuttaa itseään myös älyllisesti. Yliopiston pääsykokeet toimivat miljöönä tarinalle, jossa Sergein moraalitulee koetelluksi.

Pääsykokeet lähestyivät. Lehdet parjasivat ja vainosivat kaikin tavoin Solženitsyniä¹⁷, mutta hänen romaaninsa kulkivat kädestä käteen. Minäkin ehdin lukea jotakin. [– –] Minä kuten monet muutkin tunsin myötätuntoa Solženitsyniä kohtaan. Siksi minua niin nolottaakin kertoa häntä kohtaan tekemäni synti, josta haluan kertoa. Minusta tuntuu, ettei tästä kertominen ole tärkeää pelkästään omien katumuksen tunteitteni vuoksi, vaan myös siksi, että tämä tapaus on havainnollinen esimerkki siitä, miten helppoa ihmisen on alentua kavaltaajaksi silloin, kun tarve siihen on suuri.

Edellinen sitaatti on orientaatio sitä seuraavaan episodikuvaukseen, yhteen pieneen tarinaan Sergein laajemman elämäntarinan sisällä. Tuossa orientaatioissa Sergei esitti myös tuon episodin arvioinnin, eli määritteli seuraavaksi kertomansa tapauksen merkityksen: Kyse on paitsi henkilökohtaisesti tärkeästä tunnustamisesta, myös laajemmin relevantista ilmiöstä, ihmisen heikkoudesta sosiaalisen paineen alla.

Se tapahtui pääsykokeiden kirjallisuuskokeessa. Sain tehtäväkseni arvioida nykykirjallisuuden teosta, joka kertoo elämästä maalla. Päätin miellyttää opettajaa ja ansaita samalla hyvän arvosanan. [– –] Se oli sosialistisen realismin hengessä kirjoitettua standardin mukaista proosaa. Minä esittelin sen opettajalle taiteen mallikappaleena rinnastaen ja vertaillen sitä Solženitsynin kertomukseen Matrjonan talo, esittäen viimeksi mainitun tietenkin mahdollisimman huonossa valossa. Kun lopetin, laskeutui ympärilleni

---

¹⁷ Kirjailija Solženitsyn sai kirjallisuuden Nobelin palkinnon vuonna 1970. Hänet tunnetaan parhaiten Neuvostoliiton vankileirisysteemiä käsittelevistä kirjoistaan (tarkennus: S.V.).

jotenkin aivan erityinen hiljaisuus. Nuorehko kuulustelijani katsoi minua tarkkaan ja surullisena.

– Oliko se oma mielipiteenne? hän kysyi, onnistumatta peittämään äänestään kuuluvaa mielipahaa. – Ei, vastasin minä hämilläni ja lisäsin, – kerroin siinä kirjallisuuskriitikko Ginzburgin näkemyksen. – Mikäs siinä, on hyvä että luette paljon, mutta haluaisin antaa teille yhden neuvon. Älkää kopioiko toisten ajatuksia. On parempi käyttää omiaan. Se oli uskaliasta hänen taholtaan. [– –] Minut valtasi suunnaton häpeän tunne. Jopa nyt, näitä rivejä kirjoittaessani, tunnen punastuvani.

Sergein kuvaama tapahtuma ei lähtökohtaisesti aseta häntä kovin mairittelevaan valoon. Voisi sanoa, että Sergein itsetunto, jota kehittääkseen Sergei kertoi kaivanneensa älyllisiä haasteita ja siksi pyrkiineensä yliopistoon, koki kolauksen ironisella tavalla heti yliopiston pääsykokeissa. Sergei kuitenkin esittää tämänkin kokemuksen itseään kasvattavana. Anekdotin kehystäminen häpeän, nolouden ja katumuksen tunteilla rakentaa hänelle moraalisen toimijan identiteettiä. Toisaalta myös kertomisen pohjustaminen määrittelemällä se havainnolliseksi esimerkiksi ihmisen alttiudesta ”alentua kavaltajaksi silloin, kun tarve siihen on suuri”, normalisoi tapahtunutta ja samalla korostaa Sergein oppineen jotain paitsi itsestään ja virheistään, myös ihmisyydestä ylipäättään. Tämän jälkeen seuraa jakso, jossa Sergei käsittelee elämässään nuorena aikuisena tapahtuneita muutoksia ja tapahtumia. Läpikäyvänä teemana on usein unelmien ja todellisuuden välinen ristiriita.

On mahdotonta vain istua pöydän ääreen, ottaa kynä käteen ja laatia suunnitelma elämää varten. Minä halusin lakimieheksi, mutta päädyin [X]-ministeriön työntekijäksi ja omistin [X] vuotta elämästäni talousrikoksia vastaan käytävälle taistelulle.

Harmittaako se minua? Vaikea vastata. Ihminen pääsee pikku hiljaa eroon illuusioistaan eikä kuitenkaan kokonaan.

Elämän tarkan suunnittelemisen määrittely mahdottomaksi ja lakimieheksi haluamisen määrittely illuusioksi tekee diskursiivista työtä, joka vähentää Sergein vastuuta ammatillisen unelman jäädessä toteuttamatta. Näin hän määrittyy tässä yhteydessä jossain määrin epärealistiseksi haaveilijaksi, ei niinkään ammatillisesti epäonnistuneeksi ihmiseksi.

Sergei jäsentää elämäänsä edelleen varhaisen aikuisuuden merkkipaalujen varassa, joita ovat työ ja perheen perustaminen. Seuraavassa kuvatut tapahtumat sijoittuvat parinkymmenen ikävuoden molemmin puolin:

Tunsin itseni aikuiseksi jo varhain. Äiti häipyi päiväkausiksi etsimään työtä, ja minä jäin täysin oman onneni varaan. [X]-vuotiaana menin työhön tehtaaseen. [X]-vuotiaana menin naimisiin, ja pian syntyi [lapsi]. [– –] Avioelämäni ei valitettavasti onnistunut ja [X]vuoden kuluttua me erosimme. Petyin itseeni entistä enemmän; siihen, mitä tein, yhteiskuntaan, jossa elin.

Sergei ei erittele avioeron syytä, eikä kerro vaimostaan mitään, vaan viittaa avio-elämäänsäkin ”omanaan”, ei yhteisenä. Itseen pettymisestä kertominen viittaa siihen, että Sergei määrittelee itsensä ainakin jossain määrin vastuulliseksi tapahtuneeseen. Samalla pettymys laajeni koskemaan koko yhteiskuntaa. Sergei kuvaa tätä elämänvaihetta kriisinä:

Ja yhtäkkiä tunsin itseni vanhaksi. Mitä tahansa ajattelinkin – kaikki oli tapahtunut menneisyydessä. Sinne olivat jääneet urheilusaavutukset ja nuoruuden ystävät, naisen tapaamisen salaperäisyys, usko ihanteisiin ja perhe. Tulevaisuus tuntui mahdollisuudelta toistaa jo ennen tapahtunutta rajallisissa mitoissa eikä tarjonnut mitään uutta. Sanoin itseni irti [X-]ministeriöstä. Takanani paloivat sillat menneeseen eikä edessä näkynyt yhtäkään majakkaa.

On kuin varhainen aikuistuminen olisi johtanut tilanteeseen, jossa elämällä ei enää tuntunut olevan mitään uutta tarjottavaa. Katse kääntyy menneeseen, muistoihin. Irtisanoutumisepisodissa käytetyt metaforat: palavat sillat ja puuttuvat majakat korostavat elämänvaiheen dramaattisuutta. Sergei alkoi viettää epäsäännöllistä elämää ja ryypiskellä. Hän jatkaa: ”Joskus kävin äidin luona ja yritin rauhoitella häntä hänen huolestunutta uteliaisuuttaan vältellen. Onnistuin siinä huonosti. Sitten hän [– –] menehtyi. Siitä asti olen tuntenut suunnatonta syyllisyyttä. Siitä en voi enää koskaan päästä eroon. Se on minun sisälläni”. Lukijalle ei selviä, mistä Sergei tarkalleenottaen kantaa syyllisyyttä. Elämänsä viimeisiä aikoja eläneen äitinsä huolestuttamisesta? Joka tapauksessa syntyy vaikutelma, että aina läsnäolevaksi määrittyvä syyllisyys pitää myös äidin muiston ikuisesti osana Sergein elämää ja häntä itseään.

Seuraa dynaamisempi ajanjakso Sergein elämässä. Sergei kertoo lyhyesti uudesta työstä, avioliitosta ja lapsesta. ”Otin perestroikan vastaan riemuiten!” kirjoittaa Sergei. ”Asiat lähtivät sujumaan. Pian syntyi [toinen lapsi]. Elämä sai uutta sisältöä.” Niukan perhe-elämää koskevan kuvauksen rinnalla osallistuminen Latvian itsenäistymistä edeltäneeseen kuohuvaan politiikkaan kerrotaan laajasti ja värikkäästi:

Vuoden 1989 syyskuussa Latviassa alettiin muodostaa Kansallista rintamaa. Alkuaikoina päämajaa pidettiin SNTL:n kirjailijaliiton talossa. Siellä tapahtui myös vapaaehtoisten rekisteröinti. Minä tulin paikalle toisena päivänä. [– –] Haluaisin ilmoittautua, sanoin. Keski-ikäinen nainen väläytti hämmentyneenä silmälasejaan ja vilkaisi hämillään työtoveriaan. – Ettekö te puhu latviaa? hän kysyi lopulta. – Ei kai sillä nyt ole väliä? Minä kannatan teidän taisteluanne vapauden ja demokratian puolesta.

Minut merkittiin luetteloon. Mutta sitten kului kuukausi ja toinenkin, eikä kukaan muistanut minua eikä minua pyydetty mihinkään työhön.

Tässä tekstiotteessa näkyy yksi Sergein tarinoiden toistuvista teemoista: joukkoon kuulumisen ja ulkopuolisuuden välinen jännite ja kamppailu. Värväytymällä vapaaehtoiseksi jo varhaisessa vaiheessa Sergei ilmaisee halunsa taistella Latvian vapauden ja demokratian puolesta. Venäjänkielisenä häntä ei kuitenkaan heti otettu avosylin vastaan. Sergei kuitenkin eteni puoluepolitiikassa ja päätyi myös ehdokkaaksi vaaleihin. Venäjänkielisistä äänestäjistä kilpailtaessa Sergein tausta olikin yhtäkkiä vahvuus, ei rasite:

He tarvitsivat tietenkin ennen muuta venäjän kielen taitoani, kansainvälistä syntyperääni ja olosuhteiden tuntemustani. [- -] silloin meidän tavoittemme, jotka ilmaistiin pyrkimyksenä demokratiaan, olivat yhteiset. Jätin työni [- -] ja ryhdyin kokopäivätoimisesti valmistautumaan vaaleihin. Öisin valmistelin puheita ja kirjoitin lehtiartikkeleita. Päivisin toimitin lehteä. Vaalikokouksia pidettiin yhtenä. Onni ei ole matemaattinen kaava. Se ei ole mitään yleispätevää. [- -] Jokainen on onnellinen omalla tavallaan. Minä esimerkiksi olin onnellinen siihen aikaan.

Onnellisuus näyttää kumpuavan mielekkästä yhteiskunnallisesta osallistumisesta tarvittuna yhteisön jäsenenä. Kiinnostavalla tavalla ulkopuolisuutta edustavista asioista, kansainvälisestä taustasta ja venäjänkielisydestä, tulee Sergeille osallistumisen resurssi. Maahanmuuttajapositiona soveltaen voisi sanoa, että Sergei siirtyy ulkopuolisen positioista osallistujan positioon.

Kuulumisen ja ulkopuolisuuden välisen jännitteen lisäksi oman itsen ja yhteiskunnan välinen suhde on Sergein tarinassa toistuva teema. Tätä teemaa hän työstää myös kertoessaan tarinan vierailustaan ystävänsä luo, vaalien vielä ollessa käynnissä ”Yhtenä noista mielettömistä päivistä”, kuten Sergei kirjoittaa: ”Astuin touhuissani sisään, mutta jo ovella törmäsin vuosisataiselta tuntuvaan rauhaan ja aivan huomaamatta löysin itseni leveästä nojatuolista”. Sergei kuvaa yksityiskohtaisesti ja humoristisesti isännän kiireetöntä kahvinkeittoa, sekä omaa kasvavaa kärsimättömyyttään ja siirtyä käyttämään raportoitua dialogia heidän käymästään keskustelusta:

Verkkaisine ja täsmällisine liikkeineen hän muistutti valtavan suurta kilpikonnaa [- -] – Miten sinä onnistut säilyttämään levollisuutesi, kun ikkunan takana riehuu rajuilma, puhalttaa myrskytuuli ja raivoaa hirmumyrsky? Vai eikö se kaikki mitenkään kosketa sinua? [- -] – Etkö näe, että se kaikki on pelkkää hölynpölyä. Mullistuksia, vallankumouksia ja kaappauksia rakastavat heikkohermoiset ihmiset. Minua ne eivät kiinnosta. Kaikkein tärkeintä on sovittaa itsessään olevat ristiriitaisuudet ja löytää rauha ja levollisuus omassa sisimmässään. Sen tilan taas voi saavuttaa riippumatta siitä, mitä ympärillä tapahtuu.

Tiheä ja yksityiskohtainen kuvaus vierailusta rakennetaan vahvojen kontrastien varaan. Yhtäällä on vuosisataista rauhaa huokuva, kilpikonnamaisen hitaasti toimiva isäntä piinalliseen verkkaan etenevissä kahvinkeittopuuhissaan, toisaalla oma touhukkuus keskellä sitä poliittista myllerrystä, jota Sergei kuvaa kolmiosaisena luontokuvista kootulla listalla: ”ikkunan takana riehuvana rajuilmana, puhaltavana myrskytuulena ja raivoavana hirmumyrskynä”.

Vierailupisodia voi pitää yhtenä Sergein tarinan ydinepisodeista, sillä siinä on ydinepisodeille tyypillistä tiheän kuvauksen käyttöä samoin kuin tapahtumien arviointia (ks. esim. Hyvärinen, 2006, 20). Vierailun merkitystä arvioidaan myös seuraavassa selonteossa, jossa Sergei asettaa ystävänsä tärkeän moraalisen oppaan asemaan, hieman samaan tapaan kuin yliopiston pääsykokeiden kuulustelijan aikanaan: ”hän taisi silloin puhua todella viisaita sanoja, joita olen osannut arvostaa vasta paljon myöhemmin”. Näin vierailuepisodei kehystyy opettavaiseksi kokemukseksi ja Sergei asemoituu viisautta arvostavaksi ihmiseksi. Samalla sisäisen rauhan arvottaminen poliittista kuohuntaa

tärkeämmäksi asiaksi vähentää Sergein seuraavaksi kertoman asian dramaattisuutta – sitä, että Sergei ei päässyt vaaleissa läpi.

Myöhemmin Sergei lopetti poliittisen toimintansa puolueen linjan muuttuessa aiempaa nationalistisempaan suuntaan. Hän kuvaa kansallisuusmielisyiden lisääntymistä maassa näin:

Latvian politiikka teki tänä aikana 180 asteen käännöksen ja otti käyttöönsä tunnuslauseen ‘Latvia latvialaisille’ . [– –] Kansallisuusasiat eivät koskaan olleet huolestuttaneet minua, ja tietyissä olosuhteissa olisin aivan hyvin voinut elää koko elämäni asiaa sen kummemmin miettimättä.

Siitä, että minä nyt aloin kiinnittää tähän ongelmaan niin paljon huomiota, saan kiittää todellisia kansalliskiihkoilijoita. Juuri heidän antamastaan kimmokkeesta mieleeni tuli ensimmäisen kerran ajatus: Millainen onni mahtaakaan olla, kun on samanlainen kuin kaikki muut, tasavertainen toisten tasavertaisten joukossa.

Sergei antaa ymmärtää, että hänen identiteettinsä tai syntyperänsä, jota hän on aikaisemmin kuvaillut mm. ”kansainväliseksi” ei ole koskaan ollut hänelle itselleen ongelma. Vasta kasvaneen kansalliskiihkoilun myötä identiteetti problematisoitui ja alkoi hahmottua epätasa-arvoisena suhteessa latvialaisiin. Maahanmuuttajajäseniä soveltaen voisikin sanoa, että latvialaisten kansallisuusmielisyiden voimistuessa Sergeistä, suomalaistaustaisen äidin venäjänkielisestä pojasta, oli tullut taas ulkopuolinen ja altavastaaja.

Sergei jatkaa identiteettiään koskevaa selontekoaan näin:

Kuka minä tunnen olevani tässä elämässä? Tunnenko yhteenkuuluvaisuutta suomalaisten kanssa? Tunnen. Jossain määrin asia on niin. Omena ei voi väittää olevansa kotoisin luumupuusta. Lapsena kuulin suomenkielistä puhetta. Äiti puhui sisarensa kanssa suomea ja meidän lasten kanssa venäjää. [– –] Äiti rakasti kansaansa ja kertoi siitä usein.

Lapsesta asti olen tuntenut Kalevalan ja leikkisän kansanlaulun pikkuporsaista. Olen kuullut tarinoita suomalaisten rehellisyydestä ja siitä, että talojen ovia ei lukita. [– –] Minun korvani reagoi silmänräpäyksessä sanaan suomalainen.

Kansallisuus määräytyy kuitenkin myös äidinkielen mukaan. Siinä mielessä minä olen paljolti venäläinen.

Äidinkielenä perusteella ”paljolti venäläiseksi” asemoituvan Sergein kuvaus suhteestaan suomalaisuuteen on monimuotoinen. Sergei kuvaa suomalaisuuden itselleen läheisenä kategoriana, sijoittamatta kuitenkaan itseään yksiselitteisesti tuohon kategoriaan. Hän rakentaa yhteyttä suomalaisuuteen viitaten äitinsä syntyperään ja lapsuudessa saatuun kulttuuriperintöön. Tätä Sergein selontekoa on mahdollista tarkastella myös tutkimuksen valossa, jossa olemme analysoineet inkerinsuomalaisten paluumuuttajien identiteettipuhetta (Varjonen, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2013). Tuossa tutkimuksessa nimesimme etnisen identiteetin konstruoinnissa käytettyjä tulkintarepertuaareja, joita on mahdollista soveltaa myös Sergein identiteettiä koskevaan kuvaukseen. Silloin

hedelmäpuumetaforan voi katsoa edustavan biologista repertuaaria, joka perustuu ajatukseen etnisyydestä biologisesti perityvänä asiana. Tämä repertuaari esiintyi tutkimuksessamme (mt.) mm. viittauksina verenperintöön, geeneihin tai juuriin. Sergein viittaus äidin suomalaisista kertomiin asioihin sekä tutuksi tullut Kalevala suomalaisuuden merkkinä puolestaan edustaa sosialisatio-repertuaaria, jossa painottuivat yleensä juuri lapsuudessa opitut asiat tai muu ympäröivän kulttuurin vaikutus identiteetin määrittäjinä. (Ks. tarkemmat kuvaukset repertuaareista: Varjonen, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2013).

Sergei päätyy määrittelemään suhteensa kansalliseen identiteettiin näin:

On olemassa ihmisiä, joilla on selkeä kansallinen identiteetti. He eivät välttämättä ole ollenkaan kansalliskiihkoilijoita.

Minä olen sellaisen ihmistyypin täydellinen vastakohta. Jos oikein tarkkaan arvioidaan, minua voisi varmaankin sanoa kosmopoliitiksi. Minun vakaumukseni mukaan kansallisuus ei saa olla sen paremmin ylpeyden kuin halveksunnankaan syy, sillä syntymä on sattumanvarainen asia eikä se riipu mitenkään meistä itsestämme.

Näin Sergei määrittelee itsensä lopulta kosmopoliitiksi ja ottaa ikään kuin neutraalin position suhteessa eri kansallisuuksiin. Tämä positio näyttyy hyvin positiivisessa valossa Sergein esittäessä väitteen, ettei kansallisuus saisi olla ihmisiä arvottava tekijä, sillä siihen ei voi itse vaikuttaa.

Kun Latvian yhteiskunnallinen tilanne kävi hankalaksi, muutti Sergei 1990-luvun puolivälissä vaimonsa ja lapsensa kanssa Suomeen. Sergei mainitsee juuri kansalaisuuteen liittyvät asiat muuttoon vaikuttaneiden tekijöiden joukossa: ”Kansalaisuuteen liittyvän kaunan ilmapiiri Latviassa vaikutti masentavasti. Mahdollisuudet kansalaisuuden saantiin näyttivät epävarmoilta.”

Alkuajat Suomessa Sergei kuvaa hyvin positiiviseen sävyyn:

Ystävien ja tuttavien puutteesta huolimatta olin hyvällä mielellä ja innostuin kaikista mahdollisista pikku asioista. Aloittelevan emigrantin syndrooma! [– –]

Melko usein olen joutunut kääntymään virkamiesten puoleen yhdessä ja toisessa asiassa. Joka kerta olen mennyt tällaiseen tapaamiseen oudon levottomuuden vallassa. Kokemuksen kasvattama vaisto on virittänyt minut epämurkkaan kohtaamiseen. Ja sitten olenkin saanut nähdä korrektia ja kunnioittavaa suhtautumista ihmiseen. Ihmiseen yleensä.

Asemaansa suhteessa suomalaisiin viranomaisiin Sergei kuvaa hyvin kohdellun positiosta. Sen painottaminen, kuinka viranomaiset kohtelivat ihmisiä ”ihmisinä yleensä” on sopusoinnussa sen Sergein tärkeäksi määrittelemän asian kanssa, ettei ihmisiä pidä arvottaa heidän kansalaisuutensa perusteella.

Vähitellen tilanne muuttui: ”Pikku hiljaa ensimmäinen ihastuksen puuska häipyi ja minä aloin tarkkailla ympärilläni olevaa elämää syvällisemmin.” Sergei jatkaa pohtimalla kritiikin esittämisen oikeutusta maahanmuuttajana:

Onko minulla oikeus esittää kriittisiä ajatuksia Suomessa vallitsevista säännöistä, tavoista ja jopa laeista? Jos muistetaan sanonta ”maassa maan tavalla” sekä se, että tämä maa on

avannut minulle ovensa ja tarjonnut kaikki ihmismäisen elämän edellytykset? Eikö sellainen olisi synkeää kiittämättömyyttä? Ajateltuani asiaa olen kuitenkin tullut siihen tulokseen, että tällainen kritiikki on jopa tarpeellista. Tuore suhtautumistapa saattaa joskus auttaa havaitsemaan sellaista, mikä kymmeniä vuosia on tuntunut oikealta ja järkkymättömältä ja mihin kaikki ovat jo tottuneet niin, etteivät huomaa, että jotain voisi muuttaa ja parantaa.

Sitä paitsi ei kai ole oikein pitää vieraana maata, johon on itse asettunut asumaan.

Argumentoinnissa hyödynnetään sekä kiitollisen, ulkopuolisen että osallistujan maahanmuuttajapositiona. Sergei lähtee pohdinnassaan liikkeelle maahanmuuttajan asemaan liitetyn kiitollisuuden velvoitteesta. Käymällä läpi seikkoja, jotka puoltaisivat kritiikistä pidättäytymistä, hän osoittaa pohtineensa asiaa monelta kantilta, erityisesti suomalaisten näkökulmasta, ja pohjustaa oikeutensa kritiikkiin (ks. kriittisten mielipiteiden esittämiseen liittyvistä diskursiivisista piirteistä luku 5.3.4). Sergei perustelee kritiikin esittämistä vedoten Suomen etuun: muualta tullessaan hänellä on kyky nähdä vaihtoehtoja vakiintuneille toimintatavoille ja siten osallistua Suomen kehittämiseen. Näin ulkopuolisen positio ja osallistujan positio eivät näyttäyty ristiriitaisina, vaan ulkopuolisuus toimii osallistumisen resurssina.

Sitaatin lopun retorisessa kysymyksessä Sergei toisaalta jättää ulkopuolisen position ja hyvin kiinnostavalla tavalla kyseenalaistaa tai suorastaan kumoaa ajatuksen Suomesta itselleen vieraana paikkana, huomauttaen itse asettuneensa Suomeen. Kun vieraus ja omaehtoinen Suomeen asettuminen asetetaan vastakkain, näyttäytyy asumaan asettuminen tässä merkinä eräänlaisesta ystävyuden tai tuttavuuden solmimisesta. Suomen pitäminen samaan aikaan vieraana maana olisi ristiriitaista ja moraalisesti väärin, merkki epäkohteliaasta Suomen torjumisesta.

Näin syntyy asetelma, jossa kritiikin esittäminen tai esittämättä jättäminen arvottuu eri tavoin riippuen siitä onko kritisoinnin kohde vieras vai tuttu. Tässä kontekstissa vieraskorea, passiivinen kritiikkittömyys on sopivaa vain silloin kun kyse tosiaan on vieraisilla olosta. Pysyvä maahan asettautuminen sen sijaan rinnastuu ystävyuteen, joka oikeuttaa, jopa velvoittaa rehelliseen palautteeseen.

Sitten Sergei pohtii pitkällisesti Inkerin suomalaisten¹⁸ paluumuuttajien tilannetta. Äidistään hän toteaa: ”Luulen ettei hän lainkaan tiennyt sanaa inkeriläiset ja piti itseään samanlaisena suomalaisena kuin ne, jotka asuivat rajan toisella puolella”. Sergei jatkaa, nyt suomalaisten asemaan asettuen:

On helppo ymmärtää suomalaisia, jotka hämmentyneinä ja varsin pessimistisinä katsovat idästä virtavaa outojen ihmisten joukkoa, jolla on jotain tekemistä Suomen kansan kanssa ja joka ei edes osaa puhua äidinkieltään. On helppo ymmärtää yhteiskunnan joidenkin osien ärtymystä: kaiken muun lisäksi paluumuuttajat maksavat rahaa, ja tarkemmin ajatellen, paljon rahaa. [– –]

Sergei tuo tarinaansa kaksi hyvin erilaista versiota inkerinsuomalaisten ja Suomen suomalaisten keskinäisistä suhteista. Ensimmäinen on hänen äitinsä edustama näkemys

---

¹⁸ Suomentaja on kirjoittanut sanat näin erikseen ja Inkerin isolla kirjaimella.

inkerinsuomalaisista suomalaisina, jotka poikkeavat muista suomalaisista vain asuinpaikkansa puolesta. Toinen on Suomessa asuvien suomalaisten versio, jossa inkerinsuomalaiset näyttävät outoina, etäisinä - ja kalliina menoeränä. Hän ei aseta kumpaakaan tulkintaa toista oikeammaksi, vaan jättää ne ikäänkuin kuvaamaan sitä ristiriitaista ja moniulotteista yhteiskunnallista maisemaa, missä paluumuuttoon liittyviä kysymyksiä ratkotaan. Näistä kysymyksistä hän nostaa yhden ylitse muiden:

Tärkein asia kuitenkin on työllisyyden hoito. [- -] Työttömyyden raju kasvu on merkittävästi heikentänyt paluumuuttajan menestymisen mahdollisuuksia. Tiedetään, eikä kukaan kiistä sitä, että suurella osalla idästä tulleista ihmisistä on korkeakoulututkinto ja usein myös vankka ammattitaito. Heidän taitonsa jäävät kuitenkin miltei täysin käyttämättä. Ja minun mielestäni se on kaikkein suurin virhe.

Sergei siirtyy kuvailemaan seikkaperäisesti, minkälaista hyödyntämätöntä osaamista paluumuuttajilla olisi tarjottavana erityisesti rikollisuuden torjunnassa:

En pidä itseäni rikollisuuden torjunnan korvaamattomana asiantuntijana, vaikka minulla onkin alan koulutus ja kokemusta. Mutta kun kerran Venäjän vastainen raja on käynyt entistä läpikuultavammaksi, kun kerran venäläisten määrä Suomessa lisääntyy, kun kerran kauppojen määrä kasvaa, ja myös sellaisten kauppojen, jotka eivät ole aivan lainmukaisia tai ovat täysin laittomia, ja kun kerran rikollisuus lisääntyy näistä piireistä olevien ihmisten keskuudessa, kenen tätä kaikkea vastaan oikein pitäisi taistella?

Hetkeäkään Suomen poliisin ammattitaitoa ja suomalaisten poliisien rehellisyyttä ja tunnollisuutta epäilemättä olen sitä mieltä, että tässä asiassa ei voida todella onnistua käyttämättä aktiivisesti apuna venäjänkielisestä yhteisöstä kotoisin olevia ammattilaisia, jotka tuntevat mentaliteetin, perinteet, tavat ja rikollisten käyttämän slangin.

Sergei pitää kerronnan perspektiivin etäännyttynä, viitaten omaan potentiaaliinsa vain sivumennen, mutta vakuuttavasti. Sitaatin aloittava huomautus ”En pidä itseäni rikollisuuden torjunnan korvaamattomana asiantuntijana” toimii sellaisten mahdollisten vasta-argumenttien ennaltaehkäisijänä, jotka voisivat kyseenalaistaa Sergein kommenttien relevanttiuden ja syyttää häntä oman edun tavoittelusta. Sergei käyttää resurssina suomalaisesta mediamaisemasta tuttua diskurssia Venäjältä tulevasta rikollisuudesta, jonka torjunnassa hän asettaa avainasemaan venäjänkielisen väestön ja heidän osaamisensa hyödyntämisen. Tunnustuksen antaminen Suomen poliisille toimii vakuutuksena kunnioittavasta suhtautumisesta, jolla pohjustetaan Sergein sanoman myötämielistä vastaanottoa. Samalla viittaus omaan koulutukseen ja kokemukseen rakentaa Sergein kompetenssia alan asiantuntijana ja myös potentiaalisena rikollisuuden torjuntaan osallistujana.

Tarinansa lopussa, asuttuaan Suomessa reilun vuoden, Sergei kertoo:

Koitti toinen syksy Suomessa. [Lapsi] puhuu jo sujuvasti suomea, ja me käymme vaimon kanssa tunnollisesti kielikurssilla. Ja, Luojan kiitos, nyt pystyn jo jotenkin hoitamaan asiani sosiaalityöntekijän luona käydessäni.

Talot ja kadut, asemarakennus, eduskuntatalo, rantakatu ja Esplanadinpuisto ovat jo tulleet tutuiksi. Pikku hiljaa kehittyvä tunne 'omasta' kaupungista. Ehkä minua onnisti tai ehkä määrätietoisella toiminnallani on ollut jotain osuutta siihen, että olen onnistunut löytämään itselleni mieleistäni puuhaa. Kerran kuussa kirjoitan artikkeleita [X]-nimiseen lehteen. Se ei ole vielä työntekoa, mutta ei täydellistä joutenoloakaan.

Kuulumisen tematiikka nousee jälleen esille. Tällä kertaa kyse on paikkaan, ei niinkään ihmisryhmään kuulumisesta. Sitaatissa on välitilinpäätöksen maku. Se koostuu erilaisista muutoksien ja saavutettujen asioiden kuvauksista. Ulkopuolisen positio vaikuttaa kaukaiselta Sergein nimetessä tuttuja paikkoja ja kertoessa oman kaupungin tunteesta. Sergei tarjoaa ikään kuin vaihtoehtoisina teorioina kaksi selitystä sille, että hän on myös löytänyt "mieleistään puuhaa". Kyse voi olla joko tuurista tai omasta aktiivisuudesta - ei siis esimerkiksi Suomen taholta tulevasta kotouttamisesta. Sergein jälkimmäinen selitysvaihtoehto on muotoiltu näennäisesti varsin hypoteettiseksi: "ehkä määrätietoisella toiminnallani on ollut jotain osuutta siihen...". Tämä varovainen ehdotus tekee kuitenkin selväksi, että Sergei ei ole ollut passiivinen. Näin hän rakentaa identiteettiään ahkerana ja kunnianhimoisena ihmisenä. Hän on ihminen, joka haluaa toteuttaa itseään älyllisesti ja on myös valmis ponnistelemaan tämän tavoitteen eteen. Lehteen kirjoittamista hän kuvaa määreillä "ei vielä työntekoa, mutta ei täydellistä joutenoloakaan" ja luo näin tulevaisuudennäkymän, jossa hän voisi olla jo työntekijän asemassa.

Heti tämän jälkeen, aivan tarinan lopussa Sergei jättää kuitenkin oman, kuten myös muiden kaltaistensa tulevaisuuden täysin avoimeksi: "Entä mitä tapahtuu jatkossa? Tämä kysymys kaivertaa monen sellaisen mieltä, joka on samassa asemassa kuin minä. Eikä kukaan meistä tiedä vastausta." On epäselvää, millaisesta ihmisjoukosta on kyse Sergein viitatessa kanssaan samassa asemassa oleviin ihmisiin. Ehkäpä hän viittaa työttömiin paluumuuttajiin.

7.1.2 Toinen tarina (4b)

Ensimmäinen tarina päättyi Suomessa asumisen ja sopeutumisen osalta varovaisen optimistisiin tunnelmiin, Sergein kertoessa oman kaupungin tunteen kehittymisestä ja siitä, että hän on löytänyt mieleistä puuhaa. Vuonna 2005, eli kahdeksan vuotta ensimmäisen tarinan jälkeen kirjoitetussa jatkotarinnassa kerronnan sävy muuttuu synkemmäksi.

16 sivua pitkä tarina on otsikoitu nimellä "Henkilökuvaus". Otsikointi on kiinnostava, se herättää odotuksen seikkaperäisestä yksilön tarkastelusta, jonkinlaisesta tutkielmasta tai muotokuvasta. Maahanmuuttajuus ei otsikossa näy, toisin kuin Sergein ensimmäisessä tarinassa, jonka otsikkona oli kirjoituskilpailun nimestä poimittu "Maahanmuuttajan elämäntarina". Jälkimmäinen tarina kuitenkin käynnistyy uutispätkällä, joka antaa yksilön tarinalle laajemman poliittisen kehyksen ja toimii kertomuksen kontekstualisoijana. Uutispätkässä puhutaan maahanmuuttajien integraatio-ongelmista, mm. työttömyydestä, sekä hallituksen suunnitelmista integraation helpottamiseksi.

Sergei nimittää itseään jatkotarinassaan toistuvasti typerykseksi. Typerys on leima, jonka hän liittää itseensä erilaisten vastoinkäymisten ja nöyryytysten seurauksena. Samanaikaisesti hän kyseenalaistaa tuon leiman oikeutuksen ja haastaa myös lukijan arvioimaan leiman sopivuutta ja kenties kumoamaan sen. Ensimmäisen kerran Sergei viittaa itseensä typeryksenä tarinansa ensimmäisellä sivulla, jossa hän käy läpi työuraansa ja kertoo olleensa Suomessa muutamaa otteeseen määräaikaisessa työssä työllistämistuella:

Se [tukityöllistyminen] on mahdollisuus – vaikkakin pieni ja epäilyttävä – sellaisille typeryksille kuin minä. Rehellisesti sanoen en aina ole ollut itsestäni samaa mieltä, eikä siihen näyttänyt olevan objektiivisia syitä. Noh, voitte itse vetää omat johtopäätöksenne: vietin lapsuuteni [paikkakunnalla X], missä kävin kouluni loppuun ja pääsin Latvian valtion yliopistoon, josta sain lakimiehen paperit, ja työskentelin pitkän aikaa virkamiehenä [X-]ministeriössä. Tiesin hyvin omat tehtäväni. Säilytän vieläkin muistona työkirjaani, jossa on lukuisia mainintoja erinomaisesti tehdystä työstä. Tuntuu hyvältä, hitto soikoon. Tuntuu hyvältä muistella. Olin ennen kokonaisvaltainen ihminen, jota arvostettiin ja tarvittiin yhteiskunnassa. En voinut silloin edes kuvitella, että eräänä päivänä myöntäisin julkisesti etten ole minkään arvoinen, ainoastaan yksi muiden joukossa oleva typerys. Mutta se päivä koitti...

Tämä ote tarinan alkupuolelta toimii sen orientaationa ja kiteyttää koko tarinan keskeisen tematiikan. Vaikka Sergei rakensi ensimmäisessä tarinassaan itsensä ja yhteiskunnan suhteesta ristiriitaisen kuvan, jatkotarinassa menneisyys hahmottuu kirjoitushetken todellisuuteen verrattuna hyvin positiivisessa valossa ja nykyhetki puolestaan peruuttamattomalla tavalla negatiivisena. ”Henkilökuvauksen” orientaatio ohjaa lukijaa virittäytymään tarinaan, jossa kerrotaan, kuinka arvostetusta ja tarvitusta miehestä tuli arvoton, menneitä muisteleva ”typerys”. Sergein ensimmäisessä tarinassa keskeisessä osassa ollut muistelun teema jatkuu tärkeänä myös tässä tarinassa.

Ensiksi Sergei muistelee elämänsä Suomessa: ”Alkuaikoina kuvittelin itseni maahanmuuttajatulokkaaksi, joka mielenkiinnolla tutkaili uutta maataan, sen ihmisiä ja piti yllä toivoa siitä, että hän tässä maassa ja näiden ihmisten keskuudessa löytää ehdottomasti paikkansa ja ’pienen’ onnensa.” Myös tämä sitaatti virittää odotuksen tarinan regressiivisestä juonesta ja unelmien ja todellisuuden surullisesta kohtaamisesta. Sergei kertoo edelleen käyneensä suomen kielen kursseilla, mutta oppineensa vain alkeelliset taidot. Hän palaa historiassa taaksepäin ja kertoo keskustelusta, jonka hän kävi ennen muuttoaan Latviassa, ystävänsä kanssa, joka jo tuolloin asui Suomessa. Tuossa keskustelussa Sergei maalaili kuvaa Suomesta maana, jossa vallitsee vapaus. Omasta asemastaan Suomessa hän sanoi tarinassaan raporttoimassaan dialogissa näin: ”Siellä minä olen kuitenkin osa Suomen kansaa – olenhan äidin puolelta suomalainen.” Ystävä puolestaan vastasi tähän: ”Olet omituinen. Täällä olet suomalainen, mutta siellä sinusta tulee heti venäläinen.” Sergei toteaa ajattelevansa vapaudestakin nykyään toisin, sillä työttömänä hänen matkustamisensa Suomen ulkopuolelle on rajoitettua.

Hän kertoo toisesta keskustelusta aiemmin Suomeen muuttaneen naapurin kanssa, joka teki Sergeille selväksi, ettei hyvän työpaikan saaminen tulisi onnistumaan:

Tuntui ihan kuin niskaani olisi pudonnut ämpärillinen kylmää vettä. Hän ei kuitenkaan saanut horjutettua uskoani, ja itsevarmasti vastasin hänelle takaisin: 'Katsotaan'.

Kylläpä olin tyhmä! Vähän yli kahden vuoden päästä aloin vähitellen laskeutua taivaasta meidän syntiselle maaperälle.

Sergein tarinassa on paljon raportoitua puhetta. Raportoidun puheen käyttö toimii keinona tuottaa tekstiin tai puheeseen paitsi eloisuutta, myös autenttisuutta ja vakuuttavuutta (lyhyt yhteenveto raportoidun puheen diskursiivisesta tutkimuksesta löytyy esim. Stokoen ja Edwardsin artikkelista vuodelta 2007). Edellisessä tekstiotteessa Sergein omat ja hänen ystävänsä näkemykset ja ennustukset Sergein tulevaisuudesta asettuvat vastakkain. Samassa yhteydessä Sergei määrittelee retrospektiivisesti olleensa muuton aikaan naiivi ja liian sinisilmäinen. Seuraavaksi Sergei kuvaa, kuinka karu todellisuus pikkuhiljaa alkoi valjeta hänelle. Hän päätyy katumaan uravalintaansa: ”Minulla ei olisi nyt päänsärkyä jos olisin maalari, puuseppä tai metsuri. Taitavia käsiä tarvitaan kaikkialla, varsinkin jos ne ovat ulkomaalaisia.” Kommentin voi lukea myös kritiikkinä ulkomaalaisen työvoiman suosimisesta (vain) matalasti koulutetuilla aloilla. Hän kertoo kokeilleensa myös pimeää työtä rakennustyömaalla. Työtä tarjosi ”yksi ‘meistä’”¹⁹, kuten Sergei sanoo. Tästä syntyy kiinnostava jännite suhteessa ensimmäisen tarinan loppuun, jossa Sergei puhuu paluumuuttajien taitojen hyödyntämisen tarpeesta mm. venäläisen rikollisuuden torjunnassa ja antaa ymmärtää, että hän itse voisi toimia sellaisessa työssä. Sergei ei itse kommentoi tätä jännitettä tai ristiriitaa, joka olisi mahdollista nähdä myös jatkumona ja varoittavana esimerkkinä: kun Sergei ei toiveistaan huolimatta löytänyt koulutusta ja kokemusta vastaavaa työtä rikollisuuden torjunnassa, turvautui hän itse pimeään työhön. Yritys fyysisen työn tekemisestä osoittautuu nöyryyttäväksi:

(E)i mennyt puolta tuntiakaan, kun vakaa päättäväisyyteni haihtui ilmaan jälkiä jättämättä. Käsien, jalkojen ja selän lihaksia sattui – koko vartalo tuntui kipeältä ja voimattomalta. Sieluni itki. Teki kipeää. [– –] Juuri siellä riippuvien lautojen päällä, kovassa tuulessa ja kaatosateessa ymmärsin ensimmäistä kertaa jotain mikä siihen asti oli ollut itselleni epäselvää. Typerys! Älä yritä muuttaa elämäsi viisikymppisenä. Elä muiden lailla ja kärsi.

Tämä kohta on dramaattinen. On kuin luonnonvoimatkin pilkkaisivat Sergeitä. Hän esittää epäonnistumisen seurauksena liian suurista luuloista itseään koskien, kohtalonsa uhmaamisesta seuranneena rangaistuksena, jonka tehtävänä on palauttaa hänet muiden kärsivien joukkoon. Kuvauksen dramaattisuus korostuu, jos sitä vertaa ensimmäisen tarinan episodiin, jossa Sergei kertoi opintojaan edeltävään aikaan sijoittuneesta nyrkkeilyharrastuksestaan: ”Kestin vaivatta kehooni osuneet iskut [– –] Mutta itsetunnolle se ei riittänyt. Oli toteutettava itseään älyllisesti.” Nykyisessä elämässä hän ei onnistu ensisijaisessa pyrkimyksessään, koulutustaan vastaavan älyllisen työn hankkimisessa, mutta ei myöskään pysty enää luottamaan omaan kehoonsa.

---

¹⁹ Sergei käyttää tarinassaan toistuvasti me-kategoriaa, ilman että on aivan selvää, keitä tähän kategoriaan lukeutuu. Oletan että kyse on joko inkerinsuomalaisista tai venäjänkielisistä inkerinsuomalaisista.

Työvoimatoimisto esiintyy Sergein tarinassa toistuvasti nöyryytyksen näyttämönä: ”Työvoimatoimistossa kyseltiin. ”Minne aiot mennä töihin?” En tiennyt mitä sanoa. Minne? Jos en olisi kokenut kaikkea tätä, mitä maahanmuuttaja joutuu käymään läpi vieraassa maassa, en ikinä olisi voinut tietää minkälainen typerys oikeasti olen.” Sergei kuvaa maahanmuuton silmiä avaavana kokemuksena, prosessina, jonka myötä kertojan illuusiot omasta itsestä karisevat ja epämiellyttävä totuus paljastuu. Ensimmäisessä tarinassa oli samantapaisia elementtejä, mutta siinä ne liittyivät jossain määrin yhteiskunnallisten ihanteiden romuttumiseen, kun tässä kyse on kertojaan itseensä liittyvistä aiempaa henkilökohtaisemmista nöyryytyksen kokemuksista. Jotain vastapainoa kurjuuteen näyttää tuovan kirjoittaminen. Sergei luettelee kirjoittamiaan kertomuksia ja kertoo, missä kansainvälisissä lehdissä niitä on julkaistu. Taloudellisesti kirjoittaminen ei ole ollut kannattavaa. Sergei kuitenkin pohti kirjoittamista yhtenä vaihtoehtona itsensä elättämiseen:

Keräsin kerran kaikki lehdet julkaisuineen ja menin suomalaisten kirjailijoiden luo Helsingin päätoimistoon. Ajattelin etten ole mikään huippukirjailija, mutta jos kirjoituksiani julkaistaan ja käännetään suomen kielelle, voi olla että he kiinnostuvat ja ottavat minut töihin. Minulle tarjottiin kohteliaasti kahvia ja pullaa ja selitettiin, että kirjailijoiden liittoon otetaan vain Suomen kansalaisia, jotka kirjoittavat suomen kielellä. Tämän lisäksi he sanoivat, että hallitus antaa kirjailijoille hyvin vähän tukea... Typerys! Tämänkin kerran ymmärsin olevani typerys.

Työllistymisyritys tyssää pullakahvien siivittämään torjuntaan ja tekee hänestä taas ulkopuolisen. Häntä ei huolita suomalaisten joukkoon. Sergein tapa luonnehtia itseään painottamalla sitä, ettei hänellä ole harhaluuloja omista kyvyistään (”Ajattelin, etten ole mikään huippukirjailija”) toimii samantapaisena retorisenä keinona kuin hänen ensimmäisen tarinansa lopussa ollut kuvaus, jossa hän arvioi potentiaaliaan ulkomaisen rikollisuuden torjunnassa: ”En pidä itseäni rikollisuuden torjunnan korvaamattomana asiantuntijana, vaikka minulla onkin alan koulutus ja kokemusta”. Näillä selonteoilla Sergei korostaa, että vaikka hän on mielestään arvioinut itseään maltillisesti ja realistisesti, osoittautuu hänen minäkuvansa kerta toisensa jälkeen ylimitoitetuksi suhteessa siihen, kuinka hänet Suomessa arvioidaan, ja näin Sergei päätyy jälleen määrittelemään itsensä typeryukseksi. Sergei mainitsee ikänsä ja kiteyttää sitten kohtalonsa melko toivottomana:

Puhun suomea huonosti, mutta pystyn juuri ja juuri selviytymään jos on tarvetta. Minulla ei ole vakituista työtä, eikä varmasti enää tule olemaankaan. Minusta ei ollut mihinkään uuden kielen oppimisessa eikä oman paikan löytämisessä uudessa maassa. Olen henkilö ilman kansalaisuutta ja niin lähdän varmasti tästä maailmasta. Nelituntisen suomen kielen kokeen läpäisy oli minulle mahdotonta.

Kuvaus epäonnistuneesta integroitumisesta (puutteellisesta kielitaidosta ja työttömyydestä) esittää Sergein kohtalon lopullisena, asemoiden hänet epäonnistujaksi ja ikuisesti ulkopuoliseksi. Syyn epäonnistumiseen Sergei ottaa ainakin osin omille harteilleen sanoessaan: ”Minusta ei ollut mihinkään...”. Seuraavassa kappaleessa oma

vastuu synkistä käänneistä kuitenkin jollain tapaa kyseenalaistuu, Sergein verratessa inkerinsuomalaisien paluumuuttajien tilannetta juutalaisiin paluumuuttajiin.

Juutalainen repatriaatti, joka muuttaa Israeliin, saa automaattisesti maan kansalaisuuden. Hänet hyväksytään yhteisön jäseneksi vaikka tämä ei puhuisikaan hepreaa, tai olisi syntynyt Venäjällä, Puolassa tai Afrikassa, koska se ei ole hänen syytään.

Inkerinsuomalaisista hän kirjoittaa näin: ”He ovat suomalaisia, jotka Ruotsin kuninkaan tahdon alla joutuivat lännen rajalle Ruotsin kuningaskunnan linnakkeeksi.” Inkerinsuomalaiset hahmottuvat viattomina omaan silloiseen ja nykyiseen kohtaloonsa, sillä he eivät ole itse taustojaan valinneet. Tältä pohjalta myös kielitaitovaatimukset Suomen kansalaisuuden saamiseksi asetetaan kyseenalaisiksi. Paluumuuttajan kohtaamat haasteet näyttävät nyt kohtuuttoman suurina ja asetelma epäoikeudenmukaisena. Tämä horjuttaa samalla epäsuorasti myös Sergein asemaa typeryksenä ja yllyttää kysymään, onko typeryksen leima sittenkin perusteltu, vai onko ongelmana sittenkin se, ettei Suomessa tunnusteta ja tunnusteta Sergein osaamista.

Seuraa hyvin erilainen jakso Sergein kertomusta kun Sergei alkaa pohtia onnellisuuden olemusta ja sen roolia elämässään. Hän tarjoaa lukijalle muiston vuosien takaa:

Ajatukset onnesta vievät minut jostain syystä yhden ja saman tapahtuman ääreen, vaikka tuntui ettei silloin tapahtunut mitään kovin erikoista. Oli vuosi [X]. Kuiva, aikainen syksy väritti maisemia, ja taivas oli kirkas ja valoisa. Saavuin pienen pieneen [X-]kaupunkiin [-] [X-]meren rannalla. Tulin katsomaan ystävääni, joka aloitti armeijan syksyllä.

Sitten Sergei kuvailee yksityiskohtaisesti, kuinka hän vietti päivän ystävänsä kanssa, valehdeltuaan ensin armeijan henkilöstölle olevansa ystävänsä veli, jotta pääsisi tätä tapaamaan. Yhdessä ystävykset päätyivät vodkapullojen kanssa kadulla kohtaamansa vieraanvaraisen vanhemman naisen kotiin. Nainen kattoi pöydän täyteen ruokaa ja lähti töihin ja ehdotti että pojat voivat viettää aikaa hänen luonaan ja lähtiessään sulkea oven perässään. Sergei arvioi kertomaansa:

Mikä siinä päivässä oli erityistä? Ei varmaan mikään. Miksi sitten tulen mielessäni aina takaisin siihen päivään, ja muistelen sitä elämäni onnellisimpana päivänä? En tiedä. Ehkä se on mielikuvitukseni, joka helpottaa oikean elämän vaikeaa arkea, eikä samanlainen päivä olisi siinä mahdollinen.

Tämä anekdootti toimii jatkumona Sergein ensimmäisessä tarinassaan kuvailemalle poliittisen kuohunnan ajalle, erityisesti kiireisen vaalityön ajalle. Silloinkin hän päätyi määrittelemään onnellisuuden jollain lailla sattumanvaraisena ja yksilöllisenä asiana, johon ei ole mitään ”matemaattista kaavaa”. Anekdootti korostaa myös muistojen ja muistelun merkitystä Sergein elämässä. Samalla tämän periaatteessa arkisen ja epädramaattisen muiston erottuminen hänen elämänsä onnellisimpana päivänä alleviivaa Sergein elämästä muotoutuvan kuvan synkkyyttä, jota Sergei kommentoi itse näin: ”Kertomuksestani näyttää tulevan jostain syystä aika synkkä. Ei tunnu olevan optimismia ja uskoa tulevaisuuteen. Enkä voi siihen oikein mitään sanoa vastaankaan. Mutta

maahanmuutto ei kyllä ole yhtään helppoa.” Tässä kohtaa tarinaa Sergei kirjoittaa itsensä hetkellisesti ulos omasta elämäntarinastaan. Passiivisena ja avuttomana hän jää seuraamaan ja kommentoimaan sivusta tarinansa kehittymistä, sen sävyä ja tunnelmaa. Sitten hän tarjoaa selityksen. Kyse on ennenkaikkea maahanmuuton vaikeudesta. Tätä kautta myös aiemmin kerrottu merkityksellistyy siten, että negatiivisissa kokemuksissa ja tuntemuksissa on pohjimmiltaan kyse juuri maahanmuuton objektiivisesta haasteellisuudesta, ei niinkään kertojan omasta asennoitumisesta.

Sergei jatkaa maahanmuuttokokemuksensa arviointia: ”Maahanmuutto... Minä typerys... Paluusta historialliselle isänmaalle tulikin jotain muuta. Minähän olen inkerinsuomalainen.” Tämä Suomeen muuton tarkastelu oman paluumuuttajuuden näkökulmasta tapahtuu vasta verraten myöhään Sergein jälkimmäisessä tarinassa. Vaikka Sergei on puhunut inkerinsuomalaisista yleensä ja kertonut äitinsä suomalaistaustasta, on tämä on ensimmäinen kerta kun Sergei eksplisiittisesti määrittelee itsensä inkerinsuomalaiseksi. Hän ei ole kummassakaan tarinassaan korostanut suomalaista identiteettiään tai juuriaan vaan asemoitunut mm. kosmopoliitiksi. Myös muutto Suomeen motivoitiin ensimmäisessä tarinassa lähinnä Latvian olojen epävakaudella, ei paluuna juurille. Nyt Sergei kuitenkin arvioi muuttoa nimenomaan juurille palaamisen näkökulmasta, ja toteaa projektin epäonnistuneen.

Tässä lukuisten pettymysten rytmittämässä tarinassa maahanmuuttokin siis osoittautui odotusten vastaiseksi ja Sergei sen myötä taas ”typeryukseksi”. Sergei jatkaa kertomalla, ettei äiti koskaan käyttänyt sanaa ”inkerinsuomalainen”. Tästä inkerinsuomalaisen käsitteen vieraudesta hän on kertonut myös ensimmäisessä tarinassaan. Salonsaari (2012) on todennut, että sekä paluumuuttajan että inkerinsuomalaisen käsite on syntynyt Suomen suomalaisten lähtökohdista. Se ei siten välttämättä ole inkerinsuomalaisten itsensä omaksuma identiteettinimeke. Tämä kävi ilmi Salonsaaren tekemissä haastatteluissa, joissa haastateltavat usein totesivat olevansa paluumuuttajia jollain tavalla ohimennen. (Salonsaari, 2012, 58–59.) Mielestäni myös Sergein tavassa viitata itseensä inkerinsuomalaisena on samankaltaista ulkokohtaisuutta.

Myös lapsuuden vaiheet Siperiassa, matka [kaupunkiin Latviassa] ja elämä siellä, ovat teemoja, joita Sergei käsittelee molemmissa tarinoissaan, jälkimmäisessä usein ensimmäistä tarinaa laajemmin. Esimerkiksi laittomia asukkaita etsinyttä aluemiliisi D:tä koskeva kuvaus on jatkotarinassa aiempaa laveampi, värikkäämpi ja tunnepitoisempi:

Minusta tuntui, että D. oli jättiläinen, länsimaalaisen sadun ruma hirviö, jolla oli rautasaapas. [– –] D:n rautasaapas pelotti rajuudellaan. Jalustettu pohja kaikui äänemme päällä ja tuntui siltä, että ei ole pelastusta, että kohta se laskeutuu ja murskaa meidät, jonka jälkeen meistä jää jäljelle vain mustaveriset läiskät seinillä jättäen samanlaiset ällöttävät jäljet kuin liiskatuista kirpuista.

Sitten Sergei kertoo ”erään rouva Räsäsen” huomauttaneen julkisuudessa, että vain pieni osa inkerinsuomalaisista osaa suomea ja vain heidät pitäisi tunnustaa inkerinsuomalaisiksi. Sergei erittelee omaa suhdettaan tuohon inkerinsuomalaisten joukkoon näin:

Se on totta että osa inkerinsuomalaisista hallitsee suomen kielen lapsuudesta asti. Tiedän muutaman sellaisen henkilön. Me tervehdimme toisiamme, mutta välillemme ei synny

sellaista syvällistä ystävyssuhdetta kuin voi kehittyä kahden ihmisen välille, jotka jakavat saman äidinkielen – olemme erilaisia.

He tykkäävät puhua siitä, että monet inkerinsuomalaiset joutuivat kokemaan rankkoja aikoja Stalinin aikana. Minä puhun mieluummin kaikista niistä ihmisistä, jotka joutuivat kokemaan saman – en vain inkerinsuomalaisista. He tykkäävät puhua siitä, että Venäjä on rapistumisillaan ja että siellä ei ole vapautta – ainoastaan rikollisuutta.

Sergei ei ota suoraan kantaa ehdotukseen inkerinsuomalaisen käsitteen varaamiseen ainosastaan suomea puhuviin inkerinsuomalaisiin. Sen sijaan hän vahvistaa kielieron olemassaolon ja määrittelee sen varsin merkittäväksi ryhmän sisäiseksi eroksi. Sen lisäksi hän syventää tekemäänsä erontekoa itsensä ja suomenkielisten inkerinsuomalaisten ja itsensä välillä kritisoiden heitä epäsuorasti kärsimyshistorian omimisesta, samoin kuin Venäjän esittämisestä kaiken pahan perikuvana. Sitaatti on mahdollista nähdä suomenkielisten inkerinsuomalaisten etuoikeutetun aseman ja ihanteellisuuden kyseenalaistamisena. Kielen lisäksi Sergei jakaa inkerinsuomalaisten ryhmän myös työmarkkinastatuksen perusteella ja erottautuu seuraavassa sitaatissa ”työssäkäyvistä inkerinsuomalaisista”:

Työssäkäyvät inkerinsuomalaiset ovat vakuuttuneita siitä, että julkinen epätyytyväisyyden myöntäminen suomalaiseen elämään osoittaa meidän puolelta silkkää kiittämättömyyttä. ‘Vieraaseen luostariin ei mennä omilla säännöillä’. Mikäs luostari tämä on? Olen ihan ymmälläni heidän loogisesta ajattelustaan... Olenko täällä joku turisti joka tulee ja menee? Minä asun täällä, ja kaikesta päätelleen lasken myös luuni paikalliseen hautausmaahan. Minua koskevat suoraan kaikki hallituksen tekemät päätökset. Mistä ihmeen vieraasta luostarista on oikein kyse???

Katson, että tämän selonteon funktiona on vastustaa sellaista versiota kiitollisen positiosta, jossa erityisesti työssä käymättömän maahanmuuttajan tulisi nöyränä pidättäytyä kaikenlaisesta arvostelusta isäntämaata kohtaan. Sergei perustelee kantaansa sillä, että Suomessa asumisen seurauksena erilaiset poliittiset päätökset koskevat myös maahanmuuttajaa ja erottavat hänet turistista, eikä hiljaisen sivustaseuraajan rooli siten ole perusteltu. Selonteko muistuttaa kovasti ensimmäisen tarinan selontekoa, jossa Sergei perusteli oikeuttaan esittää kritiikkiä Suomea kohtaan sillä perusteella, että hän ei ole Suomessa vieras, koska on itse valinnut maan asuinpaikakseen.

Sergei on aiemmin tarinassaan asemoitunut integraatiossa epäonnistuneeksi kertoessaan ettei ole oppinut kunnolla suomea eikä onnistunut työllistymään pysyvästi. Työssä käymättömän, heikosti suomea puhuvan maahanmuuttajan identiteetti hahmottuu helposti ongelmallisena myös muiden silmissä. ”Ongelmallisen identiteetin” käsite (”troubled identity”) viittaa negatiivisesti arvottuvaan identiteettiin, joka voi vaatia diskursiivista korjaustyötä (Reynolds & Taylor, 2005; Wetherell, 1998). Kahta edellistä sitaattia onkin mahdollista tulkita myös tästä näkökulmasta, ongelmalliseen tai stigmatisoituneeseen identiteettiin kohdistuvana vastapuheena. Kritisoidessaan suomenkielisiä inkerinsuomalaisia itsekeskeisestä ja itsesäälin sekaisesta Stalinin aikojen muistelusta Sergei samalla rakentaa itselleen heitä avarakatseisemman ja

objektiivisemmän ihmisen identiteettiä. Jälkimmäisessä sitaatissa hän asemoituu ihmiseksi, joka ei anna perusteettoman kiitollisuuden velvoitteen vaihtaa itseään.

Sergei käsittelee tarinassaan Venäjän suuntaan kohdistuvia negatiivisia asenteita, joihin hän katsoo median olevan syyllinen. Hän moittii myös ainoaa Suomessa ilmestyvää venäjänkielistä lehteä, Spektriä, tylsyydestä, suvaitsevaisuudesta ja välinpitämättömyydestä ja arvelee, ettei toisenlaiselle lehdelle löytyisi valtion rahoitusta. Sergei kertoo myös seminaarista, jossa käsiteltiin iäkkäiden maahanmuuttajien ongelmista. Yksi puhujista kuvaili Sergein mukaan tilannetta näin: ”Kun ihminen tajuaa, että häntä ei tarvita ollenkaan, se ei ainoastaan aiheuta masennusta, vaan myös sydänsairauksia ja infarkteja. Erityisesti tämä koskee miehiä.” Tämä ulkopuoliselta taholta lainattu lausunto on linjassa Sergein omista kokemuksista kerrotun kanssa ja toimii siten niitä oikeuttaen ja normalisoiden.

Sergei kiteyttää paluumuuttajien tilanteen Suomessa ja ottaa sitten potentiaalisen kuulijan näkökulman: ”Näin me elämme. [– –] Jos kaikki on näin masentavaa, miksi sitten pysyä tässä maassa? Mene takaisin Venäjälle. Tekeekö mieli kysyä minulta samaa?” Sergei kertoo anekdootin kohtaamisesta erään tuttavansa kanssa. Tapaaminen päättyy juuri esille tuodun kysymyksen käsittelyyn: ”Taas tuli esille se sama kysymys: ’Jos kaikki on niin huonosti, miksi et lähde Venäjälle?’”. Sergein tarinan seuraava osuus toimii vastauksena edelliseen kysymykseen:

Maailma, jonka tunsin, pirstoutui palasiksi. Ei ole sitä maata, jossa olisin kotona. Se upposi kuin Atlantis, ja vei mukanaan veden syövereihin koulutukseni, todistukseni, ammatillisen kokemukseni, tietämykseni ja kansallisuuteni. Maailma on iso, mutta minulla ei ole paikkaa minne palata. Niin se vain tapahtui.

Tämä dramaattinen ja pysäyttävä kohta aloittaa Sergein tarinan arvioivan yhteenvedon. Käyttäen apunaan taas luontometaforia Sergei kuvaa itsensä ihmiseksi, joka on Neuvostoliiton romahdettua menettänyt vääjäämättä valtavasti. Menneeseen hän ei voi palata, sillä kaikki on muuttunut, eikä hän voi tilanteelle mitään. Hänestä on tullut koditon maailmassa.²⁰ Ulkopuolisen positio näyttäytyy tässä armottomana kohtalona. Se on historian mullistusten aikaansaama olotila, joka on pysyvä ja peruuttamaton ja jonka edessä Sergei on voimaton. Nyt Sergei palaa (inkerin)suomalaisuuden tematiikkaan:

Äidille suomen kieli oli hänen äidinkielsä, jonka omaksui myös [Sergein lapsi]. Heidän, äidin ja [lapsen] välillä olen minä. Minun oli tarkoitus suorittaa elämän tärkein asia – palauttaa rikkoutunut yhteys sukupolvien välillä, elvyttää esi-isien muistoja, palata alkujuurille lasten ja lastenlapsien kautta. Kaikkivaltias antoi minulle elämän, ja elämää ei voi valita. Onko Suomi huono maa? Suomi on mahtava maa. Minä pidän tästä maasta, mutta en pidä itsestäni tässä maassa.

---

²⁰ Osittain samoja elementtejä Huttusen (2002) analysoimassa inkerinsuomalaisen Ilmarin tarinassa, jonka käsittelee kertojan asemaa vieraana ja ulkopuolisena, henkisesti kodittomana Suomessa (mts. 226-227).

Aiemmassa sitaatissa Sergei on määrittynyt kodittomaksi, sillä hän ei löydä paikkaansa Suomessa, mutta ei voi palata muuallekaan. Edellisessä sitaatissa myös Sergein asema sukupolvien ketjussa, ja sitä kautta itse sukupolvien ketjun jatkuvuus, on uhattuna Sergein nivoessa yhteen juurille paluun ja suomen kielen omaksumisen eri sukupolvia linkittävinä asioina. Muotoilu ”minun oli tarkoitus” antaa ymmärtää, että Sergei kokee epäonnistuneensa myös tässä asiassa, jonka hän määrittelee elämän tärkeimmäksi. Tässä kohtaa kerrontaa ei esiinny yhteiskunnallista kritiikkiä. Sergei eliminoi tällaisen tulkintakehyksen mahdollisuuden edellisen sitaatin lopussa kysymällä, onko kyse Suomen huonoudesta ja vastaamalla siihen kieltävästi. Sitaatti näyttäytyykin henkilökohtaisempana tilintekona Sergein suhteesta Suomeen, samoin kuin suhteesta äitiin, jälleen kerran. Sergein kuvaus itsestään rikkonaisena linkkinä äitinsä ja lapsensa välillä henkii samaa yksityistä murhetta kuin se syyllisyys, josta Sergei on aiemmin kertonut äitinsä kuolemaan liittyen. Sergei jatkaa:

En pidä itsestäni, koska iloitsen siitä kahden vuoden työstä [työpaikka Suomessa]. Kaksi vuotta kymmenestä. En pidä itsestäni, koska jäin jumiin jonnekin suomen kielen alkeisiin, eivätkä voimani riittäneet. En pidä itsestäni, koska minun täytyy jatkuvasti tunnustaa julkisesti olevani typerys. En pidä itsestäni, koska minulla ei ole mitään muuta vaihtoehtoa kuin mennä työvoimatoimistoon ja kirjautua työttömäksi. En voi olla menemättä, se on mahdotonta. Joten minä menen.

Toistuva ”en pidä itsestäni, koska” -aloitus toimii vahvana tehokeinona. Tätä rakennetta käyttäen Sergei kertoo ne elementit jotka ovat jäsentäneet hänen jälkimmäistä tarinaansa. Suomen kielen taito on jäänyt puutteelliseksi. Ilo lyhyestä työsuhteesta määrittyy pateettisuuden osoituksena. Sergei ei ole työllistynyt odotustensa ja toiveidensa mukaisesti osaamistaan vastaavaan ammattiin vaan joutuu elämään työttömyystuen varassa. Juuri puhuessaan työmarkkinoille integroitumisen epäonnistumisesta Sergei on uudelleen ja uudelleen käyttänyt ”typeryksen” määritelmää itsestään. Työvoimatoimiston puoleen kääntyminen näyttäytyy nöyryyttävänä rituaalina, jossa hän julkisesti joutuu tunnustautumaan typerykseksi.

Sitaatin viimeiset kolme virkettä johdattavat seuraavaan, vihonviimeiseen kappaleeseen, joka on melkein pä oppikirjamainen kooda, Labovin juonirakenteen käsitteitä käyttäen ilmaistuna (Labov & Waletzky, 1997). Tässä osiossa palataan nykyhetkeen. Kerronta tapahtuu pääosin preesensissä ja sen keskiössä oleva toiminta kuvataan potentiaalisesti loppumattomana ja absurdina prosessina, ikään kuin näytelmänä tai pelinä, kuten Sergei itse kirjoittaa.

Tumman pöydän ääressä, asiapapereiden ympäröimänä istuu hyvännäköinen nuori mies. Kohta hän aloittaa kuulustelun siitä, minne aion mennä töihin. Minne? En tiedä minne, mutta minun täytyy vastata tälle hyvännäköiselle nuorelle miehelle – hän vain täyttää omat velvollisuutensa. Hän varmaan mielellään tarjoaisi minulle paikkaa, mutta hän tietää että kohta täytän [X] vuotta, minulla ei ole sopivaa ammattia, ja olen kaikesta päätelleen hänelle yhtä mitätön kuin menneen talven lumi. Hänellä ei ole mitään minua varten, mutta hänellä ei ole oikeutta sanoa sitä minulle suoraan ja rehellisesti. Ja minun puoleltani ei olisi sopivaa sanoa kaikkea mitä asiasta ajattelen. Meillä kummallakaan ei ole mitään muuta

vaihtoehtoa kuin aloittaa mitänsanomattomien sanojen peli. Me katsoimme toinen toisiamme silmiin, ja peli alkoi...

Jälleen kerran Sergei asemoi itsensä nöyryytettynä. Hyvistä aikeista ja alun sinnikkästä toiveikkudesta huolimatta elämä Suomessa on osoittautunut sarjaksi nöyryytyksiä. Työvoimatoimistoon sijoittuvassa loppukohtauksessa virkailijan nuoruus ja hyvännäköisyys lisää nöyryyttävyuden vaikutelmaa, kun Sergei on miehelle tilivelvollinen. Hän määrittelee tilanteen kuulusteluksi, jossa hän joutuu vastaamaan, vaikkei tiedä vastausta.

7.1.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä

Sergein tarinoissa käsitellään erilaisiin yhteisöihin kuulumista monin tavoin. Ulkopuolisen positio on Sergein tarinassa hyvin keskeinen. Useimmista muista tarinoista poiketen jonkinlainen ulkopuolisuus ja ei-toivottuna tai ei-tarvittuna oleminen on tuttu teema tai positio jo ensimmäisen tarinan ennen Suomeen muuttoa eletyssä ajassa, jo äidin (karkotus)tarinasta alkaen. Se ei siis tämän osallistujan kohdalla liity vain maahanmuuttajan asemaan Suomessa. Sergei näyttäytyy ulkopuolisena aikuisena, Latvian alkaessa itsenäistyä, kun hänen osallistumisensa itsenäisyyttä ajaneeseen poliittiseen toimintaan kyseenalaistettiin, sillä perusteella että hän oli venäjänkielinen. Suomessa hän erottautuu suomea puhuvista ja työssä käyvistä inkerinsuomalaisista ja määrittelee itsensä kielen perusteella pitkälti venäläiseksi ja toisaalta kosmopoliitiksi asemoituen näin jossain määrin ulkopuoliseksi myös inkerinsuomalaisten joukossa.

Oma identiteetti on teema, jota Sergei tarkastelee tarinoissaan toistamiseen. Tämä teema liittyy läheisesti kahteen muuhun molemmissa tarinoissa keskeiseen teemaan: unelmien ja todellisuuden väliseen ristiriitaan ja yhteiskunnan ja itsen väliseen suhteeseen tai omaan paikkaan yhteiskunnassa. Pettymykset ja särkyneet unelmat taas liittyvät usein juuri oman paikan löytämisen vaikeuteen. Jälkimmäisessä tarinassa tämä teema kytkeytyy ennen kaikkea integroitumiseen, oman paikan löytämisestä Suomessa maahanmuuttajana: ”Alkuaikoina kuvittelin itseni maahanmuuttajatulokkaaksi, joka [– –] piti yllä toivoa siitä, että hän tässä maassa ja näiden ihmisten keskuudessa löytää ehdottomasti paikkansa ja ‘pienen’ onnensa.”

Sergei rakentaa itselleen toisaalta rohkean ja älyllisiä haasteita etsivän itsensä toteuttajan identiteettiä, toisaalta hän kuvaa itseään epäonnistujana. Epäonnistumiset sijoittuvat sosiaaliseen maailmaan ja nämä kokemukset määrittyvät nöyryyttävinä. Toinen Sergeille hänen elämäntarinoidensa jatkumolla rakentuva identiteetti onkin nöyryytetyn identiteetti. Tähän identiteettiin Sergei viittasi jo ensimmäisessä tarinassaan, esimerkiksi ihmisen arvon mittaa ja muita ihmisyyden suuria kysymyksiä pohtiessaan, todeten, että kysymyksiin on helpompi vastata sellaisen ihmisen, joka on kokenut loukkauksia ja nöyryytystä. Tässä kohden nöyryytykset näyttäytyivät kasvattavina. Sergein ensimmäisessä tarinassa on paljon klassisen omaelämäkerran piirteitä, onhan omaelämäkerran tyypillisimmillään katsottu käsittelevän erityisesti sen kirjoittajan persoonallisuuden kehitystä (Lejeune, 1989, 4).

Jälkimmäisen tarinan alussa Sergei toteaa: ”Olin ennen kokonaisvaltainen ihminen, jota arvostettiin ja tarvittiin yhteiskunnassa.” Tämä lause viitoittaa tietä uudelle epäonnistumisten ja nöyryytysten leimaamalle, edellistä tarinaa synkemmälle tragedialle. Erityisesti tuossa tarinassa Sergei määrittelee itsensä epäonnistujaksi monella arenalla, mm. itsensä toteuttajana, koska ei onnistu elättämään itseään lainoppineena, eikä kirjoitustöillä. Hän pettyy ja epäonnistuu myös integroituvana maahanmuuttajana, koska ei onnistu kunnolla oppimaan suomen kieltä, työllistymään, eikä saamaan maan kansalaisuutta. Lisäksi hän esittää itsensä rikkonaisena linkkinä sukupolvien ketjussa, jossa hänen oli tarkoitus ”palata alkujuurille” ja ”elvyttää esi-isien muistoja”.

Ensimmäisen tarinansa päähenkilönä Sergei on aktiivinen, määrätietoinen ja uhmakaskin toimija, joka tarttuu haasteisiin pelotta. Toisessa tarinassa hänen roolinsa on passiivisempi ja hän esiintyy olosuhteiden ja nöyryytysten nujertamana, uhrina. Kun ensimmäinen tarina vielä päättyi toiveikkaisiin tunnelmiin, ei Sergei enää toisessa tarinassaan puhu mahdollisesta muutoksesta parempaan. Sergei antaa ymmärtää, etteivät epäonnistumiset elämän eri osa-alueilla kenties ole hänen omaa syytään, ainakaan kokonaan. Etenkin jälkimmäistä tarinaa leimaa joka tapauksessa pettymys ja toivottomuus. Näin tummasävyinen tarina oli aineistossani poikkeus. Aineistossa oli toki muitakin tarinoita, joissa kerrottiin vaikeista ja negatiivisista kokemuksista, mutta tyyppillisesti niiden rinnalle tuotiin myös paljon positiivisia kuvauksia.

Paluumuuttajia haastattelujen avulla tutkinut Salonsaari (2012, 61) kirjoittaa, että hänen tutkimukseensa haastatellut osallistujat kertoivat tutkijalle kaiken olevan hyvin. Hän arvelee, että haastattelut noudattavat ”paluumuuttajan mallitarinaa eli yhteisössä yleisesti tunnettua tarinaa, johon kertoja suhteuttaa oman tarinansa”. Tästä syystä tarinoista välittyy lähinnä ”hyvän maahanmuuttajuuden kuva”. Sergein tarina näyttää siis olevan poikkeuksellinen paluumuuttajan tarina myös suhteessa Salonsaaren aineistoon siinä mielessä, että tarinassa kerrotaan monista negatiivisista asioista. ”Paluumuuttajan mallitarinan” voi kuitenkin vaikuttaa myös Sergein tarinaan, sillä voidaan ajatella, että Sergei määrittäytyy ja määrittelee itsensä epäonnistujaksi juuri sen eron pohjalta, mikä hänen tarinansa ja ihanteellisen mallitarinan välillä on.

Olen toisessa tutkimusprojektissa tarkastellut kollegoideni kanssa inkerinsuomalaisten paluumuuttajien identiteettipuhetta ennen ja jälkeen Venäjältä Suomeen muuton. Kuten Salonsaaren (2012) aineistossa, myös tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa muutto Suomeen näyttäytyi yleensä hyvin positiivisena asiana (Varjonen, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2013). Sen lisäksi, että Sergein tarina ei luo muutosta kovinkaan positiivista kuvaa, poikkeaa se myös kerronnassa rakennettujen identiteettien osalta tuossa paluumuuttotutkimuksessa esiintyneestä kerronnasta. Paluumuuttotutkimuksemme osallistujat nimittäin rakensivat hyvin vahvoja identiteettejä itselleen suomalaisina, erityisesti ennen muuttoa Suomeen. Nämä identiteetit rakennettiin pääsääntöisesti erontekoina venäläisiin. Sergein tarina ja tarinassa rakentuva identiteetti on tässä suhteessa monimuotoisempi. Hän viittaa kyllä toisinaan äitinsä suomalaisjuuriin ja kirjoittaa uskoneensa ennen muuttoa olevansa Suomessa osa Suomen kansaa. Asuessaan Latviassa, suhteessa latvialaisiin, hän määrittäytyy silti pitkälti venäläiseksi, huolimatta osallistumisestaan Latvian itsenäisyyden edistämiseen. Toisin kuin paluumuuttotutkimuksemme (mt.) osallistuneille kertojille, Sergein ennen Suomeen

muuttoa ulkopuoliseksi leimannut tekijä ei siis ollut suomalaisuus, vaan venäläisyys, joka Latvian itsenäistymisen aikoihin asetti Sergein erilaiseksi suhteessa Latvian kansallismielisten latvialaisten kanssa. Suomeen muutettuaan hän kertoo, ettei koe yhteenkuuluvuutta suomenkielisten paluumuuttajien kanssa. Juuri äidinkieli on tässä suhteessa tärkeä erottava tekijä.

Sergein identiteetti erilaisiin ryhmiin ja paikkoihin kiinnittymisen näkökulmasta rakentuu hyvin erilaiseksi ensimmäisessä ja jatkotarinassa. Ensimmäisessä tarinassaan Sergei rakensi erilaisista vaikeuksista huolimatta yhteenkuuluvuutta niin suhteessa suomalaisuuteen, venäläisyyteen kuin latvialaisuuteenkin. Kosmopoliitin identiteetti rakentui paitsi näiden yhteyksien kautta, myös Sergein omana eksplisiittisenä itsemäärittelyinä: ”Jos oikein tarkkaan arvioidaan, minua voisi varmaankin sanoa kosmopoliitiksi”. Kosmopoliitin hän määritteli sellaisen ihmisen vastakohtaksi, jolla on selkeä kansallinen identiteetti. Usein kosmopoliitin käsitteeseen liitetään myös ajatus siitä, että ihminen on kotonaan kaikkialla. Jatkotarinassa Sergein tilanne näyttäytyy tällaisen positiivisen olotilan vastakohtana ja jokseenkin toivottomana. Hän ei ole enää kotonaan missään. ”Maailma, jonka tunsin pirstoutui palasiksi. Ei ole sitä maata, jossa olisin kotona”, kirjoittaa Sergei. Hän ei viittaa Neuvostoliittoon nimeltä, mutta mitä ilmeisimmin tuosta maasta on kyse. Neuvostoliiton lakattua olemasta olemassa, myös sen huomassa hankittu koulutus, tutkinto, työkokemus ja kansallisuus ovat mitätöityneet. Sergein tilanne on tavallaan kääntynyt pääläelleen. Kiinnittymisen mahdollisuuksia ei enää ole tarjolla mihinkään suuntaan, hän on ulkopuolinen kaikkialla. Suomesta ei ole tullut kotia, mutta myös paluu entiseen on mahdoton. Sergei ei enää nimitä itseään kosmopoliitiksi. Hänestä on tullut koditon.

Useimmista muista tarinoista poiketen Sergein tarinoissa on paljon tyyliään kaunokirjallisia, tiheitä kuvauksia yksittäisistä tapahtumista, samoin kuin vuoropuhelun ja raportoidun puheen käyttöä. Lisäksi niissä on paljon sellaista yleistä ihmisyyteen ja toisaalta henkilökohtaiseen identiteettiin liittyvä pohdintaa, mikä ei suoraan kytkeydy maahanmuuton tematiikkaan, vaan edustaa ”tavallista” elämäkertaperinnettä. Sergei myös kuvailee paljon tunteitaan, mikä on myös vieras elementti raporttimaisissa tai esseetyyppisissä elämäntarinoissa, joita suurin osa aineistoni tarinoista edustaa.

Jälkimmäisen tarinan ajallista rakentumista koskeva kiinnostava havainto on, että siinä liikutaan aikajanalla edes takaisin Sergein palatessa moneen otteeseen kertomaan myös ajasta ennen ensimmäisen tarinan kirjoittamisen. Lapsuus on tärkeä teema, äiti tärkeä henkilö molemmissa tarinoissa, ja esim. Sergeitä ja tämän äitiä hätistelleestä aluemiliisi D:stä kerrotaan molemmissa tarinoissa.

Identiteetin, kuulumisen ja kiinnittymisen tematiikan kontekstissa on kiinnostavaa pohtia Sergein suhdetta lukijaan. Erityisesti Sergein jälkimmäinen tarina muistuttaa paikoitellen tyyliään ja muodoltaan tunnustusta, mikä on yksi elämäntarinan klassinen genre. Tunnustustarinassa kerronta on kohdistettu keskustelukumppanille, joka kuuntelee, tuomitsee ja jolla on valta vapauttaa kertoja synneistä (Smith & Watson, 2010, 265). Tarinansa alkuvaiheessa Sergei kertoo olleensa töissä kaksi kertaa yhdeksän vuoden Suomessa oleskelun aikana ja pitävänsä itseään vieläpä onnekkaana. ”Kuulostaako se oudolta? Oletteko yllättyneet? Älkää ihmetelkö, selitän kyllä. Teen sen kaikella rehellisyydellä, koska ainoa selitys ja syy kaikkeen on totuus – epämiellyttävä, piikikäs,

alistava, ihan minkälainen tahansa, mutta vain totuus.” Tarinansa kuluessa Sergei toistuvasti ”tunnustaa” olevansa ”typerys”. Ensimmäisen kerran hän tekee sen jo tarinansa alussa ja kuten todettua, haastaa lukijan arvioimaan tämän määritelmän oikeutusta: ”Noh, voitte itse vetää omat johtopäätöksenne”. Kaikki nämä elementit, lupaus kertoa totuus, negatiivisten asioiden tunnustaminen ja arviointivallan antaminen lukijalle voidaan nähdä tunnustustarinan keskeisinä elementteinä.

Katson että lukijan osaksi jääkin synninpäästö, sen toteaminen, että vaikka se maahanmuuttajaidentiteetti, joka Sergeille rakentuu hänen tarinoissaan, on *epäonnistuneen maahanmuuttajan identiteetti*, ei häntä tulisi henkilökohtaisesti syyttää, sillä hän ei lopulta ole kohtaloonsa syypää. Hän on joutunut kokemaan kovia ja ansaitsee siksi myötätuntoa. Tarina kutsuu lukijaa ymmärtämään kirjoittajaa ei vain maahanmuuttajan, vaan ihmisenä. Näin se rakentaa jonkinlaista siltaa ja yhteyttä lukijan ja marginaaliin päätyneen kertojan välille – ja paradoksaalisesti, marginaalista ja marginaaliin päätymisestä kertomalla rakentaa tietä myös ulos sieltä.

7.2 Benjamin

7.2.1 Ensimmäinen tarina (17a)

Israelista Suomeen muuttanut Benjamin on kirjoittanut molemmat tarinansa englanniksi. Hän aloittaa vuonna 2001 kirjoittamansa tarinan näin: ”I usually explain people I visited Finland five times in the past before deciding to emigrate – but all five times were in the summer.”

Aloitus tuntuu kertovan monista asioista: Ensiksikin muutto Suomeen on asia, jonka taustoista ja perusteluista tulee tarjota selonteko. Tänne ei noin vaan tupsahdeta. Toiseksi, muuttoon liittyvä päätöksenteko on hyvä perustaa omakohtaiseen kokemukseen siitä, minkälaista Suomessa on. Kolmanneksi, kertoja on nyt tietoinen siitä, että vaikka hän on hankkinut kokemuksia Suomesta, kesäaikaan sijoittuvat vierailut eivät välttämättä tarjoa kattavaa kuvaa siitä, millaista Suomessa on.

Tarina on viisi sivua pitkä ja se on jaettu väliotsikoihin. Ensimmäinen niistä, ”First impression”, tulee heti edellisen aloituslauseen jälkeen. Tuon otsikon alla Benjamin kertoo lyhyesti Suomeen kohdistuneista matkoistaan. Matkoja seikkaperäisemmin Benjamin kuvaa tutustumistaan suomalaisiin Israelissa, kibbutsilla, jossa hän asui. Hän mainitsee mm. kuinka vanha oli kuhunkin suomalaisen tutustuessaan. Yksi näistä tuttavuuksista oli nuori nainen, johon Benjamin piti yhteyttä yhdeksän vuoden ajan ennenkuin muutti Suomeen. Benjamin myös mainitsee, että tämä tuttavuus vaikutti hänen muuttopäätöksensä.

Seuraava kappale on otsikoitu sanalla ”Deciding” ja siinä Benjamin perustelee muuttoaan näin:

I would like to divide my decision of moving to Finland to several steps:

The first decision is moving out of the kibbutz. This is the hardest part, as the kibbutz is my and my parents' home. [- -] Deciding to move out of the kibbutz is much harder for me than deciding moving out of Israel. [- -] Having a German naturalization I found Europe a reasonable destiny. [- -] I picked Finland mostly because of my friend who I would hope to know better. I can not tell for sure if I like Finland so much because of my friend and the good memories I have from my visits here, or is this really so much 'my cup of tea'. Nevertheless, I am sure this is a good choice.

Suomeen muutto tulee tässä sitaatissa, samoin kuin koko tähänastisen tarinan osalta kuvatuksi tarkkaan harkittuna ja huolella suunniteltuna prosessina. Näin muutto merkityksellistyy hyvin tärkeänä kohtana Benjaminin elämää. Benjamin painottaa, että kibbutsin jättäminen oli kaikkein vaikeinta. Kerronta etenee tuossa kohtaa muusta tarinasta poiketen preesensissä, mikä alleviivaa hetken ratkaisevaa olemusta. Benjamin tarjoaa viihtymiselleen vaihtoehtoisia selityksiä ja vakuuttaa sitten muuton olleen hyvän ratkaisu. Selitysvaihtoehtojen reflektointi tuo johtopäätökseen painokkuutta.

Seuraava väliotsikko on "Emigrating". Benjamin kertoo, että viimeisellä vierailullaan ennen Suomeen muuttoja hän selvitteli työllistymismahdollisuuksia Suomessa. Hänelle vakuutettiin, että koska hänellä on (Israelin kansalaisuuden lisäksi) Saksan kansalaisuus ja teknisen alan koulutus, työllistyminen olisi helppoa. Muuton jälkeen osoittautui, ettei työllistyminen kuitenkaan onnistu ilman suomen kielen taitoa. Benjamin määrittelee tilanteen seuraavasti:

Soon enough, I discovered I have three problems:

First, not wishing to be a burden to my friends, I had to find a place to live. To my friends' great surprise I found a nice place [- -] and moved there after about two weeks. Second, wishing to study Finnish as fast as possible, I had to find an evening Finnish course.

Kurssi löytyi ja nyt Benjamin kuvaa kielitaitoaan näin: "I find it almost impossible to take part in a conversation in Finnish, but I understand most of the things I hear." Kolmantena haasteena oli työn hankkiminen. Benjamin kertoo soveltamastaan kahdesta erilaisesta työnhankintamenetelmästä. Toinen oli matalan koulutustason työpaikan hankkiminen esimerkiksi siivoajana. Toinen strategia oli omaa insinöörin koulutusta vastaavan työn etsiminen. Hän kertoo, että koska hänellä on hyvä ja laaja työkokemus ja koska englanti vaikutti olevan käytössä oleva kieli monissa tehtaissa, Benjamin oletti, että työn löytäminen kävisi ajan myötä helposti:

I love my job and would not like to change my profession. I also found that mechanical engineers are required in Helsinki's area, so I was quite optimistic about it.

After about two and a half month, i.e. two weeks before having my tourist permit expiring, I got a job as a cleaner. This was not the kind of job I would like to keep for a long time, but it was enough to gain me residence permit and to cover my expenses. [- -] I held to the cleaning job four months before finding the kind of job I was looking for, the job I hold to this very day.

Sitten Benjamin luettelee asioita, joita hän joutui oppimaan työtä etsiessään: työnhaku Suomessa on hitaampi prosessi kuin Israelissa, työnantajat eivät välttämättä anna kielteistä vastausta suoraan, CV pitää muotoilla tietyllä tavalla. Suomessa eletyn elämän alkuajat kuvataan sarjana ongelmia ja niiden ratkaisuja. Opittuja asioita listatessa tämä vaihe hahmottuu myös oppimisprosessina. Benjamin näyttäytyy tässä prosessissa määrätietoisena ja rationaalisena ihmisenä, joka nimeää pulmat, kartoittaa ratkaisuvaihtoehdot ja ratkaisee ongelmat. Hän valmistautuu etukäteen erilaisiin haasteisiin ja pystyy myös selviytymään odottamattomistakin vastoinkäymisistä suunnitelmallisuudellaan, mukautumalla ja tarvittavat taidot opettelemalla.

Benjamin kertoo olettaneensa, että ulkomaalaiset eivät olisi kaikilla työpaikoilla kovin haluttuja, mutta huomanneensa yllätyksekseen, ettei tämä ole yleinen ongelma. Benjamin kuitenkin ilmaisee ihmetyksensä työnantajien vaatiman suomenkielentaidon tasoa kohtaan:

I do find the request for fluent Finnish, including reading and writing, a little high for a cleaning job (I got that once), but in most places they would compromise on speaking. I found construction companies quite demanding on that aspect, especially knowing that construction workers are claimed to be needed.

Tiukat kielitaitovaatimukset määrittävät siis tässä kommentissa jossain määrin kohtuuttomina. Tämä on ainoa kohta, missä Benjamin ilmaisee minkäänlaista kritiikkiin viittaavaakaan Suomea tai suomalaisia kohtaan.

Benjamin kertoo pitävänsä työstään ja mainitsee erikseen kollegoitaan koskien, että nämä eivät harjoita syrjintää rodun, iän tai sukupuolen perusteella. Sen kertominen, ”mitä ei ole tapahtunut” on retorisesti kiinnostava ilmiö. Sitä voi pitää esimerkkinä siitä, kuinka kertojat huomioivat kuulijoidensa mahdolliset odotukset ja suhteuttavat henkilökohtaiset tarinansa erilaisiin tuttuihin ja jaettuihin tarinoihin ja käsityksiin (ks. esim. Reynolds & Taylor, 2005). Näin myös maininta syrjinnän puuttumisesta työpaikalla tulee ymmärrettäväksi suhteessa sellaiseen tarinaan, jossa maahanmuuttaja oletusarvoisesti tulee töissä syrjityksi. Suomessa hoitotyössä toimivien maahanmuuttajien haastatteluja tutkinut Olakivi (2013) on myös havainnut syrjinnän puutetta käsittelevien narratiivien rakentuvan kenties ääneen lausumattomaan oletukseen siitä, että työpaikoilla, joissa on työntekijöitä eri maista, on myös erilaisia ongelmia, kuten syrjintää.

Benjamin kuvailee Suomen kaikenkaikkiaan itselleen sosiaalisesti sopivana paikkana:

Socially I find Finland very comfortable. Seems like people usually mind their own business, yet provide assistance if requested. I am not all that social myself (in Israeli standard, at least), and I have more friends in Helsinki's area than in Israel. I do miss a couple of friends in Israel, but not as much as I miss my friends here when I am abroad.

Suomalaisia luonnehditaan usein epäsosiaalisiksi. Niin tekevät suomalaiset itse ja sama näkemys toistuu myös usein maahanmuuttajien puheessa. Näin oli minunkin aineistossani muutaman osallistujan tarinassa. Yleensä tätä epäsosiaalisuutta kuvataan maahanmuuttajien viihtymistä haittaavana ja sopeutumista hidastavana piirteenä. Benjamin hyödyntää tätä stereotypiaa diskursiivisena resurssina (Reynolds & Taylor,

2005) mutta käyttää sitä melko epätyypillisesti, rakentaakseen yhteenkuuluvuutta suhteessa suomalaisiin ja perustellakseen viihtymistään Suomessa. Kuvatessaan myös itsensä jossain määrin epäsosiaaliseksi, Suomi ja hän muodostavat ikään kuin harmonisen parin, kun taas Israelissa hän määrittäisi hieman poikkeavana.

Seuraavaksi Benjamin kertoo muutostaan perheenjäsenen positiosta käsin.

I thought the separation from my family would be harder. I am their only son, and I know this is very hard for my parents. Living in the same kibbutz I used to visit them every evening for dinner, spend some time with them talking about the events of the day or just watching TV together. [– –] Yet I feel convenient enough here in Helsinki. [– –] I don't think they [parents] will ever get used to my transfer to Finland, but I hope they will learn to live with it.

Benjamin kuvaa vanhempiensa ja itsensä välit lämpiminä ja tiiviinä. Kun ero vanhemmista kerrotaan tätä taustaa vasten sittenkin yllättävän helppona ja elämä Suomessa, kaukana vanhemmista mukavana, korostuu Suomen ja Benjaminin kohtalonomainen yhteensopivuus entisestään.

Tarinansa loppupuolella Benjamin on eritelly listamuodossa asioita, joista hän ei pidä ja asioita joista hän pitää Suomessa. Toinen kahdesta asiasta ei-pidettyjen asioiden listalla on ulkopuolisuus: ”I often feel like an outsider. I do not know the music, sports, politics and other daily life things.” Ulkopuolisuus oli yksi yleisimmistä maahanmuuttajapositioista aineistossani. Kuten tässäkin, miellettiin se yleensä negatiiviseksi asemaksi. Koska Benjaminin ulkopuolisuuteen liittämät asiat ovat kulttuurisia, opittavissa olevia asioita, näyttäytyy ulkopuolisuus potentiaalisesti väliaikaisena, eikä se siten määrittele Suomessa elettyä elämää yhtä dramaattisella tavalla, kuin edellä esitellyssä Sergein tarinassa. Toisin kuin joissakin muissa tarinoissa, ulkopuolisuus ei myöskään ilmene kiinteästi sosiaalisia suhteita koskevana positiona, sillä kyse ei ole suomalaisten taholta tulevasta torjunnasta, vaan kulttuuristen resurssien puutteesta.

Toisena huonona asiana Suomessa Benjamin mainitsee suomen kielen. Sitäkään Benjamin ei kuvaa pelkästään negatiivisena asiana: ”The language – I love the sound of it, and I enjoy studying it, but I did not think this will take so long time. It sometimes makes me feel like a complete idiot.” Lista jolla Benjamin luettelee niitä asioita, joista hän pitää Suomessa, on negatiivisten asioiden listaa pidempi. Siihen kuuluvat ihmiset, kieli (se miltä kieli kuulostaa ja se että hän pitää sen opiskelusta), ruoka, sää ”not only the great summer but also the winter is fine by me. After more than 30 years in a hot country I love cold weather”. Viimeisinä asioina mieluisien asioiden listalla hän mainitsee työviikon kohtuullisen pituuden, saunan sekä hiljaisuuden ja rauhan.

Tapa jolla Benjamin perustelee Suomen säästä ja ilmastosta pitämistä, painottaen, että hänelle myös talvi sopii hyvin, haastaa yleisesti jaettuun käsitykseen siitä, että suomalainen talvi on maahanmuuttajille hankala asia. Näin säästä tulee suomalaisten epäsosiaalisuuden ohella toinen asia, jonka kohdalla Benjamin asemoituu maahanmuuttajia koskevien stereotyyppien vastaisesti. Tällaista vakiintuneisiin käsityksiin kohdistuvaa vastapuhetta nimitetään toisinaan ”retoriseksi työksi” (Billig, 1987; Taylor & Littleton, 2006). Tätä käsitettä soveltaen sääsitaattia voidaan tulkita niin, että usein negatiivisesti arvottuneiden Suomeen liitettyjä piirteiden nimeäminen itselle

mieluisiksi tekee retorista työtä, joka rakentaa Benjaminille erityistä, henkilökohtaista suhdetta Suomeen ja samalla poikkeuksellisen maahanmuuttajan identiteettiä.

Tarinan viimeinen osuus on otsikoitu suomenkielisellä alaotsikolla ”sokerina pohjalla”. Pidän suomen kielen käyttämistä retorisena keinona, jolla kertoja alleviivaa kiinnittymistään Suomeen. Tarinan loppuosiossa Benjamin antaa tunnustusta ystävilleen, jotka ovat auttaneet häntä Suomessa eletyn elämän alkutaipaleella. Aivan viimeiseksi Benjamin kirjoittaa: ”Besides, I think I was quite lucky. Finding a good job and a nice apartment that quickly are not guaranteed. And god only knows how come I feel so homely and convenient in a country I do not even speak the language.” Tässä kohden tulkitseen Benjaminin jälleen epäsuorasti viittavan tiettyyn eroon kertomiensa omakohtaisten kokemusten ja jonkinlaisen keskimääräisen maahanmuuttajan tarinan välillä, joka luultavasti sisältäisi enemmän erilaisia vaikeuksia. Tällaiseen mallitarinaan verrattuna Benjaminin tarina määrittyy positiivisuudessaan jossain määrin poikkeavana ja siksi yllättävänä.

7.2.2 Toinen tarina (17b)

Benjaminin vuonna 2005 kirjoitettu jatkotarina on kolmen sivun mittainen. Sen alussa on minulle osoitetut saatesanat, jossa Benjamin kertoo juuri palanneensa matkalta, minkä vuoksi hänellä ei ollut paljoa aikaa tarinan kirjoittamiseen. Hän lisää, ettei hänellä myöskään ollut kovin paljoa kerrottavaa. ”I hope this still helps” hän toivottaa johdantonsa loppuksi.

Edellisen tarinan lailla tämäkin on jaettu alaotsikoihin. Niistä ensimmäinen on ”Life goes on”. Tällä otsikolla alkavaa kappaletta voi pitää koko tarinan tiivistelmänä (ks. Labov & Waletzky, 1997).

Things changed a bit passed the last few years: I moved twice and got married once. Kept the same job, but got myself travelling a bit abroad. Ended my Finnish language studies and started ‘kansalaisopisto’ classes.

Kyse on siis paitsi konkreettisista muutoksista, asuinpaikan vaihtamisesta, myös suuresta elämänmuutoksesta: naimisiinmenosta, josta Benjamin ilmoittaa lukijalle humoristiseen tyyliin, naimisiinmenokertojen lukumäärän mainiten. Suomen kielen kurssin lopettaminen ja kansalaisopiston kurssien aloittaminen näyttäisivät symboloivan siirtymistä maahanmuuttajan välttämättömistä sopeutumisaktiiviteeteista kohti arkisempaa, viihteellisempää ja kenties tasa-arvoisempaa osallistumista suomalaiseen elämänmenoon. Maahanmuuttajapositiona käyttäen voitaisiin siis puhua osallistujan position vahvistumisesta.

Tarinan toinen alaotsikko kuuluu ”Out of [Neighbourhood A]” ja sen alla Benjamin kertoo asunnon ostamisesta ja muutosta kaupunginosasta toiseen pääkaupunkiseudulla. Kun kerronnan maantieteellinen fokus ja sen siirtymien tarkkuustaso on kaupunginosien tasolla, syntyy vaikutelma ”tavallisesta” pääkaupunkiseutulaisesta, ei maahanmuuttajasta, jonka kokemusmaailman perustavanlaatuisen erontekeminen tapahtuisi stereotyyppisesti vanhan ja uuden asuinmaan välillä, ei kaupungin sisäisessä mittakaavassa.

Kun vuokranantaja tarvitsi asunnon omaan käyttöönsä, hankki Benjamin omistusasunnon. Myös tämä elämänmuutos kuvataan keveästi ja melko arkisena siirtymänä:

I figured this is time to buy my own place. I contacted the nearest real-estate dealers in the neighbourhood and they offered me a couple of apartments to choose from. [– –] I got myself 80 m, divided between a living room, a kitchen, one bedroom and a bathroom.

Naimisiinmenon Benjamin kuvaa vielä spontaanimpana tapahtumana, aluksi ikään kuin asunnonvaihtohistorian sivujuonteena:

I would have probably stayed there [viittaa ostamaansa asuntoon] for a longer time, but to my great surprise I got married. My wife wanted to move out of Helsinki, preferably to the west, and I wouldn't mind another room so my parents could stay with us when they come to visit. So after two years in [Neighbourhood B] we got a bit bigger apartment in [Neighbourhood C], with three bedrooms and a small back yard.

Tämän jälkeen, alaotsikolla ”Wife” Benjamin kertoo lisää vaimostaan ja tutustumisestaan häneen:

I first met my wife about two years after moving to Finland, through a friend of a friend, so we could talk without her thinking of me as trouble. We started dating after quite a long time, but then moved together and got engaged in about three or four months after our first date. We got married after about one [year] of engagement. We are married for about two years now, and it is hard to imagine things used to be different.

Benjamin kuvailee arkeaan kertoen harrastuksistaan, joihin hän viittasi jo alun johdannossa: ”We also started taking different courses at the ‘kansalaisopisto’. A nice way to spend one or two evenings a week, studying something interesting, and as a by-product getting exposed to more Finnish”. Suomen kielen opettelua painotettiin monessa tarinassa hyvin tärkeänä asiana, joka vaatii maahanmuuttajalta sitkeyttä ja ponnisteluja. Tässä kuvauksessa orientaatio on rennompia ja epämuodollinen suomen kielen kehittäminen liittyy leppoisan luontevasti muihin harrastuksiin. Work-alaotsikon ja sen alle sijoitetun lisäotsikon ”Same place, same job” alla Benjamin kertoo kokemistaan muutoksista työelämässä: päivittäisen työmatkansa pitenemisestä muuton myötä, sekä uutena elementtinä toimenkuvaan tulleista ulkomaanmatkoista. Benjamin kuvaa suhteensa työkavereihinsa tasapainoisena ja vastavuoroisena. Molemmat osapuolet viihtyvät toistensa seurassa ja myös puutteet kielitaidossa ovat molemminpuolisia:

I enjoyed the company of some of my colleagues during several trips, and I could hear around the office that they found my company comfortable, even though some of them do not speak much English, and my ability to communicate in Finnish is limited.

Tämä kuvaus asemoi Benjaminin tasavertaisena työyhteisön jäsenenä. Työpaikalle integroituminen ei näyttäydä yksisuuntaisena prosessina, eikä hyväksytyksi tuleminen

edellytä täydellistä kielitaitoa – se ei myöskään näyttäisi velvoittavan Benjaminia vuolaisiin kiitollisuudenosoituksiin.

Ensimmäisessä tarinassaan Benjamin ei kirjoittanut mitään Suomessa asuvista israelilaisista. Tässä jatkotarinassa heille ja Benjaminin orientaatiolle heitä kohtaan on omistettu kokonainen sivu. Tämä osio alkaa alaotsikosta ”Israelis in Finland”.

Ever since I moved to Finland I had a very small connection with the local Jewish community. [– –] I do not keep any of the orthodox Jewish tradition, and my limited interest in ‘Judaism’ is mostly academic. In my faith I am actually Christian, as most Christians and Jews usually consider messianic-Jews.

Tässä sitaatissa Suomessa asuvia israelilaisia edustavat juutalaiset, joista Benjamin erottautuu uskontonsa perusteella. Näin eri uskonto toimii selityksenä yhteydenpidon vähäisyydelle. Oman uskonnollisen identiteetin ylläpitoon liittyen Benjamin toteaa:

I would probably visit church (the Lutheran one) more frequently if only we had the energy to wake up early enough in the mornings. We did visit church a bit more frequently when we lived in [Neighbourhood B], about five minutes walk from church, but now that we live in [Neighbourhood C] this is no longer the case.

Tarinan alun orientaation (”I moved twice and got married once”) mukaisesti arjen maantiede toimii tässäkin tärkeänä elämää jäsentävänä elementtinä, Benjaminin kuvatessa kuinka uuden kodin sijainti aiempaa kauempana kirkosta on vaikuttanut kirkossa käymiseen. Erilaiset fyysiset ja maantieteelliset siirtymät ovat Benjaminin tarinassa muutenkin tärkeässä osassa, mikä näkyy mm. työmatkojen kuvaamisena.

Benjamin kertoo, että Suomen israelilaiset järjestävät kaikenlaista ohjelmaa, mutta hänellä ei ole ollut mahdollisuuksia ottaa siihen osaa. Tämän jälkeen Benjamin lisää: ”I guess it would be good to keep some connection with my roots, but I’m not all that sure about the best way to do it.” Yhteys omiin juuriin esitetään lähtökohtaisesti arvokkaana, mutta tässä tapauksessa vaikeasti toteutettavana asiana. Suomen israelilaiset eivät tunnu olevan erityisen hyödyllinen linkki Benjaminin juuriin, koska Benjamin määrittelee itsensä heistä poikkeavaksi. Tässä kontekstissa Benjaminin juuret ja identiteetti problematisoituvat: mikä olisi se viiteryhmä joka edustaisi hänen identiteettiään ja juuriaan? Tuon lyhyen juurien säilyttämisen tärkeyttä pohtivan lausahduksen voi lukea myös sellaisen sosiaalisen normin olemassaolon tunnustamisena, joka painottaa maahanmuuttajan yhteyden säilyttämistä omaan taustaan, siis viittauksena eräänlaiseen anti-assimilativistiseen ideologiaan. Benjaminin erityinen asemoituminen ei-juutalaiseksi israelilaiseksi kyseenalaistaa myös osaltaan juurien ylläpitämisen tärkeyden itseisarvoisuuden. Benjamin kuvailee juurien säilyttämisen ongelmallisuutta omalla kohdallaan seuraavasti:

Most Israelis emphasize on the Jewish religion when they move abroad. Typically they turn to be a bit more ‘orthodox’ than they originally were in Israel. They visit the synagogue more frequently and may also adapt some of the easier rules demanded by the old tradition. Belonging to a group considered Christian I find the gap between me and other Israelis deeper as they lean more on the Jewish-orthodox identity.

Jo aiemmin Benjamin määrittyi epäsosiaalisuutensa perusteella epätyypilliseksi israelilaiseksi. Edellisessä sitaatissa rakentamassaan määrittelyssä Benjamin asemoituu jälleen uskonnon perusteella poikkeustapaukseksi muiden israelilaisten joukossa, tai itse asiassa tämän ryhmän ulkopuoliseksi. Maahanmuuton myötä ero hänen ja muiden israelilaisten välillä korostuu entisestään. Näissä olosuhteissa niinkään maahanmuuton myötä korostuva tarve säilyttää yhteys omiin juuriin näyttäytyy paradoksina. Jos oma tausta on israelilaisuutta, Suomessa asuvat israelilaiset voisivat periaatteessa olla lähin linkki tuohon taustaan. Tässä tapauksessa yhteisö toimii kuitenkin huonosti tässä roolissa, kun ero Benjaminin ja heidän välillään kuvataan suuremmaksi kuin koskaan Israelissa.

Benjamin kiteyttää ekplisiittisesti suhteensa muihin Suomen israelilaisiin näin:

I think my relations with other Israelis are nicely presented in the following anecdote [– –]
I learned that a group of emigrants from Israel try to meet every Tuesday in a park in Helsinki. I could stop by on my way from work on any other day, but on Tuesdays we have our 'Ikonimaalaus' at 'Kansalaisopisto'.

Kiinnostavasti tässäkin kuvauksessa arkielämän fyysiset reitit nousevat tärkeään osaan. Matka töistä kotiin mahdollistaisi muiden israelilaisten tapaamisen, jolle harrastusaikataulu kuitenkin muodostaa esteen. Se että kysessä on juuri nimeltä mainittu ikonimaalauskurssi, eli nimenomaan kristinuskon symboliikkaan kytkeytyvä harrastus, alleviivaa osaltaan jälleen kerran eroa Benjaminin ja muiden israelilaisten välillä ja sitä kautta Suomen israelilaisten kyseenalaista asemaa Benjaminin juurien ylläpitäjänä.

Tarinan viimeisessä lyhyessä kappaleessa Benjamin tekee eräänlaisen yhteenvedon elämästään Suomessa ja sen tämänhetkisestä tilasta. Kappale on otsikoitu: And then?

It is about time to apply for Finnish citizenship, which could be one of the only things I planned when I moved to Finland and really [could] take place. Looking back I get the feeling most of the things I planned did not happen, but other things I never thought of took place. Altogether, things are better than I expected. I love this country.

Jää epäselväksi, mitä ne asiat ovat, jotka eivät ole toteutuneet siten kuin Benjamin odotti. Tämä koko aineiston positiivisin tarina päättyy kuitenkin, ensimmäisen tarinan lailla, hyvin myönteisissä tunnelmissa Benjamin arvioidessa asioiden olevan jopa odottamaansa paremmalla tolalla ja tunnustaessaan rakkautensa Suomea kohtaan.

7.2.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä

Benjaminin tarinoissa ei juurikaan esitellä huonoja kokemuksia ja hän kommentoi viihtymistään Suomessa itsekkin yllättyneeseen sävyyn. Tarinoissa Benjaminille rakentuva keskeinen identiteetti on *tyytyväisen maahanmuuttajan identiteetti*, mikä on vastakkainen suhteessa Sergeille tämän tarinoissa rakentuneeseen epäonnistuneen maahanmuuttajan identiteettiin. Kerronnan tyylinä on Benjaminin molemmissa tarinoissa osin leikkisä, hyväntuulinen raportointi. Jälkimmäinen tarina on ensimmäistäkin myönteisempi. Kun

ensimmäisen tarinan Suomeen sijoittuva juoni käsittelee maahanmuuttajan alkuhankaluuksia, työpaikan etsintää, ensimmäisen asunnon löytämistä ja kieliopintoja, on jälkimmäinen onnellisen arjen kuvaus, joka tehdään osin Benjaminin uudesta aviomiehen roolista käsin.

Jälkimmäinen tarina muodostaa luontevan jatkumon edelliselle, sillä se sisältää samoja elementtejä: työn ja asuinpaikkojen ja Suomessa viihtymisen kuvaamista. Kokonaisrakenteeltaan Benjaminin molemmat tarinat ovat varsin johdonmukaisia ja niissä käsitellyt asiat kuvataan kronologisesti. Benjaminin tarinat muodostavat kaiken kaikkiaan yhden aineiston yksilöllisimmistä tarinajatkumoista siinä mielessä, että niissä keskitytään lähes pelkästään hänen omiin sopeutumiskokemuksiinsa ja elämäänsä Suomessa, joita hän jälkimmäisessä tarinassaan paikoitellen kyllä suhteuttaa muiden Israelista Suomeen muuttaneiden elämään. Suomessa asuvat maahanmuuttajat laajempaan ryhmään eivät sen sijaan näiden tarinoiden jatkumolla juuri esiinny kerronnan kohteena tai kategoriana, josta käsin Benjamin tarinaansa kertoisi, lukuunottamatta ensimmäisen tarinan kohtaa, jossa Benjamin käsittelee työnhakua koskeneita odotuksiaan. Siksi myöskään mikään maahanmuuttajapositioista ei nouse erityisen keskeiseksi Benjaminin tarinoissa.

Benjaminin tarinat ovat huomattavasti lyhyempiä kuin esimerkiksi Sergein, eikä Sergein tarinassa keskeinen henkilökohtaisen kasvun ja identiteetin kehityksen kuvaaminen nouse Benjaminin tarinassa tärkeään rooliin. Benjaminin tarinoissa ei myöskään erityisen painokasta poliittista sanomaa, toisin kuin esim. seuraavana esiteltävässä Alin tarinassa. Ainoa edes jossain määrin poliittiseksi tulkittava viesti on Benjaminin ilmaisema ihmetys työnantajien vaatimaa sujuvaa suomen kielen taitoa kohtaan. Tämä ja muut haasteet kuvataan kuitenkin kepeään ja positiiviseen sävyyn. Benjaminin suhde Suomeen säilyy läpi molempien tarinoiden jollain lailla mutkattomana. Jo ensimmäisessä tarinassa Suomeen jääminen kerrottiin pysyvänä ratkaisuna Benjaminin todetessa, että hänen vanhempansa tuskin koskaan tottuvat hänen Suomeen muuttoonsa, mutta että hän toivoo heidän oppivan elämään asian kanssa. Toisen tarinan loppupuolella Benjamin ”paljastaa” ohimennen, että kohta mahdolliseksi tuleva Suomen kansalaisuuden hakeminen on ollut hänen suunnitelmissaan siitä lähtien kun hän muutti Suomeen.

Muutto Suomeen ja Benjaminin toimijuus tässä prosessissa näyttäytyy hieman erilaisena ensimmäisessä ja toisessa tarinassa. Muuttopäätöksen taustoja koskevan kuvauksen pohjalta, samoin kuin Suomeen muuton alkuvaiheen ongelmia ja niiden ratkaisemista koskevien selontekojen pohjalta Benjaminin identiteetti määrätietoisena ja aktiivisena toimijana korostui. Jälkimmäisessä tarinassa maahanmuutto kerrotaan melko hallitsemattomana, vaikkakin varsin positiivisena prosessina. Muuton seuraukset kuvataan ennakoimattomina ja Benjaminin oma toiminta tapahtumien kulussa melko passiivisena. Hän ei kuitenkaan näyttäyty millään tapaa uhrina, vaan tyytyväisenä seikkailijana, joka on antautunut suotuisien olosuhteiden lempeän virran kuljettavaksi. Benjaminin tarinoiden jatkumon voisikin nähdä jopa rakkaustarinana hänen ja Suomen välillä. Tässä tarinassa Suomi on hieman yllättäen osoittautunut eräänlaiseksi sielunkumppaniksi, jonka kanssa elämä sujuu mukavasti.

7.3 Ali

7.3.1 Ensimmäinen tarina (10a)

Alin ensimmäinen, vuoden 1997 kirjoituskilpailua varten kirjoitettu tarina on puolentoista sivun mittainen. Se on otsikoitu nimellä ”Kertomus irakilaisen siirtolaisen elämästä”. Tämä kertomus, kuten myös sen jatko-osa, on kirjoitettu arabiaksi ja käännetty suomeksi.

Ali aloittaa tarinansa näin: ”Olen syntynyt tavallisissa oloissa ja kasvanut äidin ja isän sylissä rakastettuna ja hemmoteltuna, koska olen vanhin lapsista.” Tarina käynnistyy siis onnellisissa merkeissä, asiat ovat arkisen hyvin. Sitten siirrytään nopeasti ajassa eteenpäin Alin kertoessa lyhyesti kouluttautumisestaan, oman perheen perustamisesta ja työnteosta. Työnteko katkeaa Saddamin ajan yhteiskunnalliseen sekasortoon ja Alin pakenemiseen maasta: ”Kotimaassani Irakissa olin koulutustani vastaavassa työssä. Työnteko ei jatkunut pitkään [– –] rikollinen Saddam-järjestö karkoitti minut maasta, koska en kuulunut heidän epärehelliseen Ylösousemus-puolueeseensa.” Maininta koulutusta vastaavasta työstä on osa arkisen hyvinvoinnin kuvausta. Se, että Ali viittaa tähän aikaan menneessä aikamuodossa ja paikantaen kuvauksen Irakiin vihjaa lukijalle jo kuvauksen ensimmäisessä lauseessa, että nämä olosuhteet eivät enää päde kirjoitushetkellä Suomessa. Tavallisen hyvän elämän ajanjakso katkeaa dramaattisesti.

Ali kertoo molemmissa tarinoissaan paljon taistelusta pahaa vastaan. Etenkin ensimmäisessä tarinassa pahaa edustavat Saddam ja hänen joukkonsa. Ali asemoi itsensä omassa työssään yrittäjänä Saddamin vastaisen taistelun osallistujaksi:

(T)yönteollani pystyin auttamaan köyhiä, kärsineitä ihmisiä, joita julma Saddam oli riistänyt”. [– –] Eräänä päivänä minua vastaan hyökättiin. Piti solmia sopimus kotikaupungin viranomaisten kanssa, joko antaa heille rahaa tai korjata laitteita, niin saisin jatkaa työtäni. Hyväksyin heidän ehtonsa, sillä en halunnut jättää perhettäni, jota rakastan ja joka on osa minua.

Ali ei kerro tarkemmin, millä tavoin viranomaisten epäoikeudenmukaisen uhkavaatimuksen uhmaaminen olisi vaarantanut hänen yhteytensä perheeseen. Olisiko hän joutunut muuttamaan? Olisiko hänet vangittu tai surmattu? Joka tapauksessa Ali, rakastavan perheensä identiteettiä nojautuen, perustelee valintansa ainoana mahdollisena.

Amerikkalaisten hyökkäystä Irakiin ja sitä seurannutta kuohuntaa Ali kuvaa näin:

Se oli kauhea päivä, niin pimeä ja myrskyisä, nousi ukonilma ja vettä satoi kaatamalla. Heräsimme lentokoneiden ja ohjusten ääniin, tykkien raskaaseen paukkeeseen. Mennessämme ulos talosta havaitsimme rakkaan kotikaupunkimme ja synnyinmaamme tuhoutuneen. [– –] Saddam teki suurhyökkäyksen kansaa vastaan ja paljon ihmisiä menehtyi ja jäi kodittomiksi.

Ali pääsi pakolaisleirille ja sieltä neljän vuoden kuluttua Suomeen. Tämän tarinan kirjoittamisen aikaan hän on asunut Suomessa yli viisi vuotta. Seuraavan sitaatin

ensimmäinen kappale on tarinan ainoa kohta, missä Ali kertoo suhteestaan Suomeen tai suomalaisiin, minkä jälkeen hän palaa tarinansa keskeiseen teemaan ja kiinnekohtaan – kotimaahansa Irakiin:

Suomi maana oli meille kuin aarteen löytyminen. Suomesta löytyi hyviä ihmisiä, jotka ovat pitäneet meistä hyvää huolta.

Meillä on edelleen omat periaatteemme, kuten suuri ja tärkeä asia, uskonto. Ainoa huolenaiheemme on oma kotimaa. Emme koskaan unohda synnyinmaatamme. Se on meille Äiti, elämä, hellyys, kauneus ja rakkaus. Se pitää sisällään muistoja lapsuudesta ja nuoruudesta, puistoista ja puutarhoista. Haluaisimme palata kotimaahamme, kunhan rikolliset on ensin syösty vallasta ja pois Pyhästä maasta. Palaamme voitokkaina rakentamaan maatamme uudelleen. Kylvämme hymyä viattomien vanhuksien, naisten ja lapsien kasvoille ja heidän sydämiinsä. Tavataan taas pian kotimaa, jos Jumala suo.

Suomesta Ali kertoo lyhyesti, hyvin kohdellun positiosta käsin. Sitten katse kääntyy jälleen Irakiin. Tarinan funktiona ei ole rakentaa suhdetta Suomeen, vaan ylläpitää sitä kotimaahan Irakiin. Tässä tarinan runollisessa päätöskappaleessa Ali asemoituu kotimaalleen ikuisesti lojaaliksi ihmiseksi, joka odottaa kiihkeästi mahdollisuutta päästä jälleenrakentamaan maatansa ja osoittamaan sille rakkauttaan. Muotoilu ”Meillä on edelleen omat periaatteemme” tuntuu orientoituvan kohti sellaista oletusta, tai maahanmuuttajalle tarjolla olevaa kulttuurista tarinaa, jossa maahanmuuttaja vuosien myötä ehkä suomalaistuu ja sulautuu valtakulttuuriin. Avoimeksi jää, keihin me-pronominilla viitataan. Puhuuko Ali omasta perheestään vai Irakin pakolaisista yleisesti? Yhtäkaikki, Ali päättää tarinansa suunnaten katseen tulevaisuuteen. Tässä perspektiivissä nykyinen pakolaisuus Suomessa, samoin kuin Irakin ja irakilaisten kärsimät vaikeudet hahmottuvat ohimenevänä onnettomuutena.

7.3.2 Toinen tarina (10b)

Alin jatkotarina on roimasti ensimmäistä pidempi, yhteensä kuuden sivun mittainen. Tämän vuonna 2005 kirjoitetun tarinan alkusanat ”Korkeimman nimeen ja ylistys Hänelle, Häneen me turvaamme” tuovat uskonnon Alin tarinaan yhtenä tärkeänä kiinnekohtana. Näitä sanoja seuraa tarinan varsinainen otsikko: ”Maahanmuuttajan ajatuksia”. Jo tässä otsikossa näkyvä maahanmuuttajaperspektiivi on Alin jälkimmäisessä tarinassa käytössä usein, toisin kuin ensimmäisessä tarinassa.

Ensimmäisessä tarinassakin korostettu kaipuu Irakiin on Alin tarinassa keskeinen, maahanmuuttajaperspektiiviin liittyvä teema. Tätä teemaa käsittelee myös tarinan johdanto, tai Labovin ja Waletzky (1997) termein, orientaatio: ”Ollessaan ulkomailla sitä ikävoi, kaipaa ja rakastaa... Sillä mielessä on paljon muistoja ja tapahtumia, joita ei voi unohtaa.” Tämän orientaation jälkeen Ali siirtyy käsittelemään tarinansa toista tärkeää teemaa, uskoa ja sen roolia hyvän elämän tavoittelussa:

Ihmiselle on luotu sellainen vaisto, että hän uskoo Jumalaan, jolta hän saa kärsivällisyyttä ja muita elämän asioita, kuten esimerkiksi rohkeutta ja kestävyyttä, voimakasta tahtoa, empatiaa, luovuutta ja kehitystä, jotka auttavat häntä haastamaan happaman makuisen todellisuuden. Ihminen pystyy rakentamaan itsensä kaikella sillä hyvällä, jolla Jumala on häntä siunannut, kuten järjellä, kyvyllä nähdä ja kuulla, puhua ja tuntea sekä oikeamielisyydellä [– –] usko kehoittaa ihmistä olemaan voimakas ja ahkera sekä taistelemaan vapauden puolesta Jumalan ja ihmisarvoisuuden tiellä. Mutta laittomat diktaattorit, jotka ovat kurkussa kiinni, eivät hyväksy oikeaa lakia ilman uskonnollisten ja lainkuuliaisten ihmisten eliminointia. Tällöin heillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin muuttaa pois maasta pelastaakseen itsensä ja saadakseen työkaluja alistetun kansansa auttamiseen.

Pidän tätä yhtenä Alin elämäntarinoiden jatkumon ydinkohdista, sillä siinä viitataan Alin tarinoiden läpikulkevaan teemaan: elämän vaikeuksiin ja niiden vastaiseen taisteluun. Tässä selonteossa elämä jäsentyy vastakohtaparin varaan, jossa toisella puolen ovat Jumala, usko ja ihmisarvo, toisella puolen diktaattori ja sorto. Kerronta liikkuu yleisellä tasolla, mutta koska Ali on edellisessä tarinassaan kertonut pakolaisuudestaan ja halustaan palata jälleenrakentamaan Irakia, on helppo ajatella, että Ali viitaa myös itseensä kirjoittaessaan: ”Tällöin heillä ei ole muuta vaihtoehtoa kuin muuttaa pois maasta pelastakseen itsensä ja saadakseen työkaluja alistetun kansansa auttamiseen”. Selonteko toimii näin Suomeen muuton perusteluna: lähtö Irakista oli Alille ainoa tapa pelastua. Sama selonteko asemoi hänet paitsi pakon edessä paenneeksi, toisaalta myös altruistiseksi ihmiseksi, joka nyt pakolaisena ollessaan orientoituu ja valmistautuu kansansa auttamiseen. Ali määrittelee kotimaastaan paenneidenkin velvollisuudeksi vastustaa maansa sortoa:

On tärkeää, että henkilö, joka lähtee maastaan uskonnon takia tai pelkää henkensä puolesta tai etsii parempaa elintasoja, kehittäisi itseään tieteellä ja kulttuurilla, jotta hän pystyisi vastustamaan sortoa, josta hän kärsi kotimaassaan ja lopettamaan sen ennemmin tai myöhemmin.

Ali tarkastelee pakolaisuutta ja maahanmuuttoa transnationaalissa viitekehyksessä tai diasporisena ilmiönä (ks. esim. Huttunen, 2002, 44–46) ja korostaa muuttajan yhteyttä kotimaahan. Kotimaalla Ali viittaa tarinassaan useimmiten Irakiin, niin myös tässä. Ali painottaa muuttajan velvollisuutta valmistautua kotimaansa palvelijaksi maanpaon vuosina. Käyttäessään passiivia, hän esittää asiansa etäännytetystä kerrontaperspektiivistä käsin ikään kuin yleisenä totuutena.

Sitten hän ottaa käyttöön maahanmuuttajaperspektiiviksi nimeämäni kerrontatyylin ja maahanmuuttajista kertoessaan lukee itsensä mukaan tuohon joukkoon:

(M)eitä ennen on ollut paljon ulkomaalaisia emigraation historian aikana alkaen Aatamista, rauha hänen sielulleen, ja kaikista muista profetoista kuten Nooasta, Abrahamista, Mooseksesta, Jeesuksesta, Johanneksesta, Sakariaasta ja monista muista, joiden nimi ei nyt tule mieleen. Maastamuutto on kohdannut myös maiden johtajia, jotka ovat palanneet takaisin kotimaihinsa voittoisasti, mikä on ollut hyödyllistä niin heille kuin alistetulle kansallekin.

Tässä tekstiotteessa Ali ja muut pakolaiset asettuvat osaksi varsin pitkää ja nimekästä maahanmuuttajien joukkoa. Näin rakentuu kuva maahanmuutosta ilmiönä, joka on aina ollut olemassa, joka on kohdannut tärkeitä profeettoja ja muita historiallisia henkilöitä ja jolla on ollut positiivisia seurauksia. Tällainen selonteko normalisoi maahanmuuttoa ja toimii vastapuheena sellaisille esitystavoille, jotka leimaavat maahanmuuton uudeksi ja huolestuttavaksi asiaksi. Esittämällä maahanmuuttajat kunniallisina, arvostettuina ihmisinä selonteko purkaa myös maahanmuuttajiin kohdistuvaa stigmaa ja toimii siten diskursiivisena resurssina rakennettaessa positiivisia versioita maahanmuuttaja- ja pakolaisidentiteeteistä.

Toisin kuin ensimmäisessä tarinassa, tässä jatkotarinnassa Ali ottaa avoimesti kantaa maahanmuuttajien tilanteeseen Suomessa. Jälkimmäisessä tarinassa on käytössä myös monia eri maahanmuuttajapositioneja. Perustellessaan yhteiskunnan tuen tarvetta Ali sijoittaa maahanmuuttajat ulkopuolisen ja avuttoman positioon:

Suomessa olevat maahanmuuttajat tarvitsevat opiskelua ja huolenpitoa, jotta voisivat elää sovussa suomalaisten kanssa. Erityisesti työttömät tarvitsevat apua, sillä ne maahanmuuttajat, jotka osaavat hyvin suomea ja käyvät töissä, sopeutuvat paremmin ja he integroituvat suomalaiseen yhteiskuntaan, kun taas työttömät tuntevat itsensä ulkopuoliseksi ja köyhiksi, eivätkä he saavuta hyvää elintasoja, joka tyydyttäisi heidän elintarpeensa. Ja tämä on vain yksi lisäongelma heidän toivottomaan tilanteeseensa. He elävät köyhinä rikkaassa maassa. Valtion pitäisi siis rikastuttaa heitä henkisesti tasolla, sillä sielu tarvitsee henkistä ruokaa, jotta maahanmuuttajat pysyisivät kaidalla tiellä ja yhteiskunta säästyisi heidän aiheuttamiltaan ongelmilta. Heitä täytyisi tukea taloudellisesti, jotta he eivät ryhdy varastamaan tai käyttämään vilppiä valtiota vastaan tai aiheuttaisi vaaraa muille ihmisille.

Tässä ulkopuolisen positiota koskevan analyysiosuuden kohdalla kertaalleen siteeratusta selonteosta Ali perustelee yhteiskunnan vastuuta maahanmuuttajien ja erityisesti työttömien maahanmuuttajien holhoamisesta toisaalta maahanmuuttajien avuttomuudella ja tarvitsevuudella, toisaalta yhteiskunnan edulla. Maahanmuuttajat kuvataan siis tässä yhteydessä suhteessa Suomeen selvästi passiivisempina kuin miten heidät kuvattiin pakolaisina suhteessa lähtömaahan, jolloin pakolaisten toimijuutta oman maansa auttajina korostettiin.

Ali mainitsee kielitaidon, opiskelun ja työnteon sopeutumista ja integraatiota edistävinä asioina. Hän ei ole ehdotuksineen yksin. Kielitaidon ja työn merkitys korostui monissa aineistoni tarinoissa, esimerkiksi molempien edellä esiteltyjen osallistujien, Sergein ja Benjaminin tarinoissa. Teemat toistuvat myös institutionaalisessa ja poliittisessa maahanmuuttodiskurssissa. Suomalaisissa maahanmuutto-ohjelmissä työ ja koulutus on nähty ensisijaisina yhteiskuntaan kiinnittymisen muotoina (Suurpää, 2002, 208–209) ja maahanmuuttajien integroitumiseen tähtäävä politiikka on keskittynyt ensisijaisesti maahanmuuttajien integroimiseen työmarkkinoille (Martikainen, Valtonen & Wahlbeck, 2012, 128).

Jotta ongelmilta vältyttäisiin, pitää maahanmuuttajia Alin mukaan myös tukea taloudellisesti ja ”rikastuttaa henkisesti”. Hän tarjoaa esimerkin jälkimmäisestä: ”Valtio voisi järjestää heille kuukausittaisia keskusteluryhmiä ja kutsua sinne yhteiskunnan

tutkijoita, rauhan puolestapuhujia ja luovia ihmisiä kertomaan maahanmuuttajille oikeasta elämän asenteesta”. Suomen valtiosta rakennetaan kahdessa edellisessä selonteossa maahanmuuttajien kasvattaja, jonka antama apu ja tuki ulottuu (tai jonka tulisi ulottua) monille elämän osa-alueille. Suomen ja maahanmuuttajan suhde määrittyy vanhemman ja lapsen väliseksi suhteeksi, jossa Suomen valtio on vanhempi, jonka tehtävänä on tarjota huolenpitoa, henkistä ja taloudellisesta tukea, sekä neuvoa maahanmuuttajille oikeaa elämänsäntettä. Ali on jäsentänyt Suomen ja Suomeen tulleiden pakolaisten välistä suhdetta huolenpidon käsitteen avulla jo ensimmäisessä tarinassaan. Tässä yhteydessä voisikin kenties puhua erityisestä hoivarepertuaarista Suomen ja maahanmuuttajien suhteita koskevana puhetapana. Argumentointia perustellaan paitsi maahanmuuttajien avuttomuudella, myös niillä Suomeen ja suomalaisiin kohdistuvilla potentiaalisilla uhkilla, joita kasvattajan roolin hylkäämisellä voi olla. Näissä kuvauksissa maahanmuuttaja on yksinomaan oikaisevien ja ennaltaehkäisevien toimien kohde ja integraatio hahmottuu varsin yksisuuntaisena prosessina.

Seuraavaksi Ali kuitenkin painottaa myös maahanmuuttajan omaa vastuuta:

Jos maahanmuuttaja ymmärtää vastuunsa Jumalan ja ihmisen edessä, tajuaa hän myös ihmisyiden vastuun ja sen, että hän on osa olemassaoloa ja hänen täytyy antaa tälle olemassaololle osuutensa [– –] Pakolaisten ja Suomen kansalaisten täytyy yhdistyä tukeakseen ihmisyyttä kaikella, mikä uudistaa elämää.

Tämä vastuu lankeaa yliopistojen ja koulujen harteille, jotta koululaisille ja tavalliselle kansalle tulisi selväksi [– –] että maahanmuuttajat ovat ihmisiä siinä, missä tekin ja että heidän oli pakko lähteä kotimaastaan olosuhteiden pakosta. On myös hyvä huomata, että maastamuutto on vanha asia [– –].

Nyt maahanmuuttaja ei enää olekaan passiivinen kohde, vaan aktiivinen toimija, jonka tulee tehdä oma osuutensa, kuten myös Suomen kansalaisten. Molempia velvoittaa ja yhdistää ihmisyys ja siihen liittyvä vastuu. Jotta ”ihmisyyttä edistävään” yhteistyöhön suomalaisten ja pakolaisten kesken päästäisiin, tarvitaan kuitenkin taas yhteiskunnan panostusta. Ali käyttää tarinassaan pakolaisen ja maahanmuuttajan käsitteitä synonyymien lailla vaihdellen. Hän normalisoi jälleen maahanmuuttoa ilmiönä painottaen että kyseessä on ”vanha asia”. Hän myös kuvaa maahanmuuttajat tavallisina ihmisinä, jotka ovat pakon edessä joutuneet jättämään kotimaansa, ja jotka ihmisyydessään eivät poikkea suomalaisista. Kuten edellä on jo käynyt ilmi, voidaan tällaista omaa tavallisuutta korostavaa, stigmatisoitunutta identiteettiä vastustavaa puhetapaa kutsua tavallisuus-retoriikaksi (Juhila, 2004, 29).

Tarinan seuraavassa osiossa Ali siirtyy kertomaan itsestään maahanmuuttajana. Hänen kuvauksessaan yhdistyy kiinnostavasti ulkopuolisen ja osallistujan positio:

Se mitä minä olen koskettanut [vuosien lukumäärä] vuoden aikana Suomessa ollessani on se, että en ole tuntenut, eikä minua ole saatu tuntemaan, että olisin osa suomalaista kansaa [– –]Toisaalta tunnen, että olen puolustanut Suomea vaaroissa ja katastrofeissa, joilta Jumala meidät säästyköön. Minä pyydän Jumalalta, että hän säilyttäisi tässä maassa rauhan ja turvallisuuden, totisesti Jumala kuulkoon tämän pyynnön.

Ali asemoituu ensin Suomen kansaan kuulumattomaksi, ulkopuoliseksi. Ulkopuolisuus esitetään sekä subjektiivisena, ”en ole tuntenut”, että vuorovaikutuksellisenä asiana – muut, oletettavasti suomalaiset eivät ole saaneet häntä tuntemaan, että hän olisi osa Suomen kansaa. Näin kansallinen identiteetti tai jäsenyys ei siis hahmotu pelkästään maahanmuuttajasta itsestään riippuvaisena asiana. Ilmoitettuaan, ettei koe olevansa osa suomalaisten joukkoa, hän kuitenkin jatkaa osallisuuden kuvauksella kertoessaan tuntevansa puolustaneensa Suomea. Oletan, että hän viittaa tällä puolustamisella Suomen puolesta rukoilemiseen. Tämän oman kontribuution esilletuomisen voi tulkita epäsuoraksi tavaksi kyseenalaistaa ulkopuolisen position oikeutus.

Ali kuvaa itsensä ja muut maahanmuuttajat jälleen huolenpidon kohteena ja määrittelee heidän olevan siksi Suomelle velkaa:

Tämä maa huolehtii meistä maahanmuuttajista ja on antanut meille paljon, kuten esimerkiksi turvapaikan ja me tunnemme olevamme velkaa tälle maalle koko elämämme ajan, olimme sitten täällä tai jossain muussa maassa. [– –] [Ali luettelee maita joissa on vierailut Suomeen tulon jälkeen] joka kerta ollessani jossain näistä maista mietin itsekseni ja sanon joskus ystävilleni: ”Pääsisipä takaisin ihanaan Suomeen [– –]. Se on paratiisi lumihankineen ja sateineen ja vaikka sen kieli on vaikeaa ja päivät tumman harmaita, tunnen sen olevan kotimaani [– –].”

Vaikka Ali sijoittaa itsensä Suomen kansan ulkopuolelle, kuvaa hän Suomea paratiisina. Tässä kohtaa hän myös liittää ensimmäistä kertaa kotimaan käsitteen Suomeen ja rakentaa näin vahvaa ja henkilökohtaista kuulumisen sidettä tähän maahan. Myös Irak säilyy Alin kertomuksessa kotimaana:

Kun kävin rakkaassa kotimaassani Irakissa tyranniuden ja sen systeemin kaatumisen jälkeen tunsin, että kotimaani on todellinen paratiisi. Saapuessani sen maille itkin vuolaasti koko sydämeistäni, sillä olin ollut poissa sieltä 15 vuotta. [– –] kun palasin takaisin katsoin kotimaatani läheltä ja kaukaa ja itkin ensinnäkin siksi, että jouduin jättämään sen ja toisaalta siksi, että se kärsii haavoista, kivuista, räjähdyksistä ja miehityksistä, mikä on suuri onnettomuus minulle. Toivoin tullessani takaisin valkoiseen ja rakkaaseen Suomeen, että Jumala soisi kotimaalleni Irakille samanlaisen turvan ja rauhan kuin Hän on suonut Suomelle...

Ali viittaa siis sekä kotimaan ja paratiisin käsitteitä käyttäen niin Suomeen (tätä sitaattia edeltävässä sitaatissa) kuin Irakiinkin (tässä sitaatissa). Tässä sitaatissa molemmat maat kuvataan lisäksi rakkaina. Muuten maat näyttäytyvät toistensa vastakohtina - Suomea leimaa turva, rauha ja valkoisuus, Irakia kivut, haavat ja räjähdykset. Sanasto, jolla Ali kuvaa Irakin kohtaloa tekee Irakista ihmisenkaltaisen hahmon, jonka kokemaa kärsimystä Ali kertoo itkeneensä.

Ali palaa tarinassaan myös muuttoa edeltäviin aikoihin ja kertoo niistä hyvin lyhyesti dramaattisia asioita, joita ei ensimmäisessä tarinassaan maininnut: ”elin rutiköyhänä Irakissa niin kauan kunnes järjestelmä alkoi vainota minua ja [viittaus useaan lähisukulaiseen] teloitettiin.” Tämän hyytävän maininnan jälkeen Ali jatkaa muuttotarinaan, keskittyen nyt erityisesti äitiinsä:

Karkasin sitten äitini kanssa YK:n avulla [toiseen maahan] ja sieltä edelleen YK:n avustuksella Suomeen. Äitini sairastui vakavasti ja hän menehtyi [paikka ja aika]. Hoito oli hyvää, mutta jotkut lääkärit eivät suhtautuneet ulkomaalaisiin myötämielisesti, eivätkä he olleet kovin empaattisia sairauksista kärsiviä ulkomaalaisia kohtaan. Äitini oli tämän lääkäreiden ja radiologien epäinhimillisen ja sairaan tunteen uhri ja hän kuoli – olkoon Jumala hänelle armollinen. Elämäni on äitini kuoleman jälkeen yhtä murhetta ja suurta onnettomuutta, enkä pysty unohtamaan häntä koskaan!!!”

Suomi näyttäytyy siis loppujenlopuksi varsin ristiriitaisessa valossa. Ali on aiemmassa sitaatissa kuvannut Suomea rakastettuna ja maahanmuuttajista huolta pitävänä maana, kotimaanaankin. Tässä hän sen sijaan kuvaa Suomea maana, jossa ulkomaalaisuus merkitsee ulkopuolisuutta ja maana jossa hän menetti äitinsä, jos ei suorastaan suomalaisten epäinhimillisyyden ja myötätunnon puutteen seurauksena, niin ainakin niiden sävyttämässä olosuhteissa.

Kaksi viimeistä sivua Alin tarinassa käsittelee tietä psyyken kehittämiseen ja hyvään elämään Ali Ibn Abi Taalibin ”Nahj Al-Balagha”, eli ”Tyyliopin opas”²¹-teoksen neljännen osan pohjalta. Ali esittelee ilmeisesti em. teokseen pohjaten 11 eri vaihetta, joiden kautta pyritään psyyken ”himokkaan ja eläimellisen puolen” tuhoamiseen ja sen ”pyhän, järkevän ja sielukkaana puolen” kehittämiseen. Esitellyt 11 vaihetta sisältävät sekä yksilötason että yhteiskunnallisia toimenpiteitä (kuten ”häveliäisyys ja pidättyväisyys” sekä ”opetus- ja opiskelumenetelmien uudistaminen”).

7.3.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä

Alin elämäntarinoiden kokonaisuus on kertomus menetyksistä ja taistelusta. Jumala ja hyvä elämä kuuluvat Alin tarinoissa saumattomasti yhteen. Näiden vastakohtana on diktatuuri ja mielivalta Irakissa. Usko ja uskonto ovat puolestaan syitä ja keinoja pyrkiä kohti hyvää. Ali on molemmissa tarinoissaan suuntautunut vahvasti kohti kotimaataan Irakia, jonne hän toivoo palaavansa. Kun ensimmäisessä tarinassa sivutaan elämää Suomessa vain lyhyesti, kertoo Ali toisessa tarinassaan suhteestaan Suomeen laajemmin. Siinä hän myös kommentoi sitä, kuinka Suomen tulisi kohdella maahanmuuttajia. Ensimmäisen tarina keskittyi Alin omiin kokemuksiin irakilaisena, perheenisänä ja pakolaisena. Toisessa tarinassa kerronta yleistyy koskemaan pakolaisuutta ja maahanmuuttajuutta laajemminkin. Tuossa tarinassa myös Alin identiteettien kirjo kasvaa hänen kertoessaan itsestään myös äitinsä menettäneenä poikana. Identiteetti uskovaisena ihmisenä on läsnä molemmissa tarinoissa, jälkimmäisessä ensimmäistä voimakkaampana.

Irak on tarinoissa tärkeässä roolissa, melkein päähenkilönä, ja Ali kutsuukin Irakia kerran äidikseen. Irak kuvataan ristiriitaisena: kaivattuna, kauniina rakastettuna, mutta myös julmien kokemusten paikkana. Maa on kuin haavoitettu uhri, jota Ali haluaa palata hoivaamaan. Huttunen (2002) on analysoinut tutkimuksessaan kolmen sellaisen

---

²¹ Ali Ibn Abi Taalib on profeetta Muhammedin serkku. Nahj Al-Balagha on tärkeä teos arabialaisessa kirjallisuudessa ja sitä pidetään myös tärkeänä poliittisena ja uskonnollisena teoksena shiialais-islamilaaisessa kulttuurissa. (Wikipedia)

maahanmuuttajan elämäntarinat, jotka ovat päätyneet Suomeen pakolaisina tai turvapaikanhakijoina sodan tai aseellisen konfliktin vuoksi. Alin tarina ei ole analysoitujen tarinoiden joukossa, mutta vertaan sitä Huttusen analysoimiin tarinoihin, sillä lähtökohdat ovat samat. Myös Huttusen (mt.) analysoimissa kolmessa tarinassa kertojat Alin lailla toivovat paluuta kotimaahansa tai miettivät sen mahdollisuuksia. Nämä tarinat painottuvat vahvasti lähtömaahan ja Suomi näyttäytyy vain väliaikaisena turvapaikkana, lähtömaa todellisena kotimaana. Huttunen kutsuu kertojien asentoa diasporiseksi. Alin tarinassa on samanlainen vahva lähtömaa-painotus, ja hänelle maahanmuuttajana rakentuvan identiteetin voisikin pelkistää *diasporisen maahanmuuttajan identiteetiksi*, vaikka hän jälkimmäisessä tarinassaan kutsuu myös Suomea kotimaakseen. Suomeenkin Ali liittää ristiriitaisia merkityksiä, sillä Suomi on hänen tarinassaan huolenpitäjä, mutta myös paikka, jossa hän ei koe olevansa osa kansaa ja jossa hänen sairas äitinsä ei saanut myötätuntoa.

Huttusen (2002) em. kolmesta tarinasta yhdessä lähtömaa hahmottui kotina ennenkaikkea tulevaisuuteen sijoittuvan muutosprosessin kautta. Kahden muun kertojan tarinoissa tulevaisuus lähtömaassa näyttäytyy epävarmana toiveena ja side kotimaahan kiteytyy ennenkaikkea menneisyyteen sijoittuviin muistoihin. Alin tarinassa on elementtejä molemmista. Hän mainitsee molemmissa tarinoissaan muistonsa, mutta orientoituu määrätietoisesti myös tulevaan jälleenrakentamisen aikaan. Suurin ero Alin ja muiden lähiluettujen tarinoiden välillä onkin tämä Alin tarinoiden sisällössä, rakenteessa ja kielessä näkyvä suhtautuminen elämään Suomessa väliaikaisena asiana ja vahva ajatus kotiinpaluusta.

7.4 Anita

7.4.1 Ensimmäinen tarina (21a)

Anitan molemmat tarinat on kerrottu suullisesti, äänitetty ja litteroitu. Ensimmäinen, vuonna 2001 kerrottu tarina on litteroituna 17 sivua pitkä. Se alkaa Anitan kuvauksella siitä, kuinka hänen vanhempansa ovat tutustuneet – Suomeen suuntautuneella matkalla. Sitten suomalaiset ystävät vierailivat myös usein Anitan perheen luona Keski-Euroopassa²². Anita kertoo, kuinka Suomi on ollut osa hänen elämäänsä jo pitkään:

Suomi oli minulle jotenkin pienestä alkaen täysin tämmönen itsestänselvyys, että siitä mä varmaan tiesin eniten niinkuin maailmassa, että minkälaista siellä on [– –] et se on varmaan tämmönen vähän erilainen stoori niinkuin yleensä on maahanmuuttajilla. ((naurahtaa)) [– –] Jotenkin sitä on kehittynyt tämmöinen niinkuin ennakkoluuloton positiivinen suhtautuminen.

---

²²Tunnistettavuuden vähentämiseksi en poikkeuksellisesti mainitse Anitan Keski-Euroopassa sijaitsevaa kotimaata nimeltä.

Anita suhteuttaa tarinassaan monin paikoin omia kokemuksiaan ja näkemyksiään muiden maahanmuuttajien kokemuksiin. Edellisessä sitaatissa hän asemoituu poikkeavaksi maahanmuuttajaksi sillä perusteella, että Suomi on tullut tutuksi hänelle jo lapsena, kauan ennen muuttoa Suomeen. Positiivinen kuva Suomesta säilyi myös ensimmäisen Suomenvierailun jälkeen, jonka Anita teki perheensä kanssa: ”se varmaan vaan itse asiassa vahvisti sitä mun no, mitä sanoisin – idealistista kuvaa, mikä mulla oli ollu aikasemmin, se oli vaan, tuli vaan kovemmaksi ja se oli niinkun kerta kaikkiaan niin kiva matka.”

Anita kiinnostui suomen kielestä ja alkoi opiskella sitä peruskoulun ohessa ja teki lisää matkoja Suomeen. Yliopisto-opintojen aikaan syntyi rakkaussuhde suomalaiseen mieheen, minkä seurauksena Anita muutti myöhemmin Suomeen. Yhden tutkinnon suorittuaan Anita päätti jatkaa opintojaan Suomessa, mutta ei saanut tarvittavaa opinto-oikeutta. Lisäksi jo suoritettu opettajan tutkinto osoittautui Suomessa hyödyttömäksi, sillä työllistyminen edellyttäisi Suomessa tunnustetun pätevyyden hankkimista: ”että niin kauan kun ei oo pätevyyttä, siis suomalaista pätevyyttä, niin siihen asti – ei mitään. [– –] Siis sitä mitä? Minulla on maisterin paperit, niin mä olisin menny 18-vuotiaiden kanssa [– –] opiskelemaan, siis nöyryyttävää oli todellakin, että näinkö arvostetaan”.

Anita kuvaa suomalaisen pätevyyden hankkimisen kohtuuttoman työläänä ja arvostuksen ulkomaista tutkintoa kohtaan riittämättömänä. Vaihtoehdot olivat kuitenkin vähissä:

No mitäs sitten? Opiskelu-oikeutta ei enää ollut ja no, työttömäksi oli pakko sitten heittäytyä, että en ois saanu töitä, tai oisin saanu siivoajana varmaan, mutta se on taas semmoista että, mä ymmärrän sen, että varmaan jos mä en osaisi suomea [– –] niin mä varmasti ajattelisin niin että ihan mitä vaan niin kauan kun pyörii suomalaisten kanssa, se on tärkeää. Että en mä sitä sano, että se on aina oikea että jos tulee tänne joku jostakin muualta eikä osaa kieltä mut on pakko päästä insinöörin töihin että minusta sitten tosiaankin se kieli... mutta minulla oli se kielitaito ja mä en niinkuin tosiaankaan halunnu mennä siivoamaan moneks vuodeks niin mä sitten löysin, sanotaan nyt tässä että työvoimatoimisto ei tässä auta ollenkaan, ei etsimään yhtään mitään, [– –] tai varmaan niinku pienissä kunnissa työvoimatoimisto yrittääkin jotenkin auttaa, mutta täällä ei kyllä työvoimatoimisto ottanu minuun yhteyttä kertaakaan. Mutta kuitenkin mä sit löysin [paikkakunnalta X] semmosen kauniilta kuulostavan kurssin, jonka nimi oli ”Maahanmuuttajataustaisten opettajien perustutkintoa täydentävä koulutus”.

Työttömäksi heittäytymisen pakosta puhuminen on provosoiva muotoilu. Se hyödyntää sellaista retoriikkaa, jolla usein kritisoidaan maahanmuuttajia sosiaaliturvan varassa elämisestä, mutta kääntää tällaisen puheenparren logiikan pääläelleen: koska muualla hankittua ammatillista osaamista ei haluta hyödyntää eikä tutkintoja tunnustaa, ei koulutetulle maahanmuuttajalle jää muuta vaihtoehtoa kuin ”heittäytyä työttömäksi”, vaikka hän olisi halukas tekemään töitä, ellei hän sitten ole valmis ottamaan vastaan täysin koulutustaan vastaamatonta työtä, minkä vaihtoehdon Anita määrittelee kohtuuttomaksi omalla kohdallaan.

Kun integraatio ymmärretään osallistumiseksi ja hyväksynnäksi (ks. luku 2.1.1), voi tämän tarinan kohdan nähdä neuvotteluna integraation ehdoista, samoin kuin maahanmuuttajan oikeuksista ja velvollisuuksista. Tässä yhteydessä kyse on tarkemmin

sanottuna siitä, mitä kriteereitä maahanmuuttajan tulee täyttää yhdellä integraation keskeisimmäksi mielletyllä kentällä, työelämässä. Anita käyttää suomen kielen taitoaan ratkaisevana perusteena siivoamisen kaltaisista perinteisistä maahanmuuttajien sisääntuloammateista kieltäytymiseen. Hän varautuu mahdollisiin vastaväitteisiin korostamalla, ettei hän pidä välitöntä työllistymistä koulutusta vastaavaan ammattiin jokaisen maahanmuuttajan ehdottomana oikeutena, sillä kielitaidottomalle keskeisempää on hakeutua suomalaisten seuraan. Anita painottaa, ettei työvoimatoimistosta ollut apua työttömyyskaudella, vaan hän itse löysi itselleen jatkokoulutuskurssin. Tämä korostaa hänen omaa toimijuuttaan – hän ei suinkaan ollut passiivinen työttömyystuen vastaanottaja, vaikka työvoimatoimiston epäaktiivisuus olisikin tämän mahdollistanut. Anita luonnehtii löytämänsä kurssin nimeä sarkastisesti ”kauniilta kuulostavaksi”, antaen kuulijan ymmärtää, ettei kurssi vastannut lupauksiin.

Myös Sergei kertoi omassa tarinassaan yrityksistä työllistyä koulutustaan tai työkokemustaan vastaavaan työhön. Kummankaan tarinassa tehtävä ei näyttäydä helppona, mutta toisin kuin Sergein tarinassa, Anita ei kuvaa etsintäänsä toivottomana, kylläkin hyvin raskaana:

(J) Ja se koulutus oli kyllä naurettavan niinkuin, no, se oli niinkuin tämmöstä aksiomaattista että se suurimpiirtein meille opetettiin että ”Meillä Suomessa ei ole tapana hakata lapsia koulussa.” [– –] Se oli henkisesti niin raskasta kuunnella koko ajan ja sit vielä tuommosella selkosuomella. [– –] Et se oli niinkun järkyttävää ja henkisesti todella raskasta meille kaikille, koska se oletti että me ei tiedetä yhtään mistään mitään ja Suomessahan sentään on ”kaikki hyvin ja kaikki oikein” ja niinkuin siitä [paikkakunta X:n] ajoilta on mulle niinkun jäänyt semmonen, että jos mä kuulen lauseen, joka alkaa sillä tavalla että ”Meillä Suomessa –” niin mä ((naurua)) mulla sillen nousee karvat pystyyn joka paikassa. Se oli niinkun kauheeta. [– –] Kaiken lisäksi [paikkakunta X] ((naurahdus)) on Suomen kasvatustieteen Mekka.

Anita kritisoi avoimesti Suomessa saamaansa koulutusta ja määrittelee sen asenteiltaan alentuvaksi maahanmuuttajia kohtaan ja kokemuksen mm. ”raskaaksi ja kauheeksi”. Maahanmuuttajaposition vinkkelistä katsottuna sitaattia voi pitää voimakkaana vastalauseena maahanmuuttajien asettamiselle avuttoman positioon. Anitan mukaan se, että koulutuksessa käytettiin selkosuomea, teki kokemuksesta vielä raskaamman. Tämä huomautus korostaa entisestään Anitan asemaa maahanmuuttajana, jolla on poikkeuksellisen hyvä suomen kielen taito. Anita kertoo kokemuksistaan ja kritisoi koulutusta sellaisen ihmisen positioista, jolla on asiasta relevanttia kokemusta ja pätevyyttä. Hän osoittaa tuntevansa paikallisen käsityksen kasvatustieteiden hierarkiasta eri yliopistojen välillä ja alleviivaa tuotumustaan vedoten tuohon hierarkiaan, jonka huipulla koulutuspaikkakunnan yliopiston katsotaan olevan. Näin hän asettaa itseasiassa koko suomalaisen kasvatustieteen kyseenalaiseen valoon. Hän ottaa kantaa myös kollektiivisesti kuvatessaan opetuksen olleen ”järkyttävää ja henkisesti todella raskasta meille kaikille”. Toisin kuin muussa aineistossa paikoitellen tehtiin, Anita ei tässä millään tavoin pehmennä voimakasta kritiikkiään tai perustele oikeuttaan esittää sitä.

Saatuana Suomessa hyväksyttävän opettajan pätevyyden Anita aloitti työt koulutusalan yrityksessä, jossa joutui monien väärinkäytösten ja laittomuuksien kohteeksi. Hän kertoo näistä kokemuksista melko yksityiskohtaisesti ja toteaa sitten yhteenvetona:

Nämä kaikki laittomuudet mitä on nyt tämän puolen vuoden aikana tapahtunut niin mä oon nyt sitten laittanut eteenpäin viranomaisille et saa nähdä mitä siitä tulee, mutta kyllä niinkuin nämä tällaiset asiat aika paljon vaikuttaa siihen että kuinka voi tässä maassa. Siis tietysti välissä tulee semmonen fiilis, että mä meen täältä pois jos mä oon niin haitaksi täällä tosiaan että minulle pitää tämmösiä tehdä. No, okei, mä yritän ajatella ett se on vaan niinkun, et se ei oo tavallista ollenkaan. Eikä se, tietysti pitäis ajatella sillä tavalla et se ei oo syrjintää, et se ei oo sen takia koska mä oon ulkomaalainen. Mutta kuitenkin tässä on semmonen että tässä on käytetty hyväksi siis... se että mä en välttämättä ymmärrä tai tiedä työläinsäädännöstä yhtään mitään.

Pohtiessaan, onko huonossa kohtelussa kyse syrjinnästä vai ei, Anita tuo syrjityn position selontekoon yhtenä mahdollisena. Hän ottaa positioon etäisyyttä ja jättää avoimeksi sen, tulisiko tapahtunut tulkita syrjinnäksi, tuoden kuitenkin esille vahvoja perusteita tällaisen tulkinnan puolesta. Tällaisen puheen funktiona tuntuu olevan sen osoittaminen, ettei kaikenlaisten epäkohtien näkeminen syrjintänä suinkaan ole Anitan intressien mukaista, vaan mieluummin hän löytäisi muunlaisia selitysmalleja, mikäli niille suinkin on edellytyksiä. Anita jatkaa tarinaansa kertomalla muista byrokratian viidakossa kohtaamistaan ikävistä kokemuksista. Yksi tällainen esimerkki kertoo siitä, kun Anitalle ja hänen avomiehelleen kävi ilmi, etteivät he olisi oikeutettuja asumistukeen, koska Anitalla ei ole kelakorttia, mitä hän ei puolestaan saanut ilman pysyvää oleskelulupaa. Kokemukset näyttävät Anitan tarinassa paitsi mahdollisesti syrjivinä, myös absurdeina:

Se ei oo tekemisissä ollenkaan sen kanssa että kuinka monta ihmistä ostaa ruokaa. [- -] Me ei olla samaa ruokakuntaa, eikä me olla avoliitossa, koska minulla ei ole kelakorttia! ((nauraen)) [- -] me kysyttiin että mitä te suosittelette, jos me halutaan asumistukea. No menkää naimisiin! Että mä oo todellakaan Kelan pyynnöstä menossa ollenkaan naimisiin [- -] Mä niinkuin yritin, että menisittekö te pakosta naimisiin? Mä en haluu naimisiin, se on mun elämäntyylä, mä viihdyn aivan täydellisesti avoliitossa. Ja jos suomalaisella on oikeus olla avoliitossa tai avioliitossa täysin samalla tavalla, eikä oo mitään eroo tuloissa ja missään niin se ois syrjintää siis vaan sen takia että mä oon ulkomaalainen niin mua käsitellään eri tavalla. [- -] Niin sit tosiaan suositeltiin, et jos mentäis naimisiin niin koko ongelma ois niinkun purettu. Mä sanoin et ei todellakaan olla menossa naimisiin!

Laura Huttunen on omassa väitöskirjassaan (2002, 337–338) huomauttanut, että erilaiset hyvinvointivaltion käytännöt järjestävät myös periaatteessa yksityisalueen piiriin kuuluvia pariskuntien ja perheenjäsenten keskinäisiä suhteita. Anita vastustaa tällaista ohjausta ilmoittamalla ykskantaan, että ”ei todellakaan olla menossa naimisiin”. Hän määrittelee asumistuen saamisen edellytykset syrjiviksi, koska käytäntö on erilainen suomalaisille ja ulkomaalaisille. Koska naimisiin meneminen ei olisi Anitan elämäntyylin mukaista, näyttäytyisi päätyminen avioliittoon puhtaasti instrumentaalisista syistä helposti syrjivälle käytännölle alistumisena. ”Kieltäytyminen” naimisiinmenosta senkin uhalla, että se on omien taloudellisten etujen vastaista sen sijaan toimii paitsi osoituksena oman

vakaumuksen mukaan elämisestä, myös syrjinnän vastustamisesta, ja on omiaan rakentamaan oikeamielisen ja rohkean ihmisen identiteettiä.

Anita tuo tarinassaan esille runsaasti omia syrjintäkokemuksiaan, mutta painottaa myös olevansa lähtömaansa, ulkonäkönsä ja kielitaitonsa perusteella etuoikeutettu moniin muihin maahanmuuttajiin verrattuna. Näin on myös seuraavassa lainauksessa, joka kiteyttää koko tarinan pääteemat ja on siten yksi koko tarinan ydinkohdista:

Siitä voi varmaan iltaan asti puhuu tämmösii yksittäistapauksista mitä on niinkun sattunu mulle, vaikka mä en ole, vaikka mä en ole niinkun niin huonostakaan maasta tullu. Mä oisin voinu tulla paljon huonommastakin paikasta. Mun naamasta ei niin paljon näy. Mun kielestä ei heti kuulu. Mä oon niinkun siinä mielessä aivan niinkun luksustilanteessa – ja silti. Mä voin vaan niinkun kuvitella, jos jonkun naamalta näkyy, kielestä kuuluu, on kotoisin Irakista, niin se on varmaan kauheeta.

Edellinen sitaatti toimii hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka Anita annostelee tarinaansa sekä henkilökohtaista että yleistä, usein näiden välisiä suhteita eksplisiitisti kommentoiden, tulkiten esimerkiksi omia kokemuksiaan poliittisessa kehityksessä. Viitatessaan kielitaidon ja ulkonäön merkitykseen sille, missä määrin moni maahanmuuttaja, vaikkapa Irakista Suomeen muuttanut, joutuu altistumaan syrjinnälle, Anita rakentaa hierarkian, jossa vähiten erottuvat ovat parhaassa asemassa ja eniten ulkonäkönsä tai puheensa puolesta erottuvat kohtaavat kaikkein eniten syrjintää. Anitaan puheenvuoro toimii vahvana todistajanlausuntona hänen listatessaan useita absurdeja hänelle itselleen tapahtuneita syrjintätapauksia ja tehdessään selväksi, että kerrottavaa olisi ollut paljon enemmänkin: ”voi varmaan iltaan asti puhuu tämmösii yksittäistapauksista”. Anita käyttää tarinassaan syrjityn positiota runsaasti, myös omakohtaisena positiona. Siitä huolimatta hän määrittelee olevansa ”luksustilanteessa” ja erottautuu näin tyypillisestä maahanmuuttajasta. Tämä yhdistelmä rakentaa hyvin synkän kuvan keskiverto-maahanmuuttajan kohtalosta Suomessa. Syrjintäkokemuksista huolimatta Anita kertoo oman sopeutumisensa sujuneen helposti:

Että kyl se niinkun minulla se sopeutumisessa ei varmaan oo muuten mitään ongelmaa, koska on kulttuuri ja kieli tuttu. Se vaan ei mulle koskaan oo tuottanu mitään ongelmaa ja tota siinä mun työssäkin, vaikka mulle on näin monesti käynyt, niin silti mä luulen että mulla kävi aika hyvin kuitenkin tähän asti, että ei kuitenkaan mitään suurempia ongelmia, koskaan karkotettu maasta ja semmosta. Ja on aina saanu oleskelulupia, mitä oon anonut, niin että ihan hyvin käynyt.

Voisi sanoa, että Anita haastaa oletuksen maahanmuuttajan hankalasta sopeutumisesta Suomeen todetessaan ytimekkäästi: ”Se ei vaan oo koskaan tuottanu mitään ongelmaa”. ”(V)aiikka mulle on näin monesti käynyt” on viittaus Anitaan aiemmin kuvaamaan epäoikeudenmukaiseen kohteluun työelämässä. Jälleen hän vertaa omia kokemuksiaan keskivertomaahanmuuttajan potentiaalisesti kohtaamiin koettelemuksiin, jolloin näkökulmana on, että huonomminkin voisi olla. Tämän seurauksena kertojan oma tilanne näyttäytyy onnekkana. Hivenen sarkastisiksi tulkitsemani toteamus ”mulla kävi aika hyvin kuitenkin tähän asti, että ei [– –] koskaan karkotettu maasta ja semmoista” synnyttää

kuvan Suomesta maana, jossa karkotus voi osua kenen tahansa maahanmuuttajan kohdalle koska vain. Näin Anitaan oma helppo sopeutuminen näyttäytyy osin sattumanvaraisenakin ja ennen kaikkea poikkeuksellisen suhteessa maahanmuuttajien yleiseen tilanteeseen Suomessa.

Anita kertoo itsestään myös ihmisenä, joka voi ja yrittää toimia esimerkkinä muille maahanmuuttajille opettajan työssään:

Omassa työssä aina niinkun yritän... näille ihmisille varmaan olen vähän parempi esimerkki ulkomaalaisena [- -]. Mä yritän korostaa näitä hyviä puolia, et se on näin, mullakin on näin käynyt, mutta täällä silti on... Et kuitenkin se on oma päätös, että täällä on. Tietysti pakolaiselle ei ole oma päätös, se on eri asia, mutta esim. paluumuuttajat, jotka jaksavat kyllä valittaa ihan loputtomasti, semmoisistakin asioista joista ei pitäisi, että kyllä meidänkin pitää niitä omia velvollisuuksia täällä tehdä. [- -] Mä kyllä vähän enemmän tämmöstä kiinnostusta tähän kulttuuria kohtaan niinkun odottaisin maahanmuuttajilta.

Anita erottelee eri maahanmuuttajaryhmiä sen perusteella, kuinka vapaaehtoista niiden oleskelu Suomessa on. Paluumuuttajien valittamista hän kritisoi sillä perusteella, että heidän oleskelunsa Suomessa on pakolaisiin verrattuna vapaaehtoista. Viesti on, että vapaaehtoisesti täällä olevan ei pitäisi valittaa, sillä hän voi myös poistua maasta, mikäli olosuhteet täällä eivät miellytä.²³ Anita ottaa puheenvuorossaan välillä käyttöönsä maahanmuuttajakerrontaperspektiivin, asemoituen osaksi maahanmuuttajien laajaa joukkoa: ”kyllä meidänkin pitää niitä omia velvollisuuksia täällä tehdä”. Välillä hän siirtyy puhumaan ikään kuin ryhmän ulkopuolelta, etäännytetystä kerrontaperspektiivistä: ”kyllä vähän enemmän tämmöstä kiinnostusta tähän kulttuuria kohtaan niinkun odottaisin maahanmuuttajilta”. Saman tyyppinen ajatus mukautumisesta vapaaehtoisesti maahan tulleiden ihmisten moraalisena velvoitteena, oli esillä myös Verkuytenin (2005a) tutkimuksessa, jossa testattiin kokeellisella asetelmalla erilaisia kehystyksiä monikulttuurisuutta koskeville väitteille. Nämä kehystykset laadittiin aiemman haastatteluaaineiston diskursiivisen analyysin tulosten pohjalta. Kun maahanmuuttajien tulo Hollantiin esitettiin vapaaehtoisena, sai monikulttuurisuus syntyperäisten hollantilaisten koehenkilöiden parissa vähemmän kannatusta kuin silloin kun muuttoa Hollantiin ei esitetty vapaaehtoisena.

Anita kuvailee edelleen suhdettaan suomalaiseen kulttuuriin:

Et esimerkiksi minusta niinkun suomalaisten elokuvien kautta on aika paljon helpompaa ymmärtää tätä juomiskulttuuria mikä täällä on, mitä ulkomaalaiset haukkuu kyl koko ajan. Se on minustakin inhottavaa, mutta mua ei kiinnosta, minusta se on ihan luksusasema tässä maassa, että saa sanoa, että se ei kuulu mulle. Se ei oo mun ongelma. [- -] Se on tässä kulttuurissa mukana, se on vanha juttu [- -] Ei se oo niin kauheata. Se on meille kyllä varmaan 100 kertaa kauheampaa kuin teille, mutta sitä pitäisi ymmärtää, että mä oon niinkun väärä henkilö tätä arvostella. Mä en voi tätä arvostella. Minusta se on helpointa –

---

²³ Kiinnostavasti Sergei, joka on itse paluumuuttaja, on edellä omalla kohdallaan kommentoinut saman tyyppistä argumentointia ja perustellut sitä, miksei lähtö Suomesta ole hänen kohdallaan mahdollinen ratkaisu. Hän käsittelee tarinassaan myös maahanmuuttajan esittämän kritiikin oikeutusta.

itseasiassa vain helpointa, helpompaa, sanoa että se ei kuulu mulle. Ei todellakaan. [– –] Sä voit aina sanoo, et sä et oo täältä, niin ei sun tartte ottaa sitä viinaa, ei kukaan pakota.

Ulkomaalaisuuteen usein liitetty ja yleensä negatiivisena pidetty ulkopuolisen positio näyttäytyy Anitan tarinassa tässä yhteydessä poikkeuksellisesti käytännöllisenä ja vapauttavana asemana. Samalla kun Anita määrittelee ulkomaalaisen aseman vapautena olla sotkeutumatta paikallisiin kulttuurisidonnaisiin ongelmiin, hän toisaalta myös kieltää oikeuden puuttua niihin. Hieman kuten Sergei, Anitakin siis neuvottelee maahanmuuttajan Suomea kohtaan esittämän kritiikin oikeutuksesta. Anita itse näyttäisi vetävän tässä kohtaa rajan kulttuuriin kohdistuvaan kritiikkiin. Suomen lakien ja viranomaisten toiminnan kritisoiminen sen sijaan on hänen tarinassaan tärkeässä osassa. Anita jatkaa kertomalla, kuinka maahanmuuttajuus mahdollistaa myös irrottautumisen (entisen) kotimaan ongelmista:

Se rauhoittaa vaan kun oman maan ongelmia ei tarvi niin paljon niinkun surra. [– –] Minusta se on maailman niinkun paras asia asua jossakin ihan muualla ja ottaa niinkun siellä se rento ote ja sitten olla vaan ihan puolella korvalla tai toisella korvalla vaan kuulla se mitä kotona tapahtuu, että ei siitäkään tarvitse niin suurta paisetta ottaa. ((naurahtaa)) Se on minusta kauheen kivaa.

Maahanmuuttajuus tarjoaa siis tässä tietyssä mielessä etuoikeutetun aseman, jossa maahanmuuttajan tarvitse kantaa vastuuta sen enempää entisen kuin nykyisenkään asuinmaansa ongelmista. Humoristiseen sävyyn Anita kommentoi edelleen kuinka ulkomailla oleskelu oikeuttaa olemaan noudattamatta sosiaalisia normeja niin Suomessa kuin lähtömaassa:

[Lähtömaassa] sitä katsottais kyllä kauheen pahaksi jos kaksi ihmistä istuis samassa huoneessa ja ne ei keskustelis. Ne päättelis et niillä on jotain mykkäkoulua tai jotain. ((naurua)) Tässä se on ihan mahdollista. Se on musta kauheen rentouttavaa, että kun ei oo mitään sanottavaa niin sit ei tartte sanoo yhtään mitään. Se on kauheen mukavaa. Mä oon vähän jo omaksunut näitä tapoja ja sitten [lähtömaassa] tulee joskus ongelmia, että: 'No?', 'Mitä no?' ((naurua)) Ei mulla oo mitään sanottavaa. ((nauramme molemmat)) Emmä osaa enää sitä small talkia ihan niin hyvin. Taas joskus niinkun täällä sanotaan, että ”joo, ei osaa koskaan pysyy vai”. ((naurua)) [...] Mä sanon et mulla on oikeus olla kova puhumaan. ((naurua)) Aina niinkun molemmissa päässä on hyvä syy. [Lähtömaassa] on hyvä syy olla puhumatta ja Suomessa on hyvä syy puhua niin paljon kun haluaa, että on kauheen rentouttavaa minusta. Mä tykkään ihan oikeesti niinkun asua muualla kuin kotona...

Näissä edellisissä lainauksissa maahanmuuttajuus ja siihen liittyvä ulkopuolisuus määrittyy siis hyvin positiivisena asiana. Anita ei liitä irrallisuuteen osattomuuden merkityksiä vaan kuvaa sen kahdessa mielessä vapauttavana; maahanmuuttajana hän voi ottaa etäisyyttä niin entisen kuin nykyisen kotimaan ongelmiin ja myös sosiaalsiin normeihin, minkä seurauksena hän on vapaa käyttäytymään itselleen luontevimmalla tavalla. Sitaatin viimeinen lause ”Mä tykkään ihan oikeesti...” tekee diskursiivista työtä sellaista valtavirtaista oletusta vastaan, että alkuperäinen kotimaa on maahanmuuttajalle aina se kaikkein mieluisin.

Seuraavaksi Anita käsittelee kulttuurien kohtaamista parisuhteen ja seksuaalisuuden kannalta:

Mä en tiedä miten paljon sulla on näitä, mitä sä oot saanut näitä kirjoituksia tai mitä oot nauhottanu niin tullut esille. Todennäköisesti ihmiset ei siitä kauheen paljon tykkää puhuu, kuitenkin Euroopan kulttuureissa ((naurahdus)) on niin tabu tämmösestä niinkun seksuaalisuudesta puhuminen, mut se ehkä niinkun jossain määrin tai jossain vaiheessa elämää kuitenkin liittyy tähän teemaan tai miten pystyy sopeutumaan tänne tai kuinka hyvin voi tällä, tai jotain semmosta.

Tässä pohjustuksessa Anita lähestyy seuraavaksi esille ottamaansa aihetta, seksuaalisuuteen liittyviä kulttuurieroja, potentiaalisesti sensitiivisenä ja määrittelee sen suoranaiseksi tabuksi. Hän arvelee aiheen olevan aineistossani harvinainen ja asettuu näin jälleen tietyllä tapaa poikkeuksellisen maahanmuuttajan asemaan. Lopuksi hän määrittelee teeman maahanmuuttajan sopeutumisen kannalta tärkeäksi, mikä toimii perusteluna vaietun asian puheeksi ottamiselle. Sitten hän kertoo omassa parisuhteessaan koetuista kulttuurieroihin perustuvista väärinkäsityksistä ja ongelmista, jotka syntyivät sen seurauksena, että pariskunnan osapuolet ovat tottuneet aivan erilaiseen seksin harrastamisen tiheyteen.

Etä mä oon katsonu sitä aika niinkun huonoksi tai harmittavaksi että niinkun Suomessa todennäköisesti tyttöjä kasvatetaan, tai ainakin mitä mä oon suomalaisten naisten kanssa puhunu niin täällä tyttöjä vähän kasvatetaan sillä tavalla erityisesti varmaan maalla, että niinkun seksi on semmonen asia ihmisen elämässä, mitä on pakko tehdä, muttei, et ”kestä”, ((naurua)) niin että ”koeta pärjätä” tai ”koeta jaksaa” [– –] Et täällä ei äidit todennäköisesti sitä korosta, et siitä voi nauttia tai et se vois olla hyvä sullekin.

On kiinnostavaa, että tässä kohtaa Anita esittää kritiikkiä myös suomalaista kulttuuria kohtaan. Tämä seksuaaliseen tapakasvatukseen kohdistuva kritiikki on oikeastaan käänteistä suhteessa alkoholikulttuuria koskevaan kritiikkiin. Jälkimmäisen suhteen Anita kommentoi, että maahanmuuttajat valittavat asiasta liikaa ja tapa on syvällä kulttuurissa ja sitä tulisi ymmärtää. Seksuaalisuuteen liittyvän kulttuurisen eron Suomen ja muiden maiden välillä hän määrittelee harvoin puhutuksi aiheeksi, mutta pitää suomalaista kulttuuria tässä suhteessa kuitenkin ”huonona” tai ”harmittavana”.

Kulttuuria koskeva kritiikki on Anitan tarinassa kuitenkin harvinaista. Sen sijaan Anitan tarinassa on paljon yhteiskunnallisia kannanottoja maahanmuuttajien asemasta ja kohtelusta Suomessa. Anita puhuu mm. koulutuksen tärkeyden puolesta maahanmuuttajien integraation kannalta. Hän kertoo, kuinka oli Ulkomaalaisvirastossa asioidessaan nähnyt kuinka hankalaa kommunikaatio oli ollut somalialaisen asiakkaan ja suomalaisen virkailijan välillä, kun virkailija oli käyttänyt asiakkaalle vieraita käsitteitä, kuten huostaanotto:

Miks ei voi, niinkun vaikka minunkin verorahoilla ulkomaalaisviraston tatiä kouluttaa vähän, et minähän tästä tiedän ja hän siellä istuu ja taistelee joka ikinen päivä somalimiesten kanssa siitä että ne ei tiedä mikä on huoltaja, eikä tiedä mikä on huostaanotto. [– –] mutta päästäis yli kouluttamalla. Ihan vain tietämättömyys on sitä

kaikkea. Molemmin puolin, yhtä paljon tietysti somalimiehen tietämättömyys on siihen haittana, mutta yhtä paljon kyllä on sen ulkomaalaisviraston tädin tietämättömyys ja poliisin ja passin tarkastajan, todellakin!

Tässä sitaatissa Anita ei kommentoi ulkomaalaisviraston toimintaa itse ulkomaalaisena, vaan jonkinsortin objektiivisena asiantuntijana, joka näkee eri osapuolten ongelmat. Ulkomaalaisviraston ”tädistä” puhuminen tuo puheeseen leikkisän holhoavan sävyn. Anita ehdottaa seuraavaksi, että tulkkeja pitäisi palkata kunnan palkalla sen sijaan, että maahanmuuttajia käytetään eri aloilla tukityöllistettyinä tulkkeina pienellä korvauksella, mikä ei motivoi työntekoon. Sen ilmoittaminen, että asiaan voitaisiin käyttää hänenkin verorahojaan, toimii asian tärkeyden vakuutuksena – Anita ei puhu vain yleisellä tasolla muutoksen tarpeellisuudesta, vaan osoittaa olevansa siihen henkilökohtaisesti sitoutunut. Hän jatkaa:

Jotenkin on niin vaikee usko että siihen on rahaa että joku Maija Virtanen on kolme kuukautta sairaslomalla mut siihen ei oo rahaa ett Abdullah tulis töihin. [- -] Mut sit taas ois yks niinkun jolle pitäis maksaa eläkettäkin, ajatelkaa. Huh huh. ((naurahtaa)) On se vähän niinkun vaikee tajuta, että korostetaan että hyvinvointivaltio ((naurahtaa)) mut se on vaan tietyille ihmisille hyvinvointivaltio. Muut eivät sitä saa. Sillä perustella että (?) on syntyny jossain muualla tai väärässä paikassa. [- -] Jotenkin niinkun varmaan erityisesti pakolaisille on vaikee, koska he niinkun toivovat varmaan ku pääsevät siitä omasta helvetistään pois. [- -] Ne on niin nöyriä silloin, ottaa kaiken mitä vaan niinkun, että kaikki käy. Ja se on silloin niinkun vielä pahempaa, koska ne kyllä ottaa semmosiakin mitä todellakaan ei niinkun [- -] se on ihan siitä virkailijasta kiinni että mikä hänestä tulee tai tuleeko mitään.

Edellinen lainaus on aivan Anitan tarinan lopusta. Suomalaisen yhteiskunta kuvataan tässä paikkana, joka tarjoaa hyvin erilaiset pärjäämisen lähtökohdat erilaisille ihmisryhmille, joiden ääripäitä tässä edustavat ”Maija Virtasen” ja ”Abdullahin” prototyypit. Lähtökohtiin vaikuttaa paitsi se, tuleeko ihminen Suomen ulkopuolelta myös se, mistä maasta hän tulee. Jälkimmäiseen jaotteluun Anita on viitannut aiemminkin käyttäen ilmaisua ”hyvä ja paha ulkomaalainen”. Lisäksi pakolaisten asema kuvataan jälleen erityisen vaikeaksi avuttoman positiota käyttäen. Suomen toiminta maahanmuuttajia kohtaan näyttäytyy syrjivänä, kaksinaismoralistisena ja taloudellisestikin kyseenalaisena.

7.4.2 Toinen tarina (21b)

Anitan jälkimmäinen tarina on edellistä puolet lyhyempi, yhteensä kahdeksan sivun mittainen. Tarinan alussa palataan edellisen tarinan kertomisen aikoihin, vuosituhannen alkuun. Anita kertoo opetusalan työpaikasta, jossa aloitti silloin: ”Mä tykkäsin, tykkäsin ainakin alkuvaiheessa kovasti olla, että mä sain tehdä hirveen monipuolista työtä ja jotenkin tuntu että ainakin, no ainakin oppilaspuolelta olen kyllä tosi suurta arvostustakin olen saanut.” Sitten ihmissuhteet työpaikalla mutkistuivat:

Mä ihan vasta jälkikäteen luin semmosen artikkelin kerran että, että aika usein käy niin että, että semmoset, semmosissa työpaikoissa, joissa, jos on huono ilmapiiri, niin siellä, siellä täysin, öö, tavallaan voi sanoa että luonnollista että syntyy sellasia täysin luonnottomia, luonnottomia työpaikkaromansseja, [– –] että niinkun syntyy tämmösiä oikeestaan aika, taustattomia, tai täysin niinkun tyhjiä, öö, suhteita ja ja tota, minullekin kävi, kävi näin. Olin melkein, öö, tuhoamassa mun pitkään ((naurahtaa)) jatkunutta avoliittoa, mut onneks ei, ei kuitenkaan tuhonnut, mä ymmärsin tilanteen vielä siinä vaiheessa että sieltä täytyy lähtee [– –] Ja sit mä aloin etsiä, etsiä töitä ja ja tota heti kun mä sain tietää että saan niin sanouduin irti.

Koska Anita on parisuhteessa, on hänelle tässä sitaatissa rakentuva identiteetti työpaikkaromanssin osapuolena ongelmallinen, korjausta vaativa identiteetti (Wetherell, 1998; Reynolds & Taylor, 2005). Tapahtumien kytkeminen osaksi laajempaa ilmiötä, huonon työilmapiirin vaikutusta työpaikkaromanssien syntymiseen, samoin kuin siitä kertominen, kuinka Anita toimi aktiivisesti tilanteen ratkaisemiseksi hakeutumalla pois tältä työpaikalta, toimii tällaisena korjaavana toimenpiteenä, sillä ilmiön määrittely luonnolliseksi ja yleiseksi vähentää Anitan vastuuta tapahtuneesta ja toisaalta sama selonteko esittää hänet vastuullisena toimijana tilanteen ratkaisuvaiheessa.

Anita kertoo melko seikkaperäisesti seuraavasta työpaikastaan samoin kuin uusista ammatillisista opinnoista. Opintojen jälkeen Anita löysi taas uuden työpaikan, tällä kertaa koulutussuunnittelijana. Sitten seuraa elämänmuutos:

Sitten tosiaan tulin raskaaksi ja sitten ei enää niinkun ollu mitään muuta ajateltavaa kuin saada tosiaan se lapsi jota ollaan pitkään pitkään haluttu ja ei oo nyt mitään mitään niinkun suuria tota, ei oo suurta kaipuuta takaisin työelämään vielä että ihan oikein hyvin viihdyn, että niin kauan kuin tää on taloudellisesti mahdollista, että saa, voi olla kotona, niin kyllä mä varmasti kotona [– –]

Tästä alkaa identiteetin ja maahanmuuttajan aseman kannalta kaikkein kiinnostavin jakso Anitan elämäntarinaa. Tähän saakka Anita on jatkotarinassaan kertonut itsestään lähinnä opetusalan ammattilaisena, eritellen työpaikkojen vaihdoksia ja erilaisia vaiheita urallaan. Myös identiteetti puolisona oli käytössä Anitan kertoessa työpaikkaromanssistaan. Maahanmuuttajaksi Anita ei ole asemoitunut jälkimmäisessä tarinassaan tähän mennessä kertaakaan. Nyt alkavassa jaksossa Anita puhuu sekä työ- että perhe-elämästä ja pohtii omaa maahanmuuttajuuttaan suhteessa näillä areenoilla tekemiinsä valintoihin ja muiden suhtautumista itseensä. Tämän jakson alussa Anita myös vertailee sitä kuinka muut suhtautuvat häneen opettajana ja kotiäitinä:

Näissä mun töissä aina niinkun, öö, piti perustella sitä tai piti paljon puhua uusille ihmisille [– –] siitä mun omasta ulkomaalaisuudestani ja tää on nyt minusta mielenkiintoista että nyt kun ei, en ole työelämässä niin jotenkin tuntuu että mä itekin niinkun välillä unohdan aivan kokonaan että että en olisikaan täältä vaikka puhun varmaan niinkun kymmenkertaisesti omaa äidinkieltä ku aikasemmin koska nyt mä puhun pojan kanssa siis pojalle toistaiseksi vielä vielä kyllä [äidinkieltä][– –] En tiedä oliko se vaan niinkun semmonen oma et tuliko se ihan oikeesti niinkun muista ihmisistä vai olikse se minun oma, oma asiani, oma tämmönen perustelun tarveko minulla oli, en tiedä, että se piti niinku

selittää koko ajan että miten se voi olla että ei puhukaan äidinkielenä suomea ja silti [toimii opettajana Suomessa]. Mut nyt on piirit kyllä vaihtunu ihan uusiin ja ihan virkistävää on kyllä ollut ihan kotiäitinä [- -]. Ja [- -] vaikka kaikki niinkun näkee ympärillä että mä puhun pojalle jotakin toista kieltä kuin suomea, niin [- -] tätä ei kyseenalaisteta tai [- -] nimenomaan toisinpäin, jos mä puhuisin hänelle suomea niin sitä varmaan kyseenalaistettais enemmänkin että tää oli ihan erilainen tilanne kyllä siinä mielessä.

Tässä selonteossa Anitan oma asema Suomessa hahmottuu siis sosiaalisesti hyväksyttävämpänä ja helpompana omaa äidinkieltä lapselleen puhuvana äitinä kuin opetusalan ammattilaisena, sillä kotiäitinä ollessaan hänen toimintansa ei kyseenalaistu ulkomaalaisuuden perusteella, mikä nimenomainen seikka puolestaan sallii sen asian unohtamisen, ettei hän ole Suomesta kotoisin. Äitiyden ja ammatinharjoittamisen rajapintaan sijoittuu kuitenkin toinen asia, jota Anita jälleen joutuu perustelevaan. Kyse on siitä, kuinka pitkään hän haluaa olla kotona lapsen kanssa, ennen kuin palaa takaisin työelämään.

Elämäni, elämäni parasta aikaa oikeastaan on nyt tämä että olla kotona ja elää kiireetöntä elämää ja nähdä lapsensa kasvavan, kyllä se on ihan, voittaa kyllä työelämän ihan mennen tullen, minusta. Se on mielenkiintoista että hirveen monet ystävät on kans niinku saanut nyt lähiaikoina lapsia ja, en oikein tiedä, en halua ollenkaan selittää sitä niinkun just tämmösellä niinkun keskieuropalaisuudella tai tämmösellä, mutta kyllä tosi monet niinku kaipaa jo nyt vaikka heillä on pienempiä lapsia kun minulla, takaisin, mä en kun mä en millään vois kuvitella ollenkaan että mä, yritän koko ajan niinkun lykätä näitä ajatuksia että töihin paluu, mä en millään vois.

Anita käyttää ääri-ilmaisuita (ks. Pomerantz, 1986) verratessaan omaa ja ystäviensä asennoitumista töihinpaluuseen lapsen saamisen jälkeen. Ystävistä ”tosi monet” kaipaavat takaisin töihin, itse hän ei ”millään vois kuvitella ollenkaan”. Ero ystäviin korostuu entisestään siinä, että ystävien lapset ovat pienempiä kuin Anitan lapsi. Anita tuo eron esille ongelmallisena ja selitystä vaativana asiana, mutta ilmoittaa olevansa vastahakoinen selittämään eroa kulttuuritaustojen erilaisuudella – omalla keskieuropalaisuudellaan.

Tää on just semmonen mitä mä nykyisin, mun pitää aina perustella, tai niinkun selitellä sitä, mä aina, minusta tuntuu että suomalaiset ajattelee, että tää on varmaan laiska, että sen takia ei halua mennä takasin töihin. Mutta kyllä näitä sit pitää sysätä pois päästä. Että eihän, eihän se, voi olla että eihän tää oo mitään, vaikka tää on kiireetöntä niin se ei tarkoita sitä että tää ois tämmöstä että ei tee mitään. (mmm) Että mutta se on niinkun tosiaan mielenkiintosta nähdä että miten erilaisia tosiaan ihmiset ovat tai miten ne kokevat tämmöstä kotiäitiyttä tai tämmöstä eikä siinä nyt tosiaankaan voi olla semmosia eroja että kuka miten pitkään on ehtinyt olla töissä koska me ollaan niin saman ikäisiä että me varmaan kaikki ollaan suurin piirtein saman verran on ehditty, olla työelämässä. Eikä varmaan niinku siinä kokemuksessakaan oo mitään suuria eroja et on sattunu kohdalle hyviä ja huonoja paikkoja, ja kokemuksia, että mut en kuitenkaan niinku osaa kuvitella että, oikeastaan toiveissani olis mieluummin niin että niinkun ensin saada toisen lapsi ja sitten vasta niinkun mennä takaisin töihin.

Heti alkuun Anita kumoo mahdolliset laiskuusselitykset perättöminä ja siksi torjuttavina: ”vaikka tää on kiireetöntä niin se ei tarkoita sitä että tää ois tämmöstä että ei tee mitään”. Sitten hän pohtii edelleen syitä omien toiveidensa poikkeavuuteen ystäviensä toiveisiin verrattuna. Kommentti ”On [– –] mielenkiintosta nähdä että miten erilaisia tosiaan ihmiset ovat tai miten ne kokevat tämmöistä kotiäitiyttä” voisi itsessään toimia jonkinlaisena selityksenä: ihmiset ovat yksilöllisiä ja haluavat siksi eri asioita. Anita jatkaa sulkemalla pois muutaman muun selitysmallin: erot työuran pituudessa tai muissa työpaikkoihin liittyvissä kokemuksissa. Kulttuurierojen selitysmalli ja toisaalta yksilöllisten erojen näkökulma jäävät ikään kuin molemmat mahdollisina selityksinä esille. Ensimmäisessä tarinassaan Anita kommentoi kulttuurieroihin vetoamisen toimivuutta ja totesi maahanmuuttajuuden tarjoavan aina hyvän selityksen sille, että poikkesi jotenkin paikallisista normeista. Tässä tapauksessa hän ei kuitenkaan ota tuota resurssia käyttöön.

On kuin perustelevaan joutuminen sinänsä olisi ongelmallinen, toiselta lisävä ja hyväksytyksi tuleminen (integraatiota) uhkaava asia. Työelämän ulkopuolella oleminen on mahdollistanut olotilan, jossa Anita ei ole tilivelvollinen vaikka tai koska hän puhuu lapselle äidinkieltään, eikä suomea. Paradoksaalisesti kuitenkin tämän ajanjakson pitkittyminen velvoittaa Anitan taas perustelevaan toimintaansa, sillä mitä tulee työelämään paluuseen, hän viihtyisi kotona pidempään kuin muut äidit lähipiirissä.

Anita kysyy minulta, aionko kysyä häneltä mitään kysymyksiä. Kun vastaan kieltäen, hän pysähtyy pohtimaan ja arvioimaan omaa tarinaansa:

Mä menin niin tommosissa isoissa askelissa että oisko joku mitä ois voinu tota siihen väliin vielä ottaa. [– –] Ehkä on niinkun tullut aika hyvin niinkun tiivistetty ne niinkun suurimmat tapahtumat. Kyl siinä niinkun näki kuitenkin, ihan ((naurahtaa)) samalla kun kuuntelin omaa itseä niin siinä niinkun näkykin aika hyvin että, et miten niinkun monta, monen vuoden ajan mitä siinä oli, et se oli vaan niinkun se järjettömästi vaan sitä työelämää, työelämää, työelämää. [– –] Mikä tässä koko ajanjaksossa ihan tästä, siitä lähtien suurinpiirtein on ollut, että on täysin älytöntä että sivuuttaa ihan kokonaan semmosia, ää, suuria juttuja, tai et niinku se, niitten pitäisi olla suurempia kuin joku työelämä. Se että tosiaan, et me ei, me ei saatu lasta ja sit meille jotenkin sanottiinkin et ei, ei taida onnistuakaan ja ja jotenkin niinkun tässäkin niinku mä puhun tässä niinkun neljästä vuodesta enkä edes niinku edes mainitse sitä vaikka ainaki luulis että se on... voi olla tietysti että se on niinkun nyt tässä tilanteessa kun sitä lasta on et se nukkuu nyt parvekkeella ((naurahtaa)) et ei enää tunnu [– –] mutta niinkun öö pari vuotta sitten niin sitten mä olisinkin puhunut siitä enemmän. [– –] Voi olla että siinä, toisaalta meni niin että se yhä enemmän lykkäs tuohon työelämään tai sitten, niin, en tiedä.

Tässä tarinan reflektointiosuudessa Anita vertaa kertomaansa elämäntarinaa elämäänsä elämään. Hän arvioi tarinansa sisällöllisiä elementtejä myös suhteessa siihen, mitä asioita elämässä yleensä pidetään tärkeänä ja toisaalta elämäntarinassa kertomisen arvoisina. Kyse on toisin sanoen sen arviomisesta, kuinka onnistunut hänen kertomansa elämäntarina on. Hyvän elämäntarinan kriteerinä on perinteisesti pidetty pyrkimystä totuuteen, riittävään vastaavuuteen kerrotun ja eletyn elämän välillä. Anita kertoo huomanneensa, että hänen tarinansa käsittelee paljon työelämää ja toteaa, että onnistui kiteyttämään elämän suurimmat tapahtumat. Seuraavaksi hän kuitenkin kritisoi omaa tarinaansa siitä,

että on sivuuttanut kertomuksessaan asian, joka on suuri tai jonka pitäisi olla suurempi kuin työelämä. Tämä asia on lapsettomuuden kokemus. Anita tuo esille kaksi mahdollista selitystä sille, miksi on jättänyt puhumatta lapsettomuuden ajasta: toinen selitys on, että asia ei ole enää ajankohtainen – jos hän olisi kertonut tarinansa muutama vuosi aiemmin, olisi asia ehkä tullut esille. Toinen hänen tarjoamansa selitys on se, että juuri lapsettomuudesta johtuen työelämä todella painottui hänen elämässään ja siinä mielessä tarina vastasi hyvin elettyä elämää.

Sitten Anita siirtyy kertomaan koirasta, joka on mukana haastattelutilanteessa. Tarinan lopussa Anitan arvioi sen hetkistä elämäänsä: ”Joo et kyllä elämä pyörii näiden ympärillä ja illalla keskustelun aihe on pääasiallisesti koiran ja lapsen kakkojen ((nauru)) ympärillä että oikein mukavaa, mukavaa näin.” Nyt lapsen keskeinen merkitys elämässä tulee hyvin selväksi.

7.4.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä

Anitan kaksi tarinaa poikkeavat melko paljon toisistaan. Ensimmäisessä tarinassa Anita rakentaa kuvan itsestään maahanmuuttajana ja samalla yleiskuvan maahanmuuttajista Suomessa. Anita suhteuttaa omia kokemuksiaan maahanmuuttajana muiden maahanmuuttajien kokemuksiin, arvioiden, missä suhteessa hänen kokemuksensa ovat yleisiä tai harvinaisia.

Ensimmäisessä tarinassaan Anita kertoo itsestään ensisijaisesti maahanmuuttajana. Koko tarina on tiukasti maahanmuuttajuuden teeman ympärille kietoutunut, eikä siinä ole sellaisia itsetutkiskelun elementtejä kuin vaikkapa Sergein tarinassa. Anita käyttää kerronnassa niin maahanmuuttajakerrontaperspektiiviä, etäännytettyä kerrontaperspektiiviä kuin etnistä kerrontaperspektiiviäkin. Hän ottaa laajasti kantaa yleisesti maahanmuuttajien oloihin Suomessa, kritisoiden niitä monin paikoin. Samalla hän myös erottautuu toistuvasti muista maahanmuuttajista. Anita kertoo itsestään erilaisena, epätyypillisenä maahanmuuttajana. Hän perustelee erilaisuuttaan eksplisiittisesti ja monin eri tavoin, kertomalla, että Suomi on ollut hänelle tuttu maa jo lapsuudesta saakka, viittaamalla sujuvaan kielitaitoonsa, joka hänellä oli jo Suomeen tullessa, osoittamalla ymmärtävänsä suomalaisten alkoholinkäytön kulttuuriset juuret, sekä ottamalla puheeksi seksuaalisuuteen liittyvät kulttuurierot ja esittämällä (oikeaan osuvan) oletuksen siitä, ettei aihe ole aineistoni maahanmuuttajatarinoissa yleinen.

Anitan pääasiallista identiteettiä maahanmuuttajana voisi luonnehtia *etuoikeutetun maahanmuuttajan* identiteetiksi, sillä hän määrittelee itsensä toistuvasti monessa suhteessa paitsi erilaiseksi, myös muihin verrattuna hyväosaiseksi maahanmuuttajaksi. Samalla hän kuitenkin kertoo lukuisia esimerkkejä myös itse kokemastaan syrjinnästä. Hän alleviivaa maahanmuuttajien heikkoa asemaa Suomessa, tuomitsee niin itseensä kuin muihinkin maahanmuuttajiin kohdistuvan syrjinnän jyrkästi ja vaatii parempaa kohtelua. Ensimmäinen tarina onkin monin paikoin luonteeltaan poliittinen. Anitan tarinan voi nähdä neuvotteluna kaksisuuntaista integraatiota koskevista ehdoista ja edellytyksistä. Tarinassaan Anita tuo esille useita maahanmuuttajiin kohdistuvia syrjiviä käytäntöjä ja kielteisiä asenteita, jotka ovat integraation esteitä. Toisaalta hän myös penää

maahanmuuttajilta ymmärtävää asennetta ja kiinnostusta suomalaista kulttuuria kohtaan. Toistuva vääryyksiin puuttuminen ja vaikeuksien silottelemattomuus rakentaa hänelle rohkean ja suoraselkäisen ihmisen identiteettiä. Samalla hän toimii jonkinlaisena välittäjänä, muiden maahanmuuttajien puolestapuhujana, sellaisen ihmisen roolissa, joka tietää suomalaisesta yhteiskunnasta paljon ja jolla on aktiivinen rooli sen sisällä.

Jälkimmäisessä tarinassa maahanmuuttajuus ei ole samalla tavalla keskiössä kuin ensimmäisessä tarinassa. Sisällöllisesti jälkimmäinen tarina jakautuu työelämän ja perhe-elämän aihepiireihin. Nyt keskeisiksi nousevat näihin elämän osa-alueisiin liittyvät identiteetit, identiteetti urallaan etenevänä opetusalan ammattilaisena ja identiteetit puolisona ja äitinä. Muihin maahanmuuttajiin ei jälkimmäisessä tarinassa viitata lainkaan, eikä omaa maahanmuuttajuuttakaan käsitellä kuin vasta tarinan jälkimmäisessä puoliskossa. Etäännytetty kerrontaperspektiivi ei siis ole käytössä ja maahanmuuttajaperspektiiviäkin käytetään vasta tarinan loppuosassa. Lapsen saamisesta kertomisen yhteydessä maahanmuuttajuus astuu jälleen kuvaan. Anita alkaa kertoa itsestään äitinä, maahanmuuttajana ja maahanmuuttajaäitinä. Tässä yhteydessä, töihin paluun teemaa käsitellessään Anita kertoo takautuvasti myös siitä, kuinka hän työelämässä ollessaan joutui perustelemaan toimimistaan opettajana, koska ei puhu äidinkielenään suomea. Ensimmäiseen tarinaan verrattuna jälkimmäisessä tarinassa on paljon enemmän oman kerronnan reflektointia ja kerrotun tarinan arviointia. Yhteistä molemmille tarinoille on, että niissä kerrotaan varsin intiimeistäkin asioista. Kirjoitettuihin tarinoihin verrattuna molemmat tarinat ovat muodoltaan rönsyileviä ja hieman keskimääräistä pidempiä.

7.5 Nadia

7.5.1 Ensimmäinen tarina (7a)

Nadian ensimmäinen tarina on 12 sivua pitkä. Se on osa kirjoituskilpailuaineistoa ja kirjoitettu siis vuonna 1997. Tarina on kirjoitettu alun perin venäjäksi ja käännetty suomeksi. Nadian tarinan avausjakso kerrotaan ulkopuolisen kertojan äänellä:

Pienessä, Venäjän eteläosassa Mustanmeren rannalla sijaitsevassa kylässä pieni, vasta lukemaan oppinut tyttö katsoi herätyskelloa, jonka numerotaulussa luki Helsinki ja kysyi isoäidiltään: –Mummu, mitä tarkoittaa sana Helsinki? Tyttö lausi sanan Helsinki vähän hassusti, asettamalla painon toiselle tavulle. –En tiedä, pikkuinen. Minä en ole kouluja käynyt, mutta sinä kasvat, menet kouluun ja sitten saat tietää, mikä se on, vastasi kotipuuhiissa oleva 1800-luvulla syntynyt mummumuori. Tyttö mietti hetken. –Helsinki – appelsiini!” ja hänelle tuli vesi kielelle. Tytön isoäiti, aivan kuin olisi ennakolta tiennyt, että vajaan kolmenkymmenen vuoden kuluttua entinen pikkutyttö, silloin jo aikuinen nainen, tuli Suomeen, joka miltei mursi hänet kauneudellaan ja puhtaudellaan. Oltuaan Suomessa viisi päivää hän meni käymään kaupungissa, jolla oli arvoituksellinen nimi Helsinki. Miettiessään lapsuudessaan tätä sanaa hänelle oli tullut vesi kielelle. Tässä ne sitten ovat, Helsingit – appelsiinit, pohti nyt jo aikuinen [X-vuotias] nainen. Hän ajatteli,

että yksi lapsuuden unelmista on toteutunut ja hänen sydämensä alkoi lyödä tiheämmin. [– –]

Nämä kaksi pientä tarinaa tapahtuivat minun elämässäni, eri aikoina ja poliittisesti erilaisissa maissa. Kohtalo otti ohjat käsiinsä ja nämä kaksi tarinaa ovat yhdistyneet elämässäni. Mutta kerron kaikki järjestyksessä.

Kaikkitietävän kertojan avaus on tiheätunnelmainen ja aistivoimainen kuvaus, jossa muutto Suomeen merkityksellistyy kertomuksen päähenkilön lapsuuden unelman satumaisena toteutumisenä. Sitä seuraava minäkertojan puheenvuoro puolestaan puhuttelee suoraan lukijaa. Lejeunen (1989, 4) omaelämäkerrallisen sopimuksen hengessä se tekee selväksi, että kirjoittaja, kertoja ja päähenkilö ovat yksi ja sama ihminen. Tässä kohtaa Nadia-kertoja tarjoaa lukijalle myös selityksen tarinan avausjakson kuvauksesta. Se virittää kertomuksen aikajänteen ja luo tarinassa tärkeän vastakkainasettelun kahden erilaisen maan välille ja ennakoii kronologisesti kerrottavaa tarinaa pienen tytön kasvusta aikuiseksi naiseksi, ja tämän unelman muuttumisesta todeksi.

Tämän prologin jälkeen tarina käynnistyy klassisen omaelämäkerran mallin mukaisesti, kertojan elämän alusta: ”Olen syntynyt ja kasvanut Venäjän eteläosassa sijaitsevalla paikkakunnalla, jossa on meri ja melkein aina kesä, aurinkoa, vihreää luontoa ja hedelmiä.” Nadia ei nimeä tapahtumien maantieteellistä alkupistettä, silloista kotipaikkaansa, mutta antaa sille väljiä maantieteellisiä koordinaatteja.

Koulunkäynnistä Nadia kertoo kahden liuskan verran, lapsen ja nuoren näkökulmasta. Hän kertoo myös kuinka päätyi opiskelemaan toiselle paikkakunnalle ja meni naimisiin. Seuraavassa tekstiotteessa Nadia viittaa jälleen Suomeen pääsyn unelman toteutumiseen ainakin osittain kohtalon sanelemana asiana:

Kahden vuoden opiskelu kului tuulispäänä ohi. Opiskelun päätyttyä sain työmääräyksen [– –] paikkaan, jossa tutustuin tulevaan aviomieheeni tietämättä, että se oli ensimmäinen askel ensimmäisen unelmani toteutumista kohti. [– –] Hänen nimensä oli Andrei²⁴. [– –] vuoden kestäneen seurustelun jälkeen meidät vihittiin. [– –] Andrei joutui sanomaan ‘näkemisiin’ [työpaikalleen], sillä täytyihän jonkun kantaa vettä sinä aikana, kun yritin päästä eroon likaisista sideharsovaippavuorista.

Perhe-elämän arjen Nadia kuvaa aluksi suhteellisen onnellisena ja ongelmattomana vaatimattomista olosuhteista huolimatta. Ensimmäinen viittaus parin saamaan lapseen tapahtuu äärimmäisen proosallisesti, kirjaimellisesti sivulauseessa, vaippavuorista puhuttaessa. Sitten seuraa kuvaus rankemmasta kaudesta Nadian elämässä:

Alkoivat vaikeudet: rahattomuus, ahtaus, epäjärjestys ja yksinkertaisten mukavuuksien puute luovat riitojen alkua. Kymmenen vuotta päässäni eli ajatus avioerosta, mutta minulla ei ollut paikkaa mihin mennä, sillä vanhempani olivat jo kuolleet. Lisäksi asunnon saaminen valtiolta oli mahdotonta [– –]. Opin anopilta olemaan kärsivällinen, minulla oli

---

²⁴ Pseudonyymi

onnea hänen suhteensa. Hän [– –] yritti kaikin olemassa olevin keinoin epätoivoisesti pelastaa jo hajoamassa olevan avioliittomme.

Edellisessä sitaatissa kuvattu ajanjakso näyttäytyy synkkänä ja Nadian oma tilanne tukalana: hän on hankalassa tilanteessa ilman resursseja, joilla voisi parantaa asioiden tilaa. Anoppi esiintyy tilanteessa kuitenkin jonkinlaisena pelastavana enkelinä ja opettajana. Nadian lyhyt maininta siitä, että hänen omat vanhempansa ovat kuolleet, on ainoa kerta kun Nadia mainitsee vanhempansa kummassakaan tarinassa. Nadia kuvaa edelleen pojan kasvamista, arjen haasteista ja niistä selviämistä. Nadia kertoo myös tutustumisesta miehensä suomalaisiin sukulaisiin ja näiden vierailuista kun ”Neuvostoliiton ja muiden maiden välinen ‘rautaesirippu’ alkoi pikku hiljaa nousta”. Tämä merkitsi uudenlaisia tulevaisuudennäkymiä:

Jonkun ajan kuluttua tuli todellinen mahdollisuus muuttaa Suomeen, mutta silti jouduimme odottamaan vielä kolme vuotta ennen kuin pääsimme konsulin puheille. Poikani oli jo melkein aikuinen mies ja tuli uusi ongelma: sota Tšetšeniassa ja vaara siitä, että poikani joutuisi sinne, sillä hän oli asepalvelusikänsä. Monien ystävättärieni poikalapset joutuivat sinne. [– –] Me kallistuimme yhä enemmän Suomeen muuton kannalle.

Unelma Suomesta alkoi muuttua aiempaa konkreettisemmaksi mahdollisuudeksi. Tässä kohden Nadia ei kuvaa Suomeen lähtöä niinkään lapsuuden haaveena, kuin potentiaalisena keinona välttää Neuvostoliitossa vaatinut uhka pojan joutumisesta sotaan. Uhka näyttäytyy todellisena Nadian viitatessa ystäviin, joiden pojat olivat jo joutuneet sotaan. Ensimmäisestä vierailustaan Suomeen Nadia kertoo näin:

Tulin perheeni kanssa Suomeen jouluksi. Kimaltavan, uskomattoman valkoisen lumen keskellä oleva Suomi kynttilöineen ja kirkkaine valoköynnöksineen valloitti meidän sydämemme. Ihailin rauhallisia, mihinkään kiirehtimättömiä ja vaaleisiin vaatteisiin pukeutuneita ihmisiä ja satumaisia näyteikkunoita. Kunnollisesti rakennetut ja suunnitellut talot, joissa oli saunat, joissa voi käydä joka päivä ja erilaiset kodinhoitokoneet, joita saa käyttää milloin vain tarpeen mukaan, vaikuttivat uskomattomilta. Palattuamme kotimaahan elämä tuntui vielä mahdottomammalta kuin ennen. Epämukavuudet, jotka ympäröivät meitä, korostuivat entisestään. Tunsimme, että tällainen eläminen on mahdotonta.

Nadian kuvaus Suomesta saamista ensivaikutelmista on tarunhohtoinen. Suomi saa siinä jopa taivaallisia piirteitä: on valkoista, kirkasta ja rauhallista. Elämä on kiireetöntä ja helppoa. Ero oman kotimaan olosuhteisiin näyttäytyy äärimmäisen suurena ja sen myötä entinen elämä epämukavuudessaan mahdottomana, kuten Nadia itse toteaa.

Vanhojen vaikeuksien lisäksi Nadia kertoo tarinassaan Suomen vierailun jälkeen tapahtuneista työpaikkojen lomautuksista ja pojan koulun luokkien lakkautuksista. Suomeen pääseminen hahmottuu nyt kirjaimellisesti elämän ja kuoleman kysymyksenä Nadian kirjoittaessa ”Ajattelin, että jos saamme kielteisen vastauksen, niin kuolen”. Muuttoluvan saamista Nadia kuvaa näin: ”Jos joku kysyisi minulta, mikä on elämäni onnellisin päivä, vastaisin että onnellisin päiväni oli silloin kun sain luvan muuttaa Suomeen. Se on omituista minunkin mielestäni, mutta se on totta.” Nadian lukijalle osoittamassa huomautuksessa ”se on omituista minunkin mielestäni” vaikuttaisi olevan

kyse oman tarinan suhteuttamisesta johonkin oletettuun keskimääräiseen elämäntarinaan. Saman tapaista reflektointia oli myös Anitan tarinassa hänen pohtiessaan elämäntarinansa keskeisiä asioista sekä Sergein tarinassa hänen eritellessään syitä siihen, miksi koki tietyn tietyn päivän elämässään erityisen onnellisena.

Seuraavassa sitaatissa elämä Suomessa arvottuu erittäin positiivisena verrattuna elämään entisessä Neuvostoliitossa:

Odotimme omaa asuntoa 20 päivää, Venäjällä odotimme 20 vuotta, mutta tuloksetta. Seurakunnalta saimme ilmaiseksi kaikkea tarpeellista, kuten huonekaluja ja astioita. Emme olleet edes uneksineetkaan sellaisesta vastaanotosta ja huolenpidosta, sillä lapsuudesta asti meille opetettiin, että vain sosialismissa ihminen on ystävällinen toiselle ihmiselle. Pitkän aikaa luulin olevani ideaalisessa yhteiskunnassa; korkeatasoinen palvelu kauppoissa, joissa luotettavat myyjät auttoivat meitä ongelmien ratkaisemisessa. Mutta se kaikki oli hyvin pinnallista ja katseltuani tarkemmin huomasin, että täälläkin on olemassa ongelmia. Suomessa asukastiheys on pieni ja siitä johtuen ongelmatkin näyttävät pienemmiltä.

Pitkin tarinaansa Nadia on kirjoittanut Suomeen pääsemisestä lapsuuden unelmaan. Nyt Suomessa eletyn elämän alkuvaiheista kertoessaan kokemukset rakentuvat myönteisyydessään jopa unelmat ylittäviksi, kunnes hän mainitsee huomanneensa Suomessakin ongelmia, niitä kuitenkin tarkentamatta, hieman samoin kuin Sergei kertoi omassa tarinassaan havahtumisestaan epätodelliseen todellisuuteen alun ihastuksen jälkeen.

Ongelmista henkilökohtaisessa elämässä Nadia kertoo näin:

Hämmästykseni huomasin väliemme mieheni kanssa huonontuvan. Ilmeisesti muutos, vaikka olikin positiivinen, oli silti aiheuttanut stressin. Tekemisen puute alkoi käydä hermoillemme. Oli myös häpeällistä saada rahaa tekemättä mitään. Olemme tottuneet työntekoon, sillä elimme aina Leninin periaatteen mukaisesti: vain työtä tekevä saa ruokaa. Olimme nuoria, terveitä ja voisimme itse työllä elättää itsemme, mutta jouduimme olemaan 'loisina'. Kesällä onnistuin saamaan työtä mansikkatilalta ja syksyllä alkoi suomen kielen kurssi. Kurssilla meille vakuutettiin, että opiskelua voi verrata työntekoon, perheкриisiin pahentuminen johtuu vain muutokseen liittyvistä paineista ja että kaikki muuttuu paremmaksi aikaa myöten.

Nadia määrittelee toimeettomuuden ja vastikkeetoman rahan saamisen ongelmaksi erityisesti etnistä perspektiiviä käyttäen, vedoten kulttuuritaustaansa ja Neuvostoliitossa omaksuttuun työmoraaliin. "Loisena olemisen" kielikuvaan turvautuen Nadia alleviivaa paheksuntaansa sitä elämäntilannetta kohtaan, johon hän joutui. Sanavalinta "kesällä onnistuin saamaan työtä mansikkatilalta" viittaa aktiivisiin ponnisteluihin tästä tilanteesta pois pääsemiseksi ja rakentaa Nadialle ahkeran ja moraalisen ihmisen identiteettiä.

Suomalaisten asenteet venäläisiä kohtaan Nadia ottaa aluksi puheeksi Venäjällä asuvia ystäviään kiinnostavana asiana:

Venäjälle jääneet ystävät kysyvät minulta usein, miten minulla asiat ovat ja minä vastaan heille, että muuten on hyvä, on vain ongelmia kielen kanssa eikä ole työtä. He sanovat usein, että Suomessa ei pidetä venäläisistä, johon vastaan, että miksi heidän täytyy pitää

meistä venäläisistä, emmehän ole vielä tehneet mitään sen eteen. Ystäviä myös kiinnostaa, kuinka suomalaiset suhtautuvat minuun. Vastaan, että suhtautumisen haarukka on suuri, välinpitämättömyydestä aina vilpittömään ystävyYTEEN.

Kirjoittaessaan ”miksi heidän täytyy pitää meistä venäläisistä”, Nadia sijoittaa itsensä eksplisiittisesti venäläisten kategoriaan. Hän esiintyy realistisena, vähään tyytyvänä ihmisenä, joka ei kieliongelmissa ja työn puutteesta huolimatta valita, eikä myöskään moiti suomalaisten asenteita venäläisiä kohtaan. Kertomalla suomalaisten suhtautumisesta ensisijaisesti ystäviään askarruttavana asiana Nadia asemoituu ihmiseksi, jolle asia ei ole henkilökohtaisesti erityisen tärkeä. Huomautus ”emmehän ole vielä tehneet mitään sen eteen” taas tuntuu vihjaavan, että tulevaisuudessa Nadia ja muutkin venäläiset tulevat kenties omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, että suomalaisten asenteet venäläisiä kohtaan muuttuvat myönteisemmiksi. Näin venäläisten asema Suomessa yleensä ja Nadian asema ja kohtelu venäläisenä rakentuu pitkälti heistä itsestään riippuvaksi. Sama ajatus jatkuu myös seuraavassa sitaatissa: ”Yleisissä paikoissa yritän kyllä olla puhumatta kovalla äänellä venäjää, sillä muuten saa kaikkien läsnäolevien huomion. Meitä on Suomessa vähän ja olemme kaikki esillä. Minulla on paljon esimerkkejä siitä, kerron vain yhden.” Nadia esittää itsensä ihmisenä, joka voi itse vaikuttaa huomion kohteeksi joutumiseen välttämällä äänekkästä venäjän puhumista julkisilla paikoilla. Hän ilmoittaa, että hänellä on runsaasti esimerkkejä ”esillä olemisesta”. Tässä yhteydessä olisi varmasti mahdollista puhua myös syrjinnästä tai ennakkoluuloista, mutta Nadia valitsee tämän neutraalimman termin. Samaan tyyliin kuin Anita, joka omassa tarinassaan sanoi ”Siitä voi varmaan iltaan asti puhuu tämmösiä yksittäistapauksista mikä on niinkun sattunu mulle”, Nadia tekee selväksi, että hänen seuraavaksi kertomansa esimerkki on vain yksi monista sellaisista, jotka hän voisi kertoa. Esimerkki koskee tilannetta, jossa Nadia oli pihalla ripustamassa pyykkiä, kun hän huomasi vastapäisellä parvekkeella miehen katsovan häntä.

Jonkin ajan kuluttua joku ilmeisesti pyysi häntä sisään, johon hän sanoi haluavansa nähdä kuinka venäläinen ripustaa pyykkiä. Hän sanoi sen kovalla äänellä ajattelematta, että minä voin vaikkapa ymmärtää kaiken mitä hän sanoo. Minä tietysti yritin parhaani todistaakseni että minullakin kädet kasvavat samasta paikasta kuin hänellä. On tietysti erilaisia pikku asioita ja isompiakin asioita, joita minä en ymmärrä, mutta en välitä enkä valita niistä, enhän minä sitä varten ole tullut Suomeen. Minun tavoitteeni on löytää paikkani tässä maassa, oppia rakastamaan sitä ja ymmärtämään sen ihmisiä.

Nadia vaikuttaa edellisessä sitaatissaan perustelevan sitä, miksei hän ole närkästyneempi venäläisenä suomalaisten taholta osakseen saamasta kyseenalaisesta huomiosta tai kielteisistä asenteista. Määrittelemällä itsensä ihmiseksi, joka ei ”välitä eikä valita” hän irrottautuu maahanmuuttokokemusta ongelmien kautta lähestyvistä diskurssista. Sen sijaan hän määrittelee maahanmuuton henkilökohtaiseksi projektiksi, jonka tarkoituksen hän on itse määritellyt ja jota hän itse aktiivisesti toteuttaa yksilönä. Tässä projektissa kritiikin esittäminen tai esittämättä jättäminen ei määrity maahanmuuttajan oikeuksien näkökulmasta (kuten Sergein kohdalla) vaan omana valintana, jota ohjaavat perustelut palautuvat maahanmuuttoprojektin tavoitteisiin.

Seuraavassa sitaatissa, joka on samalla Nadian tarinan lopetuskappale, Nadia esittää tunnustuksen ja anteeksipyyntönsä myös (entiselle) kotimaalleen:

Toivon, että kotimaani antaa minulle anteeksi, että en halua palata sinne. Käyn ehdottomasti sukulaisten haudoilla, jotka sijaitsevat kaukana Venäjän eteläisessä osassa Mustanmeren rannalla, siinä pienessä kylässä, jossa olen syntynyt. En halua elää kuin ennen valheessa tai kuin nykyään kaaoksessa. Poikani pärjää melko hyvin, vaikka hänelläkin on omia ongelmia, onhan kaikilla pakolaisilla ongelmansa missä tahansa maassa. Pakolaiset uhraavat oman elämänsä tulevien sukupolvien hyväksi. Luulen että lastenlasteni elämä tulee olemaan helpompi kuin minun. Opetan heille ehdottomasti venäjän kieltä.

Sitten minulla on yksi vielä toteutumaton unelma – käydä Pariisissa. Olen varma siitä, että sekin toteutuu!

Tämä rikas lainaus sulkee Nadian ensimmäisen tarinan ellipsin lailla: Siinä palataan takaisin siihen kylään, jossa Nadia on syntynyt ja josta hän aloitti tarinansa. Myös aivan lopussa tuleva viittaus toistaiseksi toteutumattomaan unelmaan viittaa sekin tarinan alkuun, jossa Nadia ensimmäisen kerran kertoi Suomeen matkustamista koskevastaan unelmastaan. Nadia orientoituu haluttomuuteensa palata Venäjälle selontekoa vaativana, odotusten vastaisena tai mahdollisesti moraalisesti kyseenalaisena asiana. Tähän viittaa anteeksiannon pyytäminen, samoin kuin Nadian tarjoamat perustelut sille, miksei hän halua palata kotimaahansa. Tilanne näyttää vaativan ylimääräistä diskursiivista työtä, jolla Nadia voi osoittaa lojaalisuuttaan entistä kotimaataan kohtaan, siitä huolimatta ettei aio palata sinne. Tätä tarkoitusta palvelee Nadian vakuutus haudoilla käymisestä, samoin kuin vakuutus venäjänkielen opettamisesta lastenlapsille. Molempia vakuutuksia Nadia höystää käyttäen äärimuotoilua ”ehdottomasti”. Pojastaan kertoessa Nadia käyttää hieman yllättäen pakolaisten käsitettä. Valinta on toki siinä suhteessa looginen, että pyrkimys estää pojan joutuminen armeijaan Venäjällä ja sitten Tšetšenian sotaan, on ollut Nadian tarinassa tärkeä Suomeen muuton peruste. Tämä on silti ensimmäinen ja ainoa kohta Nadian tarinassa, kun hän liittää pakolaisuuden käsitteen omaan perheeseensä. Pakolaisen kategorialla käyttämällä Nadia voi kuitenkin oikeuttaa ja normalisoida poikansa ja koko perheen kohtaamat ongelmat, sillä ongelmien voi katsoa kuuluvan asiaan ja koskettavan kaikkia pakolaisia maasta riippumatta. Normalisoinnin voi ajatella toimivan tässä hankalan tilanteen hallintakeinona tai itsetodisteluna, jolla voidaan puolustautua sellaista mahdollista kritiikkiä vastaan, joka kyseenalaistaisi Suomeen muuton edut pojan kannalta.²⁵

Kun muuton perustelut tarinan muissa osissa koskivat arkielämän lähes ylitsepääsemätöntä raskautta Venäjällä sekä pojan sotaan joutumisen vaaraa, siirtyy perustelujen fokus nyt tulevaisuuteen ja lastenlapsiin Nadia kirjoittaessa: ”Pakolaiset

---

²⁵ Suonisen (1992) perheenäidin puhetta tarkastelleessa diskursiivisessa tutkimuksessa havaittiin, että haastateltava käytti hallitsemattomuutta viestivän puheen jälkeen mm. normalisointia (tai normaalistamista, kuten Suoninen sitä kutsuu), joka toimii hallinnan puutetta lieventävästi (mts. 100-102). Itsetodistelulla Suoninen (mts. 60-72) viittaa sellaiseen todisteluun, jota haastateltava esittää julkilausumattomia, potentiaalisia syytöksiä vastaan.

uhraavat oman elämänsä tulevien sukupolvien hyväksi. Luulen että lastenlasteni elämä tulee olemaan helpompi kuin minun.” Vaikka muuttajien sukupolvilla olisikin vielä vaikeaa, näyttäytyy muutto pitkällä tähtäimellä oikeutettuna ja perusteltuna.

7.5.2 Toinen tarina (7b)

Tyhjiö...Ei. Painottomuus...Tyhjiö – tyhjiys, painottomuus – keveyden tunne. Vanhat ongelmat eivät paina, tulevista ongelmista en tiedä vielä. [– –] Osaan kävellä, hengittää, ajatella, mutta en osaa puhua, en ymmärrä mistä ihmiset puhuvat. Elämä alusta. Ja toivo vain, että elämä ei pahemmaksi muutu.

Ei, en ole sairas, enkä menettänyt puhekykyäni. Perheeni vain on muuttanut Suomeen.

Nadian 11-sivuisen toisen tarinan avausjakso sijoittuu Suomeen muuton ensi hetkiin, jotka Nadia rinnastaa elämisen alkamiseen alusta. Näin tämäkin elämäntarina oikeastaan noudattelee klassisen elämäkerran muotoa, se ei ala keskeltä, vaan alusta, aivan kuten Nadian ensimmäinenkin elämäntarina. Nadia kertoo muuttoon johtaneet syyt:

Juuri tällaista painottomuuden tunnetta olen toivonut silloin. Olin kuolemanväsynyt ongelmista, jotka eivät ratkea, vaan kävelevät samaan tahtiin kanssani. Kaikkein pahin ongelma oli lähestymässä kovaa vauhtia. Tätä ongelmaa ei voinut väistää, ei juosta pois, eikä mennä piilon. [– –] minulla on ainut poikani, onneksi terve, fiksu ja ilman huonoja tottumuksia, joka joutuu armeijaan kahden vuoden päästä. Häntä ollaan lähettämässä sotaan, Tšetšeniaan, jossa sota jatkuu vieläkin, jossa rikotaan ihmisoikeuksia, jossa ihmiset katoavat... [– –]

Kuka voi syyttää äitiä, joka yrittää pelastaa ainoata lastaan?

Poikani on ollut ensimmäisissä armeijakutsunnoissa. Kun hän tuli sieltä, minä en tunnistanut häntä, hän oli muuttanut. Ensimmäinen, mitä hän sanoi minulle oli: ”Äiti, minä en koskaan mene armeijaan!” Sydämeni puristui kokoon tästä tunnuksesta. Ainut toivoni oli, että Suomen ulkomaalaisviraston viranomaiset eivät epäile anoppini suomalaisten juurien aitoutta ja me saamme luvan muuttaa Suomeen. Minä odotin sitä, unelmoin, rukoilin...

Useimmat muut osallistajat ovat aloittaneet toisen tarinansa suurin piirtein niistä ajoista, joihin edellinen tarina on päättynyt.²⁶ Tämän dramaattisen ja tunteellisen kuvauksen sisällölliset pääpiirteet ovat lukijalle tuttuja jo edellisestä tarinasta, mutta pojan kutsuntojen jälkeen käydyn vuoropuhelun kuvaus on kokonaan uutta. Muuttoperusteiden toisto toimii vahvana tehokeinona. On kuin Nadia tällä itsetodistelulla (ks. Suoninen 1992, 60–72) heti tarinansa aluksi varautuisi mahdollisia vasta-argumentteja kohtaan, koskivatpa ne sitten Suomeen muuton tai entisen kotimaan jättämisen oikeutusta. Perustelujen paljouden lisäksi retorinen kysymys ”Kuka voi syyttää äitiä, joka yrittää pelastaa ainoata

²⁶ Tätä on ehdotettu yhtenä vaihtoehtona myös osallistumisohjeissa, joissa on kuitenkin toisaalta painotettu osallistujien vapautta tarinansa sisällön ja muodon suhteen. Ks. osallistumisohje, liite 4.

lastaan?” ohjaa lukemaan tarinan alkua puolustuksen puheenvuorona. Toisaalta Nadia tarjoaa myös toisenlaisen selityksen juuri kerrotulle: ”Siitä on kulunut jo 10 vuotta. Luulin, että aika kuluttaisi ikäviä muistoja, ja ne eivät tuntuisi enää niin ikäviltä, mutta ne ovat aina mielessäni yhtä kipeinä muistoina. Nämä ovat minun tunteitani, joille minä en voi mitään. Elämä alusta.” Kertominen on siis tarpeen, koska asia ja tunteet ovat edelleen ajankohtaisia.

Nadia kuvailee Suomeen asettumisen alkuvaiheita ja siihen liittyviä käytännön toimia samaan tapaan kuin ensimmäisessä tarinassaan. Samoin kuin Sergein tarinassa, joitakin asioita valotetaan kuitenkin tarkemmin tai eri näkökulmasta kuin aiemmin. Ensimmäisessä tarinassaan Nadia kertoi mansikanpoimintatyöstä vain lyhesti näin: ”Kesällä onnistuin saamaan työtä mansikkatilalta ja syksyllä alkoi suomen kielen kurssi”. Toisessa tarinassa sama työ arvottuu aiempaa negatiivisemmin:

Kesän lopussa alkoivat suomen kielen kurssit. Ennen niitä hakeuduimme poimimaan mansikoita. Kesä ei ollut runsassatoinen, ansaitsimme tosi vähän. Mansikanpoiminta on raskas ja huonopalkkainen urakka. Ymmärrän nyt, miksi suomalaiset eivät pidä tästä työstä. Työnantaja oli oikeudenmukainen ja ymmärtävä ihminen. Vieläkin muistelen hyvällä häntä.

Ensimmäisessä tarinassa mansikanpoimintatyö oli jotain, minkä hän oli saavuttanut, jälkimmäisessä tarinassa poimintatyö ei enää ole meriitti, vaan ainoastaan maahanmuuttajille kelpaava, suomalaisten hyljeksimä, keho työ.

Nadia on jakanut jälkimmäisen tarinansa alalukuihin tai pidempiin jaksoihin, jotka hän on numerointut. Seuraava ote on jakson II avauskappale:

Suomen kielen kurssilla unelmoimme siitä, että joskus pystymme puhumaan uutta kieltä ja saisimme töitä. Mutta ne, jotka ovat asuneet Suomessa jo jonkun aikaa, jotkut jopa 10 vuotta, sanoivat suoraan: Älkää unelmoiko. Suomalaisillekaan ei riitä töitä. Monet, jopa suurin osa, olivat tyytyväisiä työttömyyskorvauksiin ja sosiaaliturvaan, jota ovat saaneet, eivätkä pyrkinet mihinkään. Silloin heräsi kysymys, miksi meitä otettiin Suomeen asumaan – jotta meidän olisi helppo olla?! Tällainen ei ollut meitä varten.

Tässä tekstiotteessa Nadia näyttäytyy sinnikkäänä ihmisenä, joka pitää kiinni työllistymisen unelmasta, vaikka muut maahanmuuttajat kehoittavat häntä luopumaan siitä epärealistisena. Omalla työllä itsensä elättämisen eetosta voi pitää vastapuheena sellaisille julkisuudessa esiintyville stereotyyppioille, jotka määrittelevät maahanmuuttajat laiskoiksi yhteiskunnan tuilla elelijöiksi (ks. Huttunen, 2004 ja Peltola, 2010, 78). Nadian tarinassa tätä vastapuhetta on paljon. Kuten ensimmäisessäkin tarinassaan, missä hän käytti mm. ”loisena olemisen” metaforaa, ottaa Nadia voimakkaasti kantaa sosiaalituilla elämistä vastaan ja asemoi itsensä tämän joukon ulkopuolelle.

Sitten Nadia kertoo kuinka hän ja hänen miehensä ovat kouluttautuneet Suomessa erilaisilla kursseilla. Pojastaan hän kertoo:

Poikani opiskeli koulussa, hänelläkään ei ollut helppoa, häntä haukuttiin ’ryssäksi’, mutta hän ei silloin kertonut meille sitä. Mutta emme olisi ehkä valittaneetkaan asiasta. Miniäni

on aina sanonut: Se mikä ei tapa – vahvistaa. Olen aivan samaa mieltä hänen kanssaan. Poika sai hyvän päästötodistuksen koulusta [– –]. Olemme olleet todella ylpeitä hänestä.

Sitaatti kiteyttää sen, että perheellä ei ole ollut helppoa. Tätä taustaa vasten Nadia esittää koko perheensä vahvoina selviytyjinä, jotka eivät vaikeuksiaan valita, vahvistuvat vain entisestään niiden myötä. Sitaatti vahvistaa edelleen myös Nadian identiteettiä aktiivisena toimijana ja sinnikkäänä ihmisenä. Maahanmuuttajana hän vaikuttaa järjestelmällisesti torjuvan uhrin roolin. Niin myös seuraavassa sitaatissa:

Hakeuduin vuodeksi työharjotteluun lastentarhaan. Kaikki oli muuten hyvin, mutta en pystynyt kunnolla hyödyntämään pedagogisia taitojani suomen kielen heikon tason vuoksi. (...) Vuosi ei mennyt hukkaan, olen saanut paljon kokemusta, oppinut ymmärtämään suomen kieltä paremmin, jopa [tiettyä murrettä]. Olen saanut uusia tuttavuuksia, ystäviä, jotka vieläkin muistavat vaikean nimeni. Työpaikalla minuun suhtauduttiin yleensä hyvin, vaikka olin yksi henkilö, joka ei koskaan tervehtinyt eikä vastannut minun tervehdyksiini ja ruokapöydässä hän alkoi aina puhua ‘pahoista’ venäläisistä. Muut työtoverit tunsivat silloin olonsa epämiellyttäväksi, ja yrittivät vaihtaa puheenaihetta. Mutta en ollut vihainen hänelle. Jokainen ihminen on minulle opettaja.

Työharjoitteluvuosi kuvataan arvokkaana oppimiskokemuksena, räikeältä vaikuttava syrjäytämiskokemus mukaanlukien. Tässä, samoin kuin edellä pojan ryssittely-kokemusta koskevassa kohdassa esiintyvää puhetta, jossa vaikeudet esitetään vahvistavana tai opettavaisena kokemuksena, voidaan Suonisen (1992) termin nimittämää ”ylinormaalistamiseksi” tai rikkauspuheeksi, jonka funktiona on Suonisen mukaan vahvistaa puheen heikkoja kohtia ja näin vähentää hallitsemattomuuden vaikutelmaa. Pojan vaikeuksien kohdalla rikkauspuhe voi toimia puolustuksena sellaista mahdollista syytöstä vastaan, jonka mukaan vanhempien olisi pitänyt asettua vastustamaan poikansa syrjäytämistä. Omakohtaisen, helposti työsyrynnäksi määriteltävän kuvauksen kohdalla tilanteen määrittely opettavaiseksi tarjoaa keinon asemoitua positiivisen ja itseään jatkuvasti kehittävän ihmisen position, uhrin position sijaan.

Tarinansa kolmannessa luvussa Nadia jatkaa sen käsittelyä, kuinka suomalaiset suhtautuvat häneen venäläisenä:

Vieläkään en mielelläni kerro siitä mistä olen kotoisin. Mieleni venäläisistä on Suomessa yksipuolinen, eikä useinkaan objektiivinen. Leikkilläni sanon, että olen ulkomaalainen ulkomaasta, mutta se ei aina riitä. Sitten kun pikkuhiljaa päästään siihen aiheeseen, mistä minä olen kotoisin, suhtautuminen muuttuu heti, ja leima, jolla minut halutaan leimata, tuntuu ihollani.

Sitten minä kerron, että mieheni on paluumuuttaja, meidän avioliitto on solmittu 30 vuotta sitten. Sen jälkeen minua katsotaan vielä enemmän hämmästyneenä ja sanotaan: ‘Ai jaa’. Tiedotusvälineissä meidät venäläiset yleensä esitetään rikollisten tapahtumien valossa. Mutta sehän ei ole sääntö vaan poikkeus.

Silloin kun asuin Venäjällä, pidin yhteyttä muihin naisiin, jotka olivat uskollisia vaimoja, rakastavia äitejä, joille perhe on kaikista tärkein asia ja elämän tarkoitus. Olen kuullut, että

tilastollisesti parhaat vaimot maailmassa ovat japanilaisia ja venäläisiä naisia, koska he ovat valmiita uhrautumaan perheensä vuoksi. On erilaisia vaimoja, sellaisiakin, joista täällä puhutaan niin paljon. Onneksi en ole tavannut heitä.

Itseä koskeva määrittely ”ulkomaalainen ulkomaasta” vastustaa humoristisesti leimaamista ja omaa taustaa koskevien selontekojen vaatimusta. Se pilailee perusjaon suomalaiset – ulkomaalaiset – kustannuksella, horjuttaen sitä ja kyseenalaistaen kaikenlaisen erottelun tarpellisuuden. Nadian kertoman perusteella selonteko ei kuitenkaan aina tyydytä kysyjä. Tarinassaan hän asemoituu vahvasti venäläiseksi ja tämän tarinan yhtenä funktiona (kuten myös ensimmäisen tarinan) tuntuu olevan venäläisiin kohdistuvien stereotyyppien ainakin osittainen muuttaminen ja oikaisu. Nadian tarina on kertomus kunnan kansalaisuudesta ja hyvästä venäläisyydestä. Se toimii vastapuheena stereotyyppiölle ja Nadian omalla iholla tuntuvalle leimalle.

Mediasyrjintää koskevan kritiikin lisäksi Nadia puolustaa venäläisiä moraalisesti hyveellisinä ihmisinä myös viitatessaan venäläisiin naisiin hyvinä äiteinä ja vaimoina. Tämä puhe tuntuu olevan suunnattu sitä stereotyyppiä vastaan, joka hahmottaa venäläiset naiset prostituoituina. Viesti siis on, että venäläiset naiset eivät yleensä ole prostituoituja, vaan aivan erityisen hyviä vaimoja ja äitejä. Nadian kommentti ”Onneksi en ole tavannut niitä” tukee Nadian omaa sijoittumista kauas tästä moraalisesti arveluttavasta kategoriasta, hyvien ja uskollisten naisten joukkoon.

Nadia käyttää tarinoissaan kahta pääasiallista tapaa vastata stigmatisoituneeseen venäläiseen identiteettiin ja suojata itsensä ja lähipiirinsä tältä stigmalta. Toinen keino perustuu oman kansallisen ryhmän jakamiseen kahteen osaan, jolloin kielteiset stereotyyppit kohdistetaan vain venäläisten alaryhmään, josta Nadia itse erottautuu. Toinen strategia painottuu omien taitojen ja saavutusten korostamiseen. Nämä kaksi strategiaa ovat käytössä myös Moroşanu & Foxin (2013) tutkimien Lontoossa asuvien romanialaisten puheessa, heidän kamppaillessaan romanialaisiin kohdistuvien kielteisten stereotyyppien kanssa. Sellainen stigmaan vastaamisen muoto, jossa stigmatisoituneesta ryhmästä esitettäisiin positiivinen versio, ei osoittautunut yleiseksi Moroşanu & Foxin (mt.) tutkimuksessa. Nadian tarinassa sen sijaan esiintyy tätäkin strategiaa, mm. edellä kohdassa, jossa hän määrittelee venäläiset naiset parhaiksi vaimoiksi sekä seuraavassa työllistymisyrittysten kuvauksessa:

Luulisin, että minun kova tahto olla hyödyllinen vaikutti siihen, että työvoimatoimiston virkailija antoi minulle lomakkeen ja muistion työnantajalle ja sanoi: ‘Etsi itse työtä!’. Aloin etsiä työtä oman talon kulmalta. [– –] Vastaus oli aina sama – ei tarvita. Matkalla tapasin venäjän kielen opettajan ja kerroin nauraen hänelle yrityksestäni löytää ilmainen työpaikka²⁷. Hän totesi, että suomalaisilla tällaisista kielteisistä vastauksista olisi jo stressi, mutta minä suhtauduin tähän huumorilla. Minulle työnhaku oli uutta ja mielenkiintoista! Ehkä se, että olen ulkomaalainen ja vielä venäläinenkin, vaikutti siihen, että minua ei otettu töihin?

---

²⁷ Ilmeisesti kyse on yrityksestä työllistyä työllistymistuen avulla.

Tässä otteessa Nadia esittää itsensä osallistujan positiosta käsin aktiivisena toimijana, jolle on tärkeää olla hyödyksi muille. Nadia sijoittaa itsensä paitsi ulkomaalaisen, myös venäläisen kategoriaan ja käyttää siis etnistä kerrontaperspektiiviä. Sitaatin lopussa Nadia tarjoaa stigmatisoitunutta ryhmäjäsennyttä selitykseksi sille, miksei hän meinannut saada työtä. Samaan aikaan hän kuitenkin rakentaa opettajan kommenttiin viitaten hyvin positiivisen version venäläisyydestä ja ulkomaalaisuudesta liittämällä työnhaussa osoittamansa positiiviset ominaisuudet, kärsivällisyyden ja huumorintajun, nimenomaan omaan etniseen tai kulttuuriseen taustaansa, erotuksena suomalaisiin, jotka opettajan mukaan olisivat vastaavassa tilanteessa stressaantuneet.

Lopulta Nadia löysi töitä eräästä kaupasta. Hän kommentoi: ”Juuri tässä työssä ymmärsin, että palveluala on minua varten. Saman totesi myös [X-]kaupan omistaja.” Myös mies työllistyi. Neljännessä alaluvussa Nadia kertoo näin: ”Mieheni työn saamisesta alkoi meidän uusi, aito, riippumaton ja parempi osa elämäämme Suomessa.” Asumistilanteen kohtentuminen tapahtui hitaammin:

Asuimme vieläkin samassa kerrostalossa, jossa oli paljon työttömiä ulkomaalaisia, jotka joivat usein. [- -] Näin kestimme noin vuoden. Sitten aloimme kysellä tuttavilta asumismahdollisuuksista Suomessa. Monet neuvoivat ostamaan oman asunnon. Siihen emme uskoneet, koska mehän olemme ulkomaalaisia. Mutta siitä huolimatta lähdimme käymään pankissa.

Tässä episodissa Nadia sijoittaa itsensä ja miehensä suoraviivaisesti maahanmuuttajan kategoriaan ja siihen liittyvään altavastaajan positioon. Toisaalta hän erottautuu juopottelevista ja työttömistä maahanmuuttajista kuvaillen sitä, kuinka nämä vaikeuttivat heidän elämäänsä ja kuinka he lopulta hankkiutuivat myös fyysisesti näistä maahanmuuttajista erilleen. Näin Nadia siis jälleen rakentaa itselleen ja perheelleen identiteettiä, joka on laiskan, sosiaaliuilla härskisti elelevän negatiivisen maahanmuuttaja-stereotypian vastakohta. Altavastaajan positioon tukeuduttaessa odotusarvo maahanmuuttajan yrityksissä saavuttaa toivomansa päämäärä ei ole korkealla. Tässä tekstiotteessa oletus ulkomaalaisten suomalaisia heikommasta asemasta esitetään asunnonhankintaa lähtökohtaisesti vaikeuttavana tekijänä, jota kertoja puolisoineen kuitenkin onnistuneesti uhmaa.

Tarinan viides osuus alkaa Nadian kuvauksella muutosta uuteen asuntoon:

Kauniina kultaisena syksynä [vuosiluku] me muutimme omaan taloon. Meillä ei ollut koskaan ollut omaa kotitaloa. Hyvin hoidettu piha, vähän metsää, ei kovin iso, mutta kodikas, hyvässä kunnossa oleva kotitalo [- -] Onnemme oli loputon. [- -] Kaikki meidän ystävät ja tuttavat, jotka kävivät katsomassa meidän uutta taloa, sanoivat aina samat sanat: ”Ei kaikilla suomalaisillakaan ole tällaista taloa”. Emme osanneet vastata siihen. Haluaisimme uskoa, että se ei ole meidän vikamme.

Nadia vaikuttaa suhtautuvan ystävien toistaman huomautukseen ”Ei kaikilla suomalaisillakaan ole tällaista taloa” selitystä vaativana syytöksenä, joka luo varjon perheen onnen ylle ja kyseenalaistaa oikeuden siihen. Tässä yhteydessä altavastaajan

asema maahanmuuttajan positiona näyttäytyy ulkoa päin tulevana normina, johon Nadia ei mukaudu. Sama Nadian siteeraama kommentti on mahdollista lukea myös todisteena yllättävästä menestyksestä, onnistumisesta ja suomalaisten ohittamisesta vastoin kaikkia odotuksia. Molempien lukutapojen kautta hahmottuu eräänlainen epätyypillinen maahanmuuttajan identiteetti, joka silkalla olemassaolollaan hämmentää maahanmuuttajien ja suomalaisten kategorioiden välistä suhdetta. Nadian tarinan kuudes osa käsittelee Nadian perheenjäsenten suhdetta Suomeen ja suomalaisuuteen:

En tiedä milloin me päätimme hakea Suomen kansalaisuutta. Minusta tuntuu, että emme edes harkinneet tätä asiaa. Se oli selvä alusta lähtien. [– –] Nyt olemme jo kahden vuoden ajan olleet Suomen kansalaisia. Poikamme lähtee kohta armeijaan. Kukaan meistä ei enää pelkää sitä, ei edes tuleva alovak. Ehkäpä hänen kaksikielisyystään olisi hyötyä Suomen rajalla. [– –] Pojanpoika on meille maailman keskipiste ja suuren ihailun kohde! [– –] Me puhumme hänelle vain venäjää, vaikka hänen sanavarastossaan on enemmän suomalaisia sanoja.

Kontrastina ensimmäisen tarinan kuvaukseen armeijaan joutumisen uhkasta, pojan armeijaan meno Suomessa esitetään ongelmattomana asiana. Isoäitinä Nadia ilmoittaa puhuvansa pojanpojalle vain venäjää – aivan kuten oli ensimmäisessä tarinassaan ennakoinutkin. Voisi sanoa, että Nadia rakentaa tarinassaan ja edellisessä tarinaotteessa järjestelmällisesti kuulumista ja osallisuutta Suomeen ja suomalaiseen yhteiskuntaan, samalla venäläistä identiteettiä määrätietoisesti säilyttäen, vaalien ja eteenpäin siirtäen. Suomen kansalaisuuden hankkiminen määrittyy itsestäänselvyytenä, mutta kyse ei ole pyrkimyksestä sulautua suomalaiseksi, vaan esim. venäjän kielen säilyttäminen vielä kolmannessakin polvessa esitetään tärkeänä asiana.

Tarinan seitsemäs luku käsittelee Nadian uutta työtä myyjänä. Seuraavassa otteessa Nadia arvioi omaa ammatillista menestymistään:

Ollakseen tunnettu ihmisen ei tarvitse olla näyttelijä tai toimittaja (mistä joskus unelmoin), riittää, että on töissä paikassa, jossa käy paljon ihmisiä. [– –] Myös meidän kaupan asiakkaat sanovat, että minulla on hyvä maku ja luottavat [tuotteiden] valinnassa. Pidän sitä omana menestyksenäni.

Ensimmäisessä tarinassaan Nadia kertoi urahaaveistaan toimittajana tai näyttelijänä. Toisin kuin nyt, silloin hän ei tosin perustellut haaveita toiveella tunnetuksi tulemisesta. Nyt hän kertoo nykyisestä työstään tämän toiveen kautta ja rakentaa siten elämästään yhdenlaista menestystarinaa: hän on menestynyt, sillä hän on onnistunut saavuttamaan tunnetuksi tulemisen tavoitteensa ja hänellä on asiakkaita jotka arvostavat häntä. Seuraavassa tekstiotteessa Nadia kertoo anekdootin kokemuksistaan myyjänä:

Mutta oli myös hassuja tilanteita. Yksi naisiasiakas kysyi [tuotetta x] ja minä näytin hänelle mitä meillä on. Yksi [tuote] muistutti väriltään venäläisen maatuskanuken kuvioita. Se oli puna-kelta-vihreä. Naisiasiakas sanoi heti: ”Ei, ei! Ihan Venäjän näköinen.”²⁸. En väittänyt

---

²⁸ Repliikki on alkuperäisessä tekstissä suomeksi

vastaan. Sen jälkeen kun valinta oli tehty, ja sanoin hinnan, nainen ymmärsi, että en ole suomalainen. Kun kerroin mistä olen kotoisin, hän punastui ja pyysi anteeksi. Sanoin, että se ei haittaa, ja nyt tervehdimme ja hymyilemme toisillemme aina kun tavataan. Hän on vieläkin meidän kanta-asiakkaamme, ehkä minun ansiostani.

Tilanne, joka olisi mahdollista määritellä myös loukkaavaksi, määrittyikin tässä eräänlaisena tulikokeena, kuin satujen testinä, jossa sammakon suuteleminen palkitaan. Kun kärsivällinen Nadia pysyi nöyränä, ei provosoitunut, vaan antoi asiakkaalle anteeksi, voitti hän asiakkaan puolelleen. Voisi ajatella, että tämän episodin funktiona on osoittaa, että Nadia onnistuu täyttämään sekä hyvän myyjän että hyvän maahanmuuttajankin rooliodotukset: hän miellyttää asiakasta, eikä valita entiseen kotimaahansa kohdistuvista kielteisistä asenteista. Tässä Nadialle rakentuva positiivisen ja kärsivällisen maahanmuuttajan identiteetti resonoi voimakkaasti ensimmäisessä tarinassa esiintyneen ”en välitä enkä valita” -kuvauksen kanssa.

Yhdeksännen luvun alussa Nadia ryhtyy ruotimaan oman perheensä ja muiden venäläisten suosimia integroitumisstrategioita:

Monet venäläiset, jotka asuvat Suomessa, valittavat, että täällä on tylsää, että he eivät voi löytää itseään täällä. Täällä ei ole samanlaista kuin Venäjällä. Mutta pitää valita joko tai. Onneksi minun perheessäni kukaan ei epäile. Olemme kotiutuneet nopeasti, uskoneet omiin voimiimme ja jatkaneet eteenpäin. Laskimme omia menestyksiä, niitä meillä on enemmän. Minulla on aina tekemistä. Jos on työtä, olen töissä, jos ei, teen kaikkeni, että minun rakkaillani olisi hyvä olla.

Etnistä perspektiiviä käyttäen Nadia tekee jälleen eron oman perheensä ja monien Suomessa asuvien venäläisten välillä. ”(P)itää valita joko tai” on painava normatiivinen kannanotto. Äkkiseltään voisi ajatella, että kyse on assimilaation puolestapuhumisesta venäläisten integroitumis- tai akkulturaatiostrategiana Suomessa. Kun huomioi Nadian tarinan kokonaisuuden, vaikuttaa tämä tulkinta kuitenkin epäuskottavalta. Esimerkiksi kieleen liittyvissä kysymyksissä Nadia näyttäisi määrätietoisesti valinneen ”sekä että -vaihtoehdon”. Hän on kertonut aktiivisesta suomen kielen opiskelusta ja toisaalta siitä, kuinka lapsenlapselle puhutaan ilman muuta venäjän kieltä. Ajattelenkin, että edellisessä tekstiotteessa on kyse jonkinlaisesta Suomessa elämiseen sitoutumisesta, samoin kuin tuohon valintaan liittyvästä oman aktiivisuuden korostamisesta sopeutumisen suhteen. Kotiutuminen kuvataan tässä suoraviivaisena prosessina, jossa ratkaisevaa on oma tahto, usko ja toimeliaisuus, jota Nadia toteuttaa joustavasti tehden töitä silloin kun se on mahdollista ja paneutuen muina aikoina uhrautuvaisten vaimon ja äidin rooliin.

Suomeen sitoutuminen asuinpaikkana ei periaatteessa sulje muita matkustelusuuntia pois:

Pariisi on jäänyt unelmaksi. Asuntolaina rajoittaa meidän haluja. Yhdeksän vuoden tauon jälkeen kävin lapsuuden kaupungissani Mustanmeren rannalla, jossa asuu minun veljeni ja sukulaiset, joita ei ole enää paljon jäljellä. Järkytyin siitä mitä näin. Köyhyys, sosiaalinen turvattomuus, ihmisiä on jätetty kohtalon armoille. [– –] Sanotaan, että terve yhteiskunta on se, jossa pidetään hyvää huolta invalideista ja vanhuksista. Tiedän varmasti, että Venäjä ei ole sellainen.

Tässä otteessa Nadia viittaa aikaisemmassa tarinassa mainitsemaansa unelmaan Pariisissa käymisestä. Viittauksen vailla selityksiä oleva muoto olettaa, että lukija tuntee edellisen tarinan. Tällainen viittaaminen vanhaan tarinaan oli aineistossani harvinaista. Myös lapsuuden kotikaupunki on tuttu edellisestä tarinasta. Aiemmin kauniin luonnon kautta luonnehdittu kaupunki kuvataan nyt varsin erilaisena, sosiaalisen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kannalta kurjana paikkana, joka edustaa laajemminkin Venäjän oloja.

Kuin vastauksena niille venäläisille, joiden Nadia sanoo valittavan Suomen tylsyydestä, hän kirjoittaa: ”Jos meidän elämä alkaa tuntua tylsältä ja yksitoikkoiselta, lähemme päiväksi Venäjälle. Onneksi meillä on kaksoiskansalaisuus. Yhden päivän aikana ehdimme ihailla, ihmetellä, kauhistua, ja sitten kotona Suomessa omassa saunassa nauttien sanomme: ”Tämä on paratiisi!” Kaksoiskansalaisuuden mahdollistama kirjaimellisesti ylijäräinen käytäntö, pistäytyminen Venäjälle, tuo jännittävää vaihtelua ja tarjoaa niin negatiivisia kuin positiivisiakin elämyksiä. Tässä kuvauksessa suhde entiseen kotimaahan on turistin suhde. Suomen kodista ja sen saunasta kertoessaan Nadia käyttää ensimmäisestä tarinasta tuttua paratiisin käsitettä. Ei ole selvää, viittaako paratiisi tässä tekstiotteessa omaan kotisaunaan vai koko Suomen maahan, mutta lausuma tukee yhtä kaikki Nadian vahvaa konstruktiota oman perheen epäröimättömästä suuntautumisesta Suomeen nykyisenä ja tulevaisuuden kotimaana.

Seuraavassa otteessa Nadia jatkaa voimakkaan kuulumisen rakentamista suhteessa Suomeen:

Joskus vähän hävettää, kun on niin hyvä olo tässä vieraassa maassa. Mutta Suomi ei ole minulle enää vieras maa. Täällä näin ensimmäistä kertaa joutsenia ja sateenkaaren; täällä sain oman asunnon, tapasin paljon hyviä ihmisiä, joiden neuvo on parempi kuin raha, joka on nykypäivänä kaiken mitta, täällä minusta tuli mummo. Haluan myös kuolla tässä maassa. Tiedän jopa tulevan paikkani hautausmaalla [– –]. Siellä kasvavat kirkkaanpunaiset begoniat vihreällä taustalla hautakivien vieressä ja jouluna siellä on paljon kynttilöitä.

Häpeästä puhuminen vaikuttaa yllättävältä. Hyvä olo Suomessa hahmottuu moraalisesti kyseenalaisena asiana. Onko maahanmuuttajan kohtalona tai suoranaishana velvollisuutena siis voida jossain määrin huonosti? Häpeää koskeva kommentti tuntuu olevan sukua oman asunnon hankintaan liittyneeseen muiden taholta tulleeeseen ”Ei kaikilla suomalaisillakaan ole tällaista” -hämmästelyyn. Toisaalta se voi liittyä Nadian ensimmäisessä tarinassaan Venäjälle kohdistamaan anteeksipyyntöön siitä, ettei hän enää halua palata entiseen kotimaahansa, jolloin häpeän ilmauksen voisi nähdä kumpuavan eräänlaisesta petturuudesta kotimaata kohtaan. Kumpaakin tulkintavaihtoehtoa yhdistää jonkinlainen ”oma maa mansikka” -tyyppinen taustaoletus siitä, että ihmisen ihanteellisessa tapauksessa elävää ja viihtyy lähinnä alkuperäisessä kotimaassaan. Nadia ratkaisee orastavan ideologisen dilemman (Stanley & Billig, 2004) toteamalla, ettei Suomi ole hänelle enää vieras maa ja tekemällä diskursiivista työtä tämän osoittaakseen. Samoin kuin Sergein tarinassa (luku 5.5.1), raja vieraan ja ei-vieraan maan välillä muodostuu ratkaisevaksi maahanmuuttajan oikeuksien kannalta ja vaikuttaa askeleelta kohti

tasavertaisempaa suhdetta suomalaisiin. Sergein tapauksessa kyse oli oikeudesta kritiikin esittämiseen, Nadian tapauksessa oikeudesta nauttia olosta uudessa asuinmaassa.

Nadia kirjoittaa Suomen omakseen runollisessa kuvauksessa, jossa hän rakentaa kuulumista henkilökohtaisten ja tärkeiden kokemusten sekä tulevaisuuteen sitoutumisen kautta. Kokemusten kirjo ulottuu luontoelämyksistä sosiaaliin suhteisiin, asunnon hankkimiseen ja mummoksi tulemiseen. Ilmoitus siitä, että Nadia haluaa myös kuolla Suomessa on dramaattinen ja vaikuttava. Tämä jos joku on voimakas Suomeen kiinnittymisen symboli. Hautapaikan yksityiskohtainen kuvailu toimii vakuutuksena siitä, että kyse ei ole pelkästä halusta vaan varsin konkreettisesta suunnitelmasta, jonka erittely tekee selvääkin selvemmäksi, että Nadia todella on jäämässä Suomeen, varsin lopullisessa mielessä.

Kuvauksessa on silmiinpistävää se, että se perustuu niin vahvasti oman vakaumuksen ja päättäväisyyden, sekä henkilökohtaisten kokemusten varaan. Nadia ei esimerkiksi argumentoi Suomessa pysymisen oikeutuksen puolesta vaikkapa kansalaisuuteen tai muodollisiin sopeutumisen kriteerien täyttämiseen vedoten, esimerkiksi työn hankkimisen tai kielitaidon avulla, vaikka hänellä olisi kaikki tarvittavat resurssit siihen. Sen sijaan tulevaisuus Suomessa esitetään omaan vakaaseen päätökseen perustuvana asiana, joka puolestaan perustellaan omassa elämänhistoriassa tärkeillä merkkipaaluilla, henkilökohtaisesti merkittävillä kokemuksilla. Tämä muistuttaa hieman Sergein selontekoa, jossa hän painotti itse asettuneensa Suomeen asumaan, mutta muutoin Suomeen kuulumisen rakentaminen tähän tapaan oli aineistossani harvinaista.

Nadian tarinan kymmenennes luku on tarinan viimeinen. Siinä on paljon Suomessa eletävää elämää koskevaa yhteenvetoa ja arviointia: ”Yritän elää harmoniassa, keskittyä olennaiseen ja olla toivomatta liikaa. Sanotaan, että ollakseen onnellinen, ei pidä toivoa liian paljon. Elämän tarkoitus on elää päivä kerrallaan ja jatkaa eteenpäin. Toivoisin, että saisimme enemmän lastenlapsia.” Tietty pyrkimys nöyryyteen ja vaatimattomuuteen on ollut tärkeässä osassa Nadian tarinaa aikaisemminkin, esim. hänen korostaessaan sitä, ettei hän halua valittaa asioista. Myös eteenpäin jatkamisen teema on tullut vahvana esille aiemmin mm. Nadian kertoessa perheensä kotiutumisesta. Sen sijaan Nadian seuraavaksi esittämä arvio suomalaisesta terveydenhuollosta edustaa aikaisempaan verrattuna poikkeuksellisen suorasukaista kritiikkiä: ”Ainut asia, joka ihmetyttää minua täällä Suomessa, on terveydenhuolto. On mahdotonta päästä lääkäriin samana päivänä, vaikea päästä tutkimuksiin, jono erikoislääkäriin kestää kuukausia ja yksinkertaiseen leikkaukseen pitää jonottaa vuosia.”

Sitten Nadia palaa Venäjällä vierailemisen tematiikkaan: ”Joskus tunnen kulttuurinnälkkää. Haluan nähdä taiteen mestariteoksia, ihailla palatsien kauneutta ja taputtaa käsiäni baletin tähdille, nauttia Rembrandtin, Aivazovskin ja Picasson teoksista. Mutta nämä kaikki eivät ole kovinkaan kaukana meidän asuinpaikasta”. Jos vierailua kotikylään Venäjälle leimasi kurjuus, nyt spesifisti korkeakulttuurista puhuttaessa Venäjän tarjonta hahmottuu yltäkyläisenä. Pietari tarjoaa loistetta, jollaista Suomessa ei ole.

Nadia päättää tarinansa erittäin positiiviseen arvioon:

Joskus kysyn itseltäni, sainko minä kaiken mitä halusin, kun muutin Suomeen? Vastaan siihen aina: ”En saanut!”. Koska sain paljon enemmän kuin halusin. En voi edes kuvitella, miten meidän pojallamme kävisi siellä Venäjällä, entäs meidän mummolle, jota sairauden

takia ei pystyisi jättämään yksin, eikä voisi järjestää hoitoa. Suomessa minulla ei vielä ole ollut ongelmia. Ehkä vain pitkä talvi (olen etelästä kotoisin) ja suomen kieli. Mutta ne ovat vain pikku asioita, joihin pitää vain tottua ja hyväksyä, minähän olen kärsivällinen ja sitkeä. Olen nyt puoliksi suomalainen!

Muutto Suomeen määrittäyty positiivisena asiana paitsi niiden asioiden kautta, mitä Nadia kertoo saaneensa, myös sitä kautta, että hän esittää Venäjälle jäämisen erittäin huonona vaihtoehtona. Kommentti siitä, että ongelmia ei vielä ole ollut, on kahtiajakoinen; se kiistää tähänastiset ongelmat ykskantaan, mutta jättää tulevaisuuden tältä osin avoimeksi. Talven ja suomen kielen potentiaalisina ongelmina Nadia määrittelee pikkuasioiksi. Loppupuheenvuorossa on taas normatiivinen sävy: pitää tottua ja hyväksyä. Jälleen Nadia painottaa omaa rooliaan mahdollisten ongelmien selittäjänä ja toteaa olevansa kärsivällinen ja sitkeä. Nämä piirteet esiintyvät tarinassa arvokkaina asioina, joista Nadia on tarjonnut paljon esimerkkejä omasta elämästään kertoessaan.

Lopun ”Olen nyt puoliksi suomalainen!” tulee jollain lailla yllätyksenä, sillä Nadia on läpi molempien tarinoiden viitannut itseensä systemaattisesti venäläisenä. Kaikenkaikkiaan minkäänlainen suomalaiseksi asemoituminen oli aineistossani hyvin harvinaista. Maininta suomalaisuudesta tuntuu linkittyvän silti luontevaksi jatkoksi itsen määrittelylle kärsivällisenä ja sitkeänä ihmisenä. Toisaalta se viitanee myös kaksoiskansalaisuuteen.

7.5.3 Erot ja jatkumot kahden tarinan välillä

Nadian molemmissa tarinoissa on runsaasti kaunokirjallisia elementtejä, värikästä, kuvailevaa kieltä ja tiheitä kuvauksia. Ensimmäisessä tarinassa niitä on vielä jälkimmäistä tarinaa enemmän. Molemmissa eniten käytetty kerrontaperspektiivi on etninen perspektiivi, sillä Nadia puhuu paljon omista maahanmuuttokokemuksistaan venäläisenä Suomessa. Molemmissa tarinoissa on myös rikkaiden, kuvailevien osuuksien lisäksi jaksoja, joissa Nadia arvioi omaa elämäänsä melko laajasti, ei pelkästään maahanmuuttajana.

Ensimmäinen tarina on kasvutarina – se kertoo Nadian elämänvaiheista lapsuudesta keski-ikään, hänen koulunkäynnistään, perheen perustamisesta, arjen kamppailuista ja työelämästä. Ennenkaikkeaa se on kuitenkin tarina siitä, kuinka Nadia muuttaa Suomeen ja asettuu tänne asumaan. Nadia merkityksellistää muuton toisaalta lapsuuden haaveen kohtalonomaisena toteutumisenä, toisaalta Venäjällä vallinneiden tukalien elinolojen kautta pakon sanelemana ratkaisuna. Nadia käsittelee tarinassaan myös erittäin positiivisten ensivaikutelmien ja myöhempien arkisempien kokemusten välistä suhdetta. Hän erittelee jonkin verran niitä haasteita, joita hän joutuu venäläisenä kohtaamaan Suomessa. Ongelmista huolimatta hänen tarinassaan painottuu periaate, että on tärkeää olla valittamatta asioista. Tarinan lopussa maahanmuuton mielekkyys tulee perustelluksi tulevien sukupolvien edulla. Tarinan kolmas tematiikka tai juoni käsittelee Nadian suhdetta entiseen kotimaahan ja sen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen historiaan ja nykypäivään.

Toinen tarina jatkaa kaikkia näitä teemoja. Jälkimmäisessä tarinassa Nadia viittaa myös muutamaa otteeseen ensimmäiseen tarinaansa, mikä oli aineistossani melko harvinaista. Nadian toinen tarina on eräänlainen selviytymistarina, jonka keskeinen jännite liittyy venäläiseen identiteettiin. Tarinassa on paljon neuvottelua siitä, mitä on olla venäläinen Suomessa. Nadia itse asemoituu voimakkaasti venäläiseksi, mutta erottautuu järjestelmällisesti venäläisiin kohdistuvista stereotyyppioista. Hän tekee tämän mm. jaotteleamalla venäläisten ryhmän hyvien ja huonojen venäläisten alakategorioihin ja asemoitumalla itse tukevasti ensimmäiseen ryhmään. Voisikin sanoa, että Nadia käyttää tarinassaan venäläisiin kohdistuvia negatiivisia stereotyyppioita tai julkisuudessa tarjolla olevaa kielteistä identiteettiä resurssinaan. Hän viittaa usein venäläisiin kohdistuvaan stigmaan (ja siten myös osaltaan ylläpitää sen olemassaoloa), mutta irrottautuu siitä omakohtaisesti kerta toisensa jälkeen rakentaakseen itselleen ja lähipiirilleen positiivista versiota venäläisestä identiteetistä. Voi olla, että puhuakseen itsestään venäläisenä positiiviseen sävyyn Suomessa, kertojan on välttämätöntä jotenkin kommentoida noita stereotyyppioita. Kaikkien stereotyyppioiden järjestelmällinen kumoaminen olisi diskursiivisesti vaativaa. Silloin helpompaa on hyväksyä osa stereotyyppioista, mutta niin, etteivät ne koske itseä.

Tarinassa rakennetaan vahvaa kuulumista suhteessa Suomeen. Nadia on (kirjaimellisestikin) investoinut elämäänsä Suomessa ja korostaa erityisesti jälkimmäisessä tarinassa sitoutumista myös tulevaisuuteen täällä. Mielestäni Nadian tarinassa toteutuu hyvin se, mistä Floya Anthias (2011) on kirjoittanut: identiteetti ja kuuluminen eivät ole sama asia. Paikkaan tai yhteisöön voi siis kuulua identifioitumatta siihen ainakaan kokonaan (Anthias, 2002). Aivan toisen tarinansa lopussa Nadia kuitenkin toteaa olevansa nyt puoliksi suomalainen. Sitä ennen hän ei ole rakentanut itselleen eikä perheelleen millään tavoin suomalaista identiteettiä, vaikka muuton mahdollistanut miehen paluumuuttajastatus antaisi tähän ”materiaalia”. Hän ei kuitenkaan puhu assimilaation puolesta, vaan hän tekee moneen otteeseen selväksi, että venäläisen identiteetin ja kulttuuriperinnön säilyttäminen ja eteenpäin siirtäminen (esim. venäjän puhuminen lapsenlapselle) on hänelle tärkeää. Venäläinen identiteetti Suomessa näyttäytyy silti tarinassa sosiaalisesti monin tavoin ongelmallisena. Toisessa tarinassaan Nadia toteaaakin, ettei hän vielääkään mielellään kerro, mistä on kotoisin. Ehkä näiden elämäntarinoiden kirjoittaminen on tarjonnut sopivan tavan pohtia ja tuoda julki oma versio kiistanalaisesta identiteetistä ja sen merkityksestä Suomessa.

Positiivisen venäläisyyden ohella Nadia rakentaa itselleen tarinoissaan myös jonkinlaista yleisempää kunnan kansalaisen tai *ihanteellisen maahanmuuttajan identiteettiä*. Tämän identiteetin elementtejä ovat työteliäisyys, uralla eteneminen, toisaalta vaatimattomuus, vaikeuksien sietäminen ja valittamisen välttäminen. Tähän identiteettiin liittyy luontevasti myös Nadian identiteetti hyvänä, lapsen parasta ajattelevana äitinä. Nadian rakentamassa ihanteellisen maahanmuuttajan identiteetissä on samoja piirteitä kuin Herrasen ja Kivijärven (2012) haastattelututkimuksessa tunnistamissa käsityksissä, joiden mukaan kunnollinen maahanmuuttajakansalainen pyrkii lakkaamatta eteenpäin, tekee töitä ja elättää itsensä (ks. myös Haavisto, 2011, 156 ja Peltola, 2010). Nadian tarinoiden kokonaisuudessa myös tämä identiteetti toimii osaltaan venäläisen identiteetin leimautumisen ja leimaavuuden vastustamisen välineenä.

7.6 Tapausten yhteenveto ja vertailu

Viiden osallistujan tarinoiden lähiluku on konkretisoinut sitä, kuinka sosiaalisista prosesseista oman identiteetin määrittelyssä ja oman elämäntarinan kertomisessa on loppujen lopuksi kysymys. Tässä mielessä näissä, kuten ei muissakaan omaelämäkerrallisissa tarinoissa, ole selvää rajaa yksityisen ja yleisen välillä. Yksilöllisestä ei voi kertoa ilman viittausta sosiaalisesti jaettuun. Toisaalta oman tarinan kertominenkin voidaan valjastaa laajempaa ihmisjoukkoa palvelevan tarkoituksen edistämiseen.

Identiteettien rakentamisessa käytetyt jaetut ainekset, diskursiiviset resurssit, näkyvät myös edellä esiteltyjen viiden tapauksen pohjalta kiteytyneissä maahanmuuttaja-identiteetissä, jotka olivat: epäonnistunut maahanmuuttaja, tyytyväinen maahanmuuttaja, diasporinen maahanmuuttaja, etuoikeutettu maahanmuuttaja ja ihanteellinen maahanmuuttaja. Näitä ideaalityyppejä identiteettejä nimeämällä olen pelkistänyt keskeisimpiä eroja niissä pääasiallisissa tavoissa, joilla lähiluettujen tarinoiden kertojat kertovat itsestään maahanmuuttajina. Viiden maahanmuuttajaidentiteetin nimeäminen perustui pitkälti siihen, kuinka kertojat omissa tarinoissaan asemoivat itseään suhteessa toisiin maahanmuuttajiin tai ”maahanmuuttajuuden versioihin”, erilaisiin jaettuihin merkityksiin ja tarinoihin siitä, mitä on olla maahanmuuttaja ylipäättään tai maahanmuuttaja juuri Suomessa. Esimerkiksi etuoikeutetun maahanmuuttajan identiteetin rakentaminen ymmärrettäväksi perustuu siihen, että tarinan kuulija tunnistaa sen epätasa-arvoisen yhteiskunnallisen todellisuuden, johon kertoja viittaa. Samoin ihanteellisuudesta voidaan puhua vain suhteessa johonkin yhteisesti paheksuttavana pidettyyn.

Näiden kunkin viiden ideaalityyppeisen maahanmuuttajaidentiteetin olemusta ja keskinäisiä eroja voi edelleen kirkastaa tarkastelemalla niitä suhteessa kahteen perustavanlaatuihin vakiintuneeseen tarinaan (master narrative) tai tulkintarepertuaariin. Toista näistä tarinoista voisi kutsua nimellä ”Oma maa mansikka”. Tämän tarinan lähtökohta on, että ihmiset viihtyvät parhaiten alkuperäisessä kotimaassaan. Toista tarinaan voisi kutsua nimellä ”Jokainen on oman onnensa seppä”. Sen perusoletus on, että ihminen voi ja hänen tulee itse vastata hyvinvoinnistaan omalla toiminnallaan. Nämä tarinat narratiivisina resursseina tarjoavat erilaiset toimijuuden edellytykset maahanmuuttajille. Oma maa mansikka -tarinassa maahanmuutto näyttäytyy vääjäämättä kyseenalaisena tai hyvin haasteellisena. Oman onnensa seppä -tarina taas painottaa muuttajan sopeutumismahdollisuuksia ja -velvollisuutta.

Sergein tuottaman epäonnistuneen maahanmuuttajan identiteetin voi ajatella ammentavan näistä molemmista tarinoista. Oma maa mansikka -tarina luo Sergein tarinalle tragedian kehyksen, sillä Sergeillä ei enää ole omaa maata johon hän voisi palata, eikä Suomestakaan tule hänelle omaa maata. Oman onnensa seppä -tarinasta käsin ihminen on kuitenkin pitkälti vapaa toimija ja itsestään vastuussa ja tämän tarinan puitteissa hän leimautuu epäonnistujaksi. Epäonnistuneen maahanmuuttajan identiteettiä voi pitää eräänlaisena vajavaisuusidentiteettinä (deficit identity), joka tarkoittaa sellaista identiteettiä, jossa ihminen määrittyy sen perusteella, mitä hän ei ole, tai mitä häneltä puuttuu (Taylor, 2007). Tässä tapauksessa identiteetti kulminoituu sujuvan suomen kielen taidon ja työpaikan puutteeseen. Tyytyväisen maahanmuuttajan identiteetti ja diasporisen

maahanmuuttajan identiteetit rakentuvat kumpikin eri tavoin suhteessa vakiintuneeseen oma maa mansikka -tarinaan. Tyytyväisen maahanmuuttajan identiteetti merkityksellistyy säännön vahvistavana poikkeuksena oma maa mansikka -tarinan periaatteelle. Kotimaan ikävöintiin perustuva diasporisen maahanmuuttajan identiteetti sen sijaan noudattelee tiiviisti oma maa mansikka -tarinan logiikkaa. Etuoikeutetun maahanmuuttajan identiteetti puolestaan pohjautuu käsitykseen eri taustoja edustavien maahanmuuttajien taustan ratkaisevasta vaikutuksesta maahanmuuttajan mahdollisuuksiin Suomessa ja on siten monessa suhteessa vastatarina oman onnensa seppä -tarinalle. Ihanteellisen maahanmuuttajan identiteetti taas tukeutuu voimakkaasti oman onnensa seppä -tarinaan (vaikka kuten edellä olen todennut, Nadian voi katsoa käyttävän tarinassaan myös oma maa mansikka -tarinaa resurssinaan esimerkiksi pyytäessään anteeksi entiseltä kotimaaltaan sitä, ettei enää halua elää siellä).

Huttunen (2002, 349) on todennut tutkimusaineistonsa²⁹ elämäntarinoita koskien, että niissä keskustellaan yhteiskunnasta ja moraalista sekä kirjoittajien lähtömaissa että suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa ja että henkilökohtainen ja poliittinen ovat niissä ”erottamattomasti toisiinsa kietoutuneita”. Lisäksi hän toteaa: ”suhteessa suomalaiseen julkiseen maisemaan kirjoittajat haluavat tulla nähdyiksi ennen kaikkea yksilöinä. Mutta Suomen kontekstissa itsen yksilöksi kirjoittaminen on poliittinen teko, sillä suomalainen sosiaalinen maisema näyttää tarinoiden valossa kohtelevan maahanmuuttajia ennen kaikkea kategorioiden edustajina” (mp.).

Myös minun aineistossani otettiin kantaa entisen kotimaan politiikkaan (esim. Alin³⁰ ja Nadian tarinoissa), mutta ennen kaikkea suomalaiseen politiikkaan, erityisesti sen maahanmuuttajiin kohdistamiin toimiin ja käytäntöihin. Omassa aineistossani tuntuu olevan Huttusen aineistoon verrattuna enemmän sellaista eksplisiittisesti poliittista ainesta, jossa puhutaan nimenomaan maahanmuuttajista, joko etäännytetystä perspektiivistä tai maahanmuuttajaperspektiivistä, itse tukevasti maahanmuuttajakategorian sisälle asemoituen. Tällainen kerronta toki limittyy ja lomittuu henkilökohtaisemman kerronnan kanssa, mutta usein selvästi erottuvalla tavalla. Moni osallistuja näyttää kirjoittaneen tarinansa vastalauseeksi maahanmuuttajia koskevalle negatiiviselle määrittelylle. Anitan, Sergein ja Nadian tarinoissa otetaan lisäksi kantaa myös siihen, kuinka maahanmuuttajien tulisi Suomessa käyttäytyä.

Tutkimieni tarinoiden välillä on kuitenkin paljon eroja sen suhteen, missä määrin niissä painottuu maahanmuuttajien tai tietyn etnisen ryhmän näkökulma, missä määrin taas yksilön näkökulma. Näistä viidestä osallistujasta, joiden tarinat on tässä luvussa lähiluettu, puhuu Anita kaikkein laaja-alaisimmin muiden maahanmuuttajien puolesta, kritisoiden monenlaisia epäkohtia suomalaisessa yhteiskunnassa ja maahanmuuttaja-politiikassa. Ali arvioi kriittisesti mm. työttömien maahanmuuttajien asioiden hoitamista Suomessa ja Sergei kritisoi maahanmuuttajien osaamisen hyödyntämättä jättämistä. Nadia sen sijaan käsittelee tarinoissaan hyvin vähän maahanmuuttajia yleensä, hänen

---

²⁹ Kuten edellä on todettu, on tämä aineisto osittain samaa kuin minun käyttämäni. Oman tutkimukseni osallistujista kolmen ihmisen ensimmäiset tarinat kuuluvat myös Huttusen tutkimuksessa analysoituun aineistoon. Tässä luvussa lähiluettujen tarinoiden joukossa ei kuitenkaan ole sellaisia tarinoita, joita Huttunen olisi käyttänyt oman tutkimuksensa aineistossa.

³⁰ Alin tarinan kohdalla voidaan puhua myös mahdollisesta tulevasta kotimaasta, kirjoittaahan hän halustaan palata Irakiin.

kertomustensa jatkumossa etninen perspektiivi on tärkeämpi. Sen lisäksi, että hän kertoo itsestään venäläisenä, myös muita maahanmuuttajia koskevat kannanotot ja kuvaukset rajautuvat venäläisten ryhmään. Benjaminin tarina taas keskittyy lähinnä hänen oman elämänkulkunsa kuvaamiseen. Kansalliset tai etniset ryhmäkategoriat eivät ole keskeisessä osassa hänen tarinaansa, yleinen maahanmuuttajien kategoria vielä vähemmän.

Maahanmuuttajien epätasa-arvoisuus suhteessa suomalaisiin esiintyi tarinoissa usein perustavanlaatuisena olosuhteena. Siihen kuitenkin suhtauduttiin eri tavoin, riippuen siitä, oliko taustalla oletus tasavertaisuudesta moraalisesti oikeutettuna odotuksena vai ei. Paikoin epätasa-arvoinen tilanne esitettiin melko ongelmattomana itsestäänselvyytenä, esimerkiksi silloin, kun altavastajaan positiota käytettiin tarinoissa neutraaleissa kuvauksissa, ilman mitään kriittistä kannanottoa. Silloin maahanmuuttajan osaksi jää sinnittely, olosuhteisiin tyytyminen ja mukautuminen. Tällaisille lähtökohdille rakentuvat Nadian tarinat. Toisissa tarinoissa epätasa-arvoisiin lähtökohtiin vaadittiin enemmän tai vähemmän kovaäänisesti muutosta. Tällaisista tarinoista Anitan ensimmäinen tarina on hyvä esimerkki. Kolmas, harvinaisempi strategia suhtautua epätasa-arvoiseen asemaan oli marginaalisuuteen liitettyjen merkitysten haastaminen, esim. luonnehtimalla maahanmuuttajuuteen liittyvää ulkopuolisuutta vapauttavaksi, kuten Anita teki omassa tarinassaan, tai määrittelemällä syrjintä vahvistavaksi kokemukseksi, kuten Nadia teki.

8. Pohdinta

Tässä luvussa käyn lyhyesti läpi tutkimuskysymyksiini saamani vastaukset, pohdin niiden merkitystä ja suhteutan niitä muihin tutkimuksiin. Lisäksi käsittelen tutkimukseni rajoituksia ja suuntaan katseeni tulevaan tutkimukseen.

8.1 Identiteetit, suhteet ja integraatio

Tutkimuskysymykseni olivat:

1. Minkälaisia identiteettejä maahanmuuttajat konstruoivat itselleen ja muille maahanmuuttajille integraatioprosessin varrella tuottamissaan elämäntarinoissa?
2. Minkälaisiksi rakentuvat maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet maahanmuuttajien elämäntarinoissa?
3. Minkälaisena hahmottuu maahanmuuttajien paikka Suomessa ja Suomeen integroitujina maahanmuuttajien elämäntarinoissa?

Kuten edellä olen todennut, limittyvät kysymykset käytännössä toisiinsa. Edellä niihin on vastattu analyysivaihe kerrallaan. Nyt kertaan vastaukset, ryhmitellen ne tällä kertaa tutkimuskysymysten mukaisesti.

Ensimmäiseen, identiteettien konstruointia koskevaan *tutkimuskysymykseen* voidaan vastata osaksi kerrontaperspektiivejä koskevan analyysini pohjalta, sillä kerrontaperspektiivejä voi pitää kertojien käyttöönsä ottamina identiteetteinä, joista käsin osallistujat kertovat omaa tarinaansa ja ottavat kantaa maahanmuuttoon liittyviin asioihin tilanteesta riippuen esimerkiksi maahanmuuttajana tai etnisen tai kansallisen ryhmän edustajana. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kertojien identiteetti maahanmuuttajina piirtyi esiin keskeisempänä kuin heidän etninen identiteettinsä, olihan maahanmuuttajaperspektiivi ehdottomasti yleisin aineistossa käytetty kerrontaperspektiivi. Osallistujat siis kertoivat itsestään ja elämästään laajalti nimenomaan maahanmuuttajina, eikä maahanmuuttajuus siten monesta muusta tutkimuksesta poiketen näyttäytyntynyt sellaisena itsessään kielteisenä identiteettinä, josta osallistujat olisivat pyristelleet irti (vrt. Haikkola, 2012; Killian & Johnson, 2006; Koskela, painossa). Sen sijaan identiteetti maahanmuuttajana usein politisoitui osallistujien kertoessa esimerkiksi syrjinnästä jota he tai muut ihmiset maahanmuuttajina ovat kohdanneet.

Etnistä perspektiiviä käyttäessään kertojat asemoituivat jonkin etnisen ryhmän jäseniksi. Etenkin venäläinen ja turkkilainen etninen identiteetti näyttäytyivät paikoin ongelmallisina, stereotyyppien leimaamina identiteetteinä. Näiden identiteettien parissa kertojat tekivät usein diskursiivista työtä, jolla he osoittivat stereotyyppioita vääriksi, tai itseensä sopimattomiksi ja rakensivat positiivisia versioita etnisistä identiteeteistä.

Luvussa 6 olen tarkastellut maahanmuuttajapositioneja suomalaisessa yhteiskunnassa maahanmuuttajille tarjolla olevina identiteettiasemina, joita voidaan ottaa käyttöön, omaksua tai hylätä. Yleisimmät aineistossa esiintyneet positiot olivat syrjityn,

ulkopuolisen, altavastajaan, hyvin kohdellun, kiitollisen, avuttoman ja osallistujan positiot. Identiteettien kannalta katsottuna positiot voidaan ymmärtää identiteettiprojektien rakennusvälineinä. Kukin positio tuo pääsääntöisesti esille yhden ulottuvuuden tai merkityksen siitä, mitä on olla maahanmuuttaja suhteessa suomalaisiin. Tyypillistä oli, että sama kertoja käytti tarinassaan useita eri maahanmuuttajapositioita.

Koko narratiivisen aineiston tasolla tehdyn analyysin lisäksi identiteettejä koskevaa kysymystä tarkasteltiin viiden osallistujan tarinoiden tapauskohtaisessa lähiluvussa. Samojen kertojien kahden tarinan tutkiminen pitkittäin antoi mahdollisuuden tarkastella kerrottujen identiteettien muutoksia ja jatkumoa. Tarinoiden tapauskohtainen lähiluku antoi myös tilaisuuden tarkastella yksittäisten kertojien tuottamaa identiteettien kirjoa. Erilaisten maahanmuuttajapositioiden lisäksi esille tuli nyt laaja joukko muita, esimerkiksi perhesuhteisiin tai ammatilliseen asemaan pohjautuvia identiteettejä, osallistujien kertoessa itsestään vanhempina, lapsina ja puolisoina tai jonkin alan ammattilaisina. Tarinat poikkesivat toisistaan myös sen suhteen, missä määrin ne keskittyivät erilaisten sosiaalisten identiteettien ympärille ja missä määrin taas henkilökohtaisen identiteetin kuvauksiin.

Maahanmuuttajuuteen liittyvien kuvausten osalta kiteytin näille viidelle osallistujalle heidän tarinoidensa jatkumolla rakentuneet maahanmuuttajaidentiteetit viiteen maahanmuuttajuuden ideaalityyppiin, jotka ovat (tapausten esittelyjärjestyksessä) epäonnistunut maahanmuuttaja, tyytyväinen maahanmuuttaja, diasporinen maahanmuuttaja, etuoikeutettu maahanmuuttaja ja ihanteellinen maahanmuuttaja. Positioiden valottaessa eri ulottuvuuksia maahanmuuttajan asemasta suhteessa suomalaisiin ja kartoittaessa näin sitä diskursiivista kenttää, johon maahanmuuttotarinoita suomalaisessa yhteiskunnassa sovitetaan, on näissä maahanmuuttajuuden ideaalityypeissä kyse ikäänkuin kokonaisvaltaisesta tavasta ”toteuttaa” omaa maahanmuuttajuutta; maahanmuuttajuuden saamasta muodosta ja merkityksestä eri kertojien elämäntarinoissa.

*Toinen tutkimuskysymyksen*i käsitteli sitä, minkälaisiksi maahanmuuttajien ja suomalaisten väliset suhteet rakentuvat näissä elämäntarinoissa. Myös tähän kysymykseen voidaan vastata kerrontaperspektiivejä ja positioita koskevan analyysin sekä viiden osallistujan tarinoiden tapusanalyysien pohjalta.

Elämäntarinoissa näkyvä vuorovaikutus kulminoituu yleisesti maahanmuuttajien ja suomalaisten väliseksi. Maahanmuuttajien ja suomalaisten välisiä suhteita koskevissa kuvauksissa maahanmuuttajuus ei-suomalaisuutena oli siis keskeisempää kuin kuuluminen johonkin tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään. Näin on sekä ensimmäisten että jatkotarinoiden kohdalla. Kaksiulotteisissa akkulturaatio- ja identiteettiteorioissa (ks. luku 2.3) vastaanottavan yhteiskunnan rinnalla toisena kulmakivenä oleva oman etnisen ryhmän rooli jää elämäntarina-aineistossani kaikenkaikkiaan selkeästi sivuosaan. Maahanmuuttajan etnisen taustan vaikutus suomalaisten asenteisiin tuotiin silti myös esille ja esimerkiksi joidenkin suomalaisten vieroksumien ryhmien (kuten venäläisten) ja suomalaisten välinen suhde hahmotettiin ongelmallisempana ja enemmän syrjintää sisältävänä kuin toisten.

Kun toiseen tutkimuskysymykseen vastataan positioiden näkökulmasta, jäsenyvät suhteet maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä eri tavoin, positioista riippuen. Syrjityn positiossa maahanmuuttaja on suomalaisten kaltoinkohteleva, ulkopuolisen positio

näyttää maahanmuuttajan suomalaisten yhteisön ulkopuolelle jääneenä tai suljettuna, avuttoman positiossa kyse on hoivasuhteesta, jossa suomalaisten velvollisuudeksi määrittyy maahanmuuttajien tukeminen. Altavastajaan positiossa maahanmuuttaja kamppailee epäreiluista lähtökohdista käsin suomalaisiin verrattuna. Hyvin kohdellun positiossa maahanmuuttaja on suomalaisten suopeuden onnekas kohde. Tähän positioon linkittyi usein kiitollisen positio, jossa oli kyse maahanmuuttajan suomalaisille tai Suomelle aktiivisesti osoittamasta kiitollisuudesta. Kaiken kaikkiaan positioiden valossa katsottuna maahanmuuttajien ja suomalaisten välisille suhteille on leimallista hierarkkisuus ja maahanmuuttajien aseman voimattomuus ja passiivisuus verrattuna suomalaisiin, jotka näissä suhteissa esiintyivät aktiivisina toimijoina. Positioista vähiten käytetty osallistujan positio viittasi ainoana positiona maahanmuuttajan aktiiviseen ja tasavertaiseen asemaan suhteessa suomalaisiin.

Maahanmuuttajien suhdetta suomalaisiin rakennettiin vain harvoin jaetun kansallisen identiteetin, suomalaisuuden, kautta. Sen sijaan osallistujat rakensivat kuulumista Suomeen ja suomalaisuuteen muilla tavoin, esimerkiksi korostamalla lakien noudattamista tai kiinnostustaan Suomen tapahtumia kohtaan. Tämä muistuttaa kovasti tapaa, jolla Nagel & Staehelin haastattelemat arabit määrittivät paikkaansa ja integraatiota Britanniassa (2008, ks. myöhemmin tässä luvussa).

Kolmas tutkimuskysymys kuului: Minkälaisena hahmottuu maahanmuuttajien paikka Suomessa ja Suomeen integroitujina maahanmuuttajien elämäntarinoissa? Tämä kysymys on tutkimuskysymyksistä laajin ja siihen vastaamisessa hyödynnetään myös kahta edellistä tutkimuskysymystä.

Integraatio on edellä (ks. luku 2.1.1) määritelty prosessiksi, tai sellaisen prosessin lopputulokseksi, jossa maahanmuuttajat hyväksytään yhteiskuntaan ja jossa he voivat täysimittaisesti osallistua yhteiskuntaan. Tämä prosessi on määritelty vastavuoroiseksi ja kaksisuuntaiseksi muutosprosessiksi, johon sekä enemmistö että vähemmistöt osallistuvat tasavertaisista asemista käsin. (Biles & Frideres, 2012, 3, 7; Givens, 2007; IOM 2010; Phillips, 2010).

Haikkolan (2012, 86) mukaan suomalaisessa tutkimuksessa ei juuri ole pohdittu, mitä integraatio tarkoittaa virallisten poliittisten linjausten ulkopuolella tai mitä muuttajilta oikeastaan vaaditaan, jotta he täyttäisivät integroituneen maahanmuuttajan kriteerit. Nuorisotyöntekijöiden puhetta tutkineiden Herrasen ja Kivijärven (2012) haastatteluaineistossa integroitumisella viitataan sulautumiseen tai yksisuuntaiseen sopeutumiseen ja sopeuttamiseen. Tällainen puhe vapauttaa valtaväestön muutoksilta ja voi asemoida maahanmuuttajat kohteiksi, ”joita opastetaan, talutetaan, fiksataan ja autetaan”, sen sijaan että heidät nähtäisiin aktiivisina toimijoina (mts. 180). Forsander (2008, 80) puolestaan on kiinnittänyt huomiota siihen, että integraatiosta puhutaan Suomessa usein korostaen maahanmuuttajien irrallisuutta ja suomalaisuuden puutetta ongelmallisina asioina. Oman tarina-aineistoni kertojat eivät yleisesti ottaen näyttäneet tavoittelevan paikkaa suomalaiseksi nimettyjen joukossa, suomalaisina. Tyypillistä oli, ettei omakohtaiseen suomalaisuuteen otettu lainkaan kantaa, mutta silloin kun suomalaisuuden puutetta erikseen kommentoitiin, kompensoitiin sitä usein rakentamalla kuulumista Suomeen muilla tavoin. Vaikuttaa siltä, että tämä kompensointi voi liittyä

Forsanderin (2008, 80) viittaamaan diskurssiin, jossa maahanmuuttajien suomalaisuuden puute määrittyy ongelmana.

Maahanmuuttajan asema Suomessa ja Suomeen integroitujana näyttäytyy oman aineistoni valossa passiivisena, marginaalisena ja epätasa-arvoisena. Näiden tarinoiden ja niissä esiintyvien varsin hierarkkisten positioiden näkökulmasta ajatus tasavertaisesta osallistumisesta integraation lähtökohtana vaikuttaa epätodelliselta ihanteelta tai illuusiolta. Tähän viittaa omalta osaltaan myös osallistujan position harvinaisuus ja syrjityn position yleisyys. Syrjintäpuheen näkökulmasta katsottuna se, kuinka helppoa tai vaikeaa Suomeen integroituminen oli, riippui paljon myös siitä, miten muuttajan lähtömaa tai etninen tausta Suomessa arvottui. Tähän viittaavat mm. lukuisat selonteot, joissa venäläisyyteen orientoituttiin stigmatisoituneena identiteettinä. Myös se retorisen tason ilmiö, että kritiikin esittäminen Suomea kohtaan näyttäisi vaativan runsaasti diskursiivista työtä, erilaisia perusteluja, pohjustuksia ja pehmennyksiä, osoittaa, ettei tasavertainen osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun ole maahanmuuttajille yksinkertainen tai itsestäänselvä asia. Tämä kritiikin esittämisen yhteydessä esiintyvä diskursiivinen työ on huomionarvoinen seikka erityisesti siksi, että osallistujia on kannustettu kirjoittamaan ja kertomaan elämästään vapaasti ja omin sanoin, eikä etenäkään kirjoitettujen tarinoiden kohdalla kukaan voinut ainakaan välittömästi haastaa heidän kertomaansa, toisin kuin vaikkapa arkisessa kasvokkain tapahtuvassa kommunikaatiossa.

Maahanmuuttajien epätasa-arvoisuus suhteessa suomalaisiin esiintyi tarinoissa usein perustavanlaatuisena olosuhteena. Työelämä oli aineistossani usein sekä yhteiskunnallisen osallistumisen että integroitumiseen liittyvien ongelmien polttopisteessä. Työelämässä mukana oleminen yhteiskunnallisen osallistumisen muotona tuotiin monessa tarinassa esiin henkilökohtaisena toiveena tai maahanmuuttajia koskevana velvollisuutena ja yleisen kunnollisuuden ohella yhtenä integroitumisen kriteerinä. Myös Davydova (2012, 99) on todennut työssäkäynnin olevan latautunut ja arvostettu asia, jonka kautta määritetään maahanmuuttajien hyödyllisyyttä ja oikeutta olla Suomessa (ks. myös Haavisto, 2011, 156, 183–184). Työllistymisen velvoite on kuitenkin ongelmallinen, sillä käytännössä maahanmuuttajan on usein suomalaista vaikeampi työllistyä siinäkin tapauksessa, että hänellä on vaadittava ammatti- ja kielitaito, kuten venäjänkielisten ja suomenkielisten työnhakijoiden työhaastatteluun pääsemisen eroja tarkastellut tuore suomalainen tutkimus osoittaa (ks. Larja ym., 2012).

Tutkimuksessani lähemmin tarkasteltujen tarinoiden valossa Suomeen maahanmuuttomaana liitetyt merkitykset vaihtelivat laajasti. Sergeille Suomi oli loputtomien nöyryytysten maisema, Benjaminille omaan luonteeseen mainiosti sopiva ympäristö. Alille se oli paratiisi, joka sekä auttaa että hyljeksii maahanmuuttajia ja joka toisaalta toimii vain väliaikaisena resurssien kokoamisen paikkana. Anitan tarinoissa Suomi on epätasa-arvoinen, mutta vapauttavan ulkopuolisuuden mahdollistama paikka, ja Nadialle maa, jossa on mahdollista menestyä ja viihtyä ja joka muuttuu vieraasta omaksi.

Kuten Nagel & Staeheli (2008) ovat huomauttaneet, integraation tutkiminen maahanmuuttajien itsensä näkökulmasta on ollut hyvin harvinaista. Omassa brittiläisiä arabiaktivisteja koskevassa tutkimuksessaan Nagel & Staeheli (mt.) tarkastelevat integraatiota kiinnittäen huomiota yhteiskunnan sosiaalista jäsenyyttä koskeviin diskursseihin sekä niihin tapoihin, joilla maahanmuuttajat vastaavat näihin diskursseihin ja

rakentavat jäsenyyttään vastaanottavassa yhteiskunnassa. Tutkimuksessa haastatellut arabit painottivat asuinmaansa Iso-Britannian yhteiskuntaan liittyvän tiedon tärkeyttä ja määrittivät integraation halukkuudeksi osallistua oman asuinpaikan toimintaan. Integraatiota koskevissa määrittelyissä painottui paikalliseen elämään osallistumisen vaatimus ja jonkinlainen kiitollisuudenvelka tai velvoitteet nykyistä, toimeentulon tarjoavaa asuinpaikkaa kohtaan. Osallistujat pitivät myös tärkeänä, että tulokkaat antavat yhteiskunnalle oman panoksensa vastineeksi niistä asioista, joita he itse saavat. Myös paikallisten sääntöjen noudattamisen tärkeys tuotiin esiin. Osallistumista pidettiin siis tärkeänä, mutta siitä ei puhuttu kulttuurisen jäsenyyden, brittiläistymisen tai etenkin englantilaiseksi tulemisen kautta, vaan lähinnä asuinpaikkaan liittyvänä velvollisuutena. Osallistujat käsittivät integraation myös vastavuoroisen vaihdon prosessina, jossa vastaanottavan yhteiskunnan tulee myös arvostaa brittiläisten arabien kulttuuria. (Nagel & Staeheli, 2008.)

Oman aineistoni integraatioon liittyvät selonteot olivat moninaisia, mutta niissä esiintyi runsaasti samoja elementtejä kuin Nagel & Staehelin (2008) tutkimassa aineistossa. Omassa aineistossani kertojat saattoivat esitellä ”näyttöjä” omasta integroitumisestaan. Esimerkiksi sellaista Nagel & Staehelin (mt.) tulosten kanssa resonoivaa puhetta, joka koski kielitaidon ja työpaikan hankkimista, kiinnostusta suomalaista yhteiskuntaa kohtaan ja sitoutumista sen sääntöjen noudattamiseen tai halua jäädä maahan, voi lukea tällaisena integraatiopyrkimysten ja -saavutusten esittelyinä. Myös kiitollisuudenvelkaan Suomea kohtaan viitattiin monessa tarinassa, samoin kuin ajatukseen osallistumisen tärkeydestä, siihen, ettei ”syö suomalaista leipää ilmaiseksi”, kuten yksi osallistujista asian muotoili.

Mutta toisin kuin Nagel & Staehelin (mt.) aineistossa, minun aineistoni kertojat eivät integraatiopuheen yhteydessä varsinaisesti esittäneet oman kulttuurinsa arvostamista tai säilyttämistä koskevia periaatteellisia vaatimuksia suomalaisille. Sen sijaan osallistujani peräänkuuluttivat maahanmuuttajien sopeutumisen ja integraation tueksi suomalaisilta ymmärrystä ja myötätuntoa, vaativat parempaa ja tasavertaisempaa kohtelua sekä enemmän resursseja, neuvontaa, koulutusta, asuntoja ja työllistymismahdollisuuksia (ja erään osanottajan tapauksessa toisaalta myös vähemmän vastikkeetonta rahallista tukea venäläisille). Avuttoman positiota käytettäessä suomalaisten tehtäväksi sälytettiin myös sen tyyppinen ohjaaminen ja hoivaaminen, mitä Herranen ja Kivijärvi (2012) tarkastelevat kriittisesti maahanmuuttajia passivoivana.

Integraatio ei siis aineistossani näyttänyt yksin maahanmuuttajan tehtävänä, vaan myös Suomelle ja suomalaisille asetettiin vastuu integraation onnistumisesta. Suomalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan tehtäväksi määrittyi maahanmuuttajien integroitumisen mahdollistaminen. Itse integraatio ei kuitenkaan määrittynyt varsinaisesti tasavertaisena prosessina, sillä suurin vastuu mukautumisesta ja muutoksesta näytti tarinoissa lankeavan maahanmuuttajien vastuulle. Näin oli erityisesti eksplisiittiseksi integraatiopuheeksi kutsumissani tarinakohdissa, joissa kertojat käyttivät integraation, sopeutumisen tai kotoutumisen käsitteitä. Maahanmuuttajien ja suomalaisten toimintaa integraation toteuttajina ei myöskään yleensä käsitelty rinnakkain, samanaikaisesti, vaan integraatiota koskevissa selonteoissa painottui joko maahanmuuttajien tai suomalaisten rooli. Positioista parhaiten ajatukseen integraatiosta tasavertaisena ja vastavuoroisena

vuorovaikutuksena vastaanottavan yhteiskunnan ja maahanmuuttajien välillä sopii osallistujan positio. Seuraava sitaatti tuntuu olevan kutakuinkin täydellinen kuvaus ihanteellisesta integraatioprosessista: ”Suomalaiset suhtautuvat minuun hyvin ystävällisesti, vaikka osaan suomea huonosti. Käyn tällä hetkellä suomen kielen kurssilla. Minä yritän ja suomalaiset yrittävät ymmärtää ja auttaa minua” (6a). Tässä sitaatissa viitataan paitsi osallistumiseen, myös tasavertaisuuteen, vastavuoroisuuteen ja hyväksytyksi tulemiseen. Tällaiset vastavuoroisuuden kuvaukset olivat kuitenkin harvinaisia niin osallistujan positiota koskevissa tekstikohdissa kuin aineistossa muutenkin.

8.2 Tarinat osallistumisen muotona

Narratiiveja tutkittaessa myös yhteiskunnallisen kontekstin huomioiminen on tärkeää, sillä kertojat vastaavat tarinoillaan myös julkisuudessa esiintyviin maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskeviin puhetapoihin ja diskursseihin. Tarinat voivat esimerkiksi pyrkiä kumoamaan stereotypioita. (De Fina, 2003, 9, 30.) Tutkimuksen ensimmäisen aineiston keruun aikaan vuonna 1997 Suomessa asui n. 80 000 äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhunutta ihmistä. Viimeisen aineiston keruun aikaan vuonna 2005 heitä oli noin 140 000, eli lähestulkoon kaksinkertainen määrä. Maahanmuuttajien määrä kasvaa edelleen ja vuodelta 2011 olevien tilastojen mukaan Suomessa asuu vieraskielisiä jo lähes 250 000, lukuisista eri maista ja taustoista (Tilastokeskus, 2012). Haikkolan (2012, 12) mukaan Suomessa käytävässä maahanmuuttajia koskevassa keskustelussa muuttajien moninaisuus ei juuri näy ja keskustelua käydään edelleen lähinnä suomalaisista ja ei-suomalaisista, jolloin jälkimmäisillä viitataan maahanmuuttajiin ja ulkomaalaisiin. Katson, että oman tutkimukseni aineisto kerrontaperspektiiveineen ja maahanmuuttajapositioineen asettuu vuoropuheluun yhteiskunnassamme esiintyvän maahanmuuttopuheen kanssa. Siten esimerkiksi maahanmuuttajaperspektiivin yleisyys etniseen perspektiiviin verrattuna perustunee osin julkisessa keskustelussa näkyvään jakoon suomalaisiin ja maahanmuuttajiin. Tarinoiden yhtenä tärkeänä funktiona näyttäisi myös olevan julkiseen keskusteluun osallistuminen ja kollektiivisen maahanmuuttajan aseman, arvostuksen ja integroitumisen edellytysten parantaminen Suomessa. Tämä osallistuminen saa poliittisen muodon erityisesti silloin, kun kertojat viittaavat myös muihin maahanmuuttajiin, reilumpia osallistumisen ehtoja vaatiessa. Tällaisen haastamisen voi nähdä ponnisteluna sellaisen yhteiskunnan puolesta, jossa tasavertainen osallistuminen voisi oikeasti olla mahdollista.

Tietyllä tapaa kaikki tutkimukseni tarinat voikin nähdä eräänlaisena osallistumisena suomalaiseen yhteiskuntaan – siis aktiivisena integraatiotekona. Osallistujien tarinat eivät ole yksityisiä päiväkirjatekstejä, vaan minulle, suomalaiselle maahanmuuttotutkijalle, ja edelleen arkistoinnin kautta muillekin tutkijoille ja sitä kautta myös tutkimuksen yleisölle, kaikille suomalaisille suunnattuja selontekoja siitä, millaista on olla maahanmuuttaja Suomessa ja millaista sen kenties tulisi olla.

Kuten edellä on käynyt ilmi, on tasavertainen osallistuminen monissa integraatiota koskevissa määritelmässä nimetty integraatioprosessin lähtökohdaksi (Biles & Frideres,

2012; Givens, 2007; Phillips, 2010). Onnistunut integraatio ei mahdollistu ilman maahanmuuttajien tasavertaisempaa asemaa suhteessa suomalaisiin. Tasavertaisuus puolestaan ei toteudu, ellei välillä itsestäänselvyytenäkin näyttäytyvää maahanmuuttajien alempaa statusta kyseenalaisteta. Tämä kyseenalaistaminen ei kuitenkaan näyttänyt aineistoni valossa olevan maahanmuuttajille kovinkaan helppoa.

Anne-Mari Souto (2011, 143) kirjoittaa monikulttuurisia koululuokkia ja nuorten rasismikokemuksia koskevassa tutkimuksessaan näin:

Rasismien seuraukset konkretisoituvat maahanmuuttajien arjessa myös alituisena todistamisen taakkana, velvoitteena osoittaa suomalaisnuorten heihin kohdistamat ennakkoluulot vääriksi. [– –] Todistamisen taakka kertoo siitä, kuinka rasismia ylläpitävät kategorisoinnit tulevat kohtaamisissa henkilökohtaisiksi ja rakentavat epätasa-arvoista vuorovaikutusta asettamalla erilaisiksi ja tietynlaisiksi määritetyt altavastaajan asemaan. [– –] Nämä ennalta tiedetyt erot ja ominaisuudet myös rakentavat ja rajaavat erilaisuudesta käytävää keskustelua ja estävät erilaisiksi osoitettuja osallistumasta heitä itseään koskevien määritysten tekemiseen niin yksilöinä kuin kulttuuristen ryhmien edustajinakin.

Myös minun tutkimukseni herättää pohtimaan, onko kiitollisuuden, kuulumisen ja kunnollisuuden jatkuva todistelu ehtona sille, että maahanmuuttaja voi lunastaa oikeutensa osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Moni tutkimukseeni osallistunut maahanmuuttajakertoja näyttäisi tarina-aineiston valossa pitävän tätä yhtenä keskustelun lähtökohtana. Omassa aineistossani etenkin sellaisten kommenttien esittämiseen, jotka voidaan tulkita kritiikiksi suomalaisia tai suomalaista yhteiskuntaa kohtaan näytti liittyvän monenlaista vaikeutta ja aihetta lähestyttiin sensitiivisenä. Tämä näkyi esimerkiksi kritiikin tasapainottamisena kehuilla ja kiitollisuudenosoituksilla. Kritisoinnin vaikeus tuntui pohjautuvan siihen lähtökohtaan, etteivät maahanmuuttajat ja suomalaiset ole keskenään tasavertaisia keskustelukumppaneita, vaan maahanmuuttajan osa on häveliään vieraan osa. Tätä vierautta osa osallistujista kuitenkin myös kyseenalaisti tarinoissaan esimerkiksi korostamalla asioita, jotka kiinnittävät heidät Suomeen.

Monessa tarinassa esiintyi myös sellainen diskursiivinen ilmiö, että yhteiskunnallisiin ongelmiin, esimerkiksi itse koettuun syrjintään viitattiin vain hyvin yleisellä tasolla tai kertomalla yksittäinen esimerkki ja toteamalla sitten erikseen, että kerrottavaa olisi ollut enemmänkin. Tätä alleviivatun itsesensuurin strategiaakin voi tulkita vieraan rooliin liittyvän valittamisen estävän kohteliaisuusnormin näkökulmasta. Toisaalta sen voi nähdä myös aktiivisena ponnisteluna uhrin asemaa vastaan. Itseen kohdistuvista negatiivisista asioista kertominen on ongelmallista oman toimijuuden ja positiivisen henkilökohtaisen identiteetin rakentamisen kannalta. Ongelmiin viittaaminen ja sitten niiden ekplisiittinen kertomatta jättäminen toimii silloin keinona ottaa kantaa ongelmiin ja välttyä samalla tulemasta itse määritellyksi ongelmien kautta.

8.3 Tutkimuksen arviointi ja tulevaisuuden tutkimus

8.3.1 Aineistoa ja sen keruuta koskevia huomioita

Aineisto on kerätty kolmessa eri vaiheessa, joista ensimmäiseen, vuoden 1997 kirjoituskilpailukeruuseen en itse osallistunut. Vuonna 2001 pro gradu -työtäni varten aineistoani kerätessäni en tiennyt että tulisin käyttämään myöhemmin tässä väitöskirjatutkimuksessani uudelleen itse keräämäni aineistoa, SKS:n kansanrunousarkistoon arkistoidun kirjoituskilpailuaineiston käytöstä puhumattakaan. Tämä ei tarjonnut parasta mahdollista pohjaa näiden aineistojen käytölle samassa tutkimuksessa. Ihanteellista olisi ollut, jos osallistujien ensimmäiset tarinat olisi kerätty kaikki samana vuonna ja täsmälleen samalla ohjeistuksella, jotta niitä olisi voitu optimaalisella tavalla verrata sittemmin vuonna 2005 kerättyihin jälkimmäisiin tarinoihin. Nyt toteutunut asetelma toimii kuitenkin mielestäni riittävän hyvin ensiksikin siitä syystä, että ohjeistus on vuosina 1997 ja 2001 ollut kohtalaisen samanlainen. Kumpanakin ajankohtana käytetyissä osallistumisohjeissa korostetaan osallistujien vapautta päättää itse se, mistä he haluavat kertoa ja kuinka he sen kertovat. Toinen näiden aineistojen yhteiskäyttöä puolustava seikka liittyy analyysitapaani. Aiemmin kerätyn aineiston uusiokäyttöä voi pitää tutkimusekologisenä ratkaisuna, etenkin kuin nyt käytetty omaelämäkerrallinen aineisto on luonteeltaan niin rikas, että sitä tuskin koskaan voi käyttää ”loppuun”. Vuoden 2005 keruun yhteydessä osallistujilta kysyttiin jälleen heidän suostumustaan heidän tarinoidensa arkistointiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon tutkijoiden käyttöön. Vain yhden tarinan kirjoittaja ei antanut arkistointilupaa. Muut tarinat arkistoidaan SKS:n kansanrunousarkistoon kirjoittajien toiveiden mukaisesti, jolloin niitä voidaan puolestaan uusiokäyttää.

Käyn seuraavaksi vielä yksityiskohtaisemmin läpi ohjeistuksen eroja eri aineistonkeruukeruoilla ja näiden erojen merkitystä tutkimuksen toteutumisen kannalta. (Ks. myös liitteet 2. – 4.) Vuoden 1997 ohjeissa kirjoittajia kannustettiin kertomaan heidän koko elämästään. Vuoden 2001 ohjeissa taas ohjataan kirjoittajia käsittelemään lähinnä Suomessa elettyä elämää, ja lisäksi sopeutumista tarjotaan yhdeksi käsiteltäväksi teemaksi: ”Kirjoita tarina sopeutumisestasi Suomeen ja elämästäsi täällä”. Tämä sisältöä koskevan ohjauksen eroavaisuus ei näyttänyt tuovan merkittäviä eroja aineistojen välille, sillä sopeutumisesta ja integraatiosta puhuttiin paljon paitsi vuoden 2001 aineistossa, myös vuoden 1997 tarinoissa. Lisäksi se säilyi keskeisenä aiheena myös vuoden 2005 tarinoissa, joiden keruussa ei myöskään mainittu erikseen tätä teemaa. Aikaperspektiiviä rajaava ohjeistuksen ero sen sijaan näkyy tarinoissa. Vuonna 2001 tuotetuissa tarinoissa käsitellään melko niukasti kertojien elämää ennen Suomeen muuttoa. Tässä suhteessa aineisto ei siis ole yhteismitallista. En pidä sitä kuitenkaan merkittävänä ongelmana tutkimukseni kannalta, sillä otin tämän eron huomioon jo tutkimuskysymyksiä laatiessani. Molemmat aineistot tarjoavat runsaasti analyysimateriaalia maahanmuuttajuuden ja integraation aihepiirejä käsitteleviin tutkimuskysymyksiini vastatessani.

Kolmas keruutilanteeseen liittyvä ero vuoden 1997 ja 2001 aineistoissa on se, että ensimmäisessä tapauksessa on kyse kirjoituskilpailusta. Tuon aineiston joukossa on

hieman runsaammin kaunokirjallisia elementtejä käyttävää kirjoitustyyliä, jota toisaalta esiintyy myös vuoden 2001 aineistossa. Kirjoituskilpailukonteksti ei itsessään näytä vaikuttaneen vuoden 1997 kirjoittajien valitsemaan tyyliin, sillä kertojen tyyli pysyy kutakuinkin samanlaisena jatkotarinan kirjoittamisen aikaan vuonna 2005, jolloin kyseessä ei ollut kilpailu.

Neljäs ja kenties merkittävin ero ensimmäisten tarinoiden kahden keruun välillä on se, että vuoden 2001 keruuseen osallistuneiden osallistujien oli mahdollista käyttää vain englannin tai suomen kieltä, kun vuonna 1997 osallistujat saivat käyttää äidinkieltään ja tarinat käännettiin myöhemmin suomeksi. Tämä on aivan varmasti karsinut joitakin potentiaalisia osallistujia vuonna 2001. Se näkyy myös kielen rikkaudessa, vaikka kielen tyyli on toisaalta paljon myös yksilöllisiä eroja. On selvää, että oman äidinkielen käyttö tarjoaa parhaat mahdollisuudet ilmaista itseä juuri niin kuin itse haluaa. Vaikuttaa myös siltä että käännosten taso vaihtelee jonkin verran. Katson kuitenkin, ettei tämäkään ero aineiston osien välillä ole kovin suuri heikkous aineistossani, koska analyysini ei liiku kielen kaikkein hienovaraisimpien vivahteiden tasolla.

Viimeisenä erona aineistonkeruun eri ajankohtien välillä on se, että vuonna 2001 osallistuneiden oli mahdollista valita myös suullisen tarinan kertominen vaihtoehtona ensisijaisesti tarjotulle kirjoitusmuodolle. Kolme osallistujaa valitsi tämän vaihtoehdon ja samat osallistujat kertoivat tarinansa suullisesti myös vuonna 2005. Suullisesti kerrotut tarinat ovat litteroituina jonkin verran kirjallisia pidempiä ja rönsyilevämpiä, mutta aihepiirien osalta ne eivät eroa merkittävästi toisistaan. Voisi kuvitella että suullisesti elämäntarinaa kerrottaessa esimerkiksi sensitiivisinä pidettäviä asioita kenties kartettaisiin, mutta näin ei ollut. Suullisissa tarinoissa kerrottiin mm. sairaudesta, työpaikkaromanssista ja seksielämästä. Voi olla että suullisen vaihtoehdon valinneet osallistujat ovat myös luonteeltaan ja ilmaisutyyliältään kaiken kaikkiaan kirjoitusvaihtoehdon valinneita avoimempia ja spontaanimpia, mutta tämän asian pohdinta ei varsinaisesti kuulu diskursiivista lähestymistapaa hyödyntävään tutkimusotteeseeni. Oleellisempaa on, että molemmissa vaihtoehdoissa kyse on kielen käytöstä ja kielessä rakennettavista konstruktioista. Molemmissa vaihtoehdoissa tätä konstruointia myös tehdään pitkälti osallistujan omista lähtökohdista käsin, siinä mielessä, että suullisessa tarinavaihtoehdossakaan kyse ei ollut haastatteluista tai keskusteluista, vaikka olinkin läsnä tarinan taltiointitilanteessa. Suullisen vaihtoehdon tarjoamisen etuna voidaan pitää sitä, että luultavasti ainakaan kaikki kolme osallistujaa eivät olisi osallistuneet tutkimukseeni lainkaan, mikäli tätä vaihtoehtoa ei olisi ollut. Vaikka suullisten tarinoiden sisällyttäminen aineistoon siis jossain määrin vähensi aineiston yhteismitallisuutta, se toisaalta vähensi aineiston valikoituneisuutta.

8.3.2 Tutkimusasetelmaa ja analyysiotetta koskevia huomioita

Pitkittäisaineiston käyttäminen on harvinaista laadullisessa maahanmuuttotutkimuksessa ja diskursiivisessa tutkimuksessa ylipäätään. Tutkimusasetelmaa voikin tältä osin pitää innovatiivisena. Pitkittäisasetelma tarjosi kiinnostavia näkökulmia erityisesti viiden osallistujan tarinoiden erojen ja jatkumoiden tarkasteluun. Koko aineiston tasolla

katsottuna aineisosta ei kuitenkaan löytynyt liiemmin eroja pitkittäisasetelmassa. Tämä johtuu varmasti toisaalta aineiston verraten pienestä koosta. Odotus selkeistä frekvensseihin perustuvista trendeistä ei ehkä ollut alunperinkään realistinen aineistossa, joka koostuu 23 osallistujan vapaasti kirjoitetuista tarinoista. Toinen pitkittäismuutosten vähäisyyteen vaikuttanut tekijä lienee se, että aineiston keruuajankohtien välillä oli enimmilläänkin vain kahdeksan vuotta. Tässä ajassa esimerkiksi maahanmuuttajia koskevassa yhteiskunnallisissa diskursseissa tuskin on tapahtunut niin merkittävää muutosta, että se johdonmukaisesti näkyisi myös maahanmuuttajien tavassa käsitellä elämäänsä Suomessa omissa elämäntarinoissaan. Mikäli aineiston tarkasteluväli olisi ollut selvästi pidempi, olisi tarinoissa luultavasti ollut mahdollista nähdä joitakin Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen palautettavissa olevia eroja eri ajankohtana tuotetun aineiston välillä, esimerkiksi maahanmuuttoa koskevien puhetaiposten osalta. Tämä tekee ajatuksen mahdollisesta tulevaisuuteen sijoittuvasta kolmannesta aineistonkeruusta hyvin houkuttelevaksi.

Karkeasti yleistäen voisi sanoa, että narratiivisen tutkimuksen nimellä kulkevassa tutkimusperinteessä tyypillisesti otetaan analyysiyksiköksi kokonainen tarina, esimerkiksi elämäntarina. Diskursiivisessa psykologiassa analyysiyksiköksi valikoituvat usein lyhyemmät aineistonäytteet, selonteot. Koska olin kiinnostunut ensinnäkin tarinoiden yhteisistä elementeistä, erilaisista toistuvista teemoista ja diskursiivisista rakenteista, joiden avulla maahanmuuttoon ja identiteettiin liittyviä asioita jäsennetään, halusin tarkastella aineistoa toisaalta yhtenä kokonaisuutena, näitä jaettuja elementtejä tarkastellen. Toisaalta olin kiinnostunut tarinoiden ainutkertaisuudesta, niistä uniikeista muodoista, joilla yhteisiäkin elementtejä käytetään yksittäisissä elämäntarinoissa. Siksi olen sisällyttänyt analyysiini myös viiden osallistujan tarinoiden lähilukuun liittyvän osuuden. Analyysitapa, jossa yhdistän koko aineistoon kohdistuvaa poikkileikkausotetta ja toisaalta tapaustutkimuksen perinnettä, on mielestäni osoittautunut onnistuneeksi ratkaisuksi.

Valitsin viisi lähiluettua tapausta siten, että ne edustaisivat mahdollisimman laajasti aineiston kirjoja. On kuitenkin selvää, etteivät ne voi sitä tyhjentävästi tehdä. Tarinoita ja niiden jatkumota kokonaisina tarkastelevan analyysin ulkopuolelle on jäänyt esimerkiksi monta hyvin lyhyttä tarinaa, joissa raportoidaan melkein pä luettelotyyliin esim. perhesuhteisiin ja työpaikkaan liittyvistä asioista. Ulkopuolelle on jäänyt myös tarina, jonka kertoja on kiinnostavalla tavalla hyödyntänyt osallistujille tarjottua vapautta kertoa tarinansa siten kuin he itse haluavat. Hänen tarinassaan on mukana runsaasti valokuvia, joita tekstissä kommentoidaan. Koska nämä tarinat arkistoidaan tutkijoiden käyttöön, voidaan tätä rikasta aineistoa toivottavasti hyödyntää tutkimuskäyttöön myös jatkossa.

Diskursiivisessa tutkimuksessa käytetään usein ns. tutkijasta riippumattomia aineistoja, joiden nähdään edustavan parhaiten ihmisten arkista tapaa käyttää kieltä. Tällaista aineistotyyppiä edustavat vaikkapa mielipidekirjoituksiin pohjautuvat aineistot. Erityisesti keskusteluanalyysiin pohjautuvissa diskurssianalyttisissä lähestymistavoissa ihanteellisena aineistotyyppinä pidetään luonnollisten, spontaanisti syntyneiden suullisten vuorovaikutustilanteiden ääni- ja videotaltiointeja. Tällaista aineistoa voisivat edustaa vaikkapa maahanmuuttajayhdistysten kokousten taltioinnit. Omassa tutkimuksessani ei ole kyse luonnollisesta vuorovaikutuksesta siinä mielessä, että ilman tutkijan aloitetta näitä

tarinoita ei olisi olemassa. Minua kuitenkin viehätti lähestyä maahanmuuttajien elämää sellaisesta näkökulmasta, jossa osallistujat saisivat mahdollisimman vapaasti kertoa siitä haluamallaan tavalla. Valitsemassani aineistonkeruumenetelmässä tämä pyrkimys toteutuu. Vaikka tarinoille oli annettu valmiiksi väljä temaattinen kehys, on tutkijan ohjaava vaikutus aineistoon ollut pieni. Elämäntarinoiden vuorovaikutuksellisuus näyttäytyy aineistossa erilaisena kuin vaikkapa keskustelujen taltiointeihin perustuvissa aineistoissa. Ne sisältävät kuitenkin runsaasti vuorovaikutuksellisia elementtejä, argumentointia, perusteluja, kyseenalaistamista ja haastamista. Siksi niiden lähestyminen myös suomalaiseseen yleisöön suuntautuvan vuorovaikutuksen näkökulmasta on vaikuttanut hedelmälliseltä ratkaisulta.

8.3.3 Lopuksi

Aineistoni suhteellisesta suppeudesta ja aineistonkeruuseen liittyvistä heikkouksista huolimatta tutkimukseni osoittaa, että maahanmuuton ja integraation kontekstissa identiteettejä ja ryhmien välisiä suhteita kannattaa lähestyä valmiiden mallien ja surveytyyppisen tutkimuksen ohella myös kvalitatiivisia aineistoja käyttäen ja aineistolähtöisiä lähestymistapoja hyödyntäen, sillä tämä on ainoa tapa selvittää sitä, minkälaisia kategorioita ja jäsennyksiä ihmiset oma-aloitteisesti käyttävät ja minkälaisia merkityksiä ja funktioita näihin jäsennyksiin liittyy.

Oma tutkimukseni tuo uutta tietoa niistä tavoista, joilla maahanmuuttajat neuvottelevat identiteeteistään ja paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Diskursiivisessa tutkimuksessa maahanmuuttoon liittyvää neuvottelua on yleensä tutkittu valtaväestön puhe- ja tekstiaineistoja käyttäen ja maahanmuuttajien itsensä käyttämien jäsenysten tutkiminen on ollut harvinaisempaa. Tämän tutkimuksen tulokset täydentävät siten myös diskursiivista maahanmuuttotutkimusta.

Jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa tarkastella systemaattisesti tämän tutkimuksen aineistossa esiintyneitä puhetapoja, esim. eri maahanmuuttajajohdteita, suhteessa suomalaisten maahanmuuttajia koskeviin puhetapoihin. Aineistona voisivat toimia vastaavat suomalaisilta kerätyt kirjoitukset, tai suomalaistaustaisten maahanmuuttajien kirjoitukset ulkomailta, tai vaikkapa hallituksen maahanmuuttoa koskevat linjaukset.

Myös uuden aineiston kerääminen samalta osallistujaryhmältä tai muilta Suomessa asuvilta maahanmuuttajilta voisi tarjota näkökulmia siihen, onko maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten ryhmä edelleen yhtä keskeinen maahanmuuttajien ja suomalaisten suhteita jäsentävä kategoria kuin se on tämän tutkimuksen aineistossa, vai onko maahanmuuttajuus sosiaalisena identiteettinä tai asemana kenties muuttunut sellaiseksi vältettäväksi kategoriaksi, josta mm. Haikkolan (2012) tutkimus antaa viitteitä. Ja mikäli näin on, mitkä ovat ne kategoriat ja identiteetit, joihin tukeutuen eri taustoista tulevat ihmiset Suomessa nyt määrittelevät ja jäsentävät paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tan & Moghaddam (1999, 193) muistuttavat, että monet ryhmien välisiä suhteita koskevat asiat, kuten syrjintä sekä erilaiset oikeudet ja velvollisuudet perustuvat tavalla tai toisella tarinoiden voimaan, ja siksi myös niiden ylläpitäminen tai muuttuminen riippuu siitä, mitä tarinoita hyväksytään ja hylätään. Neuvottelu maahanmuuttajien paikasta

Suomessa jatkuu niin julkisilla kuin yksityisilläkin foorumeilla. Tämä neuvottelu koskee kaikkia Suomessa asuvia ja tänne jollain tapaa linkittyviä ihmisiä, niin suomalaisia kuin maahanmuuttajiaakin. Joidenkin neuvotteluasemat ovat toisia vahvempia, toisten sana painaa toisia enemmän ja jotkut pysyvät hiljaa, vapaaehtoisesti tai ei. Voi olla, että tämä keskustelu on vasta pääsemässä vauhtiin.

Lähteet

- Abu-Hanna kirjoituskohusta: Suomi ei kestä kritiikkiä ulkomaalaisilta. (2.1.2013). *Helsingin Sanomat*. Haettu 6.1.2013 osoitteesta <http://www.hs.fi/kotimaa/Abu-Hanna+kirjoituskohusta+Suomi+ei+kestä+kritiikkiä+ulkomaalaisilta/a1305632739239>
- Abu-Hanna, U. (30.12.2012). Lottovoitto jäi lunastamatta. *Helsingin Sanomat*. Haettu 6.1.2013 osoitteesta <http://www.hs.fi/sunnuntai/Lottovoitto+jäi+lunastamatta/a1356756791315>
- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21, 166-191.
- Alasuutari, P. (2001). *Laadullinen tutkimus*. (3. uudistettu painos.) Tampere: Vastapaino.
- Ali, L. & Sonn, C. C. (2010). Constructing identity as a second-generation cypriot turkish in australia: The multi-hyphenated other. *Culture & Psychology*, 16, 416-436.
- Antaki, C. (2003). The uses of absurdity. Teoksessa H. van de Berg, H. Houtkoop, & M. Wetherell, M. (toim.), *Analysing Race Talk: Multidisciplinary Approaches to Interview Discourse*. (85-102) Cambridge: CUO. 2003.
- Anthias, F. (2002). Where do I belong? Narrating collective identity and translocational positionality. *Ethnicities*, 2, 491-514.
- Anthias, F. (2009). Translocational Belonging, Identity and Generation: Questions and problems in migration and ethnic studies. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration (FJEM)*, 4, 6-16.
- Anthias, F. (2011). Intersections and Translocations: new paradigms for thinking about cultural diversity and social identities. *European Educational Research Journal*, 10, 204-217.
- Appelsin, U. (31.12.2012). Kommentti Abu-Hannasta: Prinsessa ja herne. *Iltta-Sanomat*. Haettu 6.1.2013 osoitteesta <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288528270267.html>
- Atkinson, P. Coffey, A. & Delamont, S. (2003). *Key Themes in Qualitative Research: Continuities and Changes*. Oxford: AltaMira Press.
- Bamberg, M. (2004). Positioning With Davie Hogan: Stories, Tellings, and Identities. Teoksessa C. Daiute & C. Lightfoot (toim.), *Narrative analysis. Studying the development of individuals in society* (s. 135-158). Thousand Oaks: Sage.
- Bamberg, M. (2006). Stories: Big or small: Why do we care? *Narrative Inquiry*, 16, 139-147.
- Bauman, Z. (2004). *Identity: Conversations With Benedetto Vecchi*. Cambridge: Polity Press.
- Bélanger, E. & Verkuyten, M. (2010). Hyphenated Identities and Acculturation: Second-Generation Chinese of Canada and The Netherlands. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 10, 141-163.
- Benwell, B. & Stokoe, E (2006). *Discourse and Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Benwell, B. & Stokoe, E. (2010). Analysing Identity in Interaction: Contrasting Discourse, Genealogica, narrative and Conversation Analysis. Teoksessa *The Sage Handbook of Identities* (s. 82 - 103). London: Sage.
- Berry, J. W. (1990). Psychology of acculturation. Teoksessa J. J. Berman (toim.), *Cross-cultural perspectives. Current theory and research in motivation* (s. 201-234). Nebraska symposium on motivation 1989, 37. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68.
- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57, 615-631.
- Berry, J. W. Poortinga, Y. H. Segall, M. H. & Dasen, P. R. (1992). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Bhatia, S. & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnational and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 140-149.
- Biles, J. & Frideres, J. (2012). Introduction. Teoksessa J. Frideres & J. Biles (toim.), *International Perspectives: Integration and Inclusion* (s.1-13). Montreal: McGill-Queen's University Press.

- Billig, M. (1987). *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burke, S. & Goodman, S. (2012). "Bring Back Hitler's Gas Chambers": Asylum Seeking, Nazis and Facebook: A Discursive Analysis. *Discourse and Society* 23, 19–33.
- Carbaugh, D. (1999). Positioning as Display of Cultural Identity. Teoksessa R. Harré, & L. van Langenhove (toim.), *Positioning Theory* (s. 160–177). Oxford: Blackwell.
- Chase, S. (2005). Narrative inquiry. Multiple lenses, approaches, voices. Teoksessa N. Denzin & Y. Lincoln (toim.), *The Sage handbook of qualitative research* (s. 651–679). Thousand Oaks: Sage.
- Chrysochoou, X. (2009). Identity projects in multicultural nation-states. Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti, T. A. Mähönen (toim.), *Identities, Intergroup Relations and Acculturation - The Cornerstones of Intercultural Encounters* (s. 81–93). Helsinki: Gaudeamus.
- Cohan, S. & Shires, L. (1988). *Telling Stories: A Theoretical Analysis of Narrative Fiction*. London: Routledge.
- Commission of the European Communities (2007). *Third Annual Report on Migration and Integration*. Brussels: Commission of European Communities. Haettu 1.7.2013 osoitteesta: http://www.cizinci.cz/files/clanky/660/en_Third_Annual_Report_on_Migration_and_Integration.pdf
- Côté, J. & Levine, C. (2002). *Identity, Formation, Agency and Culture: A Social Psychological Synthesis*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20, 43–63.
- Davis, K. & Nencel, L. (2009). Border Skirmishes and the Question of Belonging. Teoksessa G. Rosenthal & A. Bogner (toim.) *Ethnicity, Belonging and Biography. Ethnographical and Biographical Perspectives* (s. 285–302). Berlin: LIT Verlag.
- Davydova, O. (2009). *Suomalaisena, venäläisenä, kolmantena. Etnisyys-diskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Davydova, O. (2012). Venäjän lännestä Suomen itään. Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa* (s. 72–100). Tampere: Tampere University Press.
- Deaux, K. (2000). Surveying the landscape of immigration: Social psychological perspectives. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10, 421–431.
- De Fina, A. (2000). Orientation in immigrant narratives: The role of ethnicity in the identification of characters. *Discourse Studies*, 2, 131–157.
- De Fina, A. (2003). *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
- De Fina, A. (2006). Group identity, narrative and self-presentations. Teoksessa A. De Fina, D. Schiffrin, & M. Bamberg (toim.), *Discourse and Identity: Studies in Interactional Sociolinguistics* 33 (s. 351–375). Cambridge: Cambridge University Press.
- Edley, N. (2001). Analysing masculinity: Interpretative repertoires, subject positions and ideological dilemmas. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor, & S. Yates (toim.), *Discourse as data: A guide for analysis* (s.189–228). London: Sage.
- Edley, N. (2002). The loner, the walk and the beast within: Narrative fragments in the construction of masculinity. Teoksessa W. Patterson (toim.) *Strategic Narrative: new perspectives on the power of stories* (s. 127–145). Oxford: Lexington.
- Edley, N. & Wetherell, M. (1997). Jockeying for position: The construction of masculine identities. *Discourse & Society*, 8, 203–217.
- Edwards, D. (2003). 'Analyzing racial discourse: The discursive psychology of mind-world relationships', Teoksessa H. van de Berg, H. Houtkoop, & M. Wetherell, M. (toim.), *Analysing*

- Race Talk: Multidisciplinary Approaches to Interview Discourse* (s. 31–48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Edwards, D. (2001). *Discourse and Cognition*. London: Sage.
- Edwards, D. & Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. London: Sage Publications.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Ezzy, D. (2000). Fate and Agency in Job Loss Narratives. *Qualitative Sociology*, 23, 121–134.
- Favell, A. (2005). Integration Nations. the nations-state and research on immigrants in Western Europe. Teoksessa M. Bommers, & E. Morawska (toim.), *International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity* (s. 41–67). Aldershot: Ashgate.
- Forsander, A. (2008). Integration through the Nordic welfare state – Does work make you into a real Finn? Teoksessa H. Blomberg, A. Forsander, C. Kroll, P. Salmenhaara & M. Similä (toim.), *Sameness and Diversity The Nordic Welfare State Model and the Integration of Immigrants on the Labour Market* (s. 71–91). Helsinki: Research Institute Swedish School of Social Science.
- Forsander, A. (2013). Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.), *Muuttajat: Kansainvälinen muutoliike ja suomalainen yhteiskunta* (s. 220–244). Helsinki: Gaudeamus.
- Gergen, K. (1994). *Realities and relationships*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Givens, T. E. (2007). Immigrant Integration in Europe: Empirical Research. *Annual Review of Political Science*, 10, 67–83.
- Goldman, M. (2012). *Beyond Acculturation: Cultural Constructions of Immigrant Resilience and Belonging in the Canadian Context*. Haettu 15.7.2013 osoitteesta https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/32306/3/Goldman_Michael_201203_PhD_thesis.pdf
- Goodman, S. (2008). Justifying the Harsh Treatment of Asylum Seekers on the Grounds of Social Cohesion. *Annual Review of Critical Psychology* 6, 110–124.
- Goodman, S. & Speer, S. (2007). Category Use in the Construction of Asylum Seekers. *Critical Discourse Studies* 4, 165–185.
- Gubrium, J. & Holstein, J. (2002). From the Individual Interview to the Interview Society. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of Interview Research* (s. 3–32). Thousand Oaks: Sage.
- Gubrium, J. & Holstein, J. (2008). Constructionist Mosaic. Teoksessa J. Gubrium & J. Holstein (toim.), *Handbook of constructionist research* (s. 3–10). New York: Guilford press.
- Haavisto C. (2011). *Conditionally One of “Us”. A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsinki: Research Institute Swedish School of Social Science.
- Haavisto, C. & Kivikuru, U. (2009). Sulkevat sanat, avoimet kuvat. Teoksessa Keskinen, S. Rastas, A. & Tuori, S. (toim.), *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä* (s. 87–96). Tampere: Vastapaino.
- Haikkola, L. (2011). Transnational and local negotiations of identity. Experiences from second generation young people in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 1, 156–165.
- Haikkola, L. (2012). *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupuoli, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. Teoksessa J. Rutherford (toim.), *Identity: Community, culture, difference* (s. 222–237). London: Lawrence and Wishart.
- Hall, S. (1999). Kulttuurinen identiteetti ja diaspora. Teoksessa S. Hall, *Identiteetti* (Suom. ja toim. M. Lehtonen & J. Herkman) (s. 223–243). Tampere: Vastapaino.
- Harinen, P. Suurpää, L., Hoikkala, T., Hautaniemi, P., Perho, S., Keskisalo, A-M., Kuure, T. & Kunnappu, K. (2005). Membership contest: Encountering Immigrant Youth in Finland. *Journal of Youth Studies*, 8, 281–296.

- Harré, R. & van Langenhove, L. (1999). *Positioning theory: Moral context of intentional action*. Oxford: Blackwell.
- Hautaniemi, P. (2011). Transnational Life Course, Human Development and Diverse Landscapes of Opportunities among Young Somali Men. *Nordic Journal of African Studies*, 20, 11–27.
- Heikkinen, H. (2002). Whatever is Narrative Research? Teoksessa R. Huttunen, H. Heikkinen, & L. Syrjälä, (toim.) *Narrative research. Voices of Teachers and Philosophers* (s. 13–28). Jyväskylä: SoPhi.
- Hepburn, A. & Potter, J. (2011). Designing the recipient: Managing advice resistance in institutional settings. *Social Psychology Quarterly*, 74, 216–241.
- Herranen J. & Kivijärvi A. (2012). Monikulttuurinen yhteisöllisyys: yhteyden ehdot ja tilat. Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä* (s. 159–186). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Honkasalo, V. (2003). Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa P. Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa* (s. 158–189). Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- House, J. S. (1977). Three facets of social psychology. *Sociometry*, 40, 161–177.
- House, J. S. (1981). Social structure and personality. Teoksessa M. Rosenberg & R. H. Turner (toim.), *Social psychology: Sociological perspectives* (s. 525–561). New York: Basic Books.
- Howard, J. (2000). Social psychology of identities. *Annual Review of Sociology*, 26, 367–393.
- Hutnik, N. (1986). Patterns of ethnic minority identification and modes of social adaptation. *Ethnic and Racial Studies*, 9, 150–167.
- Hutnik, N. (1991). *Ethnic minority identity: A social psychological perspective*. New York: Clarendon Press/Oxford University Press.
- Huttunen, L. (2002). *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. SKS: Helsinki.
- Huttunen, L. (2004). Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta - neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (s. 134–154). Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, L. (2006). Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa T. Martikainen, (toim.), *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla* (s. 55–82). Helsinki: SKS.
- Huttunen, L. (2009). Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.), *En ole rasisti, mutta.... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä* (s. 117–122). Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto.
- Hyvönen, H. (2007). Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro: Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset tilat. Teoksessa: T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 190–217). Helsinki: Väestöliitto.
- Hyvärinen, S. (2006). *Kerronnallinen tutkimus*. Haettu 13.8.2013 osoitteesta: http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf
- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- International Organisation for Migration (IOM). (2010). *World Migration Report: The Future of Migration, Building Capacities for Change*. Migration Policy Group. Geneva: IOM. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf
- Jasinskaja-Lahti, I. (2000). *Psychological acculturation and adaptation among Russian-speaking immigrant adolescents in Finland*. Department of Social Psychology, University of Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. (1997). *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla: sosiaalipsykologinen näkökulma*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Perhoniemi, R. (2006). Perceived discrimination and well-being: A victim study of different immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16, 267–284.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Jaakkola, M. & Reuter, A. (2006). Perceived discrimination, social support networks, and psychological well-being among three immigrant groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 293–311.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Solheim, E. (2009). To identify or not to identify? National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *Applied Psychology*, 58, 105–128.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. (2002). *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, A. (1999). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. (s. 37–53). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. (s. 54–97). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (1993). Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset* (s. 17–47). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (toim.) (1999). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jones R. L. (2006). Older people talking as if they are not older people: Positioning theory as an explanation. *Journal of Aging Studies* 20, 79–91.
- Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta - neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (s. 20–32). Helsinki: Gaudeamus.
- Keskinen, S. (2009). Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena. – Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.), *En ole rasisti, mutta...* *Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä* (s. 33–45). Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto.
- Keskinen, S., & Vuori, J. (2012). Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.), *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa* (s. 7–35). Tampere: Tampere University Press.
- Killian, C. & Johnson, C. (2006). “I’m Not an Immigrant!”: Resistance, Redefinition, and the role of Resources in Identity Work. *Social Psychology Quarterly*, 69, 60–80.
- Korac, M. (2003). Integration and How We Facilitate it: A Comparative Study of the Settlement Experiences of Refugees in Italy and the Netherlands. *Sociology*, 37, 51–68.
- Koskela, K. (2011). *Identity negotiations and the “migrant elite”: experiences of highly-skilled migrants in Finland*. Jatko-opiskelijoiden seminaarissa esitetty seminaarityö. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Koskela, K. (painossa). Boundaries of belonging: Highly-skilled migrants and the migrant hierarchy in Finland. *Journal of Finnish Studies*.
- Kovalainen, N. (2011). Kulttuurien välinen vuorovaikutus korkeakoulutuksen areenalla. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) *Kulttuurien kohtaaminen arjessa* (197–225). Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, P. (2002). *Sosiaalipsykologian maailmanhypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismin muodot*. Kuopio: UNIpress.
- Labov, W. & Waletzky, J. (1997). Narrative Analysis: Oral Version of Personal Experience. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 3–38.
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (9.4.1999/493).
Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386).

- Larja, L., Warius, J., Sundbäck, L., Liebkind, K., Kandolin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. (2012). *Discrimination in the Finnish Labor Market: An Overview and a Field Experiment on Recruitment*. Helsinki: Edita/Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. (Publications of the Ministry of Employment and the Economy) Työ ja yrittäjyys (Employment and entrepreneurship) 16/2012.
- Lentin, A. & Titley, G. (2011). *The Crises of Multiculturalism. Racism in a Neoliberal Age*. London: Zed Books.
- Lejeune, P. (1989). *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Liebkind, K. (1994). *Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K. (2001). Acculturation. In R. Brown, & S. Gaertner (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes* (s. 386–406). Oxford: Blackwell.
- Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I. & Mähönen, T. A. (2012). Specifying social psychological adaptation of immigrant youth: Social identity, intergroup attitudes, and intergroup interactions. Teoksessa A. S. Masten, K. Liebkind & D. J. Hernandez (toim.), *Capitalizing on Migration: The Potential of Immigrant Youth* (s. 203–229). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006). Helsinki: työministeriö. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf
- Maasilta, M. (2012). *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere University Press: Tampere.
- Malhi, R. L., Boon, S. D. & Rogers, T. B. (2009). 'Being Canadian' and 'being Indian': Subject positions and discourses used in South Asian-Canadian women's talk about ethnic identity. *Culture & Psychology*, 15, 255–283.
- Mannila, S. (2009). Finnish immigration policy in change. Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti & T. A. Mähönen (toim.), *Identities, Intergroup Relations and Acculturation - The Cornerstones of Intercultural Encounters* (s. 221–233). Helsinki: Gaudeamus.
- Martikainen, T., Valtonen, K. & Wahlbeck, Ö. (2012). The Social Integration of Immigrants in Finland. Teoksessa J. Frideres & J. Biles (toim.), *International Perspectives: Integration and Inclusion* (s. 127–146). Montreal: McGill-Queen's University Press.
- McKinlay, A. & McVittie, C. (2008). *Social Psychology and Discourse*. Malden: Blackwell.
- Medved, M. I. & Brockmeier, J. (2004). Making sense of traumatic experiences: Telling your life with fragile X syndrome. *Qualitative Health Research*, 14, 741–759.
- Merino, M. & Tileaga, C. (2011). The construction of ethnic minority identity: A discursive psychological approach to ethnic self-definition in action. *Discourse & Society*, 22, 86–101.
- Mishler, E. (1999). *Storylines: Craft artists' narratives of identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Modood, T. (2007). *Multiculturalism: A Civic Idea*. London: Polity Press London.
- Morosanu, L. & Fox, J. E. (2013). "No smoke without fire": strategies of coping with stigmatised migrant identities. *Ethnicities*, 13, 438–456.
- Murphy-Lejeune, E. (2002). *Student Mobility and Narrative in Europe: The New Strangers*. London: Routledge.
- Nagel, C. & Staeheli, L. (2008). Integration and the negotiation of "here" and "there": the case of British Arab activists. *Social & Cultural Geography*, 9, 415–430.
- Nikander, P. (2008a). Constructionism and discourse analysis. In J. Holster A. & J. F. Gubrium (Eds.), *Handbook of constructionist research* (413–428). New York: Guilford Publications.
- Nikander, P. (2008b). Working with Transcripts and Translated Data. *Qualitative Research in Psychology*, 5, 225–231.
- Nikander, P. (2009). Doing Change and Continuity. Age identity and the micro-macro divide. *Ageing & Society*, 29, 863–881.

- Nordberg, C. (2006). Marginalised Voices on Identity and Belonging. *Citizenship Studies*, 10, 523–539.
- Olakivi, A (2013) “In Case You Can Speak Finnish, There’s No Problem”: Reconstructing problematic identity-positions in migrant care workers’ organisational discourse. *Nordic Journal of Migration Research*, 3, 91–99.
- Olwig, K. F. (2007). *Caribbean Journeys. An Ethnography of Migration and Home in three Family Networks*. Durham: Duke University Press.
- Peltola, M. (2010). Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa T. Martikainen & L. Haikkola (toim.), *Maahanmuutto ja sukupolvet* (s. 66–81). Helsinki: SKS.
- Penninx, R., Spencer, D. & Van Hear N. 2008. *Migration and Integration in Europe: The State of Research*. ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS). University of Oxford. Haettu 15.8.2013 osoitteesta <http://www.norface.org/files/migration-COMPAS-report.pdf>
- Pentikäinen, M. (2005). *Loputon matka. Vietnamiläisten ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Työministeriö: Helsinki.
- Phillips, D. (2010). Minority ethnic segregation, integration and citizenship: A European perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, 209–225.
- Phinney, J. (1992). The multi-group ethnic identity measure: A new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups. *Journal of Adolescent Research*, 7, 156-176.
- Phinney, J. S., Horenezyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493–510.
- Phoenix, C. & Sparkes, A.C. (2006). Young athletic bodies and narrative maps of aging. *Journal of Aging Studies*, 20, 107–121.
- Polkinghorne, D. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 8, 5–23.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies*, 9, 219–229.
- Potter, J. (1996). *Representing reality. discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage Publications.
- Potter, J. (2012). Discourse analysis and discursive psychology. Teoksessa H. Cooper (toim.), *APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Quantitative, qualitative, neuropsychological and biological* (s. 111–130). Washington: American Psychological Association Press.
- Potter, J. & Edwards, D. (2001). Discursive social psychology. Teoksessa W. P. Robinson & H. Giles (toim.), *The new handbook of language and social psychology* (s. 113–118). Chichester: John Wiley.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Pöysä, J. (2010). Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 153 – 179). Tampere: Vastapaino.
- Rastas, A. (2007). *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Tampere University Press.
- Raunio, M., Säävälä M, Hammar-Suutari, S. & Pitkänen (2011). Monikulttuurisuus ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen areenat. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) *Kulttuurien kohtaamisia arjessa* (s. 17–50). Tampere: Vastapaino.
- Reicher, S., Spears, R. & Haslam, S. A. (2010). The Social Identity Approach in Social Psychology. Teoksessa M. Wetherell & C. T. Mohanty (toim.), *The SAGE Handbook of Identities*. (s. 45 – 62). Thousand Oaks: Sage.
- Riessman, C. (1997). A short story about long stories. *Journal of narrative and life history* 7, 155–158.

- Reynolds, J. & Wetherell, M. (2003). The discursive climate of singleness: The consequences for women's negotiation of a single identity. *Feminism and Psychology*, 13, 489–510.
- Reynolds, J. & Taylor, S. (2005). Narrating singleness: Life Stories and Deficit Identities. *Narrative Inquiry*, 15, 197–215.
- Riessman, C. (2002). Analysis of personal narratives. Teoksessa J. Gubrium & J. Holstein (toim.), *Handbook of Interview Research* (s. 695–710). Thousand Oaks: Sage.
- Riessman, C. K. (2003). Performing identities in illness narrative: Masculinity and multiple sclerosis. *Qualitative Research*, 3, 5–33.
- Rimmon-Kenan, S. (1991). *Kertomuksen poetiikka* (Suom. A. Viikari). Helsinki: SKS.
- Romppanen, J. & Varjonen, S. (2010). *Identity Search – Tarinoita identiteetistä ja maahanmuutosta* [valokuvataideprojekti]. Haettu 1.9.2013 osoitteesta www.identitysearch.net
- Sala, E., Dandy, J. & Rapley, M. (2010). 'Real italians and wogs': The discursive construction of italian identity among first generation italian immigrants in western australia. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 20, 110–124.
- Salonsaari, M-L. (2012). Kerrottu ja muisteltu inkerinsuomalaisten paluumuutto. *ELORE*, 19, 56–72. Haettu 1.9.2013 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1535517>
- Sam, D. L. & Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5, 472–481.
- Saukkonen, P. (2010). *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka: Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. (Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cupore). Helsinki: Yliopistopaino.
- Scalter, S. D. (2003). What is the subject? *Narrative Inquiry*, 13, 317–30.
- Searle, W. & Ward, C. (1990). The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449–464.
- Sintonen, T. (1999). *Etninen identiteetti ja narratiivisuus: Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sisäasiainministeriö (2011). *Maahanmuuton vuosikatsaus 2010*. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://www.migri.fi/download/14582_maahanmuuton_vuosikatsaus_2010_fi.pdf
- Sisäasiainministeriö (2013). *Maahanmuuton tilastokatsaus 2012*. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://www.intermin.fi/download/43828_Maahanmuuton_tilastokatsaus2012_web.pdf
- Slocum-Bradley, N. (2010). *Identity Construction in Europe: A Discursive Approach*. IES Working Paper 2/2010. Haettu 1.9.2013 osoitteesta <http://www.ies.be/files/IES%20Working%20paper%202010%20Slocum-Bradley.pdf>
- Smith, B. & Sparkes, A. C. (2008). Contrasting perspectives on narrating selves and identities: An invitation to dialogue. *Qualitative Research*, 8, 5–35.
- Smith, S. & Watson, J. 2010. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives* (2. painos). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Somers, M. R. (1994). The narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society*, 23, 605–649.
- Souto, A-M. (2011). *Arkipäivän rasimi koulussa: Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Sparkes, A. C. & Smith, B. (2008). Narrative Constructionist Inquiry. Teoksessa J. Holstein & J. Gubrium (toim.), *Handbook of Constructionist Research* (s. 295–314). New York: Guilford press.
- Stanley, S. & Billig, M. (2004). Dilemmas of storytelling and identity. Teoksessa C. Daiute, & C. Lightfoot (toim.), *Narrative analysis* (s. 159–176) Lontoo: Sage.
- Stokoe, E. & Edwards, D. (2007). “Black this, Black that”: Racial Insults and Reported Speech in Neighbour Complaints and Police Interrogations. *Discourse & Society* 18, 337–72.
- Suoninen, E. (1992). *Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Suurpää, L. (2001). Foreigners as a strategic construction: Finnish young people's accounts of immigrants. Teoksessa H. Helve & C. Wallace (toim.), *Youth, citizenship and empowerment* (s. 165–188). Aldershot: Ashgate.
- Suurpää, L. (2002). *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Nuorisotutkimusverkosto: Helsinki.
- Säävälä, M. & Keski-Hirvelä, E. (2011). Osallisuuden haaste: kulttuurisesti monimuotoistuva työvoimakoulutus. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) *Kulttuurien kohtaamisia arjessa: Näkökulmia monikulttuurisilta vuorovaikutuksen areenoilta* (s. 165–196). Tampere: Vastapaino.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. Teoksessa S. Worchel & L. W. Austin (toim.), *Psychology of Intergroup Relations* (s. 7–24). Chicago: Nelson-Hall.
- Tan, S.-L. & Moghaddam, F. M. (1999). Positioning in Intergroup Relations. Teoksessa R. Harré & L. van Langenhove (toim.), *Positioning Theory* (s. 178–194). Oxford: Blackwell.
- Taylor, S. (2001a). Evaluating and Applying Discourse Analytic Research. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (toim.), *Discourse as Data: A Guide for Analysis* (s. 311–330). London: Sage.
- Taylor, S. (2001b). Locating and Conducting Discourse Analytic Research. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (toim.), *Discourse as Data: A Guide for Analysis* (s. 5–48). London: Sage.
- Taylor, S. (2006). Narrative as construction and discursive resource. *Narrative Inquiry*, 16, 94–102.
- Taylor, Stephanie (2007). Narrative as construction and discursive resource. Teoksessa Bamberg (toim.), *Narrative – State of the Art*. (s. 113–122). Amsterdam: John Benjamins.
- Taylor, S. (2010). *Narratives of Identity and Place*. London: Routledge.
- Taylor, S. & Littleton, K. (2006). Biographies in talk: A narrative-discursive research approach. *Qualitative Sociology Review*, 2. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/archive_eng.php
- Thomson, R. & Holland, J. (2003). Hindsight, foresight and insight: The challenges of longitudinal qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 6, 233–244.
- Tiilikainen, M. (2007). Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa T. Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ* (s. 266–284). Helsinki: Väestöliitto.
- Tilastokeskus (2012). *Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2011*. Haettu 1.9.2013 osoitteesta http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp
- Törrönen, J. (2000). Subjektiaseman käsite empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. *Sosiologia*, 37, 243–255.
- Törrönen, J. (2010). Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 180–211). Tampere: Vastapaino.
- van Langenhove, L. & Harré, R. (1999). Introducing Positioning Theory. Teoksessa R. Harré & L. van Langenhove, (toim.), *Positioning Theory*. (s. 14–31). Oxford: Blackwell.
- Varjonen, S. (2007). *Constructing Socio-Cultural Belonging in Narrative and Questionnaire Data*. EURODIV PAPER 50.2007. EURODIV Working Paper Series. Haettu 1.9.2013 osoitteesta <http://www.susdiv.org/uploadfiles/ED2007-050.pdf>
- Varjonen, S., Arnold, L. & Jasinskaja-Lahti, I. (2009). ”There is a difference.” A discourse analytic study on the social construction of Finnishness and Finnish identity. Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti, T. A. Mähönen (toim.), *Identities, Intergroup Relations and Acculturation - The Cornerstones of Intercultural Encounters* (s. 52–66). Helsinki: Gaudeamus.

- Varjonen, S., Arnold, L. & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). "We're Finns here, and Russians there": A longitudinal study on ethnic identity construction in the context of ethnic migration. *Discourse & Society*, 24, 110–134.
- Vehmas, S. (2012). Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä. Teoksessa M. Maasilta (toim.), *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit* (s. 116–135). Tampere: Tampere University Press.
- Verkuyten, M. (1997). Discourses of ethnic minority identity. *British Journal of Social Psychology*, 36, 565–586.
- Verkuyten, M. (2003a). Discourses about ethnic group (de-)essentialism: Oppressive and progressive aspects. *British Journal of Social Psychology*, 42, 371–391.
- Verkuyten, M. (2003b). Racism, happiness, and ideology. Teoksessa Harry van den Berg, Margaret Wetherell and Hanneke Houtkoop-Steenstra (eds.), *Analyzing race talk: Multidisciplinary approaches to the interview*. 138–155 Cambridge: Cambridge University Press.
- Verkuyten, M. (2005a). *The social psychology of ethnic identity*. Hove: Psychology Press.
- Verkuyten, M. (2005b). Accounting for ethnic discrimination: A discursive study among minority and majority group members. *Journal of Language and Social Psychology*, 24, 66–92.
- Verkuyten, M. (2005c). Immigration discourses and their impact on multiculturalism: A discursive and experimental study. *British Journal of Social Psychology*, 44, 223–240.
- Verkuyten, M. (2009). Studying ethnic identity. Teoksessa Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti, T. A. Mähönen (toim.), *Identities, Intergroup Relations and Acculturation - The Cornerstones of Intercultural Encounters* (s. 41–51). Helsinki: Gaudeamus.
- Verkuyten, M. & de Wolf, A. (2002). 'Being, feeling and doing': Discourses and ethnic self-definitions among minority group members. *Culture and Psychology*, 8, 371–399.
- Ward, C. (2008). Thinking outside the berry boxes: New perspectives on identity, acculturation and intercultural relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 32, 105–114
- Weinberg, D. (2008). The Philosophical Foundations of Constructionist Research. Teoksessa J. Holstein & J. Gubrium (toim.), *Handbook of Constructionist Research* (s. 13–39). New York: Guilford Press.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*, 9, 387–412.
- Wetherell, M. (2010). The field of identity studies. Teoksessa M. Wetherell, & M. C. Talpade (toim.), *The Sage Handbook of Identities* (s. 3–26). London: Sage.
- Wetherell, M. & Potter, J. (1992). *Mapping the language of racism: Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation–state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2, 301–334.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, 13, 193–209.
- Zussman, R. (2000). Autobiographical Occasions: Introduction to the Special Issue. *Qualitative Sociology* 23, 5–8.

LIITTEET

Liite 1. Osallistujia ja tarinoita koskevat taustatiedot

Taulukko 1. Osallistujien tarinoiden tunnisteet, keräysvuodet, osallistujien taustat sekä tarinoiden kieli ja muoto.

os. nro ¹	1. tarinan nro ²	2. tarinan nro	1. tarina vuosi	2. tarina vuosi	sp	lähtömaanosa tai alue ³	alkuperäinen kieli	tarinan muoto ⁴
1	1a	1b	1997	2005	n	ent. NL	suomi	K
2	2a	2b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
3	3a	3b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
4	4a	4b	1997	2005	m	ent. NL	venäjä	K
5	5a	5b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
6	6a	6b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
7	7a	7b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
8	8a	8b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
9	9a	9b	1997	2005	n	ent. NL	venäjä	K
10	10a	10b	1997	2005	m	Lähi-itä	arabia	K
11	11a	11b	1997	2005	m	ent. NL	ven/suomi ⁵	K
12	12a	12b	2001	2005	n	ent. NL	suomi	K
13	13a	13b	2001	2005	m	Afrikka	englanti	K
14	14a	14b	2001	2005	m	Eurooppa	suomi	K
15	15a	15b	2001	2005	m	ent. NL	suomi	K
16	16a	16b	2001	2005	n	Aasia	suomi	K
17	17a	17b	2001	2005	m	Lähi-itä	englanti	K
18	18a	18b	2001	2005	m	Eurooppa	suomi	S
19	19a	19b	2001	2005	m	P-Amerikka	englanti	K
20	20a	20b	2001	2005	m	Eurooppa	englanti	K
21	21a	21b	2001	2005	n	Eurooppa	suomi	S
22	22a	22b	2001	2005	n	E-Amerikka	englanti	S
23	23a	23b	2001	2005	n	P-Amerikka	englanti	K

¹Osallistujan numero

²Tunnistekoodi, jolla käytetyt sitaatit on merkitty. (a) viittaa ensimmäiseen, (b) jatkotarinaan.

³Turkki on laskettu osaksi Eurooppaa.

⁴K = kirjallinen tarina, S = suullinen tarina

⁵Tarina 11a on kirjoitettu venäjäksi, tarina 11b suomeksi, venäjänkielistä 1. sivua lukuunottamatta.

Liite 2. Osallistumisohjeet v. 1997

Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta ja Tampereen yliopiston Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos yhteistyössä julistavat kirjoituskilpailun

MAAHANMUUTTAJAN ELÄMÄNTARINA - KERRO ELÄMÄSTÄSI OMIN SANOIN

Maahanmuuttajien elämäntarina poikkeaa keskivertosuomalaisen elämästä monin tavoin. Kerro omin sanoin, millaista sinun elämäsi on ollut. Kerro sekä ajasta ennen Suomeen tuloasi että elämästäsi täällä Suomessa, siis elämäsi kulusta syntymästäsi lähtien tähän päivään saakka. Kerro niistä asioista ja tapahtumista, jotka sinun mielestäsi ovat tärkeitä ja kertomisen arvoisia. Myös yksityiskohdat voivat olla tärkeitä ja mielenkiintoisia, niin että älä epäröi kertoa pienistäkin asioista jos ne ovat sinun näkökulmastasi tärkeitä. **Käytä omaa äidinkieltäsi tai sitä kieltä, joka sinulta parhaiten sujuu.** Tyyli on vapaa -kerro asioista omin sanoin, sillä tavalla kuin sinä olet ne kokenut.

Kilpailu on avoin kaikille maahanmuuttajille, siis kaikenikäisille, eri puolilta maailmaa syystä tai toisesta Suomeen tulleille, ja pysyvästi tai ainakin toistaiseksi tänne asettuneille: paluumuuttajille (jotka eivät ole syntyneet Suomessa), avioliiton tai työn takia maahanmuuttaneille ja pakolaisille. Myös turvapaikanhakijat voivat ottaa osaa kilpailuun.

Palkinnot

Parhaat kilpailuun osallistuneet kirjoitukset palkitaan. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta on varannut palkintoihin yhteensä 12 000 markkaa. Palkinnoista ja summan jakamisesta päättää arvostelulautakunta, johon kuuluvat sosiaaliantropologian vs. apulaisprofessori **Karen Armstrong**; tulkki **Reshad Hasanovic**; Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan pääsihteeri **Risto Laakkonen**; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston johtaja **Pekka Laaksonen**; monikulttuurisen aikakauslehden Scandi-B:n toimittaja **Lammin Sullay** ja Familia Club ry:n hallituksen jäsen **Dominique Töyrä**. Arvostelulautakunnan apuna toimii kääntäjiä niistä kielistä, joita lautakunnan jäsenet eivät hallitse.

Kirjoitusten käyttö

Kilpailun päämääränä on välittää tietoa maahanmuuttajien elämästä ja taustoista muille Suomessa asuville. Kaikki kirjoitukset käännetään suomen kielelle. Parhaista kirjoituksista kootaan julkaistava antologia. Kirjoituksia ei kuitenkaan julkaista ilman kirjoittajan suostumusta - jollet halua tarinaasi julkaistavaksi, olet silti tervetullut osallistumaan kilpailuun. Kaikkia kilpailuun lähetettyjä kirjoituksia käytetään myös tutkimusaineistona. Silloinkin niitä käsitellään luottamuksellisesti ja yksityishenkilöt tehdään tunnistamattomiksi. Kirjoitukset arkistoidaan Suomalaisen kirjallisuuden seuran Kansanrunousarkistoon.

Vastausohjeet

Kirjoita enintään 40 konekirjoitusliuskaa. Voit kirjoittaa myös käsin, mutta mikäli sinulla on mahdollisuus käyttää konetta niin kirjoita sillä. Kirjoita mieluiten valkoiselle paperille ja vain toiselle puolelle. Merkitse kirjoituksen alkuun nimimerkki sekä kieli jota olet käyttänyt (suomeksi tai englanniksi). Liitä mukaan suljetussa kirjekuoressa nimesi ja nimimerkkisi, syntymävuotesi ja ammattisi sekä osoitteesi ja mahdollinen puhelinnumero. Mainitse myös, voiko kirjoituksesi tai osia siitä julkaista, mikäli yksityishenkilöt tehdään tunnistamattomiksi.

Lähetä kirjoituksesi 30.9.1997 mennessä osoitteella:
Laura Huttunen
Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
PL 607
33101 Tampere

Tulokset julkistetaan ja parhaimmat kirjoitukset palkitaan tammikuun 1998 loppuun mennessä.

Kilpailua koskeviin kysymyksiin vastaa
Laura Huttunen
tel. 03 - 215 7641
e-mail: tdlahu@uta.fi

Esitettä saatavissa englannin, ruotsin, ranskan, venäjän, arabian, kurdin, vietnamin, serbo-kroatian ja somalin kielisenä

Liite 3. Osallistumisohjeet v. 2001

Maahanmuuttajien tarinat Suomeen sopeutumisesta

Hyvä vastaanottaja,

Olen Sirkku Varjonen, sosiaalipsykologian opiskelija Helsingin yliopistolta. Teen tutkimusta maahanmuuttajien elämästä ja sopeutumisesta Suomeen. Maahanmuuttajia ja heidän sopeutumistaan tutkitaan usein valtaväestön näkökulmasta. Minun tavoitteenani on tuoda maahanmuuttajien omaa ääntä kuuluviin. Tutkimukseni perustuu siksi maahanmuuttajien omiin kokemuksiin, joita voi olla hyvin monenlaisia. Olen kiinnostunut kuulemaan, millaista Sinun elämäsi on ollut Suomessa.

Jos olet muuttanut Suomeen jostain toisesta maasta ja asunut täällä nyt vähintään vuoden, voit osallistua tutkimukseeni täyttämällä oheisen taustatietolomakkeen ja kirjoittamalla tarinan omasta elämästäsi Suomessa.

Kirjoita tarina sopeutumisestasi Suomeen ja elämästäsi täällä! Kerro omista kokemuksistasi ja ajatuksistasi omin sanoin. (Voit aloittaa tarinan esimerkiksi kertomalla siitä, miten päätit muuttaa Suomeen ja jatkaa tarinaa kirjoittamalla elämästäsi aina tähän päivään saakka.) Kerro niistä asioista, joita itse pidät tärkeinä. Kirjoituksen tyyli on vapaa ja voit itse päättää kuinka yksityiskohtainen tarinasi on. Tarinan pituudella ei ole mitään ylä- tai alarajaa. Toivon, että kirjoitat suomeksi tai englanniksi (ohjeet englanniksi kääntöpuolella). Voit kirjoittaa käsin tai käyttää kirjoitus- tai tietokonetta. Kirjoitus- tai kielivirheet eivät haittaa!

Vastaukset käsitellään nimettömänä ja luottamuksella. Yksittäistä vastaajaa ei voi tunnistaa valmiissa tutkimuksessa. Alkuperäinen aineisto jää vain minun haltuuni, eikä sitä luovuteta kenellekään muulle. Voit siis vastata täysin nimettömänä. Jos haluat, voit lisätä tarinaan nimesi ja yhteystietosi, jotta voin ottaa Sinuun yhteyttä esim. varmistaakseni, että olen ymmärtänyt sinua oikein. Tämä on kuitenkin täysin vapaaehtoista.

Valmiin tarinan voit palauttaa oheisessa kirjekuoressa, jonka postimaksu on valmiiksi maksettu: sinun ei siis tarvitse ostaa postimerkkiä. Toivon, että laitat tarinasi ja taustatietolomakkeen postiin viimeistään 28.2.2001.

Voit ottaa minuun yhteyttä, jos sinulla on mitä tahansa kysyttävää tähän tutkimukseen liittyen. Yhteystietoni ovat alla. (Voit ottaa minuun yhteyttä myös, jos kirjoittaminen tuntuu sinusta hankalalta ja haluat mieluummin kertoa tarinasi suullisesti suomeksi tai englanniksi.)

Paljon kiitoksia osallistumisestasi!

Sirkku Varjonen

Puhelin: xxx

Sähköposti: sirkku.varjonen@helsinki.fi

Liite 4. Osallistumisohjeet v. 2005

Hyvä vastaanottaja

Olen Sirkku Varjonen ja työskentelen tutkijana Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksella. Olen saanut tämän kirjeen lähettämistä varten yhteystietonne tutkija Laura Huttuselta, jolle lähetitte elämäntarinanne vuonna 1997, osallistuessanne Maahanmuuttajan elämäntarina - kirjoituskilpailuun. Laura Huttunen julkaisi v. 2002 väitöskirjansa ”Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa”, jonka aineistona hän käytti kirjoituskilpailuun lähetettyjä kirjoituksia. Kirjoituksia on käytetty aineistona myös muissa tutkimuksissa. Teen nyt itse väitöskirjaa maahanmuuttajien elämästä Suomessa. Pyydän teitä osallistumaan tutkimukseeni kirjoittamalla tarinan siitä, millaista elämäne on ollut ja mitä siinä on tapahtunut ensimmäisen tarinan kirjoittamisen jälkeen. Kirjoittaminen on täysin vapaaehtoista, aiempi osallistuminen ei siis millään lailla velvoita teitä osallistumaan tähän tutkimukseen. Tarkoitukseni on käyttää tutkimuksessani sekä vuonna 1997 kirjoitettuja elämäntarinoita että nyt kerättäviä tarinoita. Tämä on ensimmäinen kerta kun maahanmuuttajien kokemuksia ja elämää tutkitaan Suomessa tällä tavoin, pidemmällä ajanjaksolla. Olen kiinnostunut juuri teidän näkemyksistänne ja kokemuksistänne elämästänne Suomessa. Vastauksenne antaa arvokasta tietoa, jota en voi muualta saada.

Pyydän teitä kirjoittamaan tarinan elämästänne Suomessa vuodesta 1997 eteenpäin (tai myös aikaisemmista vaiheista jos haluatte). Kertokaa kokemuksistänne ja ajatuksistänne omin sanoin. Kertokaa niistä asioista, joita itse pidätte tärkeinä. Kirjoituksen tyyli on vapaa ja voitte itse päättää, kuinka yksityiskohtainen tarinanne on. Voitte hyvin osallistua, vaikka ette muistaisi mistä asioista olette kirjoittaneet aiemmassa tarinassanne. Mahdollinen toisto ei siis haittaa. Tarinan pituudella ei ole mitään ylä- tai alarajaa. Kirjoitus- tai kielivirheet eivät haittaa! Voitte kirjoittaa tarinanne tietokoneella, kirjoituskoneella tai käsin ja lähettää sen postitse oheisessa kirjekuoressa, jonka postimaksu on valmiiksi maksettu. Voitte myös lähettää tarinanne sähköpostitse alla olevaan osoitteeseen.

Tällä kertaa kyseessä ei ole kirjoituskilpailu, vaan kaikkien osallistuneiden kesken arvotaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapalkintoja ja Stockmannin lahjakortteja. Pyydän, että liittäisitte tarinan mukaan myös nimenne ja yhteystietonne, että voin yhdistää uuden tarinan aikaisempaan ja lähettää teille palkintonne, jos voitatte arvonnassa. Lähettämänne tarina tullaan käsittelemään täysin luottamuksellisesti. Tutkimuksen tulokset julkaistaan vain sellaisessa muodossa, jossa yksittäisten tarinoiden henkilöitä ei voida tunnistaa. Mikäli annatte tähän erikseen suostumuksenne, arkistoidaan kirjoituksenne Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon, jolloin sitä voidaan käyttää tutkimustarkoituksiin myös jatkossa. Arkistointi voidaan tehdä nimellänne tai nimettömänä. Kysyn suostumustanne arkistointiin ja neuvottelen siihen liittyvistä yksityiskohdista kanssanne myöhemmin. Olette siis tervetullut osallistumaan tutkimukseen vaikkette haluaisi tarinaanne arkistoitavan.

Pyydän teitä lähettämään tarinanne viimeistään 31.10.2005. Kun olen vastaanottanut tarinanne, lähetän teille täytettäväksi vielä lyhyen kyselylomakkeen, joka käsittelee maahanmuuttajan elämää Suomessa. Voitte ottaa minuun yhteyttä, jos teillä on mitä tahansa kysyttävää tähän tutkimukseen liittyen. Yhteystietoni ovat alla. Paljon kiitoksia osallistumisestanne!

Sirkku Varjonen
Sähköposti: sirkku.varjonen@helsinki.fi
Puh: XXX
Sosiaalipsykologian laitos PL 54
00014 HELSINGIN YLIOPISTO